

Univerza
v Ljubljani
Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo

Jamova cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenija
<http://www3.fgg.uni-lj.si/>

DRUGG – Digitalni repozitorij UL FGG
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

V zbirki je izvirna različica doktorske disertacije.

Prosimo, da se pri navajanju sklicujete na bibliografske podatke, kot je navedeno:

University
of Ljubljana
Faculty of
*Civil and Geodetic
Engineering*

Jamova cesta 2
SI – 1000 Ljubljana, Slovenia
<http://www3.fgg.uni-lj.si/en/>

DRUGG – The Digital Repository
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

This is an original PDF file of doctoral thesis.

When citing, please refer as follows:

Simoneti, M. 2016. Celovit sistem ukrepov za urejanje javnih zelenih površin v slovenskih naseljih. = Comprehensive system of measures for public green urban areas planning and management in Slovenia. Doctoral dissertation. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. (Mentor Prosen, A., somentorica Kučan, A.)

<http://drugg.fgg.uni-lj.si/5970/>

Datum arhiviranja / Archiving Date: 28-09-2016

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

INTERDISCIPLINARNI PODIPLOMSKI
ŠTUDIJ PROSTORSKEGA IN
URBANISTIČNEGA PLANIRANJA

DOKTORSKI ŠTUDIJ

Kandidatka:

mag. MAJA SIMONETI, univ. dipl. inž. kraj. arh.

**CELOVIT SISTEM UKREPOV ZA UREJANJE JAVNIH
ZELENIH POVRŠIN V SLOVENSКИH NASELJIH**

Doktorska disertacija štev.: 255

**COMPREHENSIVE SYSTEM OF MEASURES FOR
PUBLIC GREEN URBAN AREAS PLANNING AND
MANAGEMENT IN SLOVENIA**

Doctoral thesis No.: 255

Soglasje k temi doktorske disertacije je dala Komisija za doktorski študij UL na 16. redni seji 23. marca 2011, po pooblastilu s 30. seje Senata Univerze v Ljubljani z dne 20. januarja 2009.

Za mentorja je bil imenovan izr. prof. dr. Anton Prosen,
za somentorico pa izr. prof. dr. Ana Kučan, UL BF.

Ljubljana, 22. september 2016

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta
*za gradbeništvo
in geodezijo*

Komisijo za oceno ustreznosti teme doktorske disertacije v sestavi:

- izr. prof. dr. Anton Prosen
- izr. prof. dr. Ana Kučan, UL BF,
- izr. prof. dr. Drago Kos, UL FDV,
- prof. dr. Andrej Pogačnik,

je imenoval Senat Fakultete za gradbeništvo in geodezijo na 5. redni seji 25. novembra 2009.

Poročevalce za oceno doktorske disertacije v sestavi:

- izr. prof. dr. Drago Kos, UL FDV,
- izr. prof. dr. Alenka Fikfak, UL FA,
- doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek,

je imenoval Senat Fakultete za gradbeništvo in geodezijo na 27. redni seji 30. marca 2016.

Komisijo za zagovor doktorske disertacije v sestavi:

- prof. dr. Matjaž Mikoš, dekan UL FGG, predsednik,
- izr. prof. dr. Anton Prosen, upok., mentor,
- prof. dr. Ana Kučan, UL BF, somentorica,
- izr. prof. dr. Drago Kos, UL FDV,
- izr. prof. dr. Alenka Fikfak, UL FA,
- doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek,

je imenoval Senat Fakultete za gradbeništvo in geodezijo na 9. dopisni seji, ki je potekala od 26. avgusta 2016 do 30. avgusta 2016.

Spodaj podpisani/-a študent/-ka **Maja Simoneti**, vpisna številka 26602281, avtor/-ica pisnega zaključnega dela študija z naslovom: **Celovit sistem ukrepov za urejanje javnih zelenih površin v slovenskih naseljih**.

IZJAVLJAM

1. Obkrožite eno od variant a) ali b)

- a. da je pisno zaključno delo študija rezultat mojega samostojnega dela;
- b. da je pisno zaključno delo študija rezultat lastnega dela več kandidatov in izpolnjuje pogoje, ki jih Statut UL določa za skupna zaključna dela študija ter je v zahtevanem deležu rezultat mojega samostojnega dela;

2. da je tiskana oblika pisnega zaključnega dela študija istovetna elektronski obliki pisnega zaključnega dela študija;

3. da sem pridobil/-a vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v pisnem zaključnem delu študija in jih v pisnem zaključnem delu študija jasno označil/-a;

4. da sem pri pripravi pisnega zaključnega dela študija ravnal/-a v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil/-a soglasje etične komisije;

5. soglašam, da se elektronska oblika pisnega zaključnega dela študija uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;

6. da na UL neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve avtorskega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja pisnega zaključnega dela študija na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija UL;

7. da dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v pisnem zaključnem delu študija in tej izjavi, skupaj z objavo pisnega zaključnega dela študija.

Ljubljana, 15. september 2016

BIBLIOGRAFSKO-DOKUMENTACIJSKA STRAN

UDK	711.1:712:352:(497.4)(043)
Avtor	Mag. Maja Simoneti
Mentor	Izr. prof. dr. Anton Prosen
Somentor	Prof. dr. Ana Kučan
Naslov	Celovit sistem ukrepov za urejanje javnih zelenih površin v slovenskih naseljih
Tip dokumenta	Doktorska disertacija
Obseg in oprema	221 str., 4 pregl., 15 sl., 3 pril.
Ključne besede	javne zelene površine, celovito urejanje javnih zelenih površin, prostorsko planiranje, zelena strategija, trajnostni urbani razvoj, vključujoče urejanje, sodelovalno upravljanje

Izvleček

Doktorska disertacija raziskuje, kako deluje aktualni slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin glede na to, da se pomen javnih zelenih površin za kakovost bivanja v urbanem okolju z razvojem povečuje in da novi koncepti urejanja izpostavljajo pomen celovitega in vključujočega urejanja za zagotavljanje družbenih, ekoloških in gospodarskih koristi urbanih zelenih površin. Cilj naloge je konceptualno razširiti razumevanje urejanja javnih zelenih površin, poudariti pomen povezav med fazami in vidiki urejanja ter oblikovati predloge, ki bodo zagotovili potrebam časa in slovenskih naselij prilagojen sistem urejanja. Raziskovalno delo sledi predpostavki, da je slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin pomanjkljiv in ga je zato treba dopolniti z ukrepi, ki bodo zagotovili celovito in vključujoče urejanje. Raziskava predstavlja razmere s pregledom predhodnih raziskav in tremi analitičnimi prispevki: z analizo vzdrževanja javnih zelenih površin osvetljuje, kako celovit je sistem; z analizo urejanja skupnih stanovanjskih zelenih površin osvetli potrebe po sodelovanju med deležniki, z analizo vrtičkarstva pa pokaže na sposobnost deležnikov za sodelovanje. V raziskavi z različnimi kvalitativnimi metodami, intervjuji, študijami primerov in analizami stanja povezujemo značilnosti aktualnega sistema in razkrivamo, da je urejanje javnih zelenih površin v Sloveniji sistemsko podcenjeno, da je strokovno in organizacijsko povsem prepuščeno občinam, da so faze in vidiki urejanja med sabo šibko povezani in da je sodelovanje med zainteresiranimi deležniki slabo razvito. Ugotovitve naloge potrjujejo izhodiščno predpostavko in omogočajo oblikovanje organizacijskih in drugih mehkih ukrepov, ki na več ravneh utrjujejo kakovost urejanja in spodbujajo celovito strateško urejanje ter podpirajo povezovanje in vključevanje novih deležnikov pri razvoju dobre prakse. Naloga predstavlja prispevek k razvoju urejanja javnih zelenih površin in urejanja prostora ter utemeljuje pomen kvalitativnega raziskovanja razmer, faz in vidikov urejanja prostora za razvoj prakse in sistemskih rešitev.

UDC	711.1:712:352:(497.4)(043)
Autor	Maja Simoneti, M.Phil.
Supervisor	Assoc. Prof. Anton Prosen, Ph.D.
Co-advisor	Prof. Ana Kučan, Ph.D.
Title	Comprehensive system of measures for public green urban areas planning and management in Slovenia
Document type	Doctoral Dissertation
Notes	221 p., 4 tab., 15 fig., 3 ann.
Key words	public green space, comprehensive green space planning and management, sustainable urban development, green strategy, inclusive planning and management, collaborative management

Abstract

Doctoral dissertation researches current Slovenian system of managing public green areas given to the growing importance of public green areas for quality of urban life and to the fact that new spatial management concepts expose the meaning of comprehensive and inclusive management to ensure social, ecological and economic benefits of urban green areas. Thesis objective is to conceptually expand the understanding of public green spaces management, to emphasize the importance of integration between the phases and aspects of management and to form proposals that are in keeping with today's inhabitants needs and adapted to Slovenian settlements planning system. The thesis is based on the assumption that Slovenian public green spaces planning and management system is inadequate and must therefore be complemented by measures ensuring a more comprehensive and inclusive practice. The research examines current situation with an overview of previous researches and with three analytical contributions: the analysis of public green areas management highlights how comprehensive the system really is; the analysis of community residential green spaces planning indicates the need for cooperation among interested stakeholders; the analysis of allotment gardening shows the stakeholders' ability to cooperate. In the research various qualitative methods, interviews, case studies and state analyses were used, connecting current system features and revealing that public green areas planning and management in Slovenia is systematically underestimated, professionally and organizationally entirely left to municipalities, that the phases and aspects of the management are poorly connected and cooperation between interested stakeholders is underdeveloped. The findings confirm the assumption of the Slovenian system inadequacy and support formulation of proposals of organisational nature and other soft measures that could reinforce the quality of planning and management, encourage comprehensive strategic approach and enforce cooperation of stakeholders in the development of good practice on different levels of urban policy. The thesis is a contribution to the development of comprehensive public green space planning and management, of spatial planning and management practice and establishes the importance of qualitative research of different conditions, phases and aspects of the planning and management for the development of practice and system solutions.

Zahvala

Raziskovalno delo je rezultat zanimanja za urejanje urbanih zelenih površin in za vključevanje javnosti v urejanje prostora, ki izvirata iz prve stopnje podiplomskega študija krajinske arhitekture na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, kjer sem leta 1995 magistrirala s temo *Vključevanje javnosti v urejanje in vzdrževanje javnih zelenih površin v Ljubljani* in iz mojega dela v podjetju LUZ, d.d. in na Inštitutu za politike prostora - IPoP.

Zahvaljujem se za omogočanje raziskovalnega dela direktorju podjetja LUZ, d.d., Tadeju Pfajfarju in predvsem svojim sodelavkam in sodelavcem na LUZ-u ter kolegom na IPoP-u z direktorjme Markom Peterlinom na čelu za zanimive razprave, dobro sodelovanje in prispevek k razvoju mojih raziskovalnih misli.

Iskreno se zahvaljujem mentorjema, izr. prof. dr. Antonu Proseni in prof. dr. Ani Kučan za potrpežljivo spodbujanje pri razvoju teme, za vsebinske usmeritve in za svetovanje pri premagovanju ovir pri izdelavi naloge.

Posebej se zahvaljujem za izkazano zaupanje in strokovno podporo ter za možnost dela na fakulteti v času pisanja naloge doc. dr. Almi Zavodnik Lamovšek in dekanu Fakultete za gradbeništvo in geodezijo prof. dr. Matjažu Mikošu.

Najlepša hvala za komentarje in pomembne vsebinske poudarke članom komisije za oceno doktorske naloge doc. dr. Almi Zavodnik Lamovšek, doc. dr. Alenki Fikfak in izr. prof. dr. Dragu Kosu.

Hvala tudi podžupanu Mestne občine Ljubljana, profesorju Janezu Koželju, za možnost sodelovanja v Svetu za javni prostor, ki je pomembno prispevala k mojemu razumevanje razmer v praksi urejanja.

Iskrena hvala kolegicam in sodelavkam dr. Petri Vertelj Nared za podporo, konstruktivne razprave in pomoč pri razčiščevanju misli ter jezikovni pregled, Romani Titovšek in Urški Kranjc za pomoč pri grafični opremlitvi naloge in Anji Musek za prevode tekstov v angleščino.

Hvala za potrpežljivost in pomoč Primožu, Meti in Jaku ter moji mami za neomajno vero vame.

STRAN ZA POPRAVKE

Stran z napako	Vrstica z napako	Nemesto	Naj bo

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	1
1.1	OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV	7
1.2	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	12
1.3	NAMEN IN CILJI RAZISKOVANJA TER PRIČAKOVANI REZULTATI	14
1.4	METODE DELA	15
1.5	STRUKTURA NALOGE	16
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA	18
2.1	PROSTORSKO NAČRTOVALSKI KONCEPTI	19
2.2	TRAJNOSTNI URBANI RAZVOJ	33
2.3	NOVE PRAKSE UREJANJA.....	42
2.4	UGOTOVITVE IN IZHODIŠČA ZA RAZISKAVO.....	71
3	METODOLOŠKI PRISTOP.....	76
4	RAZISKAVA.....	80
4.1.	IZBRANE PREDHODNE RAZISKAVE.....	80
4.2	UREJANJE JAVNIH ZELENIH POVRŠIN	87
4.2.1	Zakonodajni okvir	88
4.2.2	Vzdrževanje javnih zelenih površin v mestnih občinah	95
4.2.3.	Ugotovitve.....	106
4.3	UREJANJE SKUPNIH STANOVANJSKIH ZELENIH POVRŠIN.....	110
4.3.1	Zelene površine ob novi večstanovanjski gradnji	113
4.3.2	Urejanje skupnih zelenih površin v starejših večstanovanjskih območjih	119
4.3.3	Ugotovitve.....	131
4.4	VRTIČKARSTVO KOT NAČRTOVANA IN NEFORMALNA RABA	133
4.4.1	Načrtovanje vrtičkarstva v Ljubljani.....	138
4.4.2	Primer na skupnosti temelječe vrtičkarske prakse – Onkraj gradbišča	150
4.4.3	Ugotovitve.....	155
4.5	SKUPNE UGOTOVITVE RAZISKAVE.....	157

5	CELOVIT SISTEM UREJANJA JAVNIH ZELENIH POVRŠIN	164
6	SKLEPI IN RAZPRAVA.....	175
7	POVZETEK.....	185
7	SUMMARY.....	188
VIRI.....		191
PRILOGE.....		219

CONTENTS

1 INTRODUCTION	1
1.1 DEFINITION OF BASIC TERMS	7
1.2 RESEARCH QUESTIONS.....	12
1.3 RESEARCH OBJECTIVES AND EXPECTED RESULTS	14
1.4 RESEARCH METHODS USED	15
1.5 DISSERTATION STRUCTURE.....	16
2 THEORETICAL BACKGROUND.....	18
2.1 PLANNING CONCEPTS.....	19
2.2 SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT	33
2.3 NEW PRACTICES IN PLANNING AND MANAGEMENT	42
2.4 COLLECTION OF OUTCOMES.....	71
3 METHODOLOGICAL APPROACH.....	76
4 RESEARCH	80
4.1 SELECTED PREVIOUS SURVEYS	80
4.2 PUBLIC GREEN SPACE MAINTENANCE.....	87
4.2.1 Legislation.....	88
4.2.2 Maintenance in Slovenian city municipalities	95
4.2.3 Findings.....	106
4.3 COMMUNITY RESIDENTIAL GREEN AREAS PLANNING AND MANAGEMENT	110
4.3.1 New community residential green areas	113
4.3.2 Older community residential green areas	119
4.3.3 Findings.....	131
4.4 ALLOTMENT GARDENING AS PLANNED AND NONFORMAL ACTIVITY	133
4.4.1 Allotment gardening planning in Ljubljana	138

4.4.2 Community based allotment gardening.....	150
4.4.3 Findings.....	155
4.5 COMMON RESEASRCH FINDINGS	157
5. COMPREHENSIVE SYSTEM OF PUBLIC GREEN AREAS PLANNING and MANAGEMENT	164
6. CONCLUSION AND DISCUSSION.....	175
7 POVZETEK.....	185
7 SUMMARY.....	188
REFERENCES	192
APPENDIXES.....	221

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Podatki o številu prebivalcev v mestnih občina in občinskih središčih. (Vir podatkov: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1.1.2015)	96
Preglednica 2: Seznam enajstih po številu prebivalstva največjih slovenskih občin in največjih naselij (Vir podatkov: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1.1.2015)	96
Preglednica 3: Zbirni prikaz površine javnih zelenih površin v vzdrževanju mestnih občin in proračunskih sredstev (Vir podatkov: lastna raziskava, januar 2016).....	103
Preglednica 4: Primerjava ocen o obsegu neformalnega vrtničkarstva v MO Ljubljana po skupni površini in številu vrtničkarskih območij v štirih opazovanih časovnih prerezih (Vir podatkov: Simoneti et al., 1997; Potrebujes, 2013).	147

LIST OF TABLES

Table 1:	Population data in the city municipalities and in the main settlements of the city municipalities (Source: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1. 1. 2015).....	96
Table 2:	List of eleven largest Slovenian municipalities and settlements by population (Source: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1. 1. 2015).....	96
Table 3:	Cumulative listing of the public green space surface maintained by municipalities and annual municipality budget intended for maintenance (Source: own survey, January 2016).....	103
Table 4:	Comparison of the estimates on the extent of the informal allotment gardening in the City Municipality of Ljubljana; by the size of the area and by the number of allotment garden areas in four sections of time (Source: Simoneti et al., 1997; Potrebuješ, 2013).	147

KAZALO SLIK

Slika 1:	Predstavitev strukture vsebine doktorske naloge.....	17
Slika 2:	Prikaz povezave med teoretičnimi izhodišči in raziskavo	76
Slika 3:	Mestne občine v mreži slovenskih občin.....	97
Slika 4:	Prikaz razhajanja med podatki o vseh zelenih površinah, javnih zelenih površinah v vzdrževanju občine, zelenih površinah kot namenski rabi v občinskem planu in površinah v javni lasti v izbrani stanovanjski soseski - Šiška v Mestni občini Ljubljana, (Vir podatkov MOL, 2016).	129
Slika 5:	Primerjava med območji namenjenimi vrtičkarstvu po Dolgoročnem planu Ljubljana 2000 (1986) in območji v neformalni vrtičkarski rabi v letu 1986.....	141
Slika 6:	Primerjava med razširjenostjo območij v neformalni vrtičkarski rabi v prostoru MO Ljubljana v letu 1985 in letu 1995.....	142
Slika 7:	Prikaz območij v neformalni vrtičkarski rabi v MO Ljubljana za leto 2006.....	144
Slika 8:	Načrt za ureditev novega območja v Štepanjskem naselju izdelan po Pravilniku (2009) MO Ljubljana (Vir: www.krajinaris.si).....	145
Slika 9:	Nova ureditev vrtov v Štepanjskem naselju po otvoritvi decembra 2009 (Vir: www.zelena.ljubljana.si)	146
Slika 10:	Primerjava med območji namenjenimi vrtičkarstvu po Občinskem prostorskem načrtu MO Ljubljana (OPN MOL, 2010) in območji v neformalni vrtičkarski v letu 2010.	147
Slika 11:	Ponazoritev umestitve javnih zelenih površin v zeleni sistem.....	167
Slika 12:	Ponazoritev strukture celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin	168
Slika 13:	Ponazoritev primerjave med aktualnim sistemom urejanja javnih zelenih površin in celovitim sistemom.....	169
Slika 14:	Ponazoritev koncepta celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin	170
Slika 15:	Ponazoritev možnosti za krepitev celovitosti in vključevalnosti na ravni občine	173

LIST OF FIGURES

Figure 1:	Dissertation content structure.....	17
Figure 2:	Depiction of the connection between the theoretical assumptions and the research.....	76
Figure 3:	City municipalities in the Slovenian municipalities' network	97
Figure 4:	Depiction of the differences between the data on all green areas, public green areas maintained by the municipality, green areas as land use in the municipal plan and the ones in public use in the selected residential neighbourhood – Šiška in the City Municipality of Ljubljana (Source: MOL, 2016).....	129
Figure 5:	Comparison between the areas planned in the year 1986 for allotment gardening according to the Long-term plan of Ljubljana 2000 and actual informal allotment gardening areas in 1986	141
Figure 6:	Comparison between the prevalence of informal allotment gardening areas in the City municipality of Ljubljana in the year 1985 and 1996	142
Figure 7:	Informal allotment gardening areas in the City municipality of Ljubljana in the year 2006.....	144
Figure 8:	The plan for new allotment gardening area in the residential area of Štepanjsko naselje in accordance with the Rules (2009) of the City municipality of Ljubljana (Source: www.krajinaris.si)	145
Figure 9:	New allotment gardens design in residential area of Štepanjsko naselje after the opening in December 2009 (Source: www.zelena.ljubljana.si)	146
Figure 10:	Comparison between the allotment gardening areas planned according to the long-term City of Ljubljana municipal spatial plan (MOL OPN, 2010) and the actual informal allotment gardening areas in the year 2010.....	147
Figure 11:	Depiction of the placement of public green spaces in urban green system.....	168
Figure 12:	Depiction of the structure of public green space management and planning integrated system	169
Figure 13:	Depiction of the comparison between the current public green space management and planning system and comprehensive system structure.....	170
Figure 14:	Depiction of the concept of comprehensive public green space management and planning system	171
Figure 15:	Depiction of options for strengthening of integrity and inclusiveness when managing at the municipal level	173

KAZALO PRILOG

Priloga A:	Prošnja mestnim občinam posredovana direktor/jem/icam uprave za sodelovanje v raziskavi.....	i
Priloga B:	Vprašanja za pripravo sogovornikov na razgovor	ii
Priloga C:	Seznam izvedenih pogovorov	iv

LIST OF APPENDIXES

Appendix A:	Request for the municipalities addressed to directors of local public administration to participate in the survey	i
Appendix B:	Questions sent to attendees for the preparations for the interview	ii
Appendix C:	List of interviews conducted	iii

1 UVOD

V doktorski disertaciji nas zanima, kako deluje slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin glede na to, da se pomen in število funkcij javnih zelenih površin v urbanem okolju povečujeta in da novi koncepti urejanja poudarjajo pomen celovitega in vključujočega urejanja za zagotavljanje družbenih, okoljskih in ekonomskih koristi zelenih površin.

Sistem urejanja javnih zelenih površin zbuja pozornost na več načinov. Predvsem značilnosti rabe javnih zelenih površin in dejavnosti urejanja vplivajo na to, da je urejanje javnih zelenih površin zelo odvisno od dobre organizacije dejavnosti, hkrati pa ta iz več razlogov ni nujno taka. Organizacija urejanja od faze planiranja do vzdrževanja in rabe ter prenove je tako po eni strani strateškega pomena za kakovost bivanja, po drugi strani pa sama dejavnost urejanja, ki jo javnost pretežno povezuje z vzdrževanjem, lahko deluje zelo vsakdanje in nepomembno. Hkrati interes za urejanje javnih zelenih površin v sistemu urejanja prostora tudi ni institucionalno zastopan z enim nosilcem ampak ga izražajo različni nosilci urejanja prostora, prav tako ne obstajajo standradi za načrtovanje. Vsakdanjost opravil, kot so košnja trave in obrezovanje drevja, ter dejstvo, da opustitev dejavnosti, kot je košnja, ne zmanjša bistveno funkcij zelenih površin, ali jih vsaj ne ogrozi dolgotrajno, vpliva na dožemanje pomena dejavnosti pri odločevalcih, javnih upravi, izvajalcih in javnosti. Za komunalne dejavnosti kolektivne potrošnje, med katere sodi urejanje javnih zelenih površin, tudi ni mogoče ugotoviti količine potrošnje in neposrednega uporabnika, zato so pogoji urejanja toliko bolj odvisni od sposobnosti upravljavcev, da jih v procesu urejanja prostora upravičijo. Zaradi narave dela je vzdrževalna dela težko v celoti predvideti vnaprej, zato je izvajanje te komunalne gospodarske dejavnosti tudi omejeno ekonomsko zanimivo in optimizacija zahteva veliko strokovnega znanja. Dejstvo, da je pomen javnih zelenih površin sestavljen in da so posamezni vidiki urejanja, kot so zdravje, okolje ali ohranjanje narave, institucionalno organizirani, medtem ko urejanje javnih zelenih površin samo po sebi ni, je eden od razlogov za povečano zanimanje na različnih ravneh in področjih urejanja za celovito in vključujoče urejanje. Za dolgoročno učinkovito večfunkcionalno urejanje se zdi bistvena dobra koordinacija odgovornih in zainteresiranih deležnikov. To v urejanju javnih zelenih površin odpira priložnosti za nove skupnostno naravnane prakse urejanja, ki lahko prispevajo k izboljšanju kakovosti urejanja javnih zelenih površin in k kvaliteti bivanja. Vključevanje javnosti, prebivalcev in civilne družbe v urejanje javnih zelenih površin je na več ravneh in področjih prepoznano kot izziv in priložnost za razvoj urejanja. Tudi v Sloveniji se prav na področju urejanja javnih zelenih površin v zadnjih letih razvijajo zanimive nove oblike sodelovanja med javno upravo in civilno družbo.

Pomen zelenih površin v urbanem okolju se z razvojem povečuje in spreminja (James et al., 2009; Orr et al., 2014). Kot ugotavljajo raziskovalci, v sodobnem mestu vztrajajo urejene zelene površine in posamezne naravne prvine, kot so drevesa ter ostanki narave (Gazvoda, 1996) in prevzemajo vedno nove družbene, okoljske in ekonomske funkcije (Thompson, 2002; Jim, 2004; Chiesura, 2004; Smaniotto Costa et al., 2008). Množičen pojav javnih zelenih površin sovпада z razvojem industrijskega mesta ob koncu 19. stoletja in potrebo po zagotavljanju zdravega in socialno pravičnega urbanega okolja. Razmah sistematičnega urejanja povezanih sistemov zelenih površin, ki upoštevajo poleg človekovih potreb tudi potrebe narave in temeljijo na etiki narave, sproži kriza okolja v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Tradicionalnim funkcijam zelenih površin, povezanim z

zdravjem in dobrim počutjem človeka in oblikovanjem mestnega okolja, ki jih simbolizirajo mestni park, rekreacijske površine in zelene poteze, sta se tako pridružila okoljevarstveni in ekološki pomen zelenih površin. Povečano zanimanje za funkcije zelenih površin v urbanem okolju na prelomu tisočletja je povezano s podnebnimi spremembami, zdravstvenim stanjem prebivalstva in trajnostno naravnanim urbanim razvojem. V 21. stoletju urejanje zelenih površin povezujemo z vplivom na:

- psihofizično zdravje človeka (De Vries et al., 2003; Maas et al., 2006; Tzoulas et al., 2007; Rydin et al., 2012; Stiggsdotter et al., 2014),
- kakovost urbanega okolja (Bolund in Hunhammar, 1999; Tidbald in Krasny, 2007; Rydin et al., 2012; Colding in Barthel, 2013) in
- vitalnost lokalnega gospodarstva (Konijnendijk et al., 2013; Valuing Greenness, 2003; Economic Value of Green Infrastructure, 2009¹).

Javni interes za funkcije zelenih površin se odraža v strateških programih varstva in razvoja, prostorskem planiranju in ukrepih, ki se nanašajo na vse zelene površine, celo na ravnanje s posameznimi rastlinami, kot so na primer mestna drevesa (glej tudi Thompson, 2002; Schmied in Pillmann, 2003).

Novo razumevanje vloge zelenih površin odraža koncept zelene infrastrukture (Green infrastructure, 2013), ki predstavlja nadgradnjo ideje o zelenem sistemu in poudarja pomen koordiniranega urejanja zelenih površin za zagotavljanje njihovih družbenih, okoljskih in ekonomskih koristi. Rouse in Bunster-Ossa (2013) v tem kontekstu opisujeta zelene površine kot infrastrukturo, ki je ključnega pomena za družbeno gospodarski razvoj naselij. S konceptom, ki sloni na dobri koordinaciji ukrepov, ki se izvajajo na površinah zelene infrastrukture oziroma na vseh površinah zelenega sistema, se v urejanju zelenih površin uveljavljata principa celovitosti in vključevalnosti. Oba predvsem z namenom poskrbeti za dolgoročno učinkovito zagotavljanje koristi urejanja zelenih površin v urbanem okolju.

Zanimanje za vključevanje javnosti v urejanje javnih zelenih površin, in urejanje prostora na sploh, se v zadnjih dvajsetih letih povečuje tako na strani javne uprave in strokovne javnosti kot na ravni prebivalcev (glej tudi Rosol, 2010). V ozadju zanimanja za sodelovanje so tako pomanjkanje javnih sredstev za urejanje kot želja po dvigovanju legitimnosti predvidenih ukrepov in izboljšanju rešitev ter zanimanje prebivalcev za razmere v bivalnem okolju, za soudeležbo v urejanju in izboljšanje pogojev bivanja. Interes javne uprave za vključevanje prebivalcev in drugih deležnikov v urejanje javnih zelenih površin sovpada z željami civilne družbe in se odraža v različnih civilnih pobudah in skupnostih praksah urejanja ter drugih oblikah sodelovalnega urejanja (glej tudi CABA Space, 2004; Dovolj za vse, 2016). Vključevanje prebivalcev v urejanje prostora, ki je bilo še v devetdesetih letih pretežno obravnavano kot socialni eksperiment in dobrodošla oblika ustvarjanja povezanosti med odtujenimi prebivalci v velikih mestih, se pod vplivom gospodarske krize, krčenja javnih sredstev in preobrazbe javne uprave ter tudi pod vplivom razvoja okoljske ozaveščenosti, razvija v nove oblike sodelovalnega in skupnostnega upravljanja, ki vsebinsko dopolnjujejo javne sisteme in povečujejo učinke urejanja (glej tudi Carmona et al., 2008; Dempsey et al., 2014). Novi koncepti in principi urejanja se zato razvijajo tudi iz potreb odgovornih na lokalni ravni oziroma nove javne uprave, ki se

¹ Raziskav o vrednosti zelenih površin je veliko in so zaradi vloge v sistemu upravljanja vse bolj predstavljene. Dober primer povzetka dveh raziskav izdelanih za severozahodno Anglijo je gradivo: Economic Value of Green Infrastructure, ki ga je izdala regionalna organizacija Natural Economy Northwest. [http://www.forestry.gov.uk/pdf/nweeconomicvalueofgi.pdf/\\$FILE/nweeconomicvalueofgi.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/nweeconomicvalueofgi.pdf/$FILE/nweeconomicvalueofgi.pdf) (Pridobljeno 15.3.2016)

povezuje z novimi deležniki in razvija nove prakse in podpira razvoj različnih novih praks (Green space strategies: good practice guide, 2004; Open space strategies: Best practice guidance, 2009; Greener Neighbourhoods, 2011). Lavtar (2007: 95) opisuje, da je v zadnjih desetletjih, tudi zaradi povečevanja nezaupanja ljudi v politične institucije, vloga civilne družbe zrasla in da v demokratičnih družbah pridobiva legitimnost novega partnerja države ter ustvarja nevladni državljanski prostor, ki deluje neodvisno od države in kapitala in ga imajo državljani za svojega.

Urejanje javnih zelenih površin je po razširjenem mnenju raziskovalcev glede na izzive prihodnosti treba razumeti in obravnavati celostno (angl. integrated understanding) ter s tem zagotoviti, da se med seboj povežejo planiranje, oblikovanje, raba in vzdrževanje ter nadzor (Carmona et al., 2004; James et al., 2009; Haq, 2011). Carmona in sodelavci (2004) podobno kot drugi raziskovalci ugotavljajo, da se v kritičnih okoliščinah, ob pomanjkanju sredstev in politične podpore, kot šibka točka urejanja pokaže vzdrževanje. Posledice zanemarjanja in pomanjkanja sredstev za vzdrževanje v najslabšem primeru vodijo do zmanjšanja zanimivosti za rabo in do vtisa o nepotrebnosti ter sprožijo spremembo zelenih površin v druge namenske rabe. Sodeč po mednarodni praksi in raziskavah je vzdrževanje praviloma prepuščeno lokalnim oblastem in zato posebej občutljivo na politično pogojene spremembe v financiranju (Carmona et al., 2004; Center for park Management, 2007; Dempsey et al., 2012; Dempsey et al., 2014). Carmona in sodelavci (2004) v primerjalni analizi mednarodne prakse ugotavljajo, da problemi z vzdrževanjem izvirajo tako iz slabega razumevanja narave in vloge urbanih zelenih površin, kot iz pomanjkanja podatkov o različnih vrstah zelenih površin in podatkov o različnih problemih in priložnostih. Po mnenju Mathers in sodelavci (2015) pa je vzdrževanje v primerjavi z urejanjem novih zelenih površin predvsem politično bistveno manj zanimivo kot urejanje novih površin in programov in to vpliva na organizacijo in strukturo vzdrževanja ter na zagotavljanje sredstev. V preteklosti naj bi to vplivalo na izločevanje vzdrževanja iz javne uprave in na poskuse privatizacije vzdrževanja med gospodarsko krizo v sedemdesetih letih (glej tudi Lindholst, 2009; Mathers et al., 2015). Vzdrževanje ima v okviru zavzemanja za celostno in dolgoročno naravnano urejanje javnih zelenih površin vlogo kritične faze urejanja in mora biti po priporočilih sodeč povezano s planiranjem in načrtovanjem ter vključeno v programe prenove (glej tudi Carmona et al., 2008; Dempsey et al., 2014).

Javne zelene površine so površine v skupni rabi vseh prebivalcev, ali tudi v prosti rabi, kot omenja Stvarno pravni zakonik (2002, 19. člen). Raba brez razlikovanja glede na starost, spol, sposobnosti in ekonomski status opredeli te površine kot zelen javni prostor in vzpostavi družbeno razsežnost pomena javnih zelenih površin. Urejanje javnih zelenih površin je zato povezano tako z neposrednimi učinkom zelenih površin na dobro počutje in zdravje prebivalcev kot z učinki, ki jih ima na oblikovanje skupnosti. Javne zelene površine imajo v sistemu zelenih površin posebno mesto, ki ga nobena druga oblika zelenih površin ne more nadomestiti (Dempsey et al., 2014). Družbene funkcije, kot so družbena povezanost in socialna enakost ter občutek socialne varnosti, ki jih prebivalcem zagotavljajo javne površine v prosti skupni rabi, kot so parki in otroška igrišča, so nezamenljive s funkcijami zelenih površin v zasebni lasti ali komercialni organizaciji (Chiesura, 2004; Groenewegen et al., 2006; Barbosa et al., 2007; Tzoulas et al., 2007; James et al., 2009; Rosol 2010). Groenewegen in sodelavci (2006) opozarjajo na socialno enakost in pravičnost, ki jo zagotavljajo urejene javne zelene površine in nasprotno tendenco, da se s prenovo in razvojem mest količina urejenih zelenih površin koncentrira v centrih in premožnejših delih mest (glej tudi Maas et al., 2007; Barborsa et al., 2006). Praksa urejanja javnih zelenih površin je pomembno zaznamovana z odsotnostjo

standardiziranih pravil o potrebnih količinah in drugih značilnostih javnih zelenih površin, zato sta planiranje in upravljanje predmet stalnega usklajevanja interesov in preverjanja družbenega soglasja o javnem interesu za urejanje.

Koristnost in potrebnost javnih zelenih površin sta očitna iz različnih dokumentov raziskovalne in razvojne narave (URGE 2004; Open Space Strategies, 2009; James, 2009). Pričakovanja do javnih zelenih površin v urbanem okolju po svoje razvijajo tako politike javnega zdravja (glej tudi Cavill et al., 2007) kot tudi druge povezane politike, kot so prometna, stanovanjska, energetska, okoljevarstvena in tudi celo gospodarska. V urejanju javnih zelenih površin se pod vplivom povečanih pričakovanj družbe uveljavljajo strateško planiranje in razvite prakse upravljanja, ki slonijo na različnih oblikah sodelovanja med javno upravo, civilno družbo in drugimi deležniki (glej tudi Carmona et al., 2008; Chiesura 2004; Jim in Chen 2004; URGE 2004; Stringer et al., 2006; James et al., 2009; Dempsey et al., 2014). V interdisciplinarnem strokovnem okolju se kot odgovor na raznorodne probleme urejanja uveljavlja dobro koordinirano in povezano delovanje zainteresiranih udeležencev v vseh fazah urejanja. Carmona in sodelavci (2004) govorijo s tem v zvezi tudi o razviti javni upravi, ki se pri izvajanju javnih funkcij opira na prebivalce in druge deležnike. Med zainteresirane udeležence se v celovitih in vključevalnih praksah uvrščajo tako komunalne službe, lokalna uprava in različni javni in zasebni lastniki zemljišč kot formalni nosilci javnih interesov za urejanje, kot so ohranjanje narave ali upravljanje z vodo in turizem ter tudi za urejanje zainteresirani prebivalci in civilna družba ter poslovni sistemi. Tuje raziskave (URGE, 2002; GREENSPACE, 2002; BUGS, 2004 ...) in poročila (Building Health, 2008; Ensuring quality of life in Europe's cities and towns, 2009) med drugim pričajo o izjemnem naporu, ki ga razvite države, mesta in regije vlagajo v širjenje znanja o vlogi zelenih površin in v opolnomočenje različnih udeležencev, da odgovorno prispevajo k razvoju urbanih zelenih površin.

V Sloveniji urejanje javnih zelenih površin še ni predmet večje systemske pozornosti in poglobljenih raziskav (glej tudi Simoneti, 1996; Černe, 2009; Simoneti et al., 2010). To lahko povežemo s tem, da so slovenska naselja majhna in je potreba po urejanju javnih zelenih površin sorazmerno manjša kot v večjih mestih. Pomanjkanje raziskav bi lahko razložili tudi kot odraz tega, da sistem deluje dobro, če ne bi praksa in ugotovitve raziskav ne kazale drugače. Slovenska praksa urejanja javnih zelenih površin je bila pred petindvajsetimi leti reorganizirana v skladu z novimi politično ekonomskimi izhodišči (Simoneti, 2001; Urejanje javnih zelenih površin, 2009; Simoneti et al., 2010). S spremembami je bilo prekinjeno povojno obdobje sistema družbenega upravljanja s prostorom in izvajanja komunalnih storitev, med katere sodi tudi urejanje javnih zelenih površin. Černe (2009) ob tem ugotavlja, da je bila kljub dobro prepoznanemu pomenu zelenih površin, ki je vplival na planiranje in kakovostno urejanje teh ob novih gradnjah, praksa vzdrževanja že pred spremembami sistema skromno regulirana, da vodenje podatkov o površinah v vzdrževanju ni bilo obvezno in da podatki o tem, kako točno so občine imele organizirane te lokalne službe, niso nikjer zbrani. Iz revizije sistema urejanja zelenih površin v petih izbranih občinah, ki jo je izdelalo Računsko sodišče (Urejanje javnih zelenih površin, 2009), je možno sklepati, da je država v procesu preobrazbe določila »urejanje in čiščenje javnih površin« (ZVO-1, 2004) kot obvezno gospodarsko javno službo ter možne oblike izvajanja gospodarskih javnih služb (ZGJS, 1993). Ostale pogoje urejanja, začenši z določitvijo javnih zelenih površin naselja, standardi urejanja javnih zelenih površin, načinom vodenja evidenc in izvajanjem nadzora, pa je v celoti prepustila občinam. Preobrazba sistema sodeč po razmerah v praksi teče počasi in še ni v celoti končana (Simoneti in Vertelj Nared, 2011).

Slovenski sistem urejanja zagotavlja načrtovanje zelenih površin v procesih prostorskega načrtovanja (ZPNačrt, 2007; Pravilnik o vsebini..., 2007; SPRS, 2004; Prostorski red RS, 2004), vzdrževanje javnih zelenih površin pa je obvezna lokalna gospodarska javna služba varstva okolja (ZGJS, 1993; ZVO-1, 2004). Urejena in vitalna mesta so tudi v Sloveniji ena od razvojnih prioritete. Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004) določa, da morajo biti mesta zato, da zagotavljajo kakovost bivalnega prostora, povečujejo lokacijsko privlačnost in omogočajo gospodarski razvoj skladno s prostorskimi možnostmi in okoljskimi omejitvami, načrtovana celovito. Državna strategija tudi določa, da se vodni in obvodni prostor, gozdove, naravne vrednote in posamezne sestavine biotske raznovrstnosti pestrosti vključuje v zeleni sistem mesta. Na priporočilni ravni Prostorski red Slovenije (2004) narekuje občinam, da v dolgoročnih prostorskih načrtih povežejo zelene sisteme naselij tudi s sistemom krajine. Sistem prostorskega načrtovanja zagotavlja planiranje zelenih površin in formalno usklajevanje področij oziroma nosilcev urejanja ter predvideva vključevanje javnosti v pripravo načrtov. Vzdrževanje javnih zelenih površin je obvezna gospodarska javna služba varstva okolja predpisana izključno z možnimi organizacijskimi oblikami izvajanja, sicer pa v celoti prepuščena občinam (glej tudi Simoneti, 2001; Urejanje javnih zelenih površin, 2007; Černe, 2009). Ob tem so v praksi vzdrževanja očitni problemi, ki izvirajo iz različnih ozadij, od nerešenih lastniških razmerij do različnih interpretacij tega, katere površine so javne, ali kateri vidik urejanja je pomembnejši (glej tudi Vertelj Nared in Simoneti, 2011; Vertelj Nared, Simoneti in Longar, 2013).

V Sloveniji kar 110 od 212 občin nima niti 5 tisoč prebivalcev, samo dve mesti imata več kot 50 tisoč prebivalcev in samo približno četrtnina prebivalcev živi v naseljih, ki imajo več kot 20 tisoč prebivalcev (glej tudi Urad za lokalno samoupravo in regionalno politiko, 2010). Opisano postavlja značilnosti slovenske poselitve v kontekst aktualne urbane politike in skupaj z razmerami v praksi in prvimi raziskavami o javnih zelenih površinah specifično naslavlja slovenski sistem urejanja zelenih površin (glej tudi Simoneti in Vertelj Nared, 2010; Vertelj Nared, 2014). Velikost naselij res vpliva na potrebe po količini javnih zelenih površin, ne pa tudi na potrebe prebivalcev kot take. Razmišljanje, da so potrebe prebivalcev po urejenih zelenih površinah zaradi majhnosti naselij in bližine narave drugačne kot v velikih naseljih ovrže Vertelj Nared (2014), ko ugotavlja, da sodobni prebivalci malih mest podobno kot tisti v velikih mestih, kakovost bivanja povezujejo z javnimi zelenimi in odprtimi površinami.

V nalogi značaj in velikost slovenskih naselij sprejemamo kot realno okoliščino, ki zahteva unikatne sistemske rešitve za zagotovitev javnih zelenih površin. Ob tem upoštevamo dejstvo, da so v času, ko se je slovenski sistem izvajanja javnih gospodarskih služb preoblikoval in prilagajal na nove družbene in tržno ekonomske pogoje delovanja, na mednarodni ravni, v kontekstu prizadevanj za trajnostno naravnani razvoj in obvladovanje stroškov javnih storitev, dozorela nova spoznanja o pomenu urejenih zelenih površin (Bolund in Hunhammar 1999; Chiesura, 2004; Start with a park, 2005) in o pomenu celovitega in vključujočega urejanja (glej tudi Innes, 1996; Green space strategies, 2004; Sandström et al., 2006). Prav tako upoštevamo, da je v novih razvojnih programih in dokumentih mednarodne narave večje pozornosti deležna urbana politika in da je v njenem okviru izpostavljena tudi vloga manjših mest in naselij (Cities of tomorrow, 2011; State of the World's Cities Report 2012/2013, 2012; The Role of Cities in Cohesion Policy 2014-2020, 2014). Pri tem na potrebe slovenskih naselij, sistemske rešitve in urbano politiko gledamo tudi v odnosu na značilnosti evropske poselitve in

dejstva, da v Evropi kar 56 % urbanega prebivalstva ali 38 % vseh prebivalcev živi naseljih s 5 do 100 tisoč prebivalci (European cities –spatial dimension, 2016).

Urejanje javnih zelenih površin v nalogi obravnavamo kot del urejanja prostora in zato dejavnost, ki je izrazito kulturno in družbeno pogojena, kar pomeni, da države in celo mesta sistem urejanja oblikujejo specifično, sebi primerno in prilagojeno². Pomen kulturne pogojenosti Othengrafen in Reimer (2013) razložita na primeru prostorskega načrtovanja, ko trdita, da je pri proučevanju kulture načrtovanja treba upoštevati kompleksno naravo kulture, ki v sebi povezuje družbenoekonomske vzorce, kulturne norme, vrednote, tradicije in stališča, ter razumeti fluidnost kulturnega koncepta, ki pogojuje kulturo načrtovanja. Ob tem je, kot ugotavlja Uršič (2011), treba dodatno razumeti omejeno občutljivost formalnega sistema prostorskega načrtovanja na »mehko infrastrukturo« lokalnega okolja, ki jo sestavljajo tradicije, življenjski slogi, želje in rutine posameznikov in, ki lahko povzroča probleme v prostorskem načrtovanju. Carmona in sodelavci (2008) tako kot tudi druge raziskovalne skupine, ki oblikujejo priporočila za urejanje na osnovi dobre mednarodne prakse pri urejanju zelenih površin, posebej pri oblikovanju novih upravljaljskih modelov in praks, priporočajo upoštevanje lokalnih kulturnih (angl. community based) in prostorskih značilnosti (angl. space based) (Center for Park Management, 2007; Dempsey et al., 2014). Orr in sodelavci (2014) opozarjajo, da se območja med sabo fizično razlikujejo in ljudje ne želijo povsod enakih rešitev, zato šele spoštovanje konteksta omogoča rešitve, ki odgovarjajo na potrebe okolja in upoštevajo tudi morebitno pripravljenost ljudi za sodelovanje pri urejanju in vzdrževanju. Sodelovalno upravljanje poveča upravljaljsko kapaciteto, zagotovi več virov, znanja in sredstev ter je zato lahko bolj učinkovito z vidika doseganja načrtovanih ciljev (Carmona et al., 2004; Dempsey et al, 20014). Sodelovalno ali vključujoče upravljanje sloni na ideji sodelovanja med zainteresiranimi in je posebej primerno za mestne zelene površine, na katerih se srečujejo interesi različnih udeležencev. Pričakovanja javnosti se v zvezi s temi površinami povečujejo, njihova ponudba v mestu pa je praviloma omejena, tako kot so omejena tudi sredstva za njihovo urejanje. Edino razumno je, da mesta aktivirajo vse vire zato, da lahko zagotovijo potrebne javne zelene površine ter da k urejanju povabijo vse zainteresirane deležnike. Sodelovalno upravljanje, kakršnega ponujajo skupnostne prakse, lahko premosti nekatere od aktualnih težav z urejanjem zelenih površin, ki izvirajo iz pomanjkanja možnosti, zemljišč in sredstev za urejanje ter tako bolj učinkovito zastopa interes za urejanje javnih zelenih površin in razvoj njihovih funkcij kot tradicionalno.

V doktorski disertaciji je predmet proučevanja sistem urejanja javnih zelenih površin. Verjamemo, da lahko z analizo izbranih primerov prakse sklepamo o delovanju sistema in o potrebnih ukrepih za spremembe. V nalogi nas v luči opisanih mednarodnih trendov zanima, kako deluje aktualni slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin, kako je formalno opredeljen in v praksi organiziran. Posebej se posvečamo vzdrževanju, kot manj znani in po mednarodnih opozorilih pogosto zapostavljeni fazi urejanja, skupnim stanovanjskim zelenim površinam ob večstanovanjski gradnji kot vrsti zelenih površin, ki glede na razmere v slovenskem prostoru izkazuje posebno potrebo po sodelovanju javne uprave, prebivalcev in lastnikov pri urejanju, ter vrtičkarstvu kot rabi, ki odraža odnos med planirano in neformalno rabo in kaže na potencialne za razvoj sodelovalnih praks urejanja javnih zelenih površin. Podrobnejših primerljivih raziskav občinske prakse urejanja javnih zelenih površin in študij o sistemu urejanja javnih zelenih površin in vzdrževanju v Sloveniji praktično ni, obstajajo analitične raziskave,

²Zaradi kulturne pogojenosti, ki bistveno zaznamuje način urejanja prostora v posamezni državi Evropska komisija zaenkrat, kljub vse večjim ambicijam po večji prostorski koheziji Evropske skupnosti, ni poenotila zakonskega okvira prostorskega načrtovanja in urejanja prostora ampak države na tem področju ostajajo suverene.

izdelane za potrebe posameznih mest, posebej za Ljubljano (Simoneti in Vertelj, 2010) in Maribor (Vovk Korže in Kincl, 2006). Prav tako so v Sloveniji omejeno dostopni podatki o vzdrževanju javnih zelenih površin (Černe, 2009).

1.1 OPREDELITEV OSNOVNIH POJMOV

Organizacija in učinkovitost urejanja javnih zelenih površin sta odvisna od jasno opredeljenega predmeta obravnave in tudi od razumevanja pomena in rabe posameznih pojmov. V tej nalogi se zavzemamo za rabo pojmov, ki zagotavljajo možnost celovite obravnave urejanja javnih zelenih površin. S tem imamo v mislih, da se urejanje začne s strateškim planiranjem in z zagotavljanjem prostora ter nadaljuje s podrobnim načrtovanjem, vzdrževanjem in rabo ter se ponovno zažene s prenovno.

Na področju strokovne terminologije je v urejanju prostora pri nas veliko nejasnosti, uporabljanja sopomenk in po ugotovitvah raziskovalcev tudi zatekanja v abstraktnost in v ozko specializirano strokovno terminologijo, ki vplivajo na to, da ostajajo razprave o urejanju prostora zaprte v krog strokovne javnosti ali, kot omenja Kos (2006: 85), da »v urbanizmu obstaja veliko ponavljajočih se komunikacijskih problemov« (glej tudi Kos, 2006; Trček, 2006). Pri proučevanju urejanja javnih zelenih površin lahko ugotovimo, da prihaja do rabe izrazov, s katero se njihov pomen zožuje na vsebino posameznih del in nalog. Tako se »urejanje javnih zelenih površin« na ravni lokalne uprave pogosto enači z vzdrževanjem, čeprav je vzdrževanje le ena od faz urejanja. Javne zelene površine pa v praksi tako opredeljenega urejanja javna uprava enači s površinami, ki so v javni rabi in v lasti občine, čeprav so v splošni javni rabi tudi zelene površine, ki niso v lasti občin.

Slovenski sistem urejanja javnih in drugih zelenih površin zagotavlja urejene zelene površine z zakonodajnimi in drugimi rešitvami s področja s prostorskega načrtovanja (ZPNačrt, 2007), varstva okolja (ZVO, 1993, 2004) in komunalnih dejavnosti (ZGJS, 1993). Medtem, ko se prostorsko načrtovanje izvaja na državni in lokalni ravni ter se nanaša na vse zelene površine naselja in občinam narekuje opredelitev javnih zelenih površin, je upravljanje z javnimi površinami (zelenimi in drugimi) formalno opredeljeno kot obvezna lokalna gospodarska javna služba, ki zadeva urejanje zelenih površin v javni rabi in lasti občine.

V urejanju javnega prostora, ne samo javnih zelenih površin, se v slovenski praksi spopadamo s težavami, ki izvirajo iz nedomišljenosti procesa preobrazbe družbene lastnine in sistema upravljanja, ki so ga sprožile politično ekonomske spremembe v devetdesetih letih. Ločitev med površinami v zasebni in javni lasti, ki je pomembna tako z vidika pogojev rabe, kot z vidika posledic, ki jih ima lastnina na upravljanje, je potekala skrajno obotavljajoče, nenadzorovano in tudi nepregledno. Praksa kaže, da interes javnih in zasebnih lastnikov za obvladovanje stroškov upravljanja pogosto prevlada nad splošnim interesom za javno rabo in za druge javne funkcije teh zelenih površin, zaradi katerih so te površine v preteklosti bile planirane in umeščene v prostor ter tudi vzdrževane. V tej nalogi se ne ukvarjamo z razlogi, ki so privedli do tega, da država in njeni organi, ter nenazadnje tudi strokovna javnost, v preteklosti niso z nobeno obliko delovanja, ali ukrepov, podprli procesa preobrazbe lastništva v prostoru in zavarovali javnega interesa za urejanje, ampak s tem, kako poskrbeti, da se v sistemu urejanja prostora zagotovijo celovitost urejanja javnih zelenih površin, javna raba in temu

primerni dogovori o upravljanju. Verjamemo, da je za začetek dobra nedvoumna opredelitev terminologije.

Urejanje javnih zelenih površin v nalogi obravnavamo kot v javnem interesu organizirano delovanje, ki zagotavlja preskrbo z javnimi zelenimi površinami in se izvaja v več fazah, od strateškega odločanja do prostorskega planiranja, podrobnega načrtovanja, vzdrževanja in rabe do prenove, ki je priložnost za ponovni strateški premislek o razvojnih potrebah. Na ta način razširimo pomen urejanja na stvaren obseg dela in nalog, ki je potreben za zagotavljanje dostopnih, uporabnih in vzdrževanih javnih zelenih površin v naselju oziroma povežemo planiranje, kot zagotavljanje prostorskih možnosti za razvoj, z upravljanjem, kot zagotavljanjem pogojev za delovanje. Na tak način vzpostavimo izhodišča za planiranje novih površin in za upravljanje z obstoječimi površinami.

Zelene površine v tej nalogi opredelimo kot urejene in naravne površine naselja, ki so zaraščene z vegetacijo ali omogočajo rast vegetacije, kot so: parki in vrtovi, gozdovi in kmetijska zemljišča v naselju, obvodna in druga naravna območja, zaraščena nezazidana zemljišča, ozelenjeni trgi. Površine z značilnostmi zelenih površin (tehnične zelene površine), kot so zelene strehe in stene, razumemo kot ekosistemsko pomembne površine, ki pa iz več vidikov niso enakovredne površinam urejenim na naravnem substratu in jih zato v nalogi vedno omenjamo tako, da se ustrezno razlikujejo od zelenih površin urejenih na povsem naravni podlagi.

Težave s terminologijo niso značilne samo za našo državo. Baycan-Levent in Nijkamp (2009) ugotavljata, da v mednarodnem okolju ne obstaja niti enotna opredelitev pomena besedne zveze »zelena površina« in da se tudi opredelitve vrst zelenih površin med različnimi mesti in državami razlikujejo (glej tudi Making greener cities, 2004). Baycan-Levent in Nijkamp (2009: 3) opredelita urbane zelene površine kot javne in zasebne odprte površine, ki so prvenstveno pokrite z vegetacijo in so neposredno, kot na primer za rekreacijo, ali posredno, kot na primer s pozitivnimi učinki na urbano okolje, na razpolago uporabnikom.

Zakon o prostorskem načrtovanju določa, da so zelene površine naselja *»površine namenjene preživljanju prostega časa, predvsem rekreaciji in športu na prostem, parki ter druge javne zelene površine, ki so namenjene izboljšanju kvalitete bivanja v naselju«* (ZPNačrt, 2007: 2. člen). Ugotovimo lahko, da je zakonska opredelitev nenatančna, ker ni povsem jasno, ali definicija vključuje tudi kmetijske in gozdne površine ter zasebne zelene površine, kot so vrtovi na primer. Menimo, da bi bilo prav, da pojem urbane zelene površine obsega vse zelene površine naselja ne glede na lastništvo in funkcije.

V mestni občini Ljubljana Občinski prostorski načrt³ na primer določa pomen zelenih površin še nekoliko bolj podrobno in drugače kot zakon (ZPNačrt, 2007), in sicer pravi, da so zelene površine *»urejene in opremljene (otroška igrišča, parkovna oprema, spominska obeležja ipd.) ter z vegetacijo zasajene netlakovane površine. Namenjene so ureditvi okolice objektov, bivanju na prostem, izboljšujejo kakovost bivanja in prispevajo k urejenosti človekovega okolja«*. (OPN MOL, 2015: 1. člen, 134 alineja). Ocenjujemo, da so zelene površine temeljna prvina urejanja prostora in bi morale

³ Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana – izvedbeni del. Uradni list RS, 95/2015

biti opredeljene na ravni krovnega dokumenta in da bi njihova raba morala biti zavezujoča za vse občine.

Javne zelene površine v nalogi obravnavamo kot površine, ki so namenjene javni rabi. Način rabe je ključen za družbeni pomen teh površin in za opredelitev javnega interesa za njihovo urejanje. S formalno doseženim soglasjem o javni rabi vzpostavimo predpogoje za upravljanje. Javni interes za način rabe zelenih površin naselja se načeloma oblikuje na strateški ravni planiranja prostorskega razvoja in se odraža v vseh fazah urejanja. Z uvedbo javnih zelenih površin v sistem urejanja prostora zagotovimo, da se v procesu načrtovanja legitimira družbeni dogovor med lastniki, občino kot nosilcem javnega interesa za urejanje javnih zelenih površin in drugimi nosilci interesov za urejanje javnih zelenih površin in uporabniki ter, da je ta interes tudi vgrajen v prostorske akte kot formalno podlago za vodenje dejavnosti razvoja v prostoru. Načini urejanja posameznih vrst površin, konkretni dogovori o oblikah vzdrževanja in stroških urejanja v optimalno vodenem procesu urejanja sledijo strateškimi izhodiščem in omogočajo oblikovanje različnih operativnih oblik vzdrževanja. Na ta način so javne zelene površine lahko tako zelene površine v lasti občine, kakršne so javni parki, kot tudi druge zelene površine, ki so v lasti drugih lastnikov, kakršne so urbani gozdovi ali skupne stanovanjske zelene površine v soseskah. Ko se možnost javne rabe opredeli kot družbeno potrebna, se oblikujejo stvarna izhodišča za dogovore o upravljanju. S tem občino postavimo v vlogo izvajalke javnega interesa za urejanje zelenih površin v javni rabi in v vlogo upravljavke z javnimi zelenimi površinami v lasti občine. Na ta način vzpostavimo pogoje za to, da občina lahko v javnem interesu koordinira urejanje prostora v javni rabi, medtem ko ostanejo konkretni pogoji upravljanja predmet dogovora in ločenih pristojnosti lastnikov.

Javne zelene površine v tej nalogi opredelimo kot tiste zelene površine naselja, ki so namenjene vsem pod enakimi pogoji in jih kot take lahko opredelimo tudi kot zelen javni prostor. Rabo pojma vežemo na Zakon o graditvi objektov (ZGO, 2002), ki pravi, da je javna površina »površina, katere raba je pod enakimi pogoji namenjena vsem, kot so javna cesta, ulica, trg, tržnica, igrišče, parkirišče, pokopališče, park, zelenica, rekreacijska površina in podobna površina« (ZGO, 2002: 2. člen). Zakonsko besedilo ni povsem jasno, saj razen pri omembi javne ceste ne omenja eksplicitno lastništva površin, kar lahko razlagamo tudi tako, da kot javne površine lahko delujejo tudi površine v zasebni lasti. Najbolj značilen primer takih površin so gozdne površine v urbanem okolju oziroma v neposredni bližini naselij. Glede na to, da niso vse površine v javni lasti hkrati tudi javne površine, je ta razlaga pojma v sistemskem smislu ustrezna. Razlaga nas privede tudi do ugotovitve, da je bistvena razlika med vsemi zelenimi površinami naselja in javnimi zelenimi površinami v načinu rabe. Pod enakimi pogoji so vsem v naselju namenjene različne javne zelene površine, ki so lahko v javni in zasebni lasti, na primer: parki, igrišča, obvodne površine, skupne stanovanjske zelene površine, gozdne površine, tematski vrtovi in podobno. Dobro je, da se dogovor o tem, katere površine so v naselju javne, vključi v prostorske akte občine, nato pa uredi načine upravljanja glede na izražen javni interes in lastništvo. Rus (Javno dobro in javne dobrine, 2002) navaja, da javni interes »opredelimo kot politično soglasje o tem, da ga neka potreba institucionalizira kot individualno (ali kolektivno) pravico« in ob tem dodaja, da je najlažje, če enačimo javni interes in javno dobro. Vendar pa Rus (ibid.: 3) opozarja, da se tako odrečemo objektivni in substancialni opredelitvi in pristanemo na normativno opredelitev, ki jo spremljajo težave, ko prihaja do: enačenja javnega dobra z dobrinami v skupni rabi, enačenja javnega dobra in javne lastnine ter enačenja javnega dobra in enakega dostopa.

Javne zelene površine na ta način opredelimo tudi kot posebne vrste javni prostor, ali tudi zelen javni prostor. Tudi javni prostor strokovnjaki razlagajo različno, predvsem ga opisujejo z vidika njegove družbene vrednosti in socialnih praks, ki jih omogoča in tako predstavlja ključno sestavino mesta (glej tudi Vertelj Nared, 2014; Čerpes, 2008; Low in Smith, 2006; Kos, 2008; Madanipour, 2012; Jankovič Grobelšek, 2012). Čerpes (2007: 11) ob tem dodaja, da je javni prostor »pogoj za izvajanje raznolikih socialnih praks, kar je bistvena kvaliteta urbanosti«. Tudi Kos (2008: 60) meni, da javni prostor ključna značilnosti urbanosti in da si mesta brez javnih prostorov pravzaprav »ni mogoče zamišljati« oziroma, da bi bilo mesto brez javnih prostorov »zgolj dolgočasno zidovje«. Madanipour (2012) opredeljuje javni prostor kot kraj bivanja v fenomenološkem, filozofskem pomenu, kot kraj družbe, o katerem na splošno mislimo kot o javnem dobrem in kot kraj, v katerem se vzpostavljajo ali prelamljajo razmerja zaupanja ter tudi kot kraj javne kulture. Vertelj Nared (2014: 4) ugotovi, da pojem »javni prostor« ni razložen v nobenem od slovenskih krovnih pravnih predpisov s področja prostorskega načrtovanja (Prostorski red Slovenije, 2004; SPRS, 2004; ZPNačrt, 2007; ZUreP-1, 2002; ZGO-1, 2002).

Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta (2007) pa določa:

- da se v urbanističnem načrtu opredelijo javne in zelene površine in druge oblike javnega dobra;
- da območje urbanističnega načrta obsega tudi zelene površine v naselju;
- da se za odprte bivalne površine štejejo zelene površine in tlakovane površine, namenjene zunanjemu bivanju, ki ne služijo kot prometne površine ali komunalne funkcionalne površine;
- da »regulacijska linija ločuje obstoječe in predvidene odprte ali grajene javne površine od površin v privatni lasti«;
- da se območja sanacije razpršene gradnje določi, kadar se, med drugim, opredeli »zadostne javne površine«. Določila lahko razumemo, kot da se opredelitev javnih zelenih površin in javnega prostora v prostorskih aktih občin izvede. V praksi so rešitve različno dobre, predvsem pa niso oblikovane v širokem konsenzu zainteresiranih deležnikov.

V praksi rabe prostora je princip javne rabe široko uveljavljen, posebej na primer pri gozdnih površinah, na katerih je z zakonom o gozdnih dovoljena raba tudi ne-lastnikom, ali na skupnih stanovanjskih zelenih površinah, kjer za javno rabo v Sloveniji sicer pogosto ne obstaja urejena pravna podlaga. Način javne rabe je pri uporabnikih povezan z ureditvijo in dojemanjem možnosti za rabo, ne z lastništvom ter kot tak ni posebnost. Potreba po dovolj nedvoumni opredelitvi javnih zelenih površin in javnega prostora sploh kljub temu obstaja in je aktualna v vseh fazah urejanja. Glede na razmere v prostoru, na nedokončane procese urejanja lastništva funkcionalnih zemljišč ter na druge posledice družbeno političnih sprememb v sistemu urejanja prostora, je tudi vse večkrat izpostavljena (glej tudi Vertelj et al., 2013; Prostoroz, 2014⁴).

Način opredelitve javnih zelenih površin je deloma vezan na dediščino instituta družbene lastnine in je tudi globlje pogojen. Vloga zasebnih zelenih površin pri zagotavljanju javnih zelenih površin v urbanem okolju je zgodovinsko utemeljena. Prvi javni parki so bili že v 17. stoletju, bolj razširjeno pa v 18. stoletju za javnost odprti zasebni vrtovi (Hinds, 1979). Vloga zasebnih odprtih in zelenih površin pa tudi v sodobni urbanistični praksi ni zanemarljiva. Dobro znan primer mesta New York opisuje

⁴Kulturno društvo Prostoroz (2014) izvaja od leta 2014 projekt Javne površine z namenom raziskovanja problemov neurejenih lastniških razmerij v stanovanjskih območjih. Projekt se nadeljuje.

Keyden (2000), v slovensko urbanistično prakso pa »za javnost odprt zasebni prostor« prenaša Jankovič Grobelšek (2012). Jankovič Grobelšek (ibid.) v opredelitev pojma javna površina vpelje pojma javni in zasebni prostor in predlaga uvedbo razlikovalne rabe tudi v prostorskih aktih ter predlaga uvedbo kategorije za javnost odprt zasebni prostor. Delitev, ki izvira iz lastništva bi na ravni prostorskih aktov pomenila odstop od tradicionalne prakse, ki se pri načrtovanju drži principa prikazovanja za rabo prostora usklajenih interesov in ne prikazovanja lastništva in drugih statusov, zato jo ocenjujemo kot dobrodošlo pri urejanju razmerij v drugih fazah urejanja, kot so podrobno načrtovanje, raba in vzdrževanje ter prenova.

»Javne površine« so, kot dodatno ugotavlja Vertelj Nared (2014: 4) na osnovi Zakona o graditvi objektov v slovenski prostorsko načrtovalski praksi podlaga za določitev grajenega javnega dobra (Odlok o OPN MOL, 2013). Javno dobro pa je ustavna kategorija (Ustava RS, 1991) in razglasitev javnega dobra na zemljišču ali objektu vpliva na lastništvo tako, da mora lastnik, javni ali zasebni, pri uporabi in izkoriščanju lastnine vedno upoštevati tudi interes skupnosti, to je javni interes. Vugrin (2005: 417) celo razlaga, da tudi javno dobro ni enoznačno razloženo v enem pravnem aktu, ampak ga je skozi različno zakonodajo možno interpretirati v širšem smislu stvari, kot dobrine in storitve namenjene splošni rabi, izvajanju javnih služb in delovanju organov javne uprave ter v ožjem smislu, kot zgolj stvari, namenjene splošni rabi, rabi vsakogar pod enakimi pogoji. V praksi tako ločimo rabo pojma »javno dobro« od pojmov »grajeno in naravno javno dobro«, ki sta z odločbo določeni pravni kategorij s posledicami za promet nepremičnin. Lastniki imajo zato deljene interese za razglasitev javnega dobra, ki lahko prinaša koristi (nista možna priposestevanje in izvršba) in obremenitve (omejevanje pravic uporabljati in izkoriščati). Upoštevanje razlago so javne zelene površine javne dobrine namenjene splošni rabi, rabi vsakogar pod enakimi pogoji, lahko pa so, kadar je tako določeno (razglašeno), tudi grajeno javno dobro namenjeno splošni rabi in izvajanju javne službe urejanja in čiščenja javnih površin in delovanju organov javne uprave.

Iz opisanega je očitno, da je razmerje med javnim in zasebnim v primeru javnega prostora, in enako velja tudi v primeru javnih zelenih površin, kompleksno in da to vpliva na upravljanje z javnim prostorom. Carmona in sodelavci (2008: 5) celo ugotavljajo, da je prav lovljenje ravnovesja med javnim in zasebnim v produkciji, rabi in vzdrževanju javnega prostora ključni izziv sodobnega upravljanja javnega prostora. Glede na nerešena lastniška razmerja v slovenskem prostoru, je opisano posebej aktualno.

Urejanje javnih zelenih površin v nalogi razumemo kot povezano dejavnost prostorskega planiranja kot zagotavljanja potrebnih površin in upravljanja, ki vključuje faze urejanja od načrtovanja do vzdrževanja in prenove ter zagotavlja večfunkcionalne javne zelene površine. S to opredelitvijo se odmaknemo od pomena, ki v slovenski praksi urejanje enači z vzdrževanjem kot obvezno lokalno gospodarsko javno službo in tudi od upravljanja, ki je običajno razumljeno kot delovanje lastnika povezano z obstoječimi zelenimi površinami. Urejanje tako približamo povezanemu delovanju oblasti in drugih povezanih in zainteresiranih deležnikov za urejanje javnih površin, ki ga različni viri poimenujejo tudi celovito urejanje (Swanwick et al., 2003; Bengston et al., 2004; James et al., 2009; Baycan-Levant, Nijkamp, 2009; Carmona, 2010).

Velja, da je urejanje celovito, kadar se nanaša na vse, med sabo funkcionalno povezane površine in se udejanja v vseh fazah urejanja ter vključuje vse odgovorne in zainteresirane deležnike. Urejanje javnih

zelenih površin je zaradi njihovega pomena za prebivalce ključni del širšega sistema urejanja zelenih površin. Družbeni vidiki urejanja so v sistemu urejanja šibko zastopani, ker ta interes izražajo različni nosilci urejanja prostora, kar vpliva na probleme tako pri planiranju (prostor), kot pri vzdrževanju (sredstva in odgovornost) in prenovi (koordinacija in odgovornost). Zaradi odsotnosti enega skupnega zastopnika javnega interesa za urejanje, so argumenti za urejanje izraženi v procesu planiranja manj jasno in prepričljivo kot bi bilo dobro, hkrati pa se prej deljen javni interes za urejanje v fazi upravljanja v celoti prenese na lokalno skupnost.

Javni interes za urejanje javnih zelenih površin v urbanem okolju je v praksi urejanja sestavljen iz več vrst javnih interesov, ki so v procesih urejanja različno jasno opredeljeni in jih zastopajo različni nosilci urejanja prostora. Hkrati javnega interesa za urejanje javnih zelenih površin in s tem povezanih družbenih koristi, kot so dobro počutje, javno zdravje, kakovost bivanja v najširšem pomenu, družbena povezanost in enakost, v sistemu nihče eksplicitno ne zastopa, vsaj ne v vseh fazah urejanja. Tudi če ocenimo, da so ti interesi ustrezno zastopani v prostorskem načrtovanju, pa v občinskih prostorskih aktih javne zelene površine niso opredeljene v pomenu, ki vključuje vse površine v javni rabi. Hkrati je tako področje načrtovanja kot ostalih faz urejanja šibko podprto z ukrepi, ki zagotavljajo oblikovanje družbenega soglasja zainteresiranih deležnikov glede razvoja, urejanja in varstva javnih zelenih površin (strateška razvojna izhodišča) in ki podpirajo razvoj dobre prakse v vseh fazah urejanja (merila in priporočila za dobro prakso). Tudi interes za javno zdravje in dobro počutje je v sistemu načrtovanja zastopan zelo poenostavljeno, brez podrobnih predpisov in drugih ukrepov, ki podpirajo učinkovito uresničevanje razvojnih ciljev in pričakovanj. V procesu urejanja to deluje tako, da javni interes ni en sam ampak jih je več in lahko si celo nasprotujejo, kot ugotavljajo raziskovalci (glej tudi Šuklje Erjavec, 2008; Carmona et al., 2008), ker izvirajo iz različnih področij in so različno dobro institucionalizirani⁵.

Komunalne dejavnosti imajo po Rakarju (2013: 11) v urbanem okolju dve funkciji: zagotavljanje temeljnih materialnih pogojev za življenje in delo in skrb za varstvo okolja. Vzdrževanje javnih zelenih površin Rakar (ibid.) uvršča med temeljne materialne pogoje za življenje, kakršna sta tudi preskrba z vodo ali energijo. Vzdrževanje javnih zelenih površin je kolektivna komunalna dejavnost, kar pomeni, da so javne zelene površine v skupni rabi na tak način, da zanje ni mogoče ugotoviti neposrednega uporabnika in določiti količine potrošnje na uporabnika. Klemenčič (1997) utemeljuje, da imajo pretežni interes za skupno/kolektivno komunalno rabo občina oziroma druge javno pravne ustanove, ki stroške porabe plačujejo iz svojih praviloma proračunskih sredstev.

1.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

V doktorski nalogi nas zanima, kako deluje sistem urejanja javnih zelenih površin oziroma kako je organiziran način zagotavljanja javnih zelenih površin in njihovih funkcij v slovenskih naseljih.

⁵ Značilen tak primer zelo trdnega institucionalnega okvirja je sistem ohranjanja narave, ki v procesih usklajevanja razvojnih interesov večkrat nastopa iz sistemsko vnaprej uokvirjenih stališč, podprtih tudi z mednarodnim pravnim okvirom in je kot tak izrazito tog pri koordinaciji in oblikovanju skupnih razvojnih ciljev in rešitev.

Raziskovalno zanimanje za sistem urejanja opiramo na razmere v urejanju javnih zelenih površin, ki kažejo na določene pomanjkljivosti sedanjega sistema in ga navezujem na splošno povečano zanimanje za urbane zelene površine in za dolgoročno zagotavljanje njihovih javno koristnih funkcij, ki izvirata iz pomena, ki ga pripisujemo urbanim zelenim površinam pri spopadanju z aktualnimi družbenimi, gospodarskimi in okoljskimi problemi ter iz njihove vloge v trajnostno naravnem urbanem razvoju (James et al., 2009; Huang et al., 2009; Haq, 2011). V domači strokovni javnosti je najbolj prisotno zavedanje o pomanjkljivostih sistema povezano z urejanjem zelenih površin v stanovanjskih soseskah, laična javnost pa je posebej občutljiva na ravnanje z drevjem v urbanem okolju (Simoneti, Vertelj Nared, 2006; Simoneti, Vertelj Nared 2010; Prostorož, 2014; Žlebir, 2016). Poudarjanje pomena zelenih površin in njihovih funkcij za kakovost bivanja in urbani razvoj je v mednarodnem okolju sprožilo zanimanje raziskovalcev z različnih področij za njihovo urejanje, za posamezne faze in vidike urejanja ter privedlo do spoznanja, da je za povečanje učinkovitosti urejanja ključno koordinirano delovanje deležnikov v procesu urejanja ter vplivalo na prizadevanja za celovito in vključujoče urejanje zelenih površin, ki povezujejo planiranje in upravljanje ter odgovorne za posamezne faze in vidike urejanja povezujejo z novimi deležniki ter razvijajo se nove oblike sodelovalnega planiranja in upravljanja javnih zelenih površin (Carmona et al., 2004; James et al., 2009; Baycan-Levent in Nijkamp, 2009). Nove prakse urejanja se navezujejo na nove načine delovanja javne uprave, ki stremi k boljši povezanosti s prebivalci in k vključevanju novih deležnikov (partnerjev) v sistem upravljanja (Dunleavy in Hood, 1994; Bačlija, 2011; Azadi et al., 2011; Dempsey et al., 2014; Molin, 2014; Fors et al., 2015).

V nalogi se osredotočamo na domači sistem urejanja javnih zelenih površin in predpostavljamo, da je v Sloveniji pomen urejanja javnih zelenih površin v več ozirih še podcenjen, da je urejanje minimalno regulirano, razdrobljeno med nosilce različnih javnih in zasebnih interesov, da ni odprto za sodelovanje novih deležnikov ter da v praksi deluje od občine do občine različno. Posledica tega so različni standardi urejanja, podvrženost urejanja kratkoročnim ciljem, finančna nestabilnost, omejena sposobnost sodelovanja med deležniki ter celovito gledano omejeno učinkovito zagotavljanje koristi javnih zelenih površin na ravni naselij in urbanega sistema države. Na osnovi tega menimo, da je sistem urejanja javnih in drugih zelenih površin v slovenskih naseljih treba strukturno okrepiti in zagotoviti podporne ukrepe za strateško in celovito naravnano urejanje ter spodbuditi razvoj dobrih lokalnih praks in odpreti javni sistem za sodelovanje med različnimi udeleženci, kot npr.: (1) med državo in občinami, (2) med občinami, (3) med izvajalci in (4) med zainteresiranimi deležniki, kot so prebivalci, civilna družba in poslovni sistemi.

Na osnovi predstavljenih izhodišč predpostavljamo, da je slovenski sistem urejanja zelenih površin pomanjkljiv in slabo pripravljen na razvojne izzive, ki zahtevajo celovito in vključujoče urejanje. V doktorski disertaciji iščemo odgovore na vprašanje o tem, kako celovit in vključujoč je slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin ter s kakšnimi ukrepi ga lahko dopolnimo, da bo postal bolj celovit in vključujoč. Pri iskanju odgovorov si pomagamo z dodatnimi raziskovalnimi vprašanji:

- kako je urejanje javnih zelenih površin umeščeno v prostorsko načrtovanje in urejanje prostora;
- katera faza urejanja omogoča preverjanje celovitosti sistema;
- katera vrsta zelenih površin odraža celovitost in vključevalnost sistema;
- katera raba odraža sposobnost deležnikov za sodelovanje pri urejanju;
- kakšni ukrepi lahko prispevajo k bolj celovitemu in vključujočemu urejanju javnih zelenih površin.

1.3 NAMEN IN CILJI RAZISKOVANJA TER PRIČAKOVANI REZULTATI

Namen doktorske disertacije je proučiti, kako deluje slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin glede to, da se vsestranski pomen javnih in drugih zelenih površin povečuje in da se zato na različnih področjih in ravneh urejanja prostora krepijo prizadevanja za povezano in koordinirano urejanje oziroma celovito in vključujoče urejanje javnih zelenih površin.

Cilj naloge je na osnovi teoretičnih izhodišč ugotoviti, kako je organizirano urejanje javnih zelenih površin v Sloveniji ter s kakšnimi ukrepi lahko tudi v slovenskem sistemu zagotovimo bolj celovito in vključujoče urejanje.

Z nalogo, v kateri urejanje javnih zelenih površin opredelimo kot organizirano dejavnost, ki povezuje planiranje in upravljanje, želimo razširiti razumevanje pomena urejanja javnih zelenih površin za kakovost bivanja na lokalni ravni in za uravnotežen urbani razvoj na ravni države. Poleg tega želimo pokazati, da so javno sistemske koristi urejanja javnih zelenih površin odvisne od strateške organizacije dejavnosti in koordinacije delovanja lokalne uprave in zainteresiranih deležnikov, ki vključujejo tako državo kot prebivalce in druge deležnike.

Namen raziskave je: (a.) prakso urejanja javnih zelenih površin vpeti v teoretični okvir in aktualne trende urejanja, (b.) preveriti, kako deluje sedanji slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin, (c.) preveriti, kako je formalno opredeljena organizacija izvajanja dejavnosti, (d.) preveriti, kako so razdeljene pristojnosti za urejanje ter (e.) preveriti, kako potekata koordinacija pristojnih za urejanje ter urejanje javnih zelenih površin v praksi. Razumeti želimo, kakšna je povezanost med fazami in vidiki urejanja javnih zelenih površin ter kakšna je odprtost sistema za sodelovanje med deležniki, med pristojnimi za posamezne površine in za posamezne vidike urejanja na različnih ravneh ter med zainteresiranimi za sodelovanje v urejanju, kot so zasebni partnerji, prebivalci in civilna družba. Naš namen je tudi ugotoviti, s kakšnimi ukrepi je možno nadgraditi pomanjkljivosti aktualnega sistema ter zagotoviti mednarodno primerljivo in lokalno prilagojeno celovito in vključujoče urejanje.

Cilj doktorske disertacije je opozoriti na pomen strateškega pristopa k urejanju javnih zelenih površin in oblikovati ukrepe, ki bodo podpirali celovito in vključujoče urejanje na lokalni ravni ter hkrati zagotavljali primerljivo kakovost javnih zelenih površin v slovenskih naseljih.

V doktorski disertaciji iščemo odgovore na vprašanja o tem, kako deluje slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin ter s kakšnimi ukrepi ga lahko dopolnimo, da bo postal bolj celovit in vključujoč. Pri iskanju odgovorov si pomagamo z dodatnimi raziskovalnimi vprašanji:

- kako je urejanje javnih zelenih površin umeščeno v prostorsko načrtovanje in urejanje prostora;
- katera faza urejanja omogoča preverjanje celovitosti sistema;
- katera vrsta zelenih površin odraža celovitost in vključevalnost sistema;
- katera raba odraža sposobnost deležnikov za sodelovanje pri urejanju.
- kakšni ukrepi lahko prispevajo k bolj celovitemu in vključujočemu urejanju javnih zelenih površin.

Pričakujemo, da bomo z odgovori na zastavljena raziskovalna vprašanja zagotovili boljše razumevanje delovanja sistema in omogočili oblikovanje predlogov za ukrepe, ki bodo zagotavljali bolj celovito in vključujoče urejanje. Z nalogo bomo prispevali k novim spoznanjem na področju urejanja javnih

zelenih površin in delovanju sistema urejanja prostora v slovenskem in širšem prostoru. Z raziskavo bomo prispevali k razumevanju pomena celovitosti urejanja, povezave med planiranjem prostora in upravljanjem s prostorom ter k strokovnemu razvoju na področju strateškega razvoja in varstva javnih in drugih zelenih površin. Naloga bo predstavila, kako lahko ugotovitve o delovanju posameznih faz urejanja prostora in urejanju posameznih vrst urejenih površin povežemo in oblikujemo izhodišča za razvoj sistemskih rešitev. Naloga bo prispevala k razvoju strateško naravnane kvalitativnega raziskovanja urejanja prostora. Z ugotovitvami raziskave bomo utemeljili potrebo po spremljanju in raziskovanju razmer v prostoru in praksi urejanja zelenih površin in urejanja prostora ter pokazali, kako lahko raziskovanje prispeva k razvoju sistema urejanja prostora in osmišlja povezovanje ukrepov za urejanje javnih zelenih površin na različnih ravneh urejanja.

1.4 METODE DELA

Raziskovalno delo je kvalitativne narave in temelji na splošni deskriptivni metodi znanstveno raziskovalnega dela, v kateri so uporabljene metode analiza vsebine primarnih in sekundarnih virov, študija primerov, pol-strukturiran intervju ter primerjave in povezovanja izsledkov in oblikovanje novih rešitev. Način raziskovalnega dela omogoča povezavo med različnimi teoretičnimi in raziskovalnimi spoznanji in izkušnjami iz prakse ter prispeva k poglobitvi vpogleda v sistem urejanja javnih zelenih površin in podpira oblikovanje predlogov za razvoj novih rešitev.

V iskanju odgovorov na raziskovalna vprašanja smo najprej oblikovali teoretični okvir raziskave in se z izborom področij osredotočili na teoretska izhodišča strateškega pomena. To so: načrtovalski koncepti, trajnostni urbani razvoj in nove prakse urejanja, na katera smo v nadaljevanju oprli raziskavo aktualnega sistema urejanja, izdelano s pomočjo analize predhodnih raziskav, pol-strukturiranih intervjujev in analiz podatkov iz različnih časovnih obdobj ter v sklepu predstavili predlog koncepta celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin. V nadaljevanju smo, na osnovi ugotovitev iz teoretičnega dela, s kombinacijo kvalitativnih metod izvedli tri samostojne, a vsebinsko povezane raziskave, s pomočjo katerih smo pridobili vpogled v sistem urejanja javnih zelenih površin in sicer:

1. z raziskavo vzdrževanja javnih zelenih površin v mestnih občinah kot faze urejanja smo ugotavljali, kako je organizirana in kako deluje faza urejanja, na kateri se odraža povezanost oziroma celovitost sistema urejanja;
2. s pregledom raziskav o stanovanjskih zelenih površinah in večstanovanjski gradnji smo odkrivali, kakšni so pogoji urejanja te za kakovost bivanja najpomembnejše vrste zelenih površin;
3. s primerjalno analizo urbanističnega načrtovanja vrtičkarstva in neformalne prakse vrtičkarstva v Mestni občini Ljubljana smo predstavili, kako se skozi to vrsto zelenih površin odraža pripravljenost deležnikov za sodelovanje pri urejanju.

V nadaljevanju smo ugotovitve povezali v koncept celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin in opredelili ključne ukrepe za zagotavljanje celovitosti in vključevalnosti sistema.

1.5 STRUKTURA NALOGE

Naloga je sestavljena iz šestih delov: uvod, teoretična izhodišča, metodološki pristop, raziskava, koncept celovitega sistema, sklepi in razprava.

V uvodu so predstavljena raziskovalna izhodišča in vprašanja. V nadaljevanju sta opredeljena osnovna pojma raziskave: javne površine in urejanje javnih zelenih površin, predstavljeni so namen in cilji raziskovanja ter pričakovani rezultati raziskovalnega dela in metode dela.

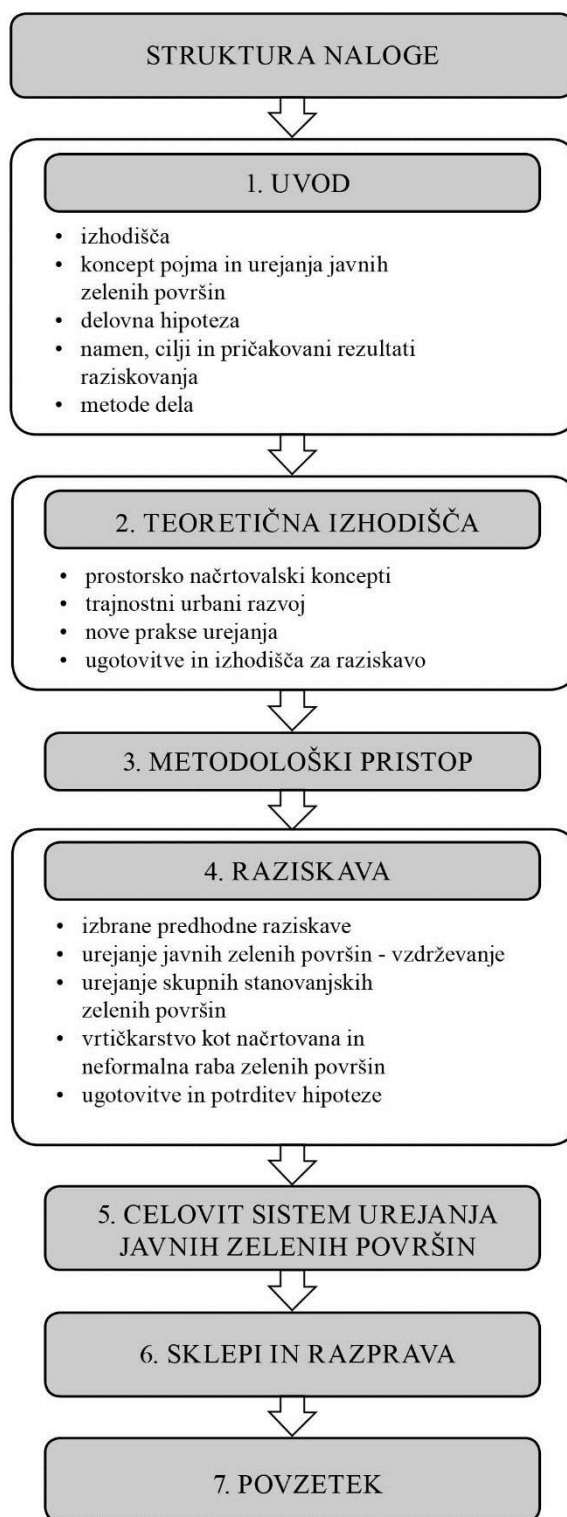
V drugem delu so zbrana teoretična izhodišča, ki se navezujejo na tri za raziskavo pomembna področja: (1.) na pregled načrtovalskih konceptov, ki odražajo kako se je skozi urbani razvoj povečeval pomen javnih in drugih zelenih površin ter kako je zagotavljanje javnih zelenih površin umeščeno v planiranje prostorskega razvoja naselij, (2.) na koncept trajnostnega razvoja, ki utrjuje vlogo javnih zelenih površin v urbanem razvoju in ob tem poudarja razvojni pomen mest in drugih naselij ter (3.) na nove prakse urejanja, ki razkrivajo kako se sistemi in prakse odzivajo na pričakovanja po celovitem i vključujočem urejanju in so osnova za oblikovanje ukrepov za celovito urejanje javnih zelenih površin ter za zasnovo raziskave.

V tretjem delu je podrobneje opisan metodološki pristop k izvedbi raziskave.

V četrtem delu so predstavljeni: ugotovitve predhodnih raziskav, raziskava in ugotovitve. Raziskava je sestavljena iz treh raziskav: (1.) raziskave o vzdrževanju javnih zelenih površin, (2.) raziskave o urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin ter (3.) raziskave o urejanju vrtičkarstva. Na koncu so v sklepnih ugotovitvah spoznanja iz vseh treh raziskav povezana v opis sistema urejanja javnih zelenih površin.

V petem delu je kot sintezni rezultat raziskave predstavljen predlog celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin z ukrepi za zagotavljanje celovitosti in vključevnosti.

V šestem delu so povzeti sklepi, prispevek raziskave k razvoju znanosti in razprava s predlogi za nadaljnje raziskovanje.

Slika 1: Predstavitev strukture vsebine doktorske naloge

Figure 1: Dissertation content structure

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

V raziskavi nas zanima strateški nivo urejanja javnih zelenih površin. Zanima nas, kako se zagotavlja preskrba naselij z urejenimi zelenimi površinami in kako sta v sistemu urejanja prostora organizirana planiranje in upravljanje javnih zelenih površin. Različni mednarodni projekti kot URGE (2004) in GreenKeys (2008) in raziskovalci kot Carmona in sodelavci (2008), Šuklje Erjavec (2008) in Baycan-Levent, Nijkamp (2009) poročajo, da ostaja urejanje javnih zelenih površin, kljub povečanemu pomenu teh površin za kakovost bivanja v sodobnem urbanem okolju, presenetljivo sistemsko podcenjeno in politično nezanimivo. Carmona in sodelavci (2008) ocenjujejo, da celotno področje upravljanja z javnim prostorom zaradi vsakdanjosti tem kot so: načrtovanje z upoštevanjem vzdrževanja, redno vzdrževanje, usklajevanje odgovornosti za upravljanje in podobno, samo po sebi ni posebno zanimivo za širši strokovni, politični ali javni diskurz. Kljub temu razumejo upravljanje z javnimi zelenimi površinami kot pomembno, saj vpliva na vidike kakovosti urbanega okolja in bivanja, ki jih druga področja ne pokrivajo kot so: svoboda gibanja, družbena povezanost, enakost, zdravje in varnost, vitalnost javne sfere in odražanje ekonomske sposobnosti urbanega okolja (ibid.: 4). Podobno tudi Baycan-Levent in Nijkamp (2009) v mednarodne primerjalni analizi praks urejanja spoznavata presenetljivo podcenjenost pomena zelenih površin v prostorskem planiranju in neoptimalno upravljanje z njimi glede na njihove velike koristi. Šuklje Erjavec (2008) izpostavlja, da vprašanja urejanja zelenih površin še marsikje ostajajo obrobna in da se z urejanjem države in mesta ukvarjajo fragmentarno, brez jasnih vizij in strateškega pristopa ter brez ustreznega političnega interesa in podpore. Šuklje Erjavec (2008: 3) pojasnjuje, da zelene površine v sebi združujejo nasprotja, kot so »narava – kultura, varstvo – razvoj, javno – zasebno, posameznik – skupnost, aktivno – pasivno, kontrolirano – svobodno«, ki sprožajo navzkrižja interesov v urejanju. Obstaja celo velika verjetnost, da je prav zaradi kompleksnosti interesov in prekrivanja področij, urejanje javnih zelenih površin ostalo slabše organizirano kot bi pričakovali, ko sistem urejanja ocenjujemo iz celovite perspektive. Opisano razkriva, da je urejanje javnih zelenih površin težko vsebinsko zamejiti, ker se dotika več zelo različnih področij, ki so vsako zase kompleksna, imajo vsaka svoj notranji ustroj in pravila delovanja ter, da so vidiki urejanja tako subjektivne kot objektivne narave (glej tudi Carmona et al., 2008). Našteto razkriva kompleksnost sistema urejanja javnih zelenih površin in uokvirja skupne značilnosti, koncepte in principe urejanja, ki jih povzemajo konkretni sistemi urejanja zelenih površin.

V opisanem kontekstu za potrebe namena raziskave zanimanje široke javnosti, javnih politik in strokovnjakov iz različnih področij povezujemo s tremi ključnimi področji: (1.) z razvojem naselij in pomenom javnih zelenih površin za kakovost bivanja (Sandström, 2002; Swanwick, Dunnett, Wolley, 2003; Bell et al, 2008; James et. al, 2009; Van den Berg et al, 2010), (2.) z razvojem varstva okolja in z zavzemanjem za trajnostni urbani razvoj (glej tudi The treaty of Amsterdam, 1997; Giddings, Hopwood, O'Brien, 2002) ter z (3.) z razvojem novih pristopov k upravljanju z javnimi zelenimi površinami (Campbell, 1996; Chiesura, 2004; Jim, 2004; Carmona, de Magalhães, Hammond, 2008; James et al., 2009). Tako oblikujemo teoretični okvir, ki omogoča, da oceno aktualnega sistema urejanja javnih zelenih površin v Sloveniji lahko dvignemo na strateško raven in nad pomen vprašanj o stroških, standardih in pristojnostih za vzdrževanje ter hkrati utemeljimo vlogo sistema urejanja javnih zelenih površin in nastavimo mednarodno primerljiva izhodišča za njegovo posodobitev.

2.1 PROSTORSKO NAČRTOVALSKI KONCEPTI

Razvoj javnih zelenih površin je neposredno povezan z razvojem mest in urbanističnim načrtovanjem. Skozi čas se spreminjajo vrste in obseg javnih zelenih površin, predvsem pa se širi razumevanje pomena urejenih zelenih površin za človeka in za urbano okolje (Jellicoe in Jellicoe, 1975; Lynch, 1960; Kaplan, 1987; Burgess et al., 1988). Z vidika urejanja zelenih površin v 21. stoletju je bolj kot samo zgodovinsko dejstvo, da so urejene zelene površine sestavina mestnega razvoja, aktualno, kako se pomen javnih in drugih zelenih površin odražata v urejanju mest. Jim (2004: 311) razlaga, da so urejene zelene površine kot sestavina naselij zakoreninjene globoko v antiki in da je zeleno mesto univerzalno privlačen ideal, ki presega časovne, prostorske in kulturne delitve, a hkrati je obseg zelenih površin med naselji precej različen in tudi odnos družbe in politike do zelenih površin je lahko nihajoč. Opisano nakazuje, da se univerzalen pomen zelenih površin v praksi urejanja uveljavlja na različne načine, ki so med drugim tudi kulturno in politično pogojeni. Hkrati pa zgodovina razkriva, da se, kljub družbenim in fizično geografskim razlikam med mesti, v posameznih obdobjih razvoja vendarle oblikujejo podobne rešitve, ki se uveljavljajo kot širše sprejemljivi koncepti in principi. Za potrebe raziskave nas zanimajo prav te konceptualne rešitve in njihova povezava z urejanjem javnih in drugih zelenih površin.

V grobem lahko razvoj urejanja javnih zelenih površin razdelimo na štiri obdobja, ki so povezana z družbeno ekonomskim razvojem in niso zelo togo časovno in geografsko določena:

- predindustrijsko mesto: zgodnje obdobje urbanega razvoja nekje do sredine 19. stoletja v katerem prevladuje urejanje zelenih površin za potrebe dobrega počutja in izkazovanja pomena (reprezentanca) družbene elite, urejanje javnih zelenih površin pa je še zelo omejeno;
- industrijsko mesto: čas razvoja industrije in rasti mest, v katerem se široko uveljavi zavedanje o sanitarni, zdravstveni in socialni, tudi oblikovalski vlogi urejenih zelenih površin in v katerem se uveljavi načrtno urejanje javnih parkov in drugih zelenih površin, ki sovпада tudi z idealističnimi urbanističnimi koncepti kot so vrtno mesto in soseska;
- postindustrijsko mesto: obsega obdobje prehoda v pluralizacijo proizvodnje in družbe in v terciarno gospodarstvo, uveljavlja se varstvo okolja, predmet zanimanja postane celotna urbana krajina in v prostorskem načrtovanju zelenih površin se uveljavi koncept zelenega sistema;
- sodobno mesto: aktualni čas zaznamujejo trajnostno naravnani urbani razvoj kot široko uveljavljena politična paradigma in nova spoznanja o pomenu zelenih površin za kakovost bivanja, za spopadanje s podnebnimi spremembami in prehodom v nizkoogljično družbo; pojavi se koncept zelene infrastrukture; razširijo in okrepijo se prizadevanja za celovito in vključujoče urejanje zelenih površin.

V nadaljevanju podajamo povezan pregled urejanja s ključnimi načrtovalskimi koncepti in razlogi, ki so vplivali na urejanje javnih zelenih površin.

Zgodnja urbana zgodovina predindustrijskega mesta razkriva, da so ne-utilitarne zelene površine, kot so okrasni vrtovi in gaji namenjeni dobremu počutju, ena od klasičnih sestavin človekovega bivalnega okolja (Gothein, 1913; Mumford 1961; Jellicoe in Jellicoe, 1975; Jim, 2004). Jellicoe in Jellicoe (1975) s primeri urejenih zelenih površin v različnih kulturah in mestih dokazujeta, da je vključevanje urejenih zelenih površin v bivalno okolje človeka ukoreninjeno v samo poreklo razvoja naselij in naštevata: prizore vrtov v grobnicah egiptovskih faraonov (ibid.: 113), prizor slavja na vrtu

mezopotamskega kralja iz leta 715 pred našim štetjem (ibid.: 27), primere kitajskega krajinskega slikarstva izpred leta 1200 (ibid.: 71) in še starejših japonskih vrtov ter opisujeta Rim iz časa Rimskega imperija kot mesto parkov ob Tiberi (ibid.: 129). Viri dokazujejo, da so javne ozelenjene površine namenjene skupnosti, druženju in trgovanju kot sta »gymnasium« in »agora« poznali že v antiki (Gothein, 1913; Mumford, 1961). Helenska kultura navdihne tako orientalske sosede kot rimski imperij, rimska kot srednjeveška mesta omogočajo za prebivalstvo tudi nekaj skupnih zelenih površin (glej tudi Gothein, 1913). Kljub temu so do konca 18. stoletja urejene zelene površine v urbanem okolju, vrtovi ugodja in okolja dobrega počutja, pretežno zasebne in prestižne površine, namenjene predvsem dobremu počutju lastnikov ter razkazovanju bogastva (Gothein, 1913; Jellicoe in Jellicoe, 1975; Hayden, 1997). Rast trgovskih mest spremljajo tudi bolj velikopotezne zelene ureditve, ki imajo sanitarno in oblikovalsko funkcijo, ki pa še niso namenjene prvenstveno javni rabi ter so še vedno v pretežni lasti aristokracije (Gothein, 1913). Na prehodu v devetnajsto stoletje širitev mest kot so London, Pariz in Dunaj sproži tudi urejanje funkcionalnih zelenih površin kot so drevoredne ulice - bulvarji v Parizu ali parkovni zeleni prstan na Dunaju ter ureditve katerih namen je ustvariti novo podobo mesta (Gothein, 1913). Benton Short in Short (2008) ugotavljata, da odprte površine, ki so bile že občasno ali stalno v javni rabi, kot so javni vrtovi, trgi in druge skupne površine, v tem času še niso opredeljene kot javne ali rekreacijske površine. Za prve javne parke v Angliji viri opredelijo za javnost odprte lovske parke kot na primer leta 1637 odprt Hyde park v Londonu, za prve javne parke v Evropi pa za javnost odprta renesančna posestva in vrtovi ob mestnih palačah (glej tudi Gothein, 1913). V Nemčiji omenjajo kot prvi javni park leta 1792 odprt ljudski vrt, današnji »Englischer Garten« v Münchnu, ki ga je dal njegov lastnik posebej urediti za prostočasne potrebe vojakov. Vpogled v zgodovino med drugim pokaže, da so bile urejene zelene površine dolgo časa, to je vsaj do sredine 18. stoletja in nastopa razsvetljenstva, pretežno namenjene aristokraciji in premožnim, kar specifično osvetljuje naravo urejanja in vidike zagotavljanja prostora in sredstev za urejanje javnih zelenih površin.

Razmah urejanja javnih zelenih površin, kot izvorno javnega prostora, se začne z razvojem industrije in hitre rasti mest, ki povzročita veliko prenaseljenost in slabe pogoje bivanja ter dnevno ogrožanje javnega zdravja in varnosti tako delavskega razreda kot srednjega kapitalističnega sloja (glej tudi LeGates, Staut, 1996: 334). Razmere v industrijskih mestih zahtevajo novo prakso gradnje in komunalnih ureditev, ki naj zagotovijo izboljšanje pogojev bivanja in v teh okoliščinah dozori med drugim tudi ideje o javnem parku. V ZDA in Evropi se razvije parkovno gibanje, ki sproži urejanje parkov kot je najbolj znani Centralni park v New Yorku (1854) in pospeši preurejanje zasebnih posesti, kakršni so prvi mestni parki v Parizu (Benton-Short in Short, 2008: 58), v javne prostore, ki ponujajo prebivalcem možnost umika iz s hrupom in onesnaženim zrakom obremenjenega mestnega okolja. Jellicoe in Jellicoe (1975: 203) razmah urejanja javnih parkov povezujeta tudi z razširjenimi možnostmi potovanja, ki po njuni oceni omogočijo, da pride do izmenjave idej in znanja in prispeva k temu, da se umetnost urejanja urbane krajine (angl. landscape art) dvigne z nivoja lokalnega in domačega oblikovanja h konceptu celovitega planiranja (angl. comprehensive planning). Low, Teplin in Scheld (2005) omenjajo, da se parkovno gibanje filozofsko opira na romanticizem in z njim povezano vero v sposobnost narave in naravnih prizorov, da lahko obnovijo in poživijo duha, kar vpliva tako na oblikovalske principe urejanja kot na umeščanje v prostor.

Javni park raziskovalci vendar predvsem obravnavajo kot socialni izum devetnajstega stoletja, s katerim se socialno naravnana politika industrijskih mest in držav v razvitem delu sveta odziva na

bivalne pogoje in zdravstvene težave mestnih prebivalcev (glej tudi Gothein, 1913; Jellicoe in Jellicoe, 1975; LeGates, Staut, 1996; Nilsen, 2013). V tem času so mestni načrtovalci, ugotavljata Duhl in Sanchez (1999), hkrati urbanistični planerji in javni zdravstveni delavci, njihove rešitve pa stremijo k ureditvi sanitarnih razmer, ustvarjanju pogojev za javno zdravje in dobro počutje ter tudi olepševanju okolja. Oblasti pri urejanju javnega parka poleg tega vodijo tudi skrb za moralni in intelektualni razvoj ter demokratični ideali in želje po zagotovitvi socialne enakosti v javnem prostoru (Benton-Short in Short, 2008). Čas parkovnega gibanja je povezan tako z razvojem demokracije in socialne politike. Parki, pojasnjuje Cranz (1982), se s svojim potencialom odražanja in zagotavljanja socialnih funkcij, izkažejo za priročno orodje za izvajanje socialne politike. V tem obdobju je z javnimi in sponzorskimi sredstvi in donacijami urejeno največje število javnih parkov v zahodni urbani kulturi. Predvsem pa urejanje javnih zelenih površin zaradi njihovih vsestranskih koristi postane v devetnajstem stoletju vsebina javnega pomena in politike.

Idejo o javnem parku kot demokratičnem javnem prostoru v velikem industrijskem mestu pripisujejo ameriškemu krajinskemu arhitektu Olmsted -u, ki ga je zanimalo, kako bi lahko v razredno razslojenem okolju urejanje prostora, prostorsko načrtovanje in krajinska arhitektura podprla ameriški demokratični eksperiment (glej tudi LeGates in Staut, 1996; Nilsen, 2013: 3-4). Moderni mestni park po Olmsted - u zaznamujejo tri bistvene značilnosti: omogoča, da se prebivalci mesta poistovetijo z njim in so lahko ponosni nanj, oblikuje značaj in moralo obiskovalcev s pomočjo naravnih prvin, je enako dostopen za vse, ne glede na razred in raso (glej tudi Nilsen, 2013). Olmsted ideje za svoje delo črpa iz potovanj po Evropi, predvsem Londonskih in drugih Evropskih vrtov in parkov in svojega zanimanja za politični in ekonomski razvoj ZDA. Pri načrtovanju parkov ga zanima široka paleta javnih koristi: kako bodo kot »pljuča mesta« prispevali k javnemu zdravju, kako bodo praktično dopolnili fizično infrastrukturo mesta in omogočali splošna rekreacijska območja, kako bodo njihova jezera in zbiralniki dopolnjevali občinski sistem oskrbe s pitno vodo in kako bodo celovita alternativa vulgarni ulični zabavi, ki privlači revno in delavsko mladino, mehčali in umirjali človeško naravo (glej tudi LeGates in Staut, 1996: 334). Olmsted skupaj s partnerji razvija tudi velikopotezne javne krajinsko arhitekturne rešitve, številne urbane parke in parkovne povezave (angl. parkway) namenjene različnim oblikam prometa in povezavam z naravnim zaledjem mest, ki naj bi dodatno prispevale k izboljšanju pogojev bivanja v ameriških mestih in ki delujejo tudi kot prvi povezani sistemi urejenih zelenih površin v urbanem okolju (Rybczynski, 1999). Olmsted in sodobniki parkovnega gibanja s svojimi idejami s tem predstavljajo začetke celovitega urbanističnega načrtovanja.

Ideja javnega parka je široko prisotna, a sam način urejanja v praksi se od države, glede na širši kulturni kontekst in urbani razvoj, razlikuje. V Angliji prve parke, kot je Arboretum v Derby-u (1840), na svoje stroške, včasih tudi na svojih zemljiščih, urejajo filantropi, pogosto lastniki tovarn, z namenom zagotoviti možnost umika iz onesnaženega in gosto naseljenega mesta v mir urejene narave. Ti parki utelešajo družbene in zdravstvene ideale višjega srednjega razreda, ne prispevajo pa še k družbeni integraciji. Javno so dostopni samo v omejenem času, kar nižji delavski razred odvrača od uporabe. Šele sčasoma in pod vplivom širših politično ekonomskih sprememb sta zagotovljena tudi široka javna dostopnost parkov in urejanje, ki k rabi pritegneta tudi revnejše prebivalstvo in zagotovita mešanje različnih slojev ter vzpostavita park kot javni prostor. Sočasno s parki se na pobudo zdravnikov razvijejo tudi prve ideje, o urejanju posebnih vrst zelenih površin kot so prostori za varno igro otrok in pridelovanje zelenjave (Turner, Henryk, Pearson, 2001).

V Sloveniji je industrijskih mest v devetnajstem stoletju malo, a javni parki v Mariboru, Celju, Ljubljani, Rogaški slatini, na Ptuju in v Rimskih toplicah so nastali prav v tem času in še vedno pričajo, da so razsvetljske ideje segle tudi k nam (glej tudi Kolšek, 2007). Kolšek (ibid.) omeja, da so prvi javni parki tudi v Sloveniji imeli socialni in kulturni pomen in da so predvsem postali zbirališče meščanstva, ki je kot nov družbeni sloj zaznamovalo devetnajsto stoletje. Podobno kot marsikje drugod tudi v Sloveniji glavnina današnjih javnih parkov izvira iz teh časov.

V ZDA Cranz (1997) opiše razvoj javnega parka s petimi značilnimi obdobji, ki kažejo na povezave urejanja z različnimi cilji. Prve parke, urejene ob koncu 19. stoletja, Cranz (ibid.) opisuje kot območja zadovoljstva (*The Pleasure Ground*, ibid.) in med njimi omenja najbolj znana dela F.L. Olmsteda, tudi Centralni park kot razsežne, na podeželje spominjajoče, krajine, namenjene športnim dejavnostim in sprostitvi. Namen njihovega urejanja povezuje z željo po ustvaritvi območij sprostitve in možnosti umika od naporenega mestnega okolja v varno območje idilično oblikovane narave. Ureditve ne pritegnejo delavstva, komentira Cranz (ibid.), ampak predvsem bogatejše meščanstvo. Zato prvemu obdobju sledi čas urejanja manjših parkov (*Smal Park Movement*, ibid.), ki so oblikovani po enakih krajinsko oblikovalskih principih kot veliki in zagotavljajo tudi podobno ponudbo, a so manj prefinjeno opremljeni in vzdrževani ter umeščeni bližje stanovanjem in bolj dostopni manj premožnim uporabnikom, ki nimajo avtomobilov. Urejanje teh parkov na prehodu v dvajseto stoletje sovпада s prizadevanji za ureditev prvih otroških igrišč in obe gibanji združeno prispevata k razvoju reformnega parka (*The Reform Park*, ibid.). S te vrste parki, razlaga Cranz (ibid.), skušajo načrtovalci tudi družbeno reformirati mesto, zagotoviti možnost srečevanja med prebivalci ter pospešiti učenje jezika in integracijo priseljencev. Reformni parki so oblikovani radikalno drugače od predhodnih, so majhni, racionalni simetrično načrtovani in organizirani prostori, v katerih ni sledu o krajinski idiliki. Leta 1930 z novim upraviteljem parkov v New Yorku nastopi novo obdobje urejanja. Cranz (ibid.) razlaga, da je arhitekt Robert Moses zavračal ideje, da parki lahko zmanjšujejo razredne konflikte, prispevajo k socializaciji priseljencev in zaustavljajo širjenje bolezni ter izobražujejo ljudi in je kot oseba z zelo velikim političnim vplivom urejanje parkov v celoti preusmeril v zagotavljanje potrebnih rekreacijskih ureditev (*The Recreational Facility*, ibid.). V tem času so ameriški novi parki, kot opisuje Cranz (ibid.), postali rekreacijske ureditve, v katerih ni več razsežnih »praznih« zelenih površin, parkovne službe pa so skrbele predvsem za športne stadione in parkirišča. Na ta način so bili rešeni problemi z utemeljevanjem stroškov za uveljavljanje idej, ki so vodile urejanje reformnega parka in v naslednjih tridesetih let je v urejanju javnih parkov v ZDA skoraj v celoti prevladal pomen rekreativnih dejavnosti (ibid.). Cranz ocenjuje, da je bilo sredstva za športna igrišča in naprave preprosto mnogo lažje zbrati, kot utemeljevati potrebo po urejanju parkov zaradi njihovega prispevka k socialni enakosti in družbeni povezanosti (ibid.). Nekje po letu 1965 se v ZDA uveljavi prepričanje, da je rekreacija možna povsod, tudi na ulici ali na strehi, trgu ali opuščeni železniški progi in uveljavi se četrti razvojni model, ki ga Cranz (1997) na osnovi ideje o vse prisotnosti rekreacijskega potenciala, opredeli kot sistem odprtega prostora (*The Open Space System*), v katerem je vse odvisno od pobude. Za to obdobje je značilno bolj umetniško in vključevalno oblikovanje parkovnih programov in temu bo po mnenju Cranz (ibid.) kmalu sledilo naslednje obdobje urejanja, ki pa bo predvsem izkoristilo potencial parkov za učenje o trajnostnem razvoju, za praktično preseganje zgodovinske delitve med produkcijo in potrošnji virov in naslovilo možnosti za novo produktivnost.

Že površen pregled razvoja ideje o javnem parku pokaže, kako različni vidiki skozi čas vplivajo na način urejanja in kako se javni park v razvija družbeno in prostorsko specifično. Zelenim površinam je

v industrijskem mestu brez prizivno priznana vloga površin, ki vplivajo na zdravje in dobro počutje mestnih prebivalcev, hkrati pa sta prepoznani tudi njihova družbena in oblikotvorna funkcija. Park je v tem kontekstu prepoznan kot javni prostor posebnega pomena, ki se razlikuje od pomena ulice in trga na primer. Vsestransko prepoznane javne koristi urejene narave, ki jih predstavlja park, so povezane v razvoj celovitih urbanističnih konceptov kot sta vrtno mesto in soseska. Idejo vrtnega mesta konec devetnajstega v okviru vrtnega gibanja (angl. Garden City Movement), kot metode urbanističnega načrtovanja, razvije Ebenezer Howard (glej tudi *Garden Cities of To-Morrow*, 1902). Njegov namen je z razsežnimi zelenimi površinami, ki obdajajo mesto in tistimi, ki so urejene v mestu samem, prebivalcem ponuditi najboljše od obeh svetov: mestnega in podeželskega ali kot to komentira sociolog Gantar (1984): ustvariti mesto, ki bo omogočilo ponovno združitev človeka z naravo. S konceptom je Howard želel ustvariti samozadostna naselja z 32 tisoč prebivalci v katerih so območja stanovanj, industrije in kmetijstva obkrožena z urejenimi zelenimi površinami. Koncept predvideva, da se taka manjša mesta povezujejo okrog večjega centralnega naselja, urejene zelene površine pa imajo osrednjo vlogo v mestu, medtem ko urejene zelene površine, kot so gozdovi, kmetijske površine in zeleni pasovi, ločujejo mesta med sabo. Tako idealiziran koncept gradnje povsem novih mest je naletel na težave v praksi. Prvo vrtno mesto Letchworth (leta 1904, arhitekta Unwin in Parker) je pokazalo, da je tak način gradnje drag in diskriminatoren ter, da je dostopen le bolj premožnim in da je zato težko pridobiti investitorje za gradnjo novih vrtnih mest. Vendar pa je ideja vrtnega mesta zelo izpostavila pomen urejenih zelenih površin za kakovost bivanja in pomembno vplivala na razvoj urbanističnega načrtovanja in modernega mesta ter sprožila urejanje številnih novih zelenih površin in ločevalnih pasov med predeli mesta in zelenih obročev okrog njih. Med drugim so spoznanja o možnostih za urejanje kakovostnega okolja v novih mestih in v primestjih vodila tudi v pripravo prve britanske urbanistične zakonodaje, ki je leta 1909 (*The Housing, Town planning and c. Act, 1909*) lokalnim skupnostim narekovala organizacijo urbanističnega načrtovanja in zagotavljanje določenega standarda stanovanj. Predvsem pa je Howard po mnenju Lewisa Mumforda (1996 po Martinšek, 2006) s svojim konceptom dosegel preobrat v razmišljanju o procesu mestnega razvoja in »opozoril na to, da mora biti rast mesta v rokah reprezentativne javne oblasti«, ki lahko doseže uspehe v urejanju, če ima »dovolj moči, da združi in obdrži v rokah svoja zemljišča, načrtuje mesto, časovno razporeja potek gradnje in poskrbi za vse potrebne javne službe« (Martinšek, 2006: 8-9).

Druga vizionarska ideja, ki izvira iz iskanja rešitev za probleme bivanja v industrijskem mestu, je koncept soseske, ki ga utemlji Clarence Perry (glej tudi *The Neighbourhood Unit*, 1929). Sosesko sicer omenja že Howard in je prisotna v raziskovanju različnih načrtovalskih orodij že od konca 19. stoletja ter sovpada tudi z razvojem socialne politike in idejami funkcionalizma in arhitektov modernistov (glej tudi Worpole, 2000). Tako Cerar (2014: 37) opisuje sosesko kot modernistični koncept, ki temelji na racionalnem, standardiziranem in funkcionalističnem pristopu k načrtovanju, gradnji in predvidevanju potreb ter na sociološkem konceptu skupnosti in učinkoviti preskrbi le te. Perry s konceptom soseske predlaga organizacijo idealnega bivalnega okolja okrog osnovne šole in velikost območja podredi merilu pešca – otroka. Ideja soseske sloni na principih, ki izvirajo iz različnih organizacijskih, socioloških in psiholoških idealov: glavne ceste ne smejo prečkati soseske; notranje ceste morajo biti speljane tako, da zagotavljajo umirjen in nemoteč notranji promet; število prebivalcev zadošča za izgradnjo šole za tisoč otrok, v središču soseske so šola in druge servisne dejavnosti; maksimalni radij soseske je 400 metrov kar ustreza pogoju peš dostopnosti; trgovine so umeščene na rob soseske; vsaj 10 odstotkov površine mora biti namenjen rekreacijskim in zelenim površinam. Ideja se osredotoča na zagotavljanje kakovosti bivanja v stanovanjskem okolju in to

povezuje s številom prebivalcev, peš dostopnostjo vsakdanjih funkcij in tudi s ponudbo urejenih javnih zelenih površin. V praksi je bila ideja deležna različnih kritik kot so, da s svojo kakovostjo ustvarja velike razlike med pogoji bivanja v novih in starejših soseskah in da je njeno delovanje ekonomsko nevzdržno, ker da je vzdrževanje takega obsega zelenih površin in delovanje tako majhne šole, predrago. Kljub prigovorom nekateri, kot arhitekt Čelik (2015) na primer, ocenjujejo, da gre za eno najmočnejših idej v urbanističnem načrtovanju, ki se je razširila iz ZDA v Anglijo in Skandinavske dežele ter je močno vplivala na povojno stanovanjsko gradnjo v Evropi in Sloveniji. Koncept soseske v sebi združuje podobne ideale kot vrtno mesto, a je hkrati v praksi bolj uporaben načrtovalski model, saj je območje nove gradnje manjše in se lažje naveže na obstoječa mesta oziroma uporabi pri razvoju in prenovi. Z vidika zagotavljanja zelenih površin koncept soseske načeloma opredeli zelene površine kot zelo pomembne, ne določi pa natančno, kakšne naj bodo, koliko jih naj bo in podobno. V praksi se je zato koncept uveljavljal zelo različno, v zadnjem času tudi z velikimi odmiki od izvorne ideje, predvsem tudi na manjših območjih, ki ne zagotavljajo predvidene kompleksnosti programov ter tudi z namenom ustvarjanja vtisa o kakovosti bivanja, ki jo s soseskami povezuje javnost in ki se navezuje na v koncept soseske vgrajene principe o peš dostopnosti vsakdanjih funkcij in zelenih površinah.

Odmik od problemov industrijskega mesta in napoved modernega mesta sta v začetku 20. stoletja povezana s pojavom še enega urbanističnega koncepta, ki ga njegov avtor francoski arhitekt Le Corbusier poimenuje sijoče mesto (*The radiant city*, 1933). Tudi ta načrtovalski koncept odgovarja na probleme industrijskega mesta in gradi kakovost bivanja na stiku z naravo. Za razliko od vrtnega mesta gradi na racionalni, ortogonalni organizaciji mesta in razvija gradnjo objektov v višino. V idealni zasnovi so veliki stanovanjski bloki dvignjeni nad teren, kar ustvarja na terenu možnosti za ureditev razsežnih zelenih površin. Le Corbusier s simetrično ortogonalno zasnovo ustvari mesto, ki je tehnično strogo razdeljeno na funkcionalno zaokrožena območja kot so težka industrija, skladišča in tovarne, stanovanja, poslovno središče, železniška postaja in zračna luka ter tudi sosednja, satelitska, mesta. Zelene površine v tem konceptu služijo kot nestrukturirana osnova, na katero so umeščeni stanovanjski objekti. Koncept se v celoti ni obnesel, je pa zbudil veliko zanimanje za ideje mednarodne skupine arhitektov, ki se je zbirala na arhitekturnih kongresih (*CIAM - Congrès International d'Architecture Moderne*, 1928) in razvijala rešitve za razvoj modernega mesta. Izhodišče za nove urbanistične in arhitekturne ideje člani skupine imenovani modernisti črpajo iz razvoja proizvodnih tehnologij, ki takrat s standardizacijo in racionalizacijo procesov pospešujejo razvoj industrije. Pripadniki moderne verjamejo, da je možno tudi človekove potrebe standardizirati in z racionalno organizacijo mesta na ločene cone zagotoviti v razvoju in urejanju mest podobno pozitivne učinke, kot so jih dosegli inženirji v industriji. Njihove ideje povzema Atenska listina (*Athens Charter / La Charte d'Athènes*, 1943), ki podaja kritično analizo stanja v sodobnih mestih, razdeli življenjski proces na štiri funkcije: delo, stanovanje, počitek in gibanje ter poudari pomen racionalnih prometnih povezav in gradnje v višino in razglasi zelenje za eno temeljnih sestavin modernega mesta. Kljub enoličnosti in tudi nepriljubljenosti tako ustvarjenih zelenih površin pa krajinski arhitekt Ogrin (1999) na primer ocenjuje, da so te zamisli o urbanem zelenju, z velikim ideološkim nabojem prodrle v stanovanjsko gradnjo sosesk v Evropi in padle na posebej plodna tla v povojnem času intenzivne nove gradnje in prenove. Čas po vojni je bil predvsem usmerjen v novo stanovanjsko gradnjo, ki je bila prav na osnovi modernističnega koncepta bogato dopolnjena s skupnimi zelenimi površinami, medtem ko je bilo novih javnih parkov in drugih javnih ureditev sorazmerno. V slovenskih naseljih tako še vedno prevladujejo javni parki, ki so bili v prostor umeščeni in prvič urejeni v času pred obema vojnama.

Racionalistične ideje modernistov, ki temeljijo na ločevanju funkcij stanovanja in dela ter gradijo kakovost bivanja na urejanju javnih zelenih površin, vplivajo na preobrazbo industrijska mesta v moderno mesto. Ključna prizorišča oblikovanja nove pluralistične družbe postanejo območja ločene rabe, predvsem ločevanja med delovnim in bivalnim okoljem ter javne ureditve, med drugim tudi nove vrste zelenih površin in rekreacijskih ureditev kot so javna kopališča, telovadišča, otroška in športna igrišča in podobno, s katerimi skuša država vplivati na zdravje prebivalcev, ki ga takrat v največji meri povezujejo z gibanjem, svežim zrakom in soncem (Worpole, 2000). Worpole (ibid.: 13) omenja, da so ideje o moderni gradnji in socialnih funkcijah javnih zelenih in rekreacijskih površin prevzele načrtovalce in javne uslužbenke in jih povezale v prizadevanjih za njihovo realizacijo ter spodbudile tudi vstop države v urbanistično načrtovanje. Kot pojasnjuje Gantar (1984), postane prostorska organizacija družbenega življenja predmet urbanistične dejavnosti, ko država poseže v kolektivno reprodukcijo delovne sile ter vzpostavi mehanizme regulacije prostora. Obdobje sprememb v času modernizma zaznamuje vzpon socialnodemokratske politike in z njo povezan pomen urbanističnega načrtovanja (glej tudi Worpole, 2000). Nova politika je v svoji skrbi za zdravje in dobro počutje od zibke do groba, pravi Worpole (ibid.), zelo učinkovita, a hkrati tudi skrajno pokroviteljska. Problem tako pokroviteljskega in odtujenega načrtovanja, ki iz večvredne strokovne pozicije uveljavlja skrajno tehnicistične rešitve in določa, kako naj bi ljudje dobro živeli, hkrati pa zapostavlja tradicionalne načine bivanja in merilo človeka podreja merilu avtomobila, sproža v javnosti nezadovoljstvo. Razmere že dobrih petnajst let po drugi vojni niso več tako kritične, da bi javnost nove radikalne razvojne načrte nekritično sprejemala in v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja se kritični javnosti pridružijo tudi kritični načrtovalci, predvsem pa legitimnost planiranja načnejo širše družbeno gospodarske spremembe. Aktualna postane potreba po večji stopnji sodelovanja javnosti v planiranju, ki izvira tako iz potrebe po boljšem razumevanju potreb ljudi kot iz želje po legitimizaciji rešitev v procesu priprave načrtov (glej tudi Sewell in Coppock, 1977).

Konec šestdesetih let se je obdobje poveljne prenovne in hitrega razvoja v celoti umirilo in urbanistično načrtovanje je postalo bistveno manj konceptualno in velikopotezno, urbanistična praksa se je razvijala od države do države različno, strateško prostorsko planiranje pa v pogojih gospodarske krize, ki spremlja zaton klasične industrijske proizvodnje in vstopa tržne ekonomije v javno sfero, začne izgubljati pomen (glej tudi Albrechts, 2004; Healey, 2004). Proces privatizacije javnih storitev sovпада z novo vlogo mest, ki na globalni ravni tekmujejo za razvojne vire in jih začne prostorsko planiranje kot oblika posredovanja države v produkcijo pogojev proizvodnje in bivanja ovirati. Prostorsko planiranje in z njimi povezana regulacijska vloga države pri zagotavljanju pogojev za razvoj postaneta ovira razvojnim ambicijam mest in začneta izgubljati pomen. Albrechts (2004: 743) umik prostorskega planiranja povezuje s prezirom neoliberalizma do planiranja in splošnim skepticizmom postmodernizma do možnosti planiranja razvoja. Healey (2004) pojasnjuje, da je prostorsko planiranje v osemdesetih letih v mnogih delih Evrope povsem opustilo strateško konceptualizacijo razvoja mest in regij in jo nadomestilo z velikimi projekti prenovne in preobrazbe mestnih območij. Kos (2003) pojasnjuje, da lahko krizo prostorskega planiranja, ki jo sproži neoliberalna ekonomija v sedemdesetih, razumemo kot logično posledico prehoda iz moderne v postmoderno družbo, da pa dogajanja vendar ni možno razumeti, kot da planiranje ni več potrebno. Oblikovanje konsenza o razvoju in legitimiranje dolgoročnih razvojnih ciljev sta, tako kot preprečevanje nereda in hujših problemov v okolju, potrebna tudi v novih pogojih kompleksnosti in globalizirane družbe. Kos (ibid.) tako omenja, da so klasične planerske procedure, ki potekajo izrazito od zgoraj navzdol in so sčasoma postale okorne in so načele legitimnost planiranja, zato začele

nadomeščati različne oblike participativnega planiranja in strateško planiranje. Strateško planiranje, ki je v nasprotju s klasičnim vseobsežnim načrtovanjem namenske rabe, bolj usmerjevalne narave in se osredotoča na koordinacijo zainteresiranih, je izrazito sodelovalne narave. Strateško planiranje, »ki predstavlja prestrukturiranje mednivojskih kompetenc in odpiranje odločevalskih planerski struktur zainteresiranim« je zato po Kosovi oceni »edina operacionalna planerska usmeritev« v postmodernih razmerah (Kos, 2003: 655).

Problemi z učinkovitostjo planiranja, ki jih v sedemdesetih letih v razvitih državah povzročijo neoliberalna politika, so znani tudi v slovenski praksi, čeprav se bolj očitno začnejo odražati šele z zamikom, po politično ekonomskih spremembah v začetku devetdesetih let. V obdobju prvih desetih let tranzicije, v katerem je vloga države v več ozirih še vedno zelo pomembna in planiranje še poteka pod starimi zakonskimi pogoji, se sočasno začnejo organizacijske in lastniške spremembe, ki pomembno vplivajo na urejanje prostora in načnejo legitimnost planiranja ter že nakazujejo potrebe po korenitih spremembah planerske prakse (glej tudi Kos, 2003). Na prelomu tisočletja, dobro desetletje po politično ekonomskih spremembah, so pripravljene in sprejete ključni novi državni prostorski dokumenti kot so Politika urejanja prostora (2002), Zakon o urejanju prostora (ZUreP, 2003) in Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004). Domači strokovnjaki, med njimi Zavodnik Lamovšek (2003: 19-20), takrat opozarjajo na potrebo po uveljavitvi novih načel planiranja, ki naj vodijo k premagovanju tradicionalne togosti planerskih postopkov in dosledne hierarhične strukture, kot so: načelo horizontalnega povezovanja, načelo vertikalnega povezovanja, načelo partnerstev med zasebnim in javnim ter načelo oblikovanja vizij oziroma konceptov, ki se izvajajo z vključevanjem javnosti.

Podrobno načrtovanje zelenih površin, količine, vrst in kakovosti javnih zelenih površin, se v opisanih zgodovinskih okoliščinah, kljub splošno prepoznanemu pomenu zelenih površin za kakovost bivanja, ni razvilo v smeri enotnih urbanističnih standardov, ampak je ostalo v veliki meri odvisno od tekoče politike. Pogosta izjema pri načrtovanju so otroška in športna igrišča, za katera se uveljavljajo tudi bolj natančni načrtovalski predpisi kot sta bližina in velikost otroškega igrišča glede na število prebivalcev ali velikost športnih površin glede na prevladujoče oblike športnih iger. Prizadevanja za razvoj enotnih standardov so v mednarodnem okolju sicer bila prisotna in tudi v Sloveniji sta jih arhitekta Jernejec in Ferluga (glej tudi Jernejec in Ferluga, 1976) izdelala na osnovi vzorov iz severno evropskih držav. Vendar pa se praksa zakonskega predpisovanja urbanističnih standardov v mednarodnem merilu ni razširila. Bolj kot standardi so se uveljavili mehki ukrepi uveljavljanja, kot so priporočila za načrtovanje (glej tudi Francis, 2003; Bengston, 2004). V slovenski urbanistični praksi standardi za načrtovanje zelenih površin niso bili nikoli uveljavljeni z zakonom, so se pa priporočila iz leta 1976 uporabljala za načrtovanje stanovanjske gradnje in stanovanjskega okolja še vse do sredine devetdesetih let. V mednarodnem okolju je sicer obveljalo prepričanje, da je bolj kot količina pomembna kakovost zelenih površin ter da lahko dobro pri načrtovanju izkoriščene fizično geografske razmere nadoknadijo morebitni primanjkljaj površin (glej tudi Littke, 2016).

Kot omenjeno, se po drugi svetovni vojni urbanistično načrtovanje v posameznih državah razvija specifično, kljub skupnim značilnostim, ki zaznamujejo razvojna obdobja ne glede na kulturne razlike in meje. Brooks (1988: 244) na primer opisuje dvajset letno obdobje med 1960 in 1980 kot zlata leta ameriškega planiranja, v katerih večino planerskega dela na lokalni ravni financira zvezna vlada in cvetijo planerske šole. Že sredi osemdesetih pa resno sprašuje o nadaljnjem obstoju stroke, ker da je ta

potisnjena v položaj uradnikov postala praktično nepomembna opazovalka prostorskega razvoja, ki ga poganjajo različni interesi in investitorji (ibid.). V Veliki Britanji Worpole (2000: 13) opisuje urejanje prostora kot razdeljeno po področjih, tudi zaprto v akademske kroge in individualne prakse ter dodaja, da je prostorsko planiranje preobremenjeno z nadzorom in preprečevanjem nevarnosti, medtem ko je arhitektura postala zvezdniška, krajinska arhitektura pa se je osredotočila na raziskovanje rastlin in standardizirano opremo javnega prostora, medtem ko varstvo okolja predvsem kritizira razmere. Urejanje zelenih površin v Londonu opisujejo Burgess in sodelavci (1987) kot ujeto v prepričanja o rekreativnem pomenu zelenih površin in vodeno s strani pristojnih služb, ki nimajo posluha za druge potrebe prebivalcev, ki izražajo želje po stiku z naravo in počitku v parkih. Šele s pojavom varstva okolja, pride v načrtovanju javnih in drugih zelenih površin v urbanem okolju do novega konceptualnega premika.

Razmah varstva okolja v drugi polovici dvajsetega stoletja na mednarodni ravni aktualizira probleme onesnaženosti okolja ter ohranjanje narave in varstvo okolja opredeli kot nova, dodatna, vidika urejanja prostora ter s tem tudi javnih in drugih zelenih površin. Jellicoe in Jellicoe (1975) menita, da se pod vplivom »zelene revolucije«, ki jo leta 1972 sproži konferenca Združenih narodov o človekovem okolju v Stockholmu, pojavi fenomen skupne krajine (angl. collective landscape), ki zahteva koordinirano delovanje vseh za urejanje zelenih površin pristojnih, lastnikov in uporabnikov. Njuna ugotovitev izvira iz dejstva, da varstvo okolja zbudi poglobljeno pozornost družbe za delovanje narave, to pa vpliva tako na razširjene zahteve po ohranjanju narave v urbanem okolju kot na uveljavitev ekoloških principov v urejanju urbanih zelenih površin v vseh fazah urejanja, od strateškega planiranja do oblikovanja, vzdrževanja in upravljanja. Prizadevanja za varstvo območij ohranjene narave, ki so prisotna že v devetnajstem stoletju, se v tem času povežejo z novimi spoznanji o človekovem ogrožanju okolja, ki je posebej prisotno v urbanem okolju. Široki javnosti znanstveno raziskovalna spoznanja približajo dela kot so: Almanah peščene dežele (A Sand County Almanac, Aldo Leopold, 1948), Nema pomlad, (Silent Spring, Rachel Carson, 1962), Meje rasti (The limits of growth, Rimski klub, 1972) in pritisk javnosti nato prispeva k spremembam na različnih ravneh, tudi na mednarodni. Za ključni dogodek v utrjevanju novega odnosa med razvojem in varstvom okolja velja Stockholmska konferenca, ki sproži tudi ustanovitev programa Združenih narodov za varstvo okolja (UNEP – United Nations Environment Programme). Jellicoe in Jellicoe (1975) v konferenci vidita napoved povsem novega odnosa do urejanja zelenih površin in potrebe po celovitem ekološkem planiranju. Konferenca v Stockholmu velja za prvega v nizu mednarodno odmevnih dogodkov, ki pomenijo začetek skupnega mednarodnega prizadevanja za trajnostni razvoj in postavijo prizadevanja za usklajevanje varstva in razvoja zelenih površin v mednarodni okvir.

Razširjeno razumevanje delovanja narave in pomena ohranjanja narave vpliva na uveljavitev novega strateško načrtovalskega koncepta v urbanističnem načrtovanju, za katerega se uveljavi ime zeleni sistem. Zeleni sistem je strateški plan varstva in razvoja zelenih površin izdelan na način, ki poveže posamezne obstoječe in nove zelene površine tako, da zadovolji potrebe prebivalcev in mesta ter hkrati upošteva potrebe narave. Zeleni sistem s posameznimi povezavami in potezami, ekološkimi nišami in stopalnimi kamni, vlogo katerih v urbanem okolju prevzemajo zeleni pasovi, območja ohranjene narave v mestu in posamezna drevesa, zagotavlja pogoje ohranjanja narave v mestu in hkrati zagotavlja koristi narave in naravnih prvi za ljudi in mestno okolje (glej tudi Ogrin et al., 1994; Kučan, 1996). S tem postane varstvo zelenih površin enakovredno razvoju zelenih površin, ohranjanje narave in varstvo okolja pa postaneta funkciji, ki jih zadovoljujejo urejene zelene površine v urbanem

okolju. Tako razširjen koncept planiranja zelenih površin v javnem interesu uveljavlja pogoje urejanja na vseh zelenih površinah v urbanem okolju, ne glede na njihovo lastništvo in druge namenske rabe. Novo razumevanje pomena zelenih površin vpliva tudi na pričakovanja po bolj celovitem in povezanem urbanističnem načrtovanju javnih in drugih zelenih površin (glej tudi Ogrin, 1970). Povezovanje zelenih površin kot načrtovalski princip sicer ni povsem nova ideja. Povezane sisteme v času parkovnega gibanja v devetnajstem stoletju v ZDA že načrtuje Olmsted (Emerald necklace, Boston, 1878-1896), a z razvojem ekologije in okoljevarstvenega gibanja v dvajsetem stoletju pridobi povezanost dodaten pomen in se kot celovit strateški planerski koncept tudi splošno uveljavi (glej tudi Gälzer, 1987). Koncept zelenega sistema izpostavi koristi, ki jih zagotavljajo javne in druge zelene površine naselja, če so povezane v sistem in s tem poudari pomen vseh urbanih zelenih površin za kakovost bivanja in zagotavljanje ekosistemskih funkcij. V urejanje javnih zelenih površin je s tem uveden še en vidik, ki ga je treba upoštevati v vseh fazah urejanja (glej tudi Bolund in Hunhammar, 1999).

V Ljubljani zeleni sistem, kot zbirko nezazidljivih površin oziroma tistih, ki se jih dolgoročno varuje pred zidavo zaradi različnih potreb mesta, vključuje že Generalni urbanistični plan leta 1965. V novem pomenu koncepta, ki upošteva tudi ekološko komponento, pa ga strokovno uveljavi strokovna podlaga izdelana leta 1994 (Ogrin et al, 1994; glej tudi Balantič, 2007: 7-8). Koncept zelenega sistema v načrtovanje zelenih površin v urbanem okolju uvede nov vidik načrtovanja in se kot vsi drugi koncepti v urbanistični praksi posameznih držav in mest dalje razvija različno učinkovito. Suomalainen (2009) na primer ugotovi, da je nemška praksa planiranja zelo učinkovito povezana s prakso dejanskega urejanja površin v prostoru, medtem ko Finski zeleni sistemi iz planov niso posebej učinkovito preneseni v prostor. V aktualnem slovenskem sistemu urejanja zelenih površin je izdelava koncepta zelenega sistema kot planska kategorija predvidena v okviru strateškega dela občinskega prostorskega načrta za tista urbana središča za katera se, zaradi potreb notranjega razvoja, prenove ali širjenja, izdelava urbanistična zasnova (Pravilnik za izdelavo ..., 2007).

Z nedvoumno in konceptualno podprto vključitvijo varstva okolja v urejanje zelenih površin se tako proti koncu dvajsetega stoletja pomen urejanja javnih zelenih površin razširi na urejanje vseh zelenih površin naselja in dobi celovit planerski okvir. Povezanost zelenih površin v naselju je zaradi koristi, ki jih tak način obravnave prinaša urbanemu okolju, v javnem interesu. To konceptualno utrdi princip celovite obravnave površin zelenega sistema na vseh zelenih površinah naselja in v vseh fazah urejanja. Posledica takega pristopa so dodatni ukrepi, kot na primer pravila za ravnanje z mestnim drevjem ali določila o tlakovanju vrtov, ki jih posamezna mesta uveljavljajo za ravnanje na zasebnih zelenih površinah (glej tudi Schmied in Pillmann, 2003). Različnim ukrepom, ki zahtevajo določen standard vzdrževanja in urejenosti zasebnih zelenih površin zaradi funkcionalne uporabnosti prostora ali prispevka k vtisu o urejenosti naselij, se pridružijo ukrepi, ki so povezani tudi s pričakovanimi ekosistemskimi funkcijami zelenih površin. Z zelenim sistemom postanejo pod določenimi pogoji vse zelene površine, in tudi posamezne prvine, kot odrasla drevesa in hišni vrtovi, sestavine naselja, ki skupaj zagotavljajo kakovost bivanja in zeleno stanje mestnega okolja. Koncept ima značilnosti življenjsko pomembne urbane infrastrukture in se iz načrtovalske prakse razširja na vse faze urejanja ter zahteva nove oblike koordinacije in sodelovanja med javno upravo in različnimi drugimi pravnimi in fizičnimi osebami, ki so pristojne in zainteresirane za posamezne vidike urejanja. Javne zelene površine imajo v konceptu poseben pomen zaradi funkcij, ki jih druge zelene površine v mestu ne morejo nadomestiti.

Na prelomu tisočletja se pod vplivom prizadevanj za skladen družbeni, okoljski in ekonomski razvoj in trajnostne razvojne paradigme, ki utrjuje tudi pomen prostorske in posebej urbane prostorske politike (glej tudi ESDP, 1999), razvije koncept zelene infrastrukture. Koncept zelene infrastrukture urejanje zelenih površin in zagotavljanje njihovih funkcij opredeli kot ključnega pomena za kakovost bivanja zaradi njihovega družbenega, ekološkega in tudi gospodarskega pomena (Benedict, McMahon, 2001; Tzoulas et al., 2007; Gill et al, 2007; Green infrastructure and teritorial cohesion, 2011; Building a green infrastructure for Europe, 2013; Green infrastructure opportunities, 2015). Koncept v osnovi sporoča, da so v zeleno infrastrukturo funkcionalno povezane zelene površine in naravne prvine ter površine z značilnostmi naravnih prvin, kot so zelene strehe na primer, več kot vsota zelenih površin in prvin. Kot poudarjajo raziskovalci, so javne koristi nepovezanih in slabo upravljanjih površin bistveno manjše kot bi lahko bile oziroma kot jih omogoča njihov potencial, če jih povežemo in ustrezno upravljamo z njimi (glej tudi Green infrastructure and teritorial cohesion, 2011; Spatial analysis of green infrastructure in Europe, 2014). Koncept zelene infrastrukture ni povsem nova ideja, ampak je v smislu povezanih omrežij poznan na različnih področjih, na primer kot zeleni sistem v prostorskem planiranju, in je predvsem razlagan na različne načine (glej tudi Towards a green infrastructure for Europe, 2011). Benedict in Mc Mahon (2001) povezujeta zeleno infrastrukturo z obvladovanjem škodljivih vplivov razvoja na okolje in s pametnim ohranjanjem narave in varstvom okolja ter pametno rastjo. Trdita (ibid.), da bo moralo biti varstvo prostora v prihodnosti bolj proaktivno, bolj sistematično, večfunkcionalno, velikega merila in bolj povezano z drugimi prizadevanji za obvladovanje rasti in razvoja ter verjameta, da je zelena infrastruktura okvir, ki ponuja tak strateški pristop k varstvu in razvoju prostora. Tako kot rastoče skupnosti potrebujejo za razvoj in razširitev nove ceste in kanalizacijo, potrebujejo, pravita (ibid.: 3), tudi nadgradnjo in razširitev zelene infrastrukture: to je mrežo odprtih površin, gozdov, habitatov, parkov in drugih naravnih območij, ki jim zagotavljajo čist zrak, vodo in naravne vire ter bogatijo kakovost njihovega življenja. Koncept zelene infrastrukture spremeni varstvo odprtih zelenih površin iz javne dobrine (angl. community amenity) v javno nujnost (angl. community necessity), še menita Benedict in Mc Mahon (2011). Tzoulas in sodelavci (2007) koncept zelene infrastrukture povežejo z urejanjem zelenih površin, javnim zdravjem in zdravjem ekosistemov ter opozarjajo na kompleksne razsežnosti in interdisciplinarnost novega koncepta. Evropski dokumenti razlagajo, da je možno koncept razumeti širše, kot funkcionalno povezano strukturo zelenih površin in prvin z značilnostmi zelenih površin, ki opravljajo več javnih funkcij in prinašajo različne javne koristi, ali ožje, kot povezave, ki zagotavljajo predvsem ekološke učinke (Green infrastructure and teritorial cohesion, 2011).

Bistvena razlika med konceptom zelene infrastrukture in zelenega sistema se zaenkrat zdi to, da se zeleni infrastrukturi očitno pripisuje razen ekoloških in uporabnih koristi, ki jih prinaša že povezovanje v zeleni sistem, tudi neposredne in posredne gospodarske koristi, kot so prihranek pri stroških hlajenja stavb ali odvodnjavanja urbanih površin in prispevek h kakovosti turistične ponudbe in zelena delovna mesta, ter da njen pomen zahteva mednarodno posredovanje v prakso (Green infrastructure and teritorial cohesion, 2011). Dokumenti Evropske komisije, ki spodbujajo razvoj zelene infrastrukture, posebej poudarjajo pomen upoštevanja več funkcij hkrati in koristi celovite vsebinske, funkcionalne in prostorske obravnave zelenih površin (glej tudi Towards a green infrastructure for Europe, 2007). Strategija Evropske komisije o zeleni infrastrukturi (Zelena infrastruktura - strategija, 2013) opiše zeleno infrastrukturo »kot orodje za oblikovanje naravnih rešitev z ekološkimi, gospodarskimi in družbenimi koristmi, ki nam pomaga razumeti prednosti, ki jih človeški družbi zagotavlja narava, in spodbuditi investicije vanje, zato da se ohranjajo in izboljšujejo.

Povedano drugače, gre za mrežo, v kateri se prepletajo narava, pol-naravna območja in urejene zelene površine, kar zagotavlja ekosistemske storitve, na katerih temeljita blaginja ljudi in kakovost življenja«.

Zelena infrastruktura naj bi bila posebnega pomena v urbanem okolju, kjer lahko njene koristi dosežejo največje število posameznikov, vendar pa je hkrati bistvo zelene infrastrukture, da seže čez upravne meje posameznega naselja, regije in tudi države in naj bi se jo zato načrtovalo vsaj na treh različnih ravneh: lokalni ali vaški, mestni ali okrožni, regionalni ali državni (Green infrastructure and territorial cohesion, 2011: 7). Zelena infrastruktura prinaša posameznikom neposredne fizične, psihološke, čustvene in družbenogospodarske koristi ter učinke na zdravje, krepitev skupnosti in povezanosti med posameznimi deli družbe ter boj proti družbeni izključenosti in osamitvi (glej tudi Zelena infrastruktura: boljše življenje z naravnimi rešitvami, 2015).

Koncept zelene infrastrukture poudarja pomen preskrbe naselij ne le z ekosistemskimi funkcijami zelenih površin, ampak tudi vsestranski pomen funkcionalno in prostorsko povezanih in zdravih ekosistemov (glej tudi Green infrastructure implementation, 2010). Namen zelene infrastrukture je povečati odpornost ekosistemov in izkoristiti na naravi sloneče ukrepe (angl. nature based) za prilagajanje na klimatske spremembe in zmanjšanje občutljivosti na nevarnosti nesreč ter hkrati zadovoljiti potrebe človeka in prispevati k razvoju zelene in trajnostne ekonomije. Bistvo koncepta je v celoviti (angl. holistic) obravnavi več funkcionalnih koristi naravnih in drugih zelenih površin, pri čemer so upoštevane teritorialna in ekosistemska povezanost ter družbene in gospodarske koristi zelenih površin za razvoj. Evropska strategija poudarja, da zelena infrastruktura »temelji na načelu, da se varovanje in nadgradnja narave ter procesov v njej in mnoge koristi, ki jih človeška družba ima od narave, zavestno upoštevajo pri prostorskem planiranju in teritorialnem razvoju« (Zelena infrastruktura – strategija, 2013).

Zelena infrastruktura je na ravni Evropske skupnosti prepoznana kot pomembna razvojna priložnost in je opredeljena kot prednostna investicija v aktualnem programu financiranja kohezijskega in regionalnega razvoja (Green infrastructure implementation, 2010). Evropska komisija opozarja tako na problem pretiranega izkoriščanja naravnih virov, kot na vlogo zelenih površin pri ustvarjanju lokalne mikroklimе in pri spopadanju s podnebnimi spremembami ter na rešitve, ki izvirajo iz upoštevanja narave in naravnih značilnosti za preprečevanje nesreč, na vlogo zelenih površin pri upravljanju z vodo ter na ključno vlogo mest in lokalnih skupnosti pri izvajanju različnih preventivnih ukrepov (The multifunctionality of green infrastructure, 2012). Evropska komisija je na osnovi ocene, da ima lahko zelena infrastruktura pomembno vlogo pri varovanju, ohranjanju in izboljšanju naravnega kapitala EU sklenila, da bo spodbujala bolj skladen pristop k sprejemanju odločitev o vključitvi ekoloških in trajnostnih vidikov v prostorsko načrtovanje v ruralni in urbani krajini. Za to, da bi lahko izkoristili opisane koristi narave v prizadevanjih za pametno, trajnostno in vključujočo rast, je Evropska komisija sprejela Strategijo za zeleno infrastrukturo (Zelena infrastruktura - strategija, 2013) s katero naj bi zagotovila, da se ta preverjen, prožen, pameten in strateško učinkovit pristop uveljavi na lokalnih, regionalnih, državnih in meddržavnih ravni. Spodbuda Evropske komisije je ocenjena kot nujna za to, da se sproži povezano in odvisno, dosledno in skladno delovanje na različnih ravneh ter zagotovi nadgradnja koristi, ki jih sicer že prinašajo posamezni projekti zelene infrastrukture. Prizadevanje za zeleno infrastrukturo je Evropska komisija vključila tudi na področje več različnih politik kot so regionalni razvoj, podnebne spremembe, tveganja naravnih nesreč, kmetijstvo, gozdarstvo in okolje,

hkrati pa je sprožila zagotavljanje sredstev za izvajanje na lokalni ravni (Regionalni sklad) in znanstveno raziskovanje rešitev (Obzorje 2020). Bistveno pa je, da področje uresničevanja zelene infrastrukture postane standardni del prostorskega planiranja in teritorialnega razvoja. Sporočilo komisije predvideva, tri ključne vsebine strategije: spodbujanje razvoja zelene infrastrukture na glavnih področjih politik, izboljšanje informacij o koristih zelene infrastrukture in dobrih praksah, krepitev znanja in spodbujanje inovacij ter izboljšanje dostopa do virov financiranja.

Opisano razkriva, da se v sodobnem mestu zelene površine obravnava kot površine skupnega pomena, ker se na njih križa več vrst javnega interesa in ker njihov razvojni potencial pomembno poveča celovito strateško urejanje, ki povezuje dejavnosti planiranja in upravljanja. Zelene površine v trajnostni urbani politiki povezujemo z zdravjem človeka, bivalnega okolja, narave in tudi gospodarstva (James et al., 2009; Orr et al., 2014). Javni interes za funkcije zelenih površin se uveljavlja tudi na zasebnih zelenih površinah in celo posameznih zelenih prvinah ter z različnimi ukrepi, kot so zelene strehe in stene, tudi pri gradnji objektov (glej tudi Schmied in Pillmann, 2003). Zelenim površinam v urbanem okolju so ob prelomu tisočletja priznali pomen za:

- človekovo psihološko in fizično zdravje (De Vries et al., 2003; Maas et al., 2006; Tzoulas et al., 2007; Rydin et al., 2012; Stiggsdotter et al., 2014),
- za zdravje okolja (Bolund in Hunhammar, 1999; Tidbald in Krasny, 2007; Rydin et al., 2012; Colding in Barthel, 2013),
- za socialno enakost in povezanost urbane skupnosti (Groenewegen et al., 2006; Niemellä et al., 2010) in
- za lokalno gospodarstvo (Rogers et al., 1999; Swanwick et al., 2003; Chiesura, 2004; Barbosa et al., 2007; Caromona et al., 2008; Tyrväinen et al., 2010).

Kljub v praksi izpričanemu, v raziskavah dokazanemu in v novih razvojnih paradigmah razvijajočemu se družbenemu, ekološkemu in gospodarskemu pomenu urejenih zelenih površin, pa stroka še vedno ne ponuja univerzalnega odgovora na vprašanje, koliko zelenih površin potrebuje posamezno naselje in kakšne točno naj bodo zelene površine v konkretnem okolju (Lynch, 1960; Alexander et al., 1977; R. Kaplan, 1987; Thompson, 2002; Carmona et al., 2008; Stähle, 2010). Stroka namesto standardov že od časa koncepta vrtnega mesta in soseske dalje ponuja zgolj priporočila o potrebni dostopnosti in kakovosti površin (Alexander et al., 1977; Thompson, 2002). Tako Alexander in sodelavci (1977) predlagajo v naselju ritmično ureditev večjih zelenih površin, ki morajo biti dovolj razsežne in obraščene, da bodo omogočile občutek ločenosti od urbane okolice, predvsem od hrupa prometa in uličnega življenja ter bodo oddaljene od doma največ 3 minute hoje. Kot namreč ugotavljajo raziskave in kaže praksa, se interes uporabnikov za obisk zelene površine z oddaljenostjo od doma zelo hitro zmanjšuje (Alexander, et al.: 305). S časom se je ta ugotovitev nekoliko omilila in danes velja za dobro prakso urejanja, če je oddaljenost od doma manj kot 5 minut peš hoje oziroma 300 metrov (Thomson, 2002; Haq, 2011; Developing open space standards, 2014). Hkrati so celoviti načrtovalski koncepti kot sta zeleni sistem in zelena infrastruktura utrdili prepričanje, da strateško planiranje podpira pripravo lokalnemu okolju dobro prilagojenih (angl. space based solutions) in z okolje vsestransko koristnih rešitev.

Sočasno s tako kompleksno opredeljenim pomenom urejenih zelenih površin pa mesta rastejo in se zgoščujejo (glej tudi United Nations, 2009; Jenks in Burges, 2000), kar pomen zelenih površin v urbanem okolju še povečuje in izpostavlja vlogo celovitega urejanja, to je strateškega planiranja in upravljanja, kot vodenje procesov odločanja in dela v vseh fazah urejanja zelenih površin (Jameson et

al., 2009; Jansson in Lindgren, 2012). Jameson in sodelavci (2009) tako menijo, da sta dobro razumevanje zelenih površin in razvoj upravljanja ključna v kontekstu trajnostnega razvoja in da je zato treba razvijati načine upravljanja, ki so dovolj celoviti in vključujoči. Celovitost je odgovor na konkretne fizične značilnosti prostora in narave v lokalnem okolju ter predvsem na več funkcionalni pomen zelenih površin in objektivne težave z uveljavljanjem tako kompleksnih potreb v procesih odločanja o razvoju in namenski rabi prostora. Urejanje zelenih površin je družbeno in fizično pogojeno. Naravni pogoji kot so relief in vodotoki vplivajo na to, da ima praktično vsako naselje svojo posebno identiteto zelenih površin, ki izvira iz narave prostora in načrtovalskih odločitev (glej tudi Antrop, 2004; Drobnič 2006). V sodobnem urbanem okolju zato v različnih razmerjih so-obstajajo tako urejene zelene površine, kot so parki, igrišča in pokopališča, in ostanki narave, kot so obvodne površine in mestni gozdovi, ki so se v prostoru ohranile po spletu fizičnih in družbenih okoliščin. Obe vrsti zelenih površin v urbanem okolju vztrajata (glej tudi Gazvoda, 1998; Gazvoda, 2000 in Narava v mestu, 2000) in prevzemata okoljske in ekološke, družbene in socialne ter strukturne in estetske funkcije (Thomspon, 2002; Jim, 2004; Chiesura, 2004; Smaniotto Costa, Šuklje Erjavec, Mathey, 2008). Chiesura (2004) pravi, da je izkušnja narave v urbanem okolju vir pozitivnih čustev in koristna storitev, ki zadovoljuje pomembne nematerialne in ne-potrošne potrebe človeka. Vprašanja njihovega urejanja, varstva in razvoja, so najbolj očitno odprta v procesih prostorskega načrtovanja, kjer poteka trenje med zagotavljanjem ciljev varstva okolja, gospodarskega razvoja in socialne enakosti v bitki za prostor.

V drugih fazah urejanja so trenja manj javno izpostavljena, a kot lahko pokažejo pomanjkanje sredstev za vzdrževanje in prenavo ter navzkrižja pri usklajevanju rabe in funkcij, enako aktualna (Carmona et al., 2010). Izkaže se celo, da je lahko pomanjkanje sredstev za vzdrževanje usodno za obstoj površin in zagotavljanje njihovih funkcij ter da so problemi z vzdrževanjem, rabo in prenavo izvorno povezani prav s tem, kako celostno so različni interesi za urejanje zelenih površin opredeljeni in vključeni v prostorsko načrtovanje (Carmona et al., 2008). Raziskovalci zato v odgovor na aktualne probleme ponujajo celovito in vključujoče urejanje kot tisto, ki naj zagotovi zgodnje in kontinuirano sodelovanje vseh pristojnih in zainteresiranih v vseh fazah urejanja od strateškega planiranja naprej (Swanwick et al., 2003; Jim, 2004; Sandström et al., 2006; James et al., 2009; Carmona et al., 2008). Swanwick in sodelavci (2003) na osnovi več raziskav ugotavljajo, da odnos ljudi do zelenih površin odraža pomen teh površin za človeka, način, kako jih lokalne oblasti vzdržujejo pa kaže, da lahko zelene površine pozitivno prispevajo k nekaterim ključnim vsebinam urbanega razvoja, kot so družbena vključenost, zdravje in trajnostni razvoj ter urbana prenova. Carmona in sodelavci (2008) menijo, da je urbanistično načrtovanje najprej in predvsem povezano z vprašanjem vrednot in še posebej z vrednotami, kot so socialna pravičnost, enakost in okoljska vzdržnost ter zato poudarjajo, da je treba urbanistično načrtovanje najprej razumeti kot etično dejavnost.

2.2 TRAJNOSTNI URBANI RAZVOJ

Sistem urejanja javnih zelenih površin dobi s preusmeritvijo družbe v trajnostni razvoj nov, širši, strateški okvir, ki dodatno utrjuje pomen javnih zelenih površin za kakovost bivanja in spopadanje mest z razvojnimi izzivi ter postavlja mesta in druga naselja v urbanem in podeželskem okolju v položaj ključnih razvojnih območij in pri tem poudarja pomen uravnoveženega urbanega razvoja (Thomspon, 2002; Chiesura, 2004; Ensuring quality of life in Europe's cities and towns, 2009; Cities of tomorrow, 2011; Pact of Amsterdam, 2016; Zero Draft of New Urban Agenda, 2016). Sodeč po umeščenosti v trajnostno urbano politiko ima urejanje javnih in zelenih površin zaradi številnih koristi, ki jih prinašajo prebivalcem in urbanemu okolju, tudi določene državne in celo mednarodne razsežnosti. Za oblikovanje sistema urejanja zelenih površin je zanimivo, kako se v procesu mednarodnih prizadevanj za trajnostni urbani razvoj utrjuje pomen urbane politike, celovitega in vključujočega urejanja ter znotraj tega strateškega planiranja in udejanja uresničevanje trajnostnih ciljev na lokalni ravni.

Ideja o trajnostnem razvoju dozori kot odziv mednarodne skupnosti na kritične razmere v fizičnem in družbenem okolju postopoma ter odraža prepričanje v pomen povezanega delovanja mednarodne skupnosti, držav, javnih in poslovnih sistemov ter posameznikov za doseg potrebne spremembe. Začetek prizadevanj za spremembe predstavlja že omenjena konferenca Združenih narodov o človekovem okolju v Stockholmu leta 1972, ki med drugim utemelji pomen povezane obravnave varstva okolja in gospodarskega razvoja. Na čelo mednarodnega prizadevanja se postavijo Združeni narodi in novi program za razvoj (United Nations Development Programme – UNDP). V naslednjih letih se prizadevanja mednarodne skupnosti poglobljajo in leta 1987 komisija Združenih narodov za okolje in razvoj (World Commission on Environment and Development) izda poročilo Naša skupna prihodnost (Our Common Future, 1987), znano tudi kot Bruntlandino⁶ poročilo, v katerem je opredeljen trajnostni razvoj kot razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanjih generacij, ne da bi pri tem ogrozil možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb. Svetovna komisija je v spremnem poročilu ugotovila, da koncept trajnostnega razvoja »zagotavlja okvir za integracijo okoljskih politik in razvojnih strategij« ter s tem prekinja predstave o tem, da je varstvo okolja možno samo »na račun ekonomskega razvoja« (glej tudi Bogataj, 2004). Poročilu je sledila leta 1992 prva konferenca o trajnostnem razvoju v Riu (Earth Summit, Rio de Janeiro, 1992), ki predstavlja mejnik v prizadevanjih za trajnostni razvoj, ker sta bila na njej sprejeta dva temeljna dokumenta: Deklaracija o okolju in razvoju ter Agenda 21 za uresničitev trajnostnega razvoja (1992).

Agenda 21 (1992) je zamišljena kot strateški načrt dejavnosti, ki naj bi na globalni, državni in lokalni ravni uresničile cilje trajnostnega razvoja. Pri tem Agenda 21 med glavne skupine prebivalcev, katerih vlogo je v prizadevanjih za trajnostni razvoj treba povečati, uvršča: otroke in mlade, ženske in nevladne organizacije, lokalne skupnosti, poslovne sisteme in industrijo, delavce in avtohtone prebivalce ter njihove skupnosti. Agenda 21 velja za mednarodni okvir, ki naj na priporočilni ravni vodi pripravo državnih, regionalnih in lokalnih agend tako, da bodo programi kar najbolj prilagojeni značilnostim in potrebam lokalnega okolja. V osnovi je ideja o Agendi 21 zamišljena kot ne-

⁶ Poročilo nosi ime takratne predsednice Svetovne komisije za okolje (World Commission on Environment and Development – WCED) Gro Harlem Bruntland kar se večkrat prevaja kot Bruntlandovo poročilo. V nalogi povzemamo jezikovno pravilno obliko Bruntlandino poročilo in sledimo vzoru Ministrstva RS za zunanje zadeve.

zavezujoča oblika spodbujanja trajnostnega razvoja. Zaradi počasnega in neenakega uveljavljanja trajnostnega razvoja v praksi in zaradi poglobljanja problemov v okolju pa so Združeni narodi že pet let po konferenci v Riu pozvali države k obvezni izdelavi strategije trajnostnega razvoja do leta 2002 (Rio+5, 1997). Na prelomu tisočletja pa je bil trajnostni razvoj na ravni Združenih narodov razglašen za enega od osmih milenijskih ciljev (Millennial Development Goals, 2000). Dvajset let po konferenci v Riu (Rio+20, 2012) se je mednarodna skupnost ponovno zbrala v Riu in obnovila skupno zavezo k trajnostnemu razvoju ter izpostavila pomen zelenega gospodarstva in izkoreninjenja revščine za trajnostni razvoj, med izzive trajnostnega razvoja pa uvrstila tudi podnebne spremembe in prehransko varnost. Jeseni leta 2015 je bila na ravni Združenih narodov sprejeta nova agenda za trajnostni razvoj, to je Agenda 2030 za trajnostni razvoj⁷.

Nova agenda, Spremenimo svet: Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030 (2015), posebej opozarja na vlogo države v trajnostnem urbanem razvoju na lokalni ravni in na pomen sodelovanja v prizadevanju za trajnostni razvoj med različnimi ravnmi ter opredeljuje cilje za mesta in naselja, med drugim tudi, da je potrebno do leta 2030 pospešiti »odprto in trajnostno urbanizacijo« ter možnost »vključujočega, celostnega in trajnostnega načrtovanja in upravljanja naselij« in »zagotoviti splošen dostop do varnih, odprtih in dostopnih zelenih in javnih površin, zlasti za ženske in otroke, starejše in invalide«, »spodbujati pozitivne gospodarske, družbene in okoljske povezave med mestnimi, primestnimi in podeželskimi območji z ustreznim državnim in regionalnim razvojnim načrtovanjem« ter do leta do 2020 »občutno povečati število mest in naselij, ki sprejemajo in izvajajo celostne politike in načrte za vključevanje, učinkovito rabo virov, blažitev podnebnih sprememb in prilagajanje nanje ter varnost pred nesrečami« (ibid.). Agenda 2030 za trajnostni razvoj tako posebej izpostavi vlogo mest in naselij v uresničevanju konkretnih ciljev trajnostnega razvoja ter poudarja pomen celostnega in vključujočega načrtovanja in upravljanja z mesti.

Prizadevanja Združenih narodov za urbani razvoj tudi sicer sovpadajo z razvojem koncepta trajnostnega razvoja. Prvi svetovni vrh o človekovih naseljih je bil organiziran štiri leta po Stockholmski konferenci, leta 1976 (Habitat I), drugi leta 1996 (Habitat II), tretji pa je napovedan za jesen 2016. Združeni narodi prepoznava urbane okolje kot gonilno silo trajnostnega razvoja in na konferenci Habitat III bo obravnavan tudi predlog nove urbane agende (The New Urban Agenda, Zero draft, 2016)⁸. Cilj dokumenta je podati podroben univerzalen okvir, ki naj podpira delovanje posameznih držav in mest v smeri trajnostnega razvoja v urbanem okolju. Dokument nagovarja vlade, da naj spodbujajo novi model urbanega razvoja, ki bo sposoben vključevati vse trajnostne vidike in bo spodbujal enakost, dobro počutje in skupno blaginjo na vseh ravneh človekovih naselij (angl. all levels of human settlements), vključno z majhnimi podeželskimi skupnostmi in vasmi, trgi, vmesnimi mesti in metropolami ter zagotavljal demografski in gospodarski razvoj. Nova urbana agenda Združenih narodov je z vidika sistema urejanja javnih zelenih površin zanimiva, ker poudarja pomen vseh velikosti in oblik naselij za trajnostni urbani razvoj in ker z zagotavljanjem dostopa do javnih dobrin (angl. common goods), med drugim tudi do javnega prostora, povezuje enakost oziroma socialno pravičnost. Urejanje varnega, vključujočega in dostopnega, zelenega in kakovostnega javnega prostora

⁷V nalogi povzemamo vsebino nove agende Združenih narodov za trajnostni razvoj iz slovenskega prevoda, ki je predstavljen na internetni strani Ministrstva RS za zunanje zadeve: Spremenimo svet: Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030.

⁸Junija 2016 je bil pripravljen osnutek nove urbane agende Združenih narodov, ki bo obravnavan na tretjem svetovnem vrhu o človekovih naseljih v Quitu jeseni 2016.

agenda konkretno povezuje z zagotavljanjem človekovega razvoja, socialne povezanosti, demokratičnosti družbe, promocijo kulturne pestrosti in redukcijo socialne izključenosti. Agenda promovira urejanje dobro povezanih in razporejenih, večfunkcionalnih, varnih in zelenih območij, vključno z zelenimi koridorji za izboljšanje odpornosti mest na naravne nesreče in klimatske spremembe, za zmanjševanje nevarnosti poplav in vročinskih valov ter za izboljšanje prehranske varnosti, fizičnega in mentalnega zdravja ter zagotavljanja kakovosti zraka. Predlog Nove urbane agende Združenih narodov poudarja pomen pravnega okvira za izvajanje novega modela urbanega razvoja, pomen urbanističnega planiranja in oblikovanja za zagotavljanje ustrezne ponudbe javnih dobrin ter še posebej pomen sodelovanja (participacije) prebivalcev in civilne družbe tako pri oblikovanju javnega interesa in zagotavljanju družbene povezanosti v prostoru kot pri političnem odločanju in urbanem upravljanju.

Evropska skupnost delno uspešno sledi prizadevanjem Združenih narodov za trajnostni razvoj. Na podlagi Agende 21 so strategijo trajnostnega razvoja v prvih petih letih sprejele samo tri države članice. Na poziv Združenih narodov k obvezni pripravi agend se je leta 2001 Evropska skupnost odzvala s skupno Strategijo trajnostnega razvoja (*A Sustainable Europe for a Better World: a European Union Strategy for Sustainable Development*, Gothenburg, 2001) s katero je pozvala države članice skupnosti k pripravi nacionalnih strategij. Hkrati je Evropska komisija leta 2000 sprejela skupno strategijo gospodarskega razvoja – Lizbonska strategija (*Lisbon strategy – Lisbon agenda*, 2001), ki se je dotikala štirih področij: ekonomije, družbe, preнове okolja in trajnosti ter promovirala ekonomske koncepte kot so: inovacije - gonilo ekonomskih sprememb, učeča ekonomija, družbena in okoljska prenova.

Lizbonska strategija ni prispevala k načrtovanim spremembam. Ne-trajnostni trendi, med drugim na področjih: podnebnih sprememb, javnega zdravja, revščine in socialne izključenosti, upravljanja z naravnimi viri in ohranjanja biotske pestrosti, se niso spremenili. Najprej je bila zaradi tega leta 2006 dopolnjena Evropska trajnostna strategija (*Pregled strategije za trajnostni razvoj - dopolnjena strategija*, 2006). Ključni izziv dopolnjene strategije so postale postopne spremembe ne-trajnostnih potrošniških praks in vzorcev proizvodnje ter boljša povezava politik med različnimi ravnmi in področji. Cilj dopolnjene strategije je postalo »doseganje stalnega izboljševanja kakovosti življenja državljanov s trajnostnimi skupnostmi, ki učinkovito upravljajo in uporabljajo vire ter izkoriščajo potencial gospodarstva za ekološke in socialne inovacije, da se zagotovijo blaginja, varstvo okolja in socialna kohezija« (*Trajnostni razvoj v Evropski uniji*, 2011)⁹. Zadnje poročilo o trajnostnem razvoju v Evropski skupnosti (*Sustainable Development in European Union*, Eurostat 2015)¹⁰ leta 2015 ugotavlja, da nekateri kazalci trajnostnega razvoja sicer kažejo na napredek, da pa na več področjih trajnostnega razvoja ostaja še veliko nedokončanega dela. Možno je, da k skromnemu napredku v prizadevanjih za trajnostni razvoj prispeva tudi vzporedno uveljavljanje ločenih strategij trajnostnega in gospodarskega razvoja. Evropska skupnost je namreč leta 2010 sprejela tudi novo desetletno strategijo za »gospodarsko rast in delovna mesta« *Evropa 2020* (2010), ki »se loteva pomanjkljivosti našega modela gospodarske rasti in ustvarja pogoje za razvoj, ki bo temeljil na pametnih tehnologijah,

⁹Trajnostni razvoj v Evropski uniji, 2011 <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5732133/224-SL-SL.PDF>

¹⁰Sustainable development in the European Union. 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy. Eurostat Statistical Books. 356 str. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6975281/KS-GT-15-001-EN-N.pdf> (Pridobljeno 5.6.2016)

trajnostni naravnosti in socialni vključenosti¹¹. Aktualna strategija Evropa 2020 cilja na pametno, trajnostno in vključujočo rast z več koordinacije med državnimi in Evropsko politiko.

Pomen mest za razvoj je Evropska skupnost prvič izpostavila v Evropski listini o urbanih okoljih (European urban Charter, 1992), ki v začetku devetdesetih omenja nujnost izboljšanja fizičnega okolja, prenove stavb, ustvarjanja družbenih in kulturnih priložnosti ter razvoja skupnosti (angl. community development) in sodelovanja javnosti (angl. public participation) za urbani razvoj. Poleg tega poudarja pomen sodelovanja ter solidarnosti med lokalnimi oblastmi in državami, med državnimi in mestnimi vladami, med lokalnimi vladami in skupnostmi, med mesti na ravni skupnosti in širše. Čezmejni pomen prostorskih razsežnosti razvoja je Evropska skupnost posebej prvič izpostavila z Evropskimi prostorskimi razvojnimi perspektivami (1999) in s tem začela proces proučevanja prostorskega razvoja kot razvojnega vira, ki sicer deluje v polni pristojnosti posameznih članic ter odprla polje vključevanja prostorske dimenzije razvoja v skupno razvojno politiko.

Mesta, strnjena mestna naselja ali območja, vključno z majhnimi in srednje velikimi mesti so, kot življenjski prostor 78 % prebivalcev Evropske skupnosti in ključni dejavniki regionalnega in lokalnega razvoja ter uresničevanja Lizbonske strategije, izpostavljena v Resoluciji evropskega parlamenta o urbani razsežnosti v okviru širitve (Urbanistični pravni red iz Rotterdama, Urban Aquis, Rotterdam, 2004)¹². Resolucija ugotavlja, da so razlike med urbani politikami držav članic po razširitvi velike, in da predvsem novih deset držav članic pogosto ne vodi jasne in celovite urbane politike na nacionalni in regionalni ravni. Hkrati ugotavlja tudi, da urbana politika sicer ni del neposrednih pristojnosti Evropske skupnosti, da pa različne druge skupne Evropske politike neposredno vplivajo na trajnostni urbani razvoj. Zaradi vloge urbanega okolja pri uresničevanju skupnih razvojnih ciljev trajnostnega razvoja resolucija o urbani razsežnosti (Urban Aquis, 2004) predlaga priznanje urbane politike na splošno in vključitev urbane razsežnosti v regionalno in kohezijsko politiko. Dokument tudi poziva komisijo in države članice, da hkrati s socialnim in civilnim dialogom razglasijo »prostorski dialog« in tako omogoči sodelovanje lokalnih in regionalnih organov in njihovih združenj pri pogajanjih o politiki in ukrepih na področju urbanizma. Resolucija poziva komisijo, naj razvija modele in sredstva, ki bodo na voljo vsem mestom in strnjenim mestnim območjem za trajnostni urbani razvoj ter kot prednostna področja izpostavi med drugim stanovanja, prenovo urbanih območij, infrastrukture, okolja in zdravja. Resolucija pri tem poziva vlade držav članic, da okrepijo in formalizirajo dialog z mesti in njihovimi združenji ter uveljavijo strateški in svetovalni princip k oblikovanju urbane politike. Resolucija tudi posebej poziva k ukrepom za večjo udeležbo javnosti pri oblikovanju osnutkov načrtov za prenovo in razvoj urbanih območij ter tudi to, da mora strategija za urbana središča poskrbeti za uravnotežen urbani razvoj in biti vzpostavljena v tesnem sodelovanju z državljani, še zlasti mladimi in ženskami.

Pomen lokalnih skupnosti za trajnostni razvoj še posebej poudarja Bristolski sporazum (Bristol Accord, 2005), ki opredeli osem značilnosti »trajnostne skupnosti« in predstavlja zavezo držav članic Evropske skupnosti k delitvi primerov dobrih praks ter napove potrebo po spodbujanju razvoja večšin za uspešno ustvarjanje prostora (angl. skills for place making), ki naj bi jo podpiral Evropski simpozij za večšine (European Skills Symposium). Trajnostne skupnosti so opredeljene kot raznolike, odvisne

¹¹Evropa 2020 http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_sl.htm

¹²Urbana razsežnost v okviru širitve, resolucija Evropskega parlamenta o urbani razsežnosti v okviru širitve 82004/2258(INI) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2005-0387+0+DOC+PDF+V0//SL> (Pridobljeno 5.6.2016)

od lokalnih okoliščin, zato ni standardnega okvira za delovanje vseh pravi dokument, a vse morajo biti: aktivne, vključujoče (angl. inclusive) in varne; dobro vodene; dobro povezane; dobro opremljene z javnimi, zasebnimi in prostovoljskimi storitvami; pozorne do stanja okolja; uspešne; dobro oblikovane in grajene; poštene do vsakogar.

Poudarjanje pomena mest in drugih naselij za trajnostni razvoj na ravni Združenih narodov in Evropske skupnosti ni naključno. Število urbanega prebivalstva vztrajno narašča in od leta 2008 že več kot polovica svetovnega prebivalstva živi v mestih, v Evropi pa več kot dve tretjini vsega prebivalstva (WHO – Global Health Observatory, 2016). V 21. stoletju so mesta prepoznana kot ključna gonilna sila razvoja in območja zgoščenih razvojnih problemov in spopadanja z izzivi trajnostnega razvoja (Cities of tomorrow, 2011; Manifesto for cities, 2012; World Urbanization Prospects, 2014; 21-Smart Cities, 2016). Ob tem številni dokumenti, med drugim tudi The European urban fabric in the 21st century (2012) in The Multifunctionality of Green Infrastructure (2012) poudarjajo, da prav urejene javne in druge zelene površine ključno prispevajo h kakovosti bivanja, k psihofizičnemu zdravju prebivalcev, socialni enakosti in povezanosti prebivalcev, k zdravju urbanega okolja in sposobnosti mest za odzivanje na izzive prihodnosti. Urejene zelene površine po poročanju istih virov odražajo tudi učinkovitost in ekonomsko uspešnost lokalnega okolja ter prinašajo mestom poleg družbenih in okoljskih tudi ekonomske koristi, ker privlačijo nove investicije in ustvarja delovna mesta.

Nadaljevanje prizadevanj za uresničevanje ciljev trajnostnega urbanega razvoja in Lizbonske strategije predstavlja Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih (Leipzig Charter on Sustainable European Cities, Leipzig, 2007). Ta naj bi bila odraz spoznanja, da so za trajnostni urbani razvoj potrebne celovite (angl. holistic) strategije in koordinirano delovanje vseh posameznikov in institucij, ki mora seči preko meja posameznih mest. Začetki skupne evropske urbane politike tako sovpadajo s prizadevanji za trajnostni razvoj in s pojavom prostorske dimenzije razvoja na ravni skupnosti v devetdesetih letih in dokumentoma Evropsko prostorske razvojne perspektive (1999) in Vodilna načela za trajnostni prostorski razvoj evropske celine (Guiding Principles for Sustainable Spatial Development of the European Continent, 2000). Prostorske razvojne politike, pravi Bogataj (2004), veljajo »zaradi svoje medsektorske in celostne narave« ter zaradi načina uveljavljanja »v kontekstu večnivojskega upravljanja (angl. multi level governance) za enega od najustrežnejših instrumentov zagotavljanja trajnostnega razvoja v prostoru«. Kot kažejo Leipziška listina in različni drugi dokumenti, bolj kot konkretna skupna prostorska politika, napredujejo deklarativna prizadevanja skupnosti za uravnoteženje trajnostnega urbanega razvoja (glej tudi Terriotrial Agenda of The European Union, 2007).

Z vidika sistema urejanja javnih zelenih površin je Leipziška listina (2007) pomembna, ker poudarja tesno povezavo med visoko kakovostjo javnega prostora in življenjskimi pogoji urbanega prebivalstva in razvojem mest kot takih. Visoko kakovosten javni prostor je v dokumentu predstavljen tudi kot razvojni vir in ključen za »pritegnitev na znanju temelječih podjetij in kvalificirane in ustvarjalne delovne sile« ter za razvoj turizma. Za dosego visoke kakovosti javnega prostora naj bi bila potrebna visoka kakovost načrtovanja in gradnje, zato dokument ugotavlja, da je ustvarjanje in varovanje dobro zasnovanih javnih in zasebnih urbanih prostorov skupna naloga države, regionalnih in lokalnih oblasti ter tudi državljanov in podjetij. Celovita urbana strategija urbanega razvoja, kooperativno upravljanje in odgovorno vodenje lahko po navedbah Leipziške listine dajo državljanom priložnost za družbeno in

demokratsko soudeležbo ter prispevajo h konkurenčnosti in gospodarski rasti ter k zmanjšanju neenakosti v mestnih soseskah in med njimi. Posebno pozornost listina (ibid.) namenja gospodarsko socialno strukturnim spremembam ogroženim urbanim predelom in izpostavlja pomen socialne vključenosti, stanovanjske politike ter dialoga med političnimi predstavniki, prebivalci in gospodarskimi akterji pri iskanju rešitev za vsako ogroženo urbano območje.

Nepogrešljiva vloga prebivalcev, etično upravljanje (angl. ethical governance) in večja solidarnost v javnih politikah so posebej izpostavljeni tudi v dopoljnjeni Evropski urbani listini (Manifesto for a new urbanity, European Urban Charter II, 2008)¹³, ki predlaga tudi nov pristop k urejanju trajnostnih mest in krajev (angl. towns). Mesta so se od sprejema prve urbane listine (European Urban Charter I, 1992) zelo spremenila, ugotavlja dokument, med drugim se je razširil proces de-industrializacije, narasla je socialna neenakost, propadati so začele delavske soseske, kazati so se začeli znaki staranja evropske populacije in podobno, zato je treba pristopiti k njihovem urejanju drugače. Med drugim naj bi akutni problemi nakazovali potrebo po skupnem pristopu k njihovemu reševanju. Nova urbana agenda (European Urban Charter II, 2008) zato skuša oblikovati ključne skupne principe, ki naj bi omogočili mestom in drugim krajem ter njihovim prebivalcem, da se spopadejo z aktualnimi razvojnimi izzivi. Nova urbana agenda dopolnjuje prvo in je vabilo lokalnim skupnostim, da na osnovi skupnih Evropskih vrednot vključijo v svoje javne politike principe: etičnega upravljanja, trajnostnega razvoja in večje solidarnosti.

Obvladovanje urbanega razvoja je prepoznano tudi kot ključen okoljski in razvojni izziv v aktualni evropski strategiji gospodarske rasti Evropa 2020 (2010; glej tudi *The Role of Cities in Cohesion Policy*, 2014). V Evropi ob sprejemu strategije že več kot 70 % prebivalcev živi v mestih, od tega je samo nekaj metropolitanskih območij, večina v mestih z okrog 500 tisoč prebivalci, precejšen delež pa tudi v manjših krajih. Raziskovalna skupina projekta STATUS (*Strategic territorial agendas for small and middle sized towns and urban systems*, 2014) ugotavlja, da Evropejci živijo predvsem v majhnih in srednje velikih naseljih, saj ima kar 94,4 % od vseh evropskih naselij manj kot 50 000 prebivalcev in v njih živi kar 72 % prebivalcev Evrope. V Sloveniji, ki je znana po velikem številu majhnih naselij, po podatkih Statističnega urada Slovenije¹⁴ kar 55,5 % prebivalcev živi v naseljih, ki imajo manj kot 3000 prebivalcev, 25,8 % prebivalcev živi v 38 naseljih, ki imajo od 5 do 50 000 prebivalcev ter 18,8 % prebivalcev v samo dveh mestih z več kot 50 000 prebivalci. Integriran, pameten, trajnostni, povezujoč in vključujoč urbani razvoj je bil že v času gospodarske krize neformalno prepoznani kot tisti, ki lahko zagotovi kakovost bivanja in večjo gospodarsko konkurenčnost, okoljsko učinkovitost in socialno povezanost ter družbeni napredek v evropskih mestih (*Toledo Informal Ministerial Meeting on Urban Development Declaration*, 2010). V odgovor na vprašanja, kako omogočiti napredek, preprečiti sočasno degradacijo okolja in zagotoviti družbeno povezanost in socialno enakost, različni mednarodni dokumenti in programi, ki podpirajo prizadevanja za trajnostni razvoj, predlagajo bolj povezane, celovite in vključujoče urbane politike oziroma trajnostno urbanistično načrtovanje in upravljanje (glej tudi *The European Urban Fabric in 21st Century*, 2012). Združeni narodi so v podporo državam in mestom pri obvladovanju razvoja na ravni urbanega okolja pripravili enotna mednarodna priporočila za urbanistično in prostorsko planiranje (*International Guidelines on Urban and Territorial Planning*, UN Habitat, 2015). Mednarodni interes za uravnoteženo kakovost urbanega

¹³Manifesto for new urbanity – European Urban Charter II, Strasbourg, 2008, 56 str. http://www.coe.int/t/congress/files/topics/urban-charter/Urban-Charter_en.pdf (Pridobljeno 5.6.2016)

¹⁴Lastni izračun, vir podatkov: Statistični urad Republike Slovenije stanje na 1.1.2016.

okolja sega čez meje posameznih držav. Čeprav je urbanistično in prostorsko načrtovanje, kot pravita Othengrafen in Riemere (2013), družbeno pogojeno in tudi na ravni Evropske skupnosti ostaja zakonodaja s področja urejanja prostora v pristojnosti držav članic, se zato stopnjujejo prizadevanja za uveljavljanje univerzalnih principov načrtovanja in upravljanja, ki so po mnenju različnih mednarodnih političnih in strokovnih organizacij pomembna oblika podpore dobrim lokalnim praksam in skupnim razvojnim ciljem.

Tovrstna prizadevanja za uravnotežen urbani razvoj je na ravni Evropske skupnosti nedavno dodatno potrdila nova Evropska urbana agenda (EU Urban Agenda, 2016). Z novo agendo so se nacionalne vlade, Evropska komisija, Evropske institucije in drugi deležniki zavezali, da si bodo prizadevali za trajnostno, inovativno in ekonomsko močno Evropo, ki bo ponujala dobro kakovost bivanja (Urban Agenda for EU, Pact of Amsterdam, 2016). Dokument poroča, da je kakovost bivanja v Evropski skupnosti zaradi koncentracije prebivalstva v urbanem okolju vedno bolj povezana prav z urbanim okoljem in da se v mestih srečuje in uresničuje večina evropskih sektorskih politik ter napoveduje, da je zato treba urbano razsežnost razvoja močneje umestiti v evropske politike. To naj ne bi pomenilo več kompetenc Evropske komisije na lokalni ravni, ampak boljše načine dela in sodelovanja med Evropsko komisijo, državami članicami in mesti. Evropska komisija je v aktualnem programskem obdobju 2014-2020 uvedla tudi nov ukrep »celostne teritorialne naložbe« in v programu financiranja omogočila financiranje projektov v mestih na osnovi celovitih strategij trajnostnega urbanega razvoja. Trajnostne urbane strategije¹⁵ so v Sloveniji, v skladu s partnerskim sporazumom med državo in Evropsko komisijo, pripravile vse mestne občine, ki bodo sodelovale tudi pri razdelitvi namenskih sredstev (glej tudi Namera za sklenitev neposredne pogodbe, 2015)¹⁶. Mesta so na ravni skupnosti v zadnjem času postala pomembnejša in so tudi neposredno aktivna v okviru Direktorata za regionalno in mestno politiko (DG REGIO) ter tudi v okviru drugih področij. Tako so na primer leta 2006 posamezna mesta v okviru Direktorata za okolje (DG ENV), v duhu uresničevanja ciljev trajnostnega razvoja s primeri dobre prakse, spodbudila tekmovanje za naziv Zelena prestolnica Evrope (European Green Capital), ki je namenjen promociji najbolj uspešnih praks trajnostnega urbanega razvoja. Leta 2010 pa je pobudi sledila še pobuda za naziv Zeleni list Evrope (European Green Leaf), ki spodbuja dobre trajnostne prakse med manjšimi mesti (20 do 100 tisoč prebivalcev). Regionalne posebnosti, predvsem velikost naselij, očitno zahtevajo posebno skrbno oblikovanje urbane politike.

Trajnostni razvoj razumemo kot pomemben preobrat v načinu dojemanja razvoja, ker preusmerja pozornost družbe od klasičnih kazalcev razvoja, kot so rast bruto družbenega prihodka in gospodarska rast, tudi na kazalce o stanju okolja in družbe. Deželan, Maksuti in Uršič (2014: 550) poudarjajo, da gre za kvalitativno drugačno naravo razvoja ter novo paradigmo, ki v razvojni ozir poleg okolja vključuje tudi revščino, socialne probleme in humanitarne krize. V tem kontekstu postajajo s trajnostno razvojno paradigmo pomembni vidiki razvoja tudi človekov in socialni kapital ter družbena blaginja, kar se odraža tudi v poročilih o razvoju človeka (Human Development Report), ki jih Združeni narodi od leta 1990 izdelujejo v okviru programa za razvoj (UNDP; glej tudi Hanžek in

¹⁵Smernice za pripravo trajnostnih urbanih strategij. Direktorat za prostor, graditev in stanovanja. MOP http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/urbani_razvoj/trajnostna_urbana_strategija_osnutek.pdf (Pridobljeno 1.2016)

¹⁶Namera za sklenitev neposredne pogodbe (2015) je okrajšava za »Namera za sklenitev neposredne pogodbe za sofinanciranje trajnostnih urbanih strategij mestnih občin za izvajanje celostnih teritorialnih naložb« kar je polni naslov uradnega razpisa MOP za sofinanciranje izdelave trajnostnih urbanih strategij.

Gregorčič, 2001). Trajnostni razvoj nagovarja k temeljitemu prevrednotenju vrednot in k spremembam potrošniških praks ter razvite in manj razvite družbe nagovarja na različne načine. Kot poudarjajo pri Združenih narodih so v osredju trajnostnega razvoja vrednote in kot osrednja med njimi spoštovanje, ki vključuje spoštovanje preteklih in prihodnjih generacij, spoštovanje razlik in raznolikosti, spoštovanje okolja in naravnih virov (Framework for UN DESD, 2006).

Na trajnostni razvoj zato ne gledamo kot na cilj, ampak kot na proces, s katerim si prizadevamo medsebojno povezati vse tri vidike razvoja v skupno zadovoljstvo vseh. Bagheri in Hjorth (2007) menita, da trajnost ni stanje sistema, ki bi ga bilo treba povečati ali zmanjšati, niti ni cilj, ki ga moramo doseči, ampak je ideal razvojnih prizadevanj. Na ta način postane trajnost gibljiva tarča, menita, ki se razvija skladno z razumevanjem družbeno okoljskega sistema (ibid.). Za uveljavljanje trajnostnega razvoja je po njunem mnenju strateškega pomena, da se pri vseh udeležencih sprožijo procesi učenja, zato predlagata, da naj bo vse delovanje zasnovano na procesih (angl. process - based) in ne osredotočeno na cilje (angl. goal - fixed). Zagon procesa učenja z vključevanjem vseh deležnikov (udeležencev) je po njuni presoji ključna strategija za trajnostni razvoj (ibid.: 84).

Pomen procesa uveljavljanja trajnostne razvojne paradigme je bil vgrajen tudi v koncept uresničevanja Lizbonske strategije razvoja, ki je temeljil na posredovanju v medvladnem odločanju prostovoljno sodelujočih držav na ravni Evropske skupnosti z metodo odprte koordinacije (angl. open method of coordination). Regent (2003) opiše metodo odprte koordinacije kot način uveljavljanja skupne evropske politike na področjih, na katerih sicer velja suverenost posameznih držav. Cilj metode ni uveljaviti enotna pravila, ali zagotoviti politični rezultat, ampak namesto tega organizira učni proces, ki naj spodbudi izmenjavo izkušenj in dobrih praks (ibid.; glej tudi Bagheri in Hjorth, 2006). Metoda predstavlja decentraliziran način uveljavljanja skupnih razvojnih ciljev in temelji na mehkih pravnih mehanizmih, kot so priporočila in indikatorji, z gledovalno primerjanje (angl. benchmarking) in širjenje dobrih praks. Metoda se pomembno razlikuje od drugih mehkih metod, kot so priporočila in resolucije, meni Regent (ibid.), ker zagotavlja vsebine in proces. Njena učinkovitost temelji na pritisku vzora in pričakovanju, da nihče ne želi delovati slabše od drugih oziroma ne sodelovati pri uresničevanju dogovorjenih skupnih ciljev. Izvedba poteka v več korakih po oblikovanju soglasja o skupnih ciljeh, sledi prenos ciljev in delovanja na regionalno in lokalno raven, v naslednjem koraku se oblikuje soglasje o kazalnikih dobre prakse in na osnovi teh se meri in vrednoti rezultate. Regent opisuje, da je bistvo metode odprte koordinacije, da podpira proces doseganja skupnih, medvladnih ciljev Evropske skupnosti na področju suverenih državnih politik, kot je na primer tudi politika urejanja prostora, oziroma na področjih, na katera skupna evropska zakonodaja ne more delovati, ker ne obstaja. Metoda je dovolj prilagodljiva, da je uporabna za kompleksne realne razmere in hkrati vzpostavlja sistem spremljanja (angl. follow-up), ki pomembno skrči možnosti izogibanja izvajanju ukrepov. Regent meni (ibid.: 191), da inovativni značaj metode predstavlja tudi potencial za nove modele upravljanja, in zdi se, da bi lahko bila metoda odprte koordinacije zanimiva tudi za oblikovanje sistema urejanja javnih zelenih površin. Gre za značilno lokalno storitev, ki je zaradi pomena javnih zelenih površin za kakovost bivanja in povezanosti z različnimi razvojno pomembnimi javnimi politikami in trajnostno urbano politiko državnega in mednarodnega pomena, hkrati pa je zaradi lokalne pogojenosti običajno, da ni zelo podrobno zakonsko opredeljena na državni ravni. V iskanju odgovorov na izzive urejanja javnih in drugih zelenih površin se je zato v različnih mestih, državah in raziskovalnih skupinah postopoma oblikovalo prepričanje, da lahko k učinkovitosti urejanja pomembno prispeva celovito urejanje, ki ga zaznamujejo strateško naravnano, kontinuirano in

koordinirano delovanje javne uprave in povezanih deležnikov v vseh fazah urejanja, da je torej rešitve treba iskati v celovitem in vključujočem urejanju in novih praksah sodelovalnega upravljanja poimenovanega tudi urbano vladovanje (Carmona et al., 2004; Baycan-Levent in Nijkamp 2009; James et al., 2009; Rosol, 2010).

Spomnimo, da naj bi se trajnostni razvoj po osnovnih zamislih iz Ria v praksi uveljavil s pomočjo Agende 21 (glej tudi Agenda 21, 1992; Agenda 21 za Slovenijo, 1995; Plut, 1999; Deželan, Maksuti, Uršič, 2014). Agendo 21 je v Rio podpisalo 178 držav, ki so s tem sprejele strateški načrt akcij, ki naj bi bile izvedene na globalni, državni in lokalni ravni s strani sistema Združenih narodov, Vlad in županov v vseh območjih, kjer so prisotni vplivi človeka na okolje, da bi skupaj uresničili cilje trajnostnega razvoja (glej tudi Plut, 1999). Agenda 21 v osnovi poziva vlade podpisnice, da pripravijo nacionalne strategije za trajnostni razvoj in v pripravo vključijo nevladne organizacije in javnost ter dobro sodelujejo z mednarodnimi organizacijami, poslovnim svetom, regionalnimi in lokalnimi upravami (glej tudi Agenda 21 za Slovenijo, 1995). Plut (1999: 54) meni, da je Agenda 21, ki jo je kot svojo moralno zavezo podpisala tudi Slovenija, »kljub akcijski in finančni nedorečenosti začetek globalnih prizadevanj za iskanje novih poti materialno zmerne, socialno pravične in okolju prilagojene prihodnosti za vse prebivalce planeta«. Deželan, Maksuti in Uršič (2014) pa ugotavljajo, da je z Agendo 21 bil dan jasen znak, da je lokalni nivo najboljše izhodišče za trajnostni razvoj, in da lokalna agenda, tako kot je zamišljena, naslavlja številne tradicionalne šibkosti načrtovanja lokalnega razvoja ter kot taka predstavlja veliko inovacijo s tem, ko spodbuja široke in vključujoče procese posvetovanja med deležniki, ki naj jih koordinirajo lokalne oblasti. Avtorji ocenjujejo, da na ta način Agenda 21 zagotavlja vstop skrbi za okolje v urbanistično načrtovanje in omogoča učinkovit in enakovreden način opredeljevanja skupnih ciljev in ustvarjanja delovnih partnerstev med vladnimi agencijami, zasebnimi podjetji in civilno družbenimi skupinami (ibid.: 551).

V Sloveniji so se na poziv Združenih narodov iz Ria prve odzvale nevladne organizacije, ki so prepoznale v Agendi 21 priložnost, da država sredi devetdesetih izkoristi svoje naravne vire in relativni razvojni zaostanek ter da se, s celovitim pristopom k načrtovanju razvojnih strategij in iskanju rešitev za probleme modernega razvoja, preusmeri na pot trajnostnega razvoja (Agenda za Slovenijo, 1995). Prav pomanjkanje celovitega pristopa so nevladne organizacije v dokumentu Agenda 21 za Slovenijo (ibid.) izpostavile kot ključni problem sodobnega časa in pri tem opozorile na pomen upoštevanja celovitosti okolja in družbe (ibid. 12). Kar se tiče mest, nevladne organizacije sredi devetdesetih opozarjajo, da so mesta v Sloveniji res manjša kot drugod, a problemi slovenskih mest in naselij so podobni problemom, na katere opozarjajo drugod. Nevladne organizacije tudi priporočajo: izdelavo lokalnih agend za posamezna mesta in posamezna naselja; »dajanje prednosti kulturnim, izobraževalnim in socialnim programom pred programi kvantitativnega razvoja«; razvijanje prometnih strategij, ki zmanjšujejo potrebe po voznjeh z avtomobili; obnavljanje obstoječega gradbenega fonda; mešanje funkcij in med drugim tudi povezovanje z drugimi domačimi in tujimi mesti, ki uveljavljajo načela trajnostnega razvoja (Agenda 21 za Slovenijo, 1995: 25). Pet let kasneje so nevladne organizacije opozorile na zaostajanje Slovenije pri implementaciji trajnostnega razvoja in izpostavile nove razsežnosti problemov, ki jih slovenskim naseljem prinašajo podnebne spremembe (Plan B za Slovenijo 2.0, 2010). Kot ugotavljajo Deželan, Maksuti in Uršič (2014) so mednarodne aktivnosti s področja uveljavljanja trajnostnega razvoja Slovenijo, podobno kot druge tranzicijske države, v devetdesetih letih ujele v fazi politično ekonomske preobrazbe, kasneje pa je proces celovitega in vključujočega načrtovanja trajnostnega razvoja oviral še proces pridruževanja Evropski skupnosti. Tako menijo, da država Slovenija sicer ves čas sprejema vse potrebne razvojne dokumente,

ki jih od nje pričakujejo mednarodne institucije, kot so Komisija Združenih narodov za trajnostni razvoj in Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj ter Evropska komisija, in vanje vključuje tudi okoljske razvojne vidike, a se primarno osredotoča na ekonomske vidike razvoja (ibid.: 552). Slovenija zato ciljev Agende 21 še ne uresničuje v zadovoljivi meri, ugotavljajo tako Plut (1999) kot nevladne organizacije (Plan B za Slovenijo 2.0, 2010) in nedavno tudi Deželan, Maksuti in Uršič (2014).

Proces uveljavljanja trajnostnega urbanega razvoja lahko razumemo kot zunanji okvir, ki utrjuje pomen zagotavljanja javnih zelenih površin kot strateško pomembne javne infrastrukture v mestih in drugih urbanih naseljih in tako nakazuje na vlogo države v sistemu urejanja. Razvoj prizadevanj za uveljavitev koncepta trajnostnega razvoja po svoje dokazuje, da je sistem urejanja, kot organiziran način zagotavljanja javno pomembnih ciljev in funkcij, pomemben za uravnotežen razvoj naselij oziroma za zagotavljanje koristi, ki jih te prinašajo prebivalcem, skupnostim, okolju in gospodarstvu.

2.3 NOVE PRAKSE UREJANJA

Aktualne razmere v urbani družbi, okolju in gospodarstvu, ki jih med drugim naslavlja koncept trajnostnega urbanega razvoja, očitno vplivajo na novo zanimanje za javne in druge zelene površine v urbanem okolju ter za njihovo kakovost in ekosistemsko stabilnost (James et al, 2009; Huang et al., 2009; Haq, 2011). Zanimanje za zelene površine izvira iz različnih področij, kot so javno zdravje, ohranjanje narave, podnebne spremembe ali trajnostna mobilnost, kar vpliva na to, da se vse večji pomen pri urejanju pripisuje celoviti obravnavi vidikov urejanja zelenih površin v urbanem okolju in da se bolj poudarja vloga koordinacije in sposobnosti sodelovanja za urejanje pristojnih in zainteresiranih organizacij in posameznikov v sistemu urejanja (James et al. 2009; Haq, 2011; Jansson in Lindgren 2012). James in sodelavci (2009) trdijo, da sta dobro razumevanje delovanja zelenih površin na eni strani in sposobnost koordinacije različnih vidikov upravljanja na drugi strani, ključna za trajnostni urbani razvoj, zato je treba tako vztrajno dodatno multidisciplinarno in interdisciplinarno proučevati kompleksnost zelenih površin v urbanem okolju, kot tudi razvijati nove načine upravljanja in predvsem tudi vladovanja (glej tudi Bačlija, 2013)¹⁷. Haq (2011) celo meni, da lahko urejanje urbanih zelenih površin, zaradi njihovih številnih koristi za človeka, družbo, okolje in gospodarstvo, razumemo kot celovito orodje za dolgoročno zagotavljanje trajnostnega razvoja. Jansson in Lindgren (2012) pa ocenjujeta, da je prav praksa upravljanja z mestnimi krajinami (angl. urban landscapes) ključna za trajnostni urbani razvoj ter poudarjata, da mora zato v sebi združiti različna področja, kot so urbano gozdarstvo, upravljanje s parki in urbanistično planiranje, v nov upravljavski model. Barbosa in sodelavci (2007) posebej poudarjajo, da sta v različnih političnih dokumentih Evropske skupnosti in nacionalnih držav poudarjena tako družbeni kot ekološki pomen urejenih zelenih površin ter posebej izpostavljajo pomen javne politike urejanja javnih zelenih površin za zagotavljanje potreb socialno

¹⁷ Bačlija et al. (2013) opredelijo vladovanje kot slovenski izraz za v angleščini uveljavljen termin »governance« ter opozarjajo na potrebo po razločevanju med pojmi: upravljanje, ki se nanaša na izvajanje določene politike, vladanje, ki se nanaša na vodenje in izvajanje javne politike s strani institucionalno določenega subjekta ter vladovanje (angl. governance), ki se nanaša na vodenje in koordinacijo vseh akterjev v javno-političnem procesu.

prikrajšanih, kot so starejši, otroci in mladi, revnejši, novi priseljenci, in drugih družbenih potreb, kot so enakost, družbena pravičnost in povezanost, ki jih lahko zadovoljujejo le javne zelene površine.

Na pomen celovite in vključujoče obravnave javnih zelenih površin opozarjajo raziskovalci iz različnih področij, kot so varstvo okolja, ekologija, krajinska arhitektura, javna uprava, ohranjanje narave, tudi prostorska sociologija, predvsem pa na pomen celovitosti pri urejanju zelenih površin opozarjajo prostorski planerji in urbanisti kot tisti, ki v načrtih združujejo razvojne potrebe v prostoru in se problema uveljavljanja različnih javnih interesov v prostoru posebej dobro zavedajo (Innes, 1996; Healy 1997; Healy, 2004; Benedict in MacMahon, 2006; Tzoulas et al., 2007; Carmona et al., 2008; James et al.; 2009, Haq 2011). V praksi urejanja urbanih zelenih površin celovit in vključujoč pristop nista novost. Prve ideje o urejanju povezanih zelenih površin se pojavijo v začetku 20. stoletja, zeleni sistemi se v urbanističnem načrtovanju široko uveljavijo v drugi polovici 20. stoletja. V 21. stoletju dobita celovit in vključujoč pristop dodatno težo zaradi:

- novih spoznanj o pomenu povezanosti zelenih površin za ohranjanje narave in zagotavljanje ekosistemskih koristi;
- boljšega zavedanja o pomenu povezave med različnimi fazami urejanja za dolgoročno zagotavljanje družbenih koristi urejenih zelenih površin;
- široko prepoznane potrebe po učinkovitem povezovanju deležnikov za delovanje sistema urejanja (glej tudi Harvey, 1989; James et al., 2009; Haq, 2011).

Konceptualno sta principa celovitosti in participacije deležnikov vgrajena tudi v koncept zelene infrastrukture in v koncept novega decentraliziranega javnega upravljanja, ki oba stremita k celovitemu pristopu k več-funkcionalnemu urejanju in k učinkoviti povezavi aktualnih in novih udeležencev v različnih fazah urejanja (Green infrastructure, 2013; Carmona et al., 2008). Sistemi urejanja javnih zelenih površin v različnih mestih postajajo tako, ne glede na družbeno politične in prostorske razlike med državami, bolj celoviti in vključujoči, hkrati pa države in posebej lokalne skupnosti, ki so v veliki meri pristojne za urejanje javnih zelenih površin, oblikujejo svojim potrebam in kulturnim značilnostim prilagojene rešitve (Carmona et al., 2004; Baycan-Levent in Nijkamp, 2009).

Vključevanje novih deležnikov v urejanje posebej zanima neposredno pristojne za upravljanje z javnimi zelenimi površinami, ki v novih partnerstvih s prebivalci in zasebnimi sektorjem iščejo možnosti za obvladovanje različnih zahtev in stroškov urejanja (glej tudi Rogers, 1999; Swanwick et al. 2003; Carmona et al., 2008; Molin, 2014; Dempsey et al., 2014). Po drugi strani aktivno vključevanje deležnikov v procese urejanja zagovarjajo raziskovalci prostorskega planiranja in planerji, ki v zgodnjem vključevanju deležnikov v procese odločanja o strateškem razvoju in rabi prostora vidijo tako priložnost za legitimizacijo odločitev in možnost za kasnejšo učinkovito delitev odgovornosti za upravljanje (Innes in Booher, 2000; Rosol, 2010; Wolch et al., 2014). Innes in Booher (2000) ocenjujeta, da bodo v prihodnosti bolj kot klasična participacija in sociološko proučevanje javnosti v procesih prostorskega planiranja aktualne interaktivne sodelovalne (angl. interactive collaborative) metode vključevanja javnosti, ki zagotavljajo večsmerno komuniciranje, direktne stike med planerji, odločevalci in javnostjo ter ustvarjajo možnosti za vzajemno učenje in spremembe v prostoru. Vključevanje v urejanje javnih zelenih površin pa vse bolj zanima tudi prebivalce, ki še

posebej v urejanju zelenih površin, vse bolj aktivno prevzemajo svojo vlogo in se na različne načine organizirajo, da z različnimi skupnostnimi praksami izboljšujejo pogoje bivanja v lokalnem okolju (Rosol, 2010).

Strokovna pričakovanja do načina urejanja javnih in drugih zelenih površin naselja, ki jih odražajo globalni koncepti, kot sta trajnostni urbani razvoj ali zelena infrastruktura, se razvijajo vzporedno z notranjimi pogoji urejanja, ki pa so v posameznih mestih in državah po mnenju raziskovalcev pogosto presenetljivo slabi (glej tudi Šuklje, 2005; Groenewegen et al., 2006; Carmona et al., 2008, Dempsey et al., 2014). Šuklje Erjavec (2008) opozarja, da v številnih državah vprašanja urejanja zelenih površin predstavljajo zgolj obrobno tematiko, s katero se ukvarjajo brez vizije in strateškega pristopa ter brez ustrezne politične podpore in sredstev. Groenewegen in sodelavci (2006) ugotavljajo, da politika še vedno gleda na zelene površine kot na luksuzne dobrine in ne na osnovne dobrine, ki so pomembne za zdravje, dobro počutje in varnost. Dempsey in sodelavci (2014) pa opažajo, da se presenetljivo veliko sredstev namenja novim javnim ureditvam, vključujoč s prenovami, in nasprotno bistveno manj dolgoročnemu in tekočemu vzdrževanju. Carmona in sodelavci (2008: 4) razloge za to, da je bil ob koncu dvajsetega stoletja javni prostor odrinjen na rob zanimanja pripisujejo dejstvu, da je vzdrževanje delilo usodo sprememb v javni upravi, to je izločanja storitev iz javne uprave in privatizacije javnih služb, ki so jih bile deležne mnoge javne storitve in ki so vplivale tudi na krčenje javnih sredstev za ta dela in posledično tudi na krčenje znanja. Podobno tudi Mathers in sodelavci (ibid.) povezujejo razmere v vzdrževanju s tendenco izločevanja storitev vzdrževanja iz javne uprave. Carmona in sodelavci (2008) med drugim razmišljajo, da se je vzdrževanje morda znašlo med politično pozabljenimi področji preprosto tudi zato, ker je tako vsakdanje (angl. prosaic). Mathers in sodelavci (2015) pa ocenjujejo, da je vzdrževanje zelenih površin preprosto politično bistveno manj zanimivo kot urejanje novih površin, ker košnja zbuja manj pozornosti pri javnosti kot otvoritve novih ureditev in, da to vpliva tako na politične prioritete, kot na organizacijo in strukturo vzdrževanja ter predvsem tudi na politično voljo za zagotavljanje sredstev. De Magalhães in Carmona (2006) opisujeta, da je po drugi strani prav politična pozornost, ki jo zadnje čase zbuja odziv uporabnikov na razmere v vsakdanjem javnem prostoru (angl. ordinary public space), sprožila pojav novega političnega področja s svojstvenim naborom deležnikov, novimi razmerji moči in mehanizmi vladovanja. Opažanja raziskovalcev, ki se ukvarjajo z urejanjem javnih zelenih površin, o presenetljivem razkoraku med pomenom javnih zelenih površin in šibkostmi sistema urejanja javnih zelenih površin, se tako na nek način srečujejo z ocenami tistih, ki ugotavljajo, da je trajnostni razvojni koncept očitno široko sprejet razvojni cilj, ki je zagnal proces družbene preobrazbe, v katerem se zdi dolgoročni cilj vse bolj jasen, medtem ko ostaja pot do cilja še zelo nedorečena (glej tudi Schicklinski, 2015). Schicklinski (ibid.) ugotavlja, da različne raziskave kažejo, da družbeno ekološka preobrazba (angl. socio-ecological transition), ki jo zahteva trajnostni razvoj, ne bo možna samo skozi tehnične spremembe, ampak bodo potrebne tudi spremembe v potrošnji, navadah, proizvodnji in institucionalnih oblikah življenja in dela, zato si procesa preobrazbe v trajnostno naravnani razvoj ni mogoče predstavljati brez aktivnega prispevka civilne družbe (glej tudi Harvey, 2012).

V opisanih okoliščinah se raziskovalci in praktiki zadnja leta intenzivno ukvarjajo s posameznimi vidiki urejanja javnih zelenih površin, z ozadji problemov v urejanju in z razvojem novih rešitev. Iz širokega nabora tem in pristopov se bomo za potrebe naše raziskave bliže seznanili s tremi, ki nam

bodo pomagale pri oceni aktualnih razmer v slovenskem sistemu in oblikovanju sistemskih rešitev. Zanimali nas bodo: celoviti strateški pristopi k urejanju kot najpogosteje priporočen odgovor na zahteve po celovitem več-funkcionalnem urejanju (Rethinking Open Space 2001; CABE Space, 2004; URGE, 2004; GreenKeys, 2008; Mathey et al., 2008.), nove prakse upravljanja s poudarkom na vzdrževanju kot najpogosteje omenjeni, kritični fazi urejanja (Carmona et al., 2008; Baycan-Levent in Nijkamp, 2009; Dempsey, Burton, 2012; Molin et al, 2014; Dempsey et al., 2014) ter sodelovalne in skupnostne prakse urejanja kot posebej pogosto omenjana priložnost za izboljšave, predvsem povečanje učinkovitosti sistema urejanja javnih zelenih površin (Carmona et al., 2004; Sandström et al., 2006; James et al., 2009; Molin, 2014; Dempsey et al., 2014; Green SURGE, 2016).

Strateški pristopi k urejanju javnih in drugih zelenih površin

Strategija urejanja zelenih površin se predstavlja kot dokument, ki povzema dolgoročno vizijo lokalne skupnosti o razvoju in varstvu zelenih površin in predstavlja cilje, ki jih želi lokalna skupnost doseči z urejanjem ter tudi opredeli sredstva, metode in čas, ki jih bo lokalna skupnost potrebovala za njeno udeleževanje (glej tudi CABE Space 2004; URGE, 2004; GreenKeys 2008). Strategija mora kot pojasnjuje angleška državna svetovalna agencija CABE Space, zato da bi bila učinkovita, delovati kot skupni dokument celotne uprave in zainteresiranih deležnikov ter vključevati v program varstva in razvoja vse zelene površine ne glede na njihovo lastništvo in vrsto, vanjo pa morajo biti vgrajene tudi detajlne strategije urejanja, kot so na primer strategija ravnanja z drevjem, strategija urejanja otroških igrišč ali športna strategija (CABE Space 2004). Hkrati pa mora biti vsebina strategije, še dodajajo, povzeta tudi v drugih strateških razvojnih dokumentih lokalne skupnosti, predvsem v strateškem prostorskem načrtu tako, da se principi in pogoji urejanja zelenih površin kar najbolj zgodaj in smiselno upoštevajo v razvoju in izvajanju različnih drugih dejavnosti v prostoru in okolju.

Enega v literaturi najodmevnejših predlogov za uporabo celovite strategije kot orodja za upravljanje in izboljšanje stanja javnih urbanih zelenih površin je oblikovala mednarodna raziskovalna skupina evropskega raziskovalnega projekta URGE (Development of Urban Green Spaces to Improve Quality of Life in Cities und Urban Regions)¹⁸, ki je v sklepnem poročilu leta 2004 opozorila, da so urbane zelene strategije ključne za trajnostni razvoj (glej tudi Smaniotta Costa et al., 2008). Skupina je razvila idejo o strategiji z interdisciplinarnim pristopom in v sodelovanju s partnerskimi mesti ter na koncu ni podala predpisanega konkretnega modela, ki naj mu vsa mesta sledijo, ampak metodo priprave oziroma zelo natančne napotke, vprašalnike, kriterije in druga orodja, ki mestom omogočajo pripravo njihove strategije od analize in ocene stanja, do oblikovanja ciljev in predlogov rešitev (URGE, 2004 : 14). Pristop omogoča izdelavo strategije za celo mesto, ali za posamezno območje, pri čemer so na ravni mesta v strategijo vključene vse zelene površine mesta, tudi zasebni vrtovi, pokopališča, vrtički, mestna drevesa in kmetijska zemljišča; na lokalni ravni pa vse zelene površine v javni rabi (ibid.).

¹⁸ URGE – Project. 2004. Projekt 5. okvirnega programa Evropske skupnosti je izdelek regionalno mešane mednarodne skupine raziskovalcev in pristojnih za načrtovanje iz mest iz: Velika Britanija (Birmingham), Nizozemske (Amsterdam), Italije (Genova), Nemčije (Leipzig, Dresden) in Madžarske (Budimpešta); v raziskavo pa so dodatno vključeni referenčni primeri mest iz širokega regionalnega okvira: Alphen aan den Rijn (Nizozemska), Antwerp (Belgija), Dublin (Irski), Helsinki (Finska); Istanbul (Turčija), Ljubljana (Slovenija), Málaga (Španija); Montpellier (Francija), Sofia (Bolgarija), Tirana (Albania), Zurich (Švica). UFZ-Bericht NR. 8/2004.

Raziskovalna skupina projekta URGE je opozorila na veliko število problemov v urejanju urbanih zelenih površin, med drugim: da imajo mesta lahko veliko zelenih površin pa vseeno ne zadovoljijo potreb prebivalcev; da lahko mestno okolje – klima ogroža zelene površine, da so mnoge urbane zelene površine biotsko siromašne, da je vzdrževanja lahko tako preveč kot premalo; da obstajajo resni problemi s financiranjem vzdrževanja, ureditev in opreme ter da načrtovanje zelenih površin še vedno pogosto ni celovito integrirano v urbanistično načrtovanje zaradi česar ostajajo nove površine funkcionalno izolirane in niso del celovitih ureditev in funkcionalno vpete v prostor (ibid.: 92-93). Raziskovalci so za mesta pripravili tudi nabor razvojnih potencialov zelenih površin med katerimi posebej izpostavljamo oceno, da so zelene površine lahko katalizator urbane prenove, medtem, ko so investicije v zelene površine in okolje pri javnosti sprejete pozitivno, če ponujajo tudi možnost za oblikovanje javno zasebnih partnerstev in predvidevajo vključevanje prebivalcev v načrtovanje, izvedbo in vzdrževanje (ibid.: 93).

Skupina URGE mesta opozarja, da je proces načrtovanja poti v »zeleno mesto prihodnosti« (green city of tomorrow) sestavljen iz štirih korakov: upravljanja, ki se začne z izdelavo strategije in zagotovitvijo sredstev in administrativnih ukrepov za njeno udeležanje; planiranja in oblikovanja (strateškega in podrobnega načrtovanja) zelenih površin, ki morata zadovoljiti potrebe lokalne skupnosti; sodelovanja in koordinacije vseh deležnikov ter organiziranja sredstev (URGE, 2004: 96). Načine financiranja, opozarja skupina URGE, je treba razvijati vse čas, tako da se zagotovi več virov financiranja in omogoči dolgoročno vzdrževanje in obstoj zelenih površin. Med novimi načini financiranja skupina URGE, na podlagi analize v partnerskih mestih, ponuja predloge: razvoj javno zasebnih partnerstev, prečno financiranje s strani velikih razvojnih projektov, obdavčitev zasebnih razvojnih projektov, donacije, sponzorstva in pokroviteljstva, fundacije in loterijska sredstva ter vključevanje zasebnih pobud in prostovoljcev v vzdrževanje. Predvsem pa skupina priporoča res dobro povezano in celovito programiranje, ki kot menijo ustvarja sinergije med posameznimi prizadevanji, učinkovito sodelovanje med deležniki ter tudi obvezno prilagajanje finančnih konceptov v primeru pomanjkanja sredstev z izrednimi sredstvi, tudi z občasnim zmanjšanjem obsega vzdrževanja (ibid: 101).

Projektno poročilo URGE (2004) se zaključuje s smelo trditvijo, da sta lokalno urbanistično načrtovanje in zelena politika odvisna tudi od pravnih in finančnih okoliščin na regionalni oziroma na državni ravni in tudi na ravni administracije Evropske skupnosti. Zato raziskovalci nagovarjajo mesta, da morajo, če nimajo moči, da bi kaj spremenila na teh ravneh, lobirati za spremembe in sprožiti potrebno politično razpravo na višjih političnih ravneh, da bo do nujnih sprememb prišlo (URGE, 2004: 104). Raziskovalci tudi trdijo, da obstajajo v političnem kontekstu »urbanega zelenja« (angl. urban green) luknje in problemi, ki jih je treba rešiti preden se lahko prizadevanja za zelene strategije premaknejo naprej in sicer naštevajo:

- razvoj zelenih površin mora biti spoznan in promoviran kot pomemben steber trajnostnega razvoja, kar se mora odraziti v močnejših političnih okvirih in predvsem tudi v financiranju;
- za oceno razmer v mestih je treba razviti lokalna ali nacionalna merila;
- razvijati je treba tudi merila za izvedbo evropskih primerjav;
- poskrbeti je treba za ustrezno več disciplinarno izobraževanje za potrebe prostorskega planiranja zelenih površin;

- vsebine s področja urejanja zelenih površin je treba vključiti v druga področja izobraževanja, kot so stanovanja, turizem, gospodarski razvoj in javno zdravje;
- treba je izboljšati poklicno izobraževanje in poskrbeti za plače na področju urejanja, da bo delo z zelenimi površinami res kakovostno in da bodo k delu pritegnjeni motivirani kadri;
- nadaljevati je treba financiranje raziskav iz evropskih sredstev;
- nadaljevati se mora raziskovanje na nacionalnih in mednarodni, tudi evropski ravni (URGE, 2004: 104).

Drugi odmeven primer utrjevanja pomena celovitega strateškega pristopa k urejanju javnih in drugih zelenih površin je projekt GreenKeys (2008), prav tako z evropsko razsežnostjo partnerstva in z dodano vrednostjo, ki jo prinašajo primeri vključenih mest¹⁹. Projektna skupina gradi na izhodiščih projekta URGE (2004) in britanskih predhodnikov (glej tudi CABE Space, 2004), povzema že predhodno definicijo strategije ter opredeli mestne zelene površine kot »vsoto vseh javnih odprtih površin v urbanem okolju, ki so pretežno zaznamovane s prisotnostjo vegetacije, in ki povezane ustvarjajo zeleno tkivo mesta« (urban green fabric). Zelene površine naselja so po opredelitvi te skupine namenjene direktni in indirektni rabi, zadovoljevanju različnih potreb prebivalcev in dobre kakovosti bivanja v urbanem okolju (GreenKeys, 2008: 2). Tako kot predhodniki tudi ta skupina poudarja pomen dolgoročne naravnosti strategije, predvsem vlogo umeščenosti strategije urejanja zelenih površin v mestno razvojno politiko in v druge področne mestne politike. Namen strategije je po mnenju te skupine, da sooči aktualne probleme, potenciale in potrebe in prihodnjo skupno vizijo in cilje, pri čemer obsega vse vidike in subjekte delovanja na področju upravljanja in razvoja ter na koncu ponuja temeljne in trpežne razvojne predloge, naloge in ukrepe, ki so potrebni za udejanjanje vizije in ciljev (GreenKeys, 2008: 2).

Konkreten namen projektne skupine GreenKeys (2008) je bil izboljšati zelene sisteme mest in prispevati k trajnostnemu razvoju mest, eden glavnih ciljev pa razviti metodologijo in rešitve, ki naj pomagajo mestom izdelati njihove lastne mestne zelene strategije (angl. Urban Green Space Strategies). Izhodišče za delo so skupini predstavljali primeri vključenih mest, kjer so predstavniki mestnih uprav tudi prispevali kritično presojo raziskovalnih predlogov. Skupina je svoje ugotovitve povzela v desetih izdelkih, ki podpirajo prenos ugotovitev v prakso priprave in izvajanja zelenih strategij in sicer so to: koordiniran niz dejavnosti, ki podpirajo proces priprave strategije (Toolbox); izobraževalni paket (eLearning Module); priročna navodila za izdelavo posnetka stanja (City Profile); napotki za razvoj strategije (Strategy Developing Tool); navodila za spremljanje procesa priprave (Strategy Development Monitoring); okvir za oceno javnega mnenja in stališč do stanja (Tool for Public Perceptions ...); okvir za opis značilnosti zelenih projektov in spremljanje njihovega uresničevanja (Green Space Site Profile), zelena baza podatkov za sistematično in učinkovito zbiranje podatkov (The Green Database) in pripomoček za spremljanje procesa uresničevanja novih, ali izboljševanja obstoječih zelenih površin (Monitoring System) (glej tudi GreenKeys, 2008: 5).

¹⁹ Green Keys (2008) je bil projekt 20 partnerjev iz 12 občin/mest: Budimpešta, Bydgoszcz, Dresden, Giulianova, Halandri, Kotel, Leipzig, Ljubljana, Nova Gorica, Sanok, Sofia, Volos and Xanthi in 8 raziskovalnih organizacij iz Nemčije, Bolgarije, Madžarske, Slovenije in Grčije.

Skupina GreenKeys posebej izpostavlja vlogo zelene strategije za planiranje prostorskega razvoja mest in pomen dobre vpetosti zelene strategije v sistem prostorskega načrtovanja, od strateške do operativne ravni, za učinkovito izvajanje strategije (GreenKeys, 2008: 18-19). Projektna skupina predstavi zeleno strategijo v vlogo pogosto manjkajočega argumenta za razvoj in varstvo zelenih površin v procesu prostorskega planiranja (ibid.). Če upoštevamo vsebino, namen, predvsem pa postopek priprave zelene strategije, lahko pričakovanja ocenimo za utemeljena. Nenazadnje zahteva izdelava strategije usklajevanje velike skupine deležnikov, od sodelujočih na ravni mestne uprave, do drugih javnih in zasebnih partnerjev in vključuje tudi prebivalce, kar po izkušnjah in literaturi sodeč med drugim zagotovi, da se v tem procesu oblikujeta tudi njihovo razumevanje pomena zelenih površin in njihov vrednostni sistem, to pa vpliva na njihovo sposobnost zagovarjanja številnih koristi zelenih površin naselja v različnih procesih sprejemanja odločitev (glej tudi Simoneti, 1997).

Projekt GreenKeys (2008) se v utemeljitvi koncepta zelene strategije podrobno posveča tudi ekonomskim koristim zelenih površin, tako v kontekstu skupne evropske politike trajnostnega razvoja, kot v kontekstu neposrednih koristi, ki jih prinašajo mestom, na primer s športnimi površinami in posrednih korist, kot so učinki na javno zdravje, varnost, ali pa na privlačnost poslovnega okolja. Pri tem skupina ne pozabi omeniti tudi delovnih mest, ki se odpirajo v urejanju zelenih površin in z urejanjem neposredno in posredno povezanih dejavnosti.

Projektno partnerstvo med mesti in raziskovalnimi organizacijami je projektni skupini GreenKeys (2008) omogočilo pripravo dobro utemeljenih in podrobnih navodil za izdelavo zelene strategije, ki so dovolj odprta za prilagajanje potrebam posameznih mest in hkrati dovolj trdna, da lahko vsako zainteresirano mesto pripeljejo do rezultata, to je do priprave mestne zelene strategije. Ob tem sta izpostavljena pomen dobre organizacije, ki je poleg politične volje, sredstev in časa, ključna za izdelavo strategije ter dejstvo, da mora vsako mesto v podanih okvirih najti svojo pot za izdelavo svojim značilnostim in potrebam prilagojene strategije (Green Keys, 2008: 14).

V procesu priprave strategije skupina GreenKeys (ibid.) izpostavlja poleg pomena politične podpore tudi pomen podpore javnosti (angl. public support). Pri tem poročilo omenja tako vključevanje lastnikov mestnih zelenih površin kot deležnikov, ki sodelujejo v procesih upravljanja in vzdrževanja ter tudi prebivalcev v izdelavo strategije. Sodelovanje javnosti (angl. public participation) lahko po mnenju skupine izboljša vizijo tako, da bolje odraža potrebe celotne skupnosti, zato projektno poročilo predlaga, da se omogoči formalno in neformalno sodelovanje prebivalcev na javnih dogodkih, tematskih delavnicah, okroglih mizah in razpravah, internetnih informacijah in PR dejavnostih, da se proces vključevanja pozorno načrtuje, predvsem tudi z vidika zagotavljanja potrebnih sredstev in časa.

Projekt GreenKeys (2008), med drugim podaja tudi zanimiv nabor značilnosti zelenih površin, ki lahko pomagajo razumeti, zakaj so še do nedavnega bile deležne tako majhne politične pozornosti:

- urbane zelene površine so podvržene naravnim procesom, zato traja dolgo časa, da razvijejo najvišjo možno kakovost in da so vidne vse njihove koristi;
- zaradi koristi zelenih površin je večina mest in mestnih prebivalcev zadovoljna preprosto s tem, da zelene površine so in se ne sprašuje o njihovih (ekoloških, uporabnih in oblikovalskih) kvalitetah;
- kadar so zelene površine v slabem stanju, jih običajno ne zaprejo za rabo, zato uporabniki ne čutijo takoj, da so prikrajšani za ustrezno vzdrževanje;

- ekonomske koristi pogosto niso prepoznane in se jih zato ne upošteva;
- zelene površine so zelo šibke pri tekmovanju z drugimi rabami, ker za njimi ni direktnega ekonomskega interesa investitorjev in eksplicitnega razvojno zainteresiranega deležnika;
- zelene površine so dojete kot zbirka stroškov, še posebej kar se tiče vzdrževanja (ibid: 11).

S tem naborom je projektna skupina skušala poudariti velik pomen načelne politične podpore za izdelavo zelene strategije ter poudariti, da je izdelava zelenih strategij novost, ki jo je treba zelo intenzivno in prepričljivo uveljavljati.

GreenKeys (2008) projektno poročilo poudarja tudi, da mednarodni kontekst in izmenjava izkušenj lahko prispevata dragocene argumente za pridobivanje politične podpore, ne moreta pa nadomestiti potrebnega prizadevanja posameznikov in skupin na lokalni ravni za potrebne spremembe. Za uveljavitev zelene strategije kot razvojnega mehanizma v posameznem mestu je, po mnenju projektne skupine GreenKeys, treba vzajemno povezati prizadevanja mestne uprave z interesi mestnega gospodarstva, prebivalstva in lokalne politike. Hkrati se poročilo zaključuje s priporočili za novo urbano zeleno politiko. Pri tem se naveže tudi na opozorilo projekta URGE (2004) o tveganjih, ki jih za varstvo in razvoj zelenih površin v naseljih predstavlja neučinkovito predstavljanje družbenih, okoljskih in ekonomskih koristi zelenih površin politični in širši zainteresirani javnosti. Projektna skupina GreenKeys (ibid.: 94-95) zato prizadevanja za izdelavo zelenih strategij nedvoumno poveže z Leipziško listino o trajnostnih mestih (Leipziška listina, 2007) in deli pričakovanja projektne skupine URGE, da se s tem dokumentom napovedujeta nova urbanistična paradigma in nova smer evropske urbane politike (ibid.). Aktualna evropska politika in tudi posamezne državne urbane politike po mnenju skupine GreenKeys kažejo, da je trajnost vstopila v politične programe, čeprav v večini držav in na evropski ravni zaenkrat še ne prinaša eksplicitnih politik in rešitev za urejanje urbanih zelenih površin. Iz tega razloga tudi projektna skupina GreenKeys, podobno kot raziskovalci v projektu URGE pred njo, poziva k nujni državni, regionalni podpori ter tudi k podpori z Evropske ravni za razvoj in pripravo zelenih strategij na lokalni ravni (GreenKeys, 2008: 95).

Med državami je, sodeč po javno dostopnih dokumentih in objavah ter poročanju raziskovalcev, na področju urejanja javnih zelenih površin najbolj dejavna Velika Britanija (Grenhalgh in Worpole, 1995; Rogers et al, 1999; Dunnet et al., 2002; DTLR, 2002; ODPM, 2002; ODPM 2004; CABE Space 2004; Carmoan et al., 2004, State fo the parks, 2014). Britanski državni urad za revizijo, konkretno skupina za urbane zelene površine (Urban Green Spaces Taskorce), je leta 2001 predstavil poročilo o kritičnih razmerah v javnih parkih in pod pokroviteljstvom urada podpredsednika sprožil izvedbo državnega srečanja (Urban Summit, 2002) na katerem so bili sprejeti različni ukrepi, ki naj bi spodbudili izboljšanje stanja in zagotovili dolgoročno izboljšanje pogojev urejanja (glej tudi DTLR, 2002; Carmona et al, 2004). V Veliki Britaniji tako v času, ko v večini drugih evropskih držav mesta in raziskovalci šele opozarjajo na to, da je potrebno pridobiti podporo nacionalnih vlad, regij in tudi evropske skupnosti za izboljšanje razmer, raziskovalci že poročajo tudi o državni ravni ukrepanja. Vladna svetovalna skupina CABE Space²⁰, (2004: 1), ki je leta 2004 s prvimi priporočili podprla

²⁰ CABE Space je bila specializirana enota komisije za arhitekturo in grajeno okolje (CABE), ki je delovala kot svetovalno delovno telo britanske vlade na področju odličnosti v praksi oblikovanja, upravljanja in vzdrževanja parkov in javnih prostorov v leti 1999 – 2011.

razvoj dobro prakse izdelave strategij urejanja javnih zelenih površin v britanskih naseljih, navaja dve pomenljivi ugotovitvi: (1.) da se po tridesetih letih zanemarjanja javnih parkov in zelenih površin britanski politiki, planerji in menedžerji zavedajo tega, da je treba tok dogajanja preusmeriti in oživiti parke in javne zelene površine in jih s podporo skupnosti spremeniti v centre življenja lokalnih skupnosti in nove centre urbane renesanse ter (2.) da obstajajo dokazi o tem, da so lokalne skupnosti, ki imajo izdelane celovite strategije (angl. comprehensive strategies) bolj uspešne pri izboljšanju urejanja zelenih površin kot tiste, ki takih strategij nimajo. To da vedeti, da so se britanska naselja že leta 2004 ukvarjala z izboljševanjem razmer v javnih parkih in na drugih javnih odprtih površinah ter tudi, da se je na kritične razmere že odzvala nacionalna raven oziroma državna vlada.

Prvo poglobljeno poročilo o razmerah v britanskih parkih (Park Life) sta leta 1995 izdelala Greenhalgh in Worpole (1995) po naročilu dvanajstih večjih Britanskih mest. V letu in pol sta raziskala razmere v deset tisoč javnih parkih, izvedla več kot tisoč intervjujev z uporabniki in zbrala 12 tematskih analiz primerov ter tako opravila eno največjih raziskav o rabi javnih parkov v Veliki Britaniji do takrat. Raziskava je bila naročena v času, ko je bilo v Veliki Britaniji že zelo razširjeno spoznanje o dotrajanosti parkov in pasteh slabega vzdrževanja ter je, če res kratko povzamemo, ugotovila:

- da obstaja razen javnih parkov v britanskih mestih še cela vrsta drugih javnih in skupnih zelenih površin, od pokopališč do šolskih igrišč in vrtičkov, urbanih gozdov in zapuščenih zemljišč, ki jih je treba upoštevati pri urejanju, domisliti njihovo rabo in vzdrževanje ter poskrbeti, da bodo prispevale k novi kakovosti urbanega življenja;
- da so javni parki (in druge javne zelene površine) najbolj vzdržljivi in za identiteto pomembni javni prostori v britanskih mestih, pa je kljub temu vzeti za samoumevne in njihovo vzdrževanje podcenjeno ter na dnu političnega programa;
- da uspešni javni parki zadovoljujejo številne potrebe prebivalcev in okolja, da so ljudje nanje ponosni, da so pogosto središča lokalnega življenja, da jih obiskujejo ljudje vseh starosti, da ljudje najpogosteje pridejo do parkov peš ter da ima večina obiskovalcev javnih parkov tudi svoje vrtove;
- da so javne zelene površine unikatni prostori urbane svobode, spontanosti in neformalnega uživanja, v katerih vladata poseben občutek za čas in posebna bližina nepoškodovanemu svetu - naravi, ki ju ljudje bolj cenijo kot se tega zavedamo, čeprav tega morda ne znajo povedati in da kakovosti bivanja, ki jo s tem ponujajo, ni možno ustrezno nadomestiti s komercialnimi ureditvami;
- da opozarjanje na nevarnost javnih zelenih površin, posebno otroških igrišč, simbolizira probleme, ki jih lahko odpravijo boljše upravljanje, nega in raba ne pa nadzorne kamere in drugi ukrepi, ki prispevajo k temu, da se ljudje iz javnega odprtega prostora umikajo v svoje domove;
- da je treba odločno ukrepati in zaježiti negativne trende političnega in menedžerskega konservatizma v urejanju kot sta dvigovanje učinkovitosti z oddajanjem dela zunanjim izvajalcem (angl. contracting out) in zniževanje sredstev (angl. cost-cutting) ter z boljšim sodelovanjem med lokalno in centralno vlado doseči, da bo vlada zagotovila sredstva in drugo potrebno podporo za dobro prakso upravljanja (Greenhalgh, Worpole, 1995: 59).

Ključna ugotovitev raziskovalnega poročila (ibid.) je, da je oživitev javnih parkov in drugih javni zelenih površin dolgoročen projekt, ki se mora izogniti kratkoročnim potrebam lokalne in nacionalne politike po rezultatih in hitrih rešitvah oziroma tekmi za volilne rezultate, zato Greenhalgh in Worpole (1995: 5) menita, da:

- si morajo lokalne skupnosti izdelati zelene strategije (angl. green space strategy), ki bodo vodile organizirane procese urejanja javnih parkov in drugih zelenih površin in vključevale tudi finančne načrte tako za uresničevanje strategije kot za posamezne ukrepe;
- je treba spremeniti način delitve proračuna in predvsem zagotoviti stroške za investicije v prenavo;
- je treba zagotoviti sredstva za redno spremljanje stanja javnih zelenih površin na lokalnem nivoju;
- je treba spodbujati rabo javnih parkov in vključevanje lokalnega prebivalstva v vzdrževanje in upravljanje;
- je treba javne parke in druge javne zelene površine umestiti v center lokalnih Agend 21;
- je treba javne parke in druge javne zelene površine umestiti v središče urban prenave;
- je treba na centralni ravni zagotoviti širjenje dobre prakse, razviti program financiranja dobre prakse in razvoj podpore lokalnim skupnostim pri financiranju, upravljanju in vzdrževanju;
- je treba zagotoviti denar iz loterijskih sredstev za javne pake;
- je treba ustanoviti skupino za javne parke in zelene površine pri pristojnem nacionalnem oddelku za prenavo, ki bo zagotovila, da se bo na javne parke gledalo kot na prostore družbene prenave in zato vsako novo urbano razvojno pobudo začelo s parkom (angl. »start with a park«).

Ugotovitve, ki sta jih zbrala Greenhalgh in Worpole (1995) so postopoma dosegle široko politično pozornost. Leta 2001 je bilo izdelano prvo obsežno nacionalno poročilo o vzdrževanju (Public park Assesment, 2001), v katerem je prostovoljno sodelovalo 405 britanskih lokalnih skupnosti. Leta 2004 je vladna svetovalna komisija CABE Space izdala priporočila za izdelavo lokalnih zelenih strategij (Urban Green Space Strategies: A Good Practice Guide, CABE Space, 2004) in tudi priporočila za urbano prenavo in novogradnjo z naslovom »Start With a Park« (CABE Space, 2004a). CABE Space v priporočilih pravi, da zelena strategija predstavlja vizijo uprave, cilje, ki jih ta želi doseči ter vire, metode in čas, ki so zato potrebni ter upravam priporoča, da naj bo strategija jedrnata in obvladljivo, ne predolga vendar dovolj povedna, da podpira sprejemanje odločitev, oceno načrtov, razporejanje sredstev in postavljanje prioritet (CABE Space, 2004). Izboljšanje prakse je nujno še ugotavlja CABE Space (ibid.) in ne bo lahko ter bo zahtevalo skupni premislek in oblikovanje novih partnerstev, zedinjenje med oddelki na ravni uprave in vključitev zelene strategije v druge strateške dokumente ter pripravo lokalnih rešitev, standardov in pravil urejanja. Priporočila CABE Space (2004) so zelo praktična, a hkrati izdelana tako, da lokalne skupnosti strokovnim napotkom glede pripravljanih del, organizacije, vodenja procesa priprave, oblikovanja skupne vizije, opredelitve lokalnih standardov lahko sledijo tudi skozi primere dobre prakse, kar vsebino močno približa lokalnim pogojem dela in širi možnost razumevanja novih rešitev.

Praktično sočasno s priporočili za izdelavo zelenih strategij je londonsko županstvo izdalo obsežna priporočila za pripravo lokalnih strategij odprtega prostora (Guide to preparing Open Space Strategies: Best practice guidance of the London plan, 2004) s katerimi posebej nagovarja posamezna londonska okrožja (angl. boroughs), da izdelajo celovite strategije urejanja odprtega prostora. V teh priporočilih

je strategija predstavljena kot način zagotavljanja možnosti, da odprte površine prevzamejo ustrezno vlogo v napovedani urbani renesansi mesta, da so z rabo in vitalnim vzdrževanjem zavarovane pred pozidavo, in da prispevajo h kakovosti bivanja lokalnih skupnosti ter k trajnostnemu razvoju mesta. Priporočila so izdelana v kontekstu priprave novega mestnega dolgoročnega prostorskega plana (The London Plan, 2004) in priporočajo podoben postopek priprave strategije kot ga podajajo že priporočila skupine CABE Space (2004) za pripravo zelene strategije: strategija mora biti praktična in izvedljiva; vsebovati mora jasno merljive cilje in rezultate, izjavo o politični podpori, priporočila za načrtovanje in oblikovanje ter upravljanje in vzdrževanje; vzpostaviti mora okvir za nove investicije in prenovu ter vključevati akcijski načrt; biti mora formalno potrjena in vključevati program spremljanja izvajanja, sloneti mora na oceni stanja in skupni viziji razvoja ter na širokem partnerstvu deležnikov in vnaprej določenih oblikah financiranja za uresničevanje. Londonska strategija se ne omejuje samo na zelene površine ampak na vsa premalo razvita nezazidana območja, ne glede na lastništvo in javno dostopnost. Iz obravnave so izključeni samo zasebni vrtovi in odprte površine, ki se pojavijo slučajno, na primer pri delu na cestah. Londonska priporočila (Guide to prepraing ..., 2004) pripravo strategije povezujejo tako z mestnim planom kot z drugimi strategijami in programi, kot sta na primer biodiverzitetna strategija (Biodiversity Strategy) in strategija za otroke in mlade (Children and Young's peopel Strategy, 2004) ter tudi s program županstva, ki napoveduje, da bo sofinanciralo prenovu sto parkov v mestu (Major's 100 public spaces). Namen strategije je, kot sporoča župan v spremnem nagovoru, da se oblikujejo široka lokalna zavezništva za urejanje odprtega prostora in da se s celovitim pristopom pokaže, da za urejanje odprtega prostora v mestu niso odgovorne samo parkovne in rekreacijske službe.

Leta 2005 je bilo v Veliki Britaniji izdelano že drugo res izčrpno poročilo o upravljanju zelenih površin (Barber, 2005), ki vključuje tako javne parke kot druge vrste zelenih površin. Poročilo z refleksijo na zgodovino in podroben pregled aktualnih intervencij v sistem urejanja, opozarja na številne funkcije zelenih površin naselja in na to, da še vedno premalo ljudi razume kompleksno vlogo zelenih površin in da te površine zato še vedno nimajo ustrezne vloge v urejanju prostora in tudi v razdelitvi javnih sredstev. Barber (2005) opozarja, da parki v državi, ki je svetu »dala« javni park, predvsem zaradi posledic sprememb v lokalnem upravljanju od sedemdesetih let dalje, počasi propadajo in so v veliki meri potrebni prenove ter ambicioznejšega urejanja (ibid.). Razmere v prostoru niso v skladu z namerami urbanega preporoda pravi Barber (2005) in navaja poročilo skupine Urban Task Force, ki je ob prelomu tisočletja oblikovala britansko vizijo urbane prenove: The New Urban Renaissance (1999). Poročilo Urban Task Force prenovu opira na principe dobrega oblikovanja, družbene blaginje in okoljske odgovornosti ter priporoča 100 ukrepov za izboljšanje razmer med drugim tudi: obvezno upoštevanje celovitih strateških prostorskih načrtov, strateško vlogo lokalnih oblasti za upravljanje celotnega urbanega okolja s pravico, da zahtevajo od lastnikov, da vzdržujejo svoja zemljišča v skladu s sprejemljivimi standardi (ibid.).

Samo štiri leta kasneje je skupina CABE Space v sodelovanju z županstvom mesta London izdala nova priporočila za izdelavo strategij odprtega prostora: Open Space Strategies, Best Practice Guidance (2009), ki opozarjajo, da je treba strateški pristop k urejanju odprtega prostora povezati tudi s strategijo trajnostnega razvoja, z zeleno infrastrukturo in potrebnimi prilagoditvam na podnebne spremembe. Nova priporočila mesta dodatno spodbujajo k izdelavi strategije, tista, ki strategijo

urejanja zelenih površin že imajo pa, da jih preverijo, po presoji dopolnijo in poročajo o svojih dosežkih. Priporočila povezujejo izdelavo strategije s prostorskim načrtovanjem in upravljanjem z odprtimi površinami naselja ter navajajo, da je treba v pripravo povezati tako različne občinske oddelke kot predvsem tudi druge pristojne in zainteresirane organizacije in partnerje. Ta priporočila vključujejo tudi primere tematskih strategij in podrobnih navodili, ki so bila pripravljena za to, da bi prispevala k dvigu kakovosti urejanja odprtega prostora in zelenih površin na nacionalni ravni, kot na primer priročnik za urejanje ulic in cest (Manual for Streets, 2007) in priročnik za urejanje igrišč (National Play Strategy, 2008).

Istega leta je CABA Space, ki v vseh gradivih poudarja vlogo lokalnih prebivalcev v urejanju lokalnih javnih zelenih površin, izdal tudi posebna priporočila za pomoč lokalnim skupinam pri urejanju javnih zelenih površin: *Helping community groups to improve public spaces* (CABA Space, 2009a). Priporočila navajajo, da v veliki Britaniji obstaja velik interes lokalnih prebivalcev, da kot prostovoljci sodelujejo pri urejanju skupnih zelenih površin in opozarjajo lokalne oblasti, da je to sodelovanje tudi res potrebno. Dokument navaja, da so številne majhne lokalne zelene površine dobesedno odvisne od vsakodneвне nege lokalnih prebivalcev, ki so tudi najbolj zainteresirani za njihovo urejenost in v praksi res aktivni (ibid.). Po grobih ocenah raziskav, navaja to poročilo, naj bi prostovoljci s svojim delom prispevali na letni ravni kar 35 milijonov britanskih funtov dodatnih sredstev za vzdrževanje javnih zelenih površin (CABA Space, 2009a). Lokalni prebivalci so v britanskih prizadevanjih za dobro prakso urejanja tako prepoznani kot ključni varuhi javnih zelenih površin in tisti, ki lahko s svojim delovanjem zagotovijo njihov obstoj, ali pa s svojo brezbriznostjo vplivajo na njihov propad (glej tudi Carmona et al., 2004; James et al., 2009).

Eno zadnjih poročil o stanju britanskih javnih parkov leta 2014 ugotavlja, da so na podlagi kritičnih ocen iz konca devetdesetih let številni javni parki v državi bili deležni prenove in izboljšane vzdrževanja (The State of UK Public Parks, 2014). Takrat so se odzvali tako stroka kot politika in lokalne skupnosti, oblikovana je bila tudi nacionalna svetovalna skupina CABA Space, izdelana so bila tako različna poročila o stanju kot priporočila za izboljšave, samo britanski loterijski fond naj bi lokalnim skupnostim v desetih letih, od 2004 do 2014, razdelil 620 milijonov britanskih funtov. Kljub vsem tem prizadevanjem in znakom izboljšav pa novo poročilo (ibid.) ugotavlja, da so javne zelene površine ponovno ogrožene, ker več kot 85 % v raziskavi sodelujočih parkovnih menedžerjev poroča o zniževanju proračuna za vzdrževanje po letu 2010 in ker več kot 80 % parkovnih oddelkov poroča o zmanjšanju števila zaposlenih, več kot 70 % celo o odhodih vodilnih strokovnjakov in ker kar 45 % sodelujočih lokalnih skupnosti razmišlja o prodaji kakšnega od parkov, ali predaji površin v vzdrževanje koga tretjega (ibid.). Raziskovalno poročilo opozarja, da so parki enkratna skupna dediščina države in hkrati unikatna lokalna dediščina in da jih prebivalci zelo visoko cenijo, da pa kljub temu še vedno niso zastopani z nobenim nacionalnim organom in da v državi tudi ne obstaja predpis, ki bi zahteval njihovo vzdrževanje (ibid.). Glede na ugotovitve poročilo predlaga, da se obnovi zaveza lokalnih skupnosti, da bodo poskrbele za javne parke, da se oblikuje nova partnerstva, bolj vključi lokalne prebivalce v urejanje, poskrbi za zbiranje in razširjanje podatkov o pogojih urejanja ter razvije nove modele financiranja. Poročilo loterijskega fonda (The State of UK Public Parks, 2014) tudi svari pred posledicami morebitnega ponovnega umika urejanja javnih zelenih

površin iz središča politične pozornosti in opozarja, da je treba za to, da se to ne zgodi vztrajno zbirati podatke in poročati o razmerah.

Če ugotovitev te zadnje velike britanske raziskave, primerjamo z osem let prej spisanim poročilom državnega revizijskega urada (National Audit Office, 2006) ugotovimo, da je lahko izjemen napor za urejanje javnih zelenih površin, kljub velikemu obsegu vloženega dela in sredstev, zelo hitro ogrožen. National Audit Office (ibid.) namreč še poroča o doseženem napredku in rezultatih državnih in lokalnih prizadevanj, ki se kažejo v tem, da je leta 2000 manj kot 40 % vprašanih menedžerjev verjelo, da bodo imeli v prihodnosti zagotovljen stabilen tok sredstev za urejanje, leta 2005 pa jih je bilo že več kot 80 % bilo prepričanih, da bodo imeli stabilne finančne pogoje za delo ter da je od več kot 50 % z javnimi zelenimi površinami nezadovoljnih lokalnih skupnosti, v petih letih ostalo nezadovoljnih samo še 15 % odstotkov.

Primer Velike Britanije nazorno razkriva dejstva na katera opozarjajo tudi različne projektne skupine, med drugim tudi Green Keys (2008), da je urejanje javnih zelenih površin, zaradi svoje dolgoročne naravnosti, politično omejeno zanimivo ter kot tako zelo občutljivo na politično voljo (glej tudi Dempsey et al., 2014; Mathers et al., 2015). Raziskovalci in organizacije, ki delujejo na področju urejanja javnih zelenih površin, zato med drugim priporočajo redno izvajanje analitičnih raziskav in spremljanje stanja, ki lahko z javnimi objavami ugotovitev vzdržuje zanimanje politične in širše javnosti za urejanje ter ustvarja ustrezne pogoje za upoštevanje potreb v političnih odločitvah ter za pridobivanje potrebnih sredstev. Sočasno raziskovalci opozarjajo na potrebo po razvoju novih praks sodelovalnega urejanja in financiranja (glej tudi James et al, 2009, CABA Space, 2004, Carmona et al., 2004).

Podobne razmere, kot jih na področju urejanja javnih zelenih površin opisujejo raziskovalci v Veliki Britaniji opisujejo tudi druge mednarodne projektne skupine in posamezniki, ki obravnavajo urejanje primerjalno, ali v posameznih državah in mestih. Goossens in sodelavci (1995) v Rotterdamu poročajo, da je javni odprt prostor v nizozemskih mestih podcenjen in da je o njem zelo malo znanega, da je slabo oblikovan in vzdrževan (glej tudi Carmona et al., 2004). Škotsko poročilo Rethinking Open Space (2001) omenja, da se težave začnejo že pri načrtovanju, kjer se zanemari družbeno prostorski kontekst in preveč prostora namenja športnim in rekreacijskimi površinami ter pozablja na pomen sprostitev in družbene funkcije javnih odprtih in zelenih površin (ibid.). Kot rešitev je v škotski oceni stanja, kjer je urejanje javnih zelenih površin umeščeno v »osrčje trajnosti«, predlagano strateško prostorsko planiranje in dolgoročno naravnano vključevanje (angl. community involvement) ter sodelovanje (angl. participation) skupnosti pri planiranju, oblikovanju, vzdrževanju in upravljanju. Poročilo omenja, da vključevanje in sodelovanje med drugim prinašata dve pomembni koristi: poskrbi, da prebivalci bolje razumejo, probleme urejanja ter se konstruktivno zavzamejo za njihovo reševanje ter omogoči, da skupnost pridobi sredstva, ki niso na voljo lokalni upravi (ibid.).

Carmona in sodelavci (2004) v odmevni raziskavi mednarodne prakse »Is the grass greener?« na primerih enajstih mest iz Japonske, Danske, Brazilije, ZDA, Švedske, Nemčije, Švice, Nizozemske, Nove Zelandije, Avstralije, Nizozemske in Francije ugotavljajo, da obstajajo med praksami urejanja javnega prostora velike razlike, a tudi podobnosti ter predvsem tudi, da lahko različne prakse druga

drugo obogatijo (ibid.). Študija opozarja na velik pomen izmenjave izkušenj za razvoj dobrih lokalno prilagojenih rešitev ter povzema ugotovitve v 13 točkah, ki značilnosti dobre prakse povežejo s politično zavezanostjo, dolgoročno naravnostjo, strateškim in lokalnim pogledom, primernimi in zanesljivimi viri sredstev, poudarjeno vlogo lokalnih menedžerjev, strokovnimi veččinami in znanjem, s poudarjanjem pomena učinkovitosti brez izgube odgovornosti, z uravnoveženim vključevanjem novih deležnikov, namenskim upravljanjem in spremljanjem stanja ter javnim poročanjem (ibid: 91-95).

Ugotovimo lahko, da se iskanje rešitev za kritične razmere v urejanju javnih zelenih površin in za zagotavljanje koristi, ki jih prinašajo mestom v trajnostno naravnem urbanem razvoju, srečata v zelenih strategijah in v vključevanju prebivalcev v njihovo urejanje. Skupna, celovita in dolgoročna vizija razvoja in varstva javnih zelenih površin je očitno v različnih državah in pogojih urejanja prepoznana kot ustrezno vodilo in pristop k izboljšanju razmer na področju urejanja javnih zelenih površin. Proces priprave strategije naj bi omogočil, da se javna uprava in drugi za urejanje odgovorni in zainteresirani deležniki povežejo v procesu prepoznavanja problemov in razvijejo skupna pričakovanja in cilje, ki potem motivirajo udeležene za izvajanje dogovorjenega. Vendar pa izkušnje iz Velike Britanije opozarjajo, da sama po sebi zelena strategija, četudi je povezana tudi s prizadevanji za izboljšanje razmer na nacionalni ravni, še ni zagotovilo za dolgoročno stabilne pogoje urejanja. Kot ugotavljajo raziskovalci je pomembno, da je zelena strategija vpeta v dolgoročne prostorske plane in v druge strateške dokumente razvojne narave, ker samo tako pride do učinkovitega prenosa strateških ciljev povezanih z razvojem javnih zelenih površin v prostor, do zagotavljanja potrebnih, dostopnih in uporabnih javnih zelenih površin ter do vpliva na druge odločitve, ki so posredno pomembne za urejanje javnih zelenih površin (glej tudi URGE, 2004 in GreenKeys, 2008). Hkrati pregledane raziskave poudarjajo, da je res pomembno, da so v pripravo, izvajanje in spremljanje izvajanja zelene strategije na vseh ravneh aktivno vključeni tudi prebivalci in drugi zainteresirani deležniki, da so za njihovo izvajanje zagotovljena sredstva ter da se spremlja njihovo izvajanje in stanje javnih zelenih površin (glej tudi CABE Space 2004, URGE 2004).

Raziskave o urejanju javnih zelenih površin med drugim očitno kažejo na potrebo po oživljanju strateškega planiranja in to ob koncu 20. stoletja, potem, ko je v mnogih delih Evrope že skoraj povsem zamrlo, res ponovno zbuja zanimanje (Mastop, 1998; Albrechts, 2004; Healey 2003; Healey 2004; Rydin et al., 2012). Healey (2003: 102) opisuje, da je bilo v osemdesetih letih strateško planiranje, kot močan okvir za umeščanje različnih posegov v prostor, s strani vladajočih politik in poslovnih lobističnih skupin (angl. business lobby groups) označeno kot potrata časa in ovira za inovacije in tržno učinkovitost. Obdobje thatcherizma (angl. thatcherism) oziroma visokega neoliberalizma je bilo, po njeni oceni, skrajno nenaklonjeno ideji planiranja in vsakršnemu drugemu načinu upravljanja s prostorom in nepremičninami, ki zagotavlja širše ekonomske, družbene in okoljske koristi. Spomin na koristi planiranja naj bi ob koncu dvajsetega stoletja med drugim ponovno zbudili vztrajno porajajoči se problemi lokalnih skupnosti z usklajevanjem javnih interesov v prostoru ter potrebe mest po oblikovanju primerjalni lokalnih prednosti v tekmi z drugimi mesti (ibid.). Healey opisuje, da je potrebo po planiranju sprožila tudi nova politična vloga, ki so jo dobile lokalne oziroma regionalne skupnosti v več nivojskem upravljanju povezanem z razvojem Evropske skupnosti (ibid., glej tudi *The Role of Cities in Cohesion Policy*, 2014). V takih pogojih ima kot opisuje Healey (ibid.)

strateško prostorsko planiranje lahko direkten vpliv na pridobivanje razvojnih sredstev z višjih nivojev upravljanja. Strateško planiranje lahko po njeni presoji prispeva k oblikovanju aktivnih povezav med manjšimi lokalnimi skupnostmi in občinami ter mobilizira aktivne deležniške skupine, ki so pomembne za razvoj lokalne identitete in za občutek skupnosti, da je razvojno sposobna, zato postajajo koristi strateškega planiranja, kljub zahtevnosti institucionaliziranih procesov planiranja, vse bolj zanimive (Healey, 2004).

Mastop (1998) razlaga, da je prostorsko planiranje imelo pomemben položaj v zahodnoevropskem konceptu socialne države, ki se je pod vplivom thatcherizma in reagonomije (angl. reagonomics) res pomembno spremenil, a strateško planiranje zato ni mrtvo, tako kot tudi ni mrtva potreba po spopadanju s prostorskimi razsežnostmi razvoja. Se je pa tradicionalen način planiranja namenske rabe izpel in Mastop (1998) meni, da se referenčni okvir planiranja spreminja in da politično teže, med drugim tudi pod vplivom globalizacije in evropske integracije, pridobivajo projektno naravnane razvojne strategije (angl. project led development strategies) in odprte planerske procedure (angl. open planning procedures), ki se vrtijo okrog deležniških skupin in mediacijskih strategij s katerimi skušajo doseči skupno družbeno zavezanost razvojnim ciljem in doreči bolj splošne referenčne okvire, vizije, ki povzemajo celovito perspektivo prihodnjega razvoja (ibid.: 18).

Healey (2004) strateško planiranje razloži kot zavesten kolektivni napor za ponovno za-mišljenje mesta, regije ali širšega območja ter prevod rezultata tega npora v prioritete na področju investiranja, izvajanja varovalnih ukrepov in infrastrukturnih investicij ter principov regulacije rabe prostora. Proces planiranja pojasnjuje Healey (ibid.) zahteva selekcijo, osredotočenje na rešitve, ki res lahko pomenijo spremembe in oblikovanje možnosti izbire glede na družbeno prostorske posledice. Innes pa trdi (1996: 460-461), da so se z razvojem novih metod in tehnik za doseganje soglasja v razpravah, odprle tudi nove možnosti za preoblikovanje celovitega planiranja (angl. comprehensive planning) v novo, bolj pomembno in vplivno smer. Celovito planiranje opisuje Innes (ibid.) kot ideal in dolgoročni načrt prostorskega (fizičnega) razvoja mesta, ki naslavlja vse funkcije mesta in vodi delovanje mestne uprave in je kot tak bolj politično stališče kot zbirka projektov. Albrechts (2004: 748) pa podobno kot Mastop piše o preskoku iz tradicionalnega planiranja namenske rabe v strateško planiranje in v odmiku od normiranega, tehničnega načrtovanja namenske rabe k delovanju, ki preko vizij in strategij, smernic in povezovanja deležnikov s pogajanjem in z vladovanjem uokvirja delovanje deležnikov v prizadevanju in deljeni skrbi za prostorske spremembe.

Healey (2004) je v iskanju rešitev za odnos do planiranja in v odgovor na nove družbene razmere oblikovala teorijo sodelovalnega planiranja (angl. collaborative planning), ki razume planiranje kot vzajemno (angl. interaktivno) dejavnost in upravljanje v kompleksnem in dinamičnem institucionalnem okolju oblikovanem skozi širše ekonomske, družbene in okoljske sile ter se osredotoča tudi na vzdrževanje in izboljšanje kakovosti okolja in prostora in zagotavlja tudi socialno pravičnost (glej tudi Healey 1997). Teorija velja za eno najbolj vplivnih v zadnjem obdobju in je posebej cenjena zaradi principa vključevnosti in odprtosti za različne oblike sodelovanja ter pomena, ki ga pripisuje procesu planiranja in odnosom, ki se razvijejo v njem (glej tudi Rydin et al., 2012). Vključujoče li sodelovalno strateško prostorsko planiranje omogoča po prepričanju več raziskovalcev procese usklajevanja in koordinacije interesov, ki so potrebni za učinkovito celovito upravljanje s

prostorom in z lokalnimi viri, torej tudi z javnimi in drugimi zelenimi površinami naselja (Innes, Booher 2000; Healey, 2004). Kot pojasnjuje Healey (2004: 64), učinki strateškega planiranja, iz procesa priprave sežejo v polje fizične in namišljene (angl. imaginative use) rabe, vplivajo na strukturiranje politične razprave in na tekmovanje za vplive na posamezne projekte, za delitev pravic za investiranje in za principe regulacije rabe prostora. Prostorski besednjak dodaja Healey (ibid.) je tudi sredstvo za lokalno okoljsko politiko s katero izvoljeni predstavniki omogočajo, ali preprečujejo, vrste posegov, ki jih zagovarjajo. Vse to povratno učinkuje na možnosti pridobivanja lokacij za razvoj projektov in z njimi povezane deležnike na trgu. Proces strateškega planiranja, ki cilja na to, da spremeni ustaljene prostorske koncepte in besednjake je zato izjemno velik izziv. Healey meni, da je ustaljeni prostorski besednjaki predstavljajo političen in intelektualni kapital, ki je vgrajen v tekoče politične in tržne procese. Politične in tržne posledice novih konceptov in besednjakov pa pogosto niso preprosto dosegljive in so lahko interpretirane tudi napačno. To nakazuje, da bo preskok v planerskem besednjaku težko doseči brez vrste drugih preskokov v institucionalnem kontekstu, ki lahko naredijo nov besednjak bolj dobrodošel (Healey, 2004).

Healey (2004) meni, da obstajata dva razloga, zakaj se splača vztrajati pri strateškemu planiranju ne glede na institucionalni odpor: prvič, ker proces planiranja omogoča, da planerski koncepti absorbirajo potrebe posameznikov in podjetij in zagotovijo legitimnost plana in drugič, ker odraža sposobnost lokalnega okolja za vodenje teritorialnega razvoja lahko v zameno vodi v učinkovite načine promocije lokalne sposobnosti in njenih vrednot (ibid.: 65). Innes in Booher (2000) opozarjata, da tradicionalne metode participacije in odločanja v prostorskem planiranju v resnici ne delujejo in da tudi zanašanje na različne sociološke metode, kot so raziskave javnega mnenja, fokusne skupine in druge raziskave, h katerim se vse pogosteje zatekajo javne uprave, ne izboljšuje bistveno razmer. Te metode so po njunem mnenju preveč znanstvene in ločene od stvarnosti ter ponujajo premalo možnosti za neposredna srečanja med javnostjo in odločevalci, zato predvsem povečujejo razumevanje tega, kaj javnost hoče. Innes in Booher (ibid.) menita, da so za spremembe potrebni novi pristopi k planiranju in bolj vsebinsko vključevanje deležnikov v pripravo planov, ki bo delovalo tudi v nadaljnjih fazah urejanja in bo bolje odgovarjalo sodobni realnosti in praksam, ki izvirajo iz nje (ibid.). Svoje stališče utemeljujeta tudi s tem, da se povsod po svetu že porajajo novi načini vključevanja javnosti, med katerimi nekateri koreninijo globoko v posameznih kulturah, drugi pa se oblikujejo kot odziv na formalizirane, birokratske ali individualistične pristope, eni in drugi pa po njunem mnenju vodijo v nove načine dela, ki bodo nadomestili pogosto uporabljene predpisane in neproduktivne planerske pristope (Innes, Booher, 2000: 4).

Strateško prostorsko planiranje omenjajo, kot pomembno fazo celovitega in vključujočega urejanja javnih in drugih zelenih površin zagovorniki zelenih strategij (URGE 2004, CABE Space 2004, Green Keys 2008). Na pomen prostorskega planiranja opozarjata tudi koncepta trajnostnega urbanega razvoja in zelene infrastrukture. Bagheri in Hjorth (2007) sledita tem prizadevanjem in predlagata podobno kot že drugi pred njima, da se prostorsko načrtovanje preusmeri od pristopov s trdno določenimi cilji (angl. fixed goal) k procesno naravnanim pristopom (angl. process led) uresničevanja trajnostnega razvoja. Podobno kot drugi tudi Bagheri in Hjorth (ibid.: 86) menita, da trajnost ni nek končni cilj, ki ga moramo doseči, ampak je proces h kateremu smo se zavezali in zato mora planiranje, da bi spodbudilo sposobnost za naslavljanje kompleksnosti, razviti sisteme, katerih glavna značilnost je razvijati sposobnost prilagodljivosti in sočasno ustvarjati priložnosti. Planiranje mora po njuni

presoji narediti korak naprej od redukcionizma k ekspanzionizmu, doktrini, ki izvira iz systemskega razmišljanja in zagotoviti družbeni proces učenja, ki bo zagotovil prilagojeno odzivanje na nepredvidljivost (ibid.). Ne gre za sodelovanje, ali učenje na skupinskih srečanjih, ampak za družbeni proces učenja, ki zahteva tudi družbeno okolje, ki priznava, da so dejavnosti upravljanja vpete v širše družbeno okolje in se deloma oblikujejo tudi s stranskimi učinki svojega delovanja. Učenje po njunem predlogu, ki se v tem ujema z idejami Healey in drugih predhodnikov, sproži oblikovanje modela, ki v nasprotju s klasičnim pristopom zahteva, da so v oblikovanje planov vključeni vsi deležniki, od politike do prebivalcev, vključno s strokovnjaki (Bagheri, Hjorth, 2007). Pomen pristnega sodelovanja med udeleženci v procesu planiranja strateškega razvoja v prostoru izpostavljata tudi Innes in Booher (2010) v svoji teoriji sodelovalnega odločanja (angl. collaborative decision-making theory). Avtorja sta med iskanjem rešitev za nove, demokratične, učinkovite in pravične javne odločitve, povezala različne teorije in primere sodelovalnih praks v zametek nove teorije, ki govori o tem, da je lahko sodelovalno odločanje način za premagovanja delitev in konfliktov v procesu planiranja ter za oblikovanje političnih rešitev in ustvarjanje možnosti za trajnostni razvoj. Njuna teorija, ki sta jo poimenovala »Diversity, Interdependence, Authentic Dialogue – DIAD« (samostojni prevod: raznolikost, medsebojna odvisnost, avtentični dialog) temelji na Habermasovem prepričanju o komunikacijski racionalnosti zato avtorja med drugim posebej opozarjata, da je za sodelovalno racionalnost ključno, da se v procesu sodelovanja doseže izenačenje moči med deležniki (ibid.).

O potrebi po premagovanju nasprotovanj med posameznimi vidiki urejanja javnih zelenih površin in bolj vključujočem načinu prostorskega planiranja, tudi v povezavi s povečanim pomenom javnih in drugih zelenih površin v trajnostnem urbanem razvoju, razmišlja več avtorjev (Campbell 1996, Innes 1996, Jim, Chen 2003, Healey 2003, Healey 2004, Healey, 2007, James et al., 2009, Baycan_Levent in Nijkamp, 2009, Wang et al., 2005, Haq, 2011, Littke, 2016). Predvsem pa strateško planiranje nekje na prelomu tisočletja očitno ponovno postaja aktualno (glej tudi Mastop 1989, Healey 2003). Baycan_Levent in Nijkamp (2009) ugotavljata, da je trajnostni razvoj postal široko sprejeta vodilna politika in da so prizadevanja za trajnostni urbani razvoj sprožila tudi premike v prostorskem planiranju, ki podpira potrebe mest, da izboljšujejo pogoje bivanja in prenavljajo dotrajane predele. Predvsem pa so ta prizadevanja vplivala na razvoj dveh urbanističnih konceptov, ki sta pomembna za urejanje urbanih zelenih površin to sta »zeleno mesto« in »kompaktno mesto« (ibid., glej tudi Jim, 2004). Koncepta osvetljujejo ključno razvojno dilemo trajnostnega urbanega razvoja, ki na eni strani govori o negativnih posledicah razpršene poselitve na okolje in na drugi strani o pomanjkanju zelenih in odprtih površin v zgoščenem vzorcu poselitve in umikanju prebivalcev iz takih mest zaradi pomanjkanja zelenih površin (ibid.). Jim (2004) trdi, da lahko postane kompaktno mesto antiteza zelenega mesta, če je zelenih površin premalo. Baycan_Levent in Nijkamp (2009) pravita, da je v mednarodne praksi to vplivalo na bolj strukturno načrtovanje zelenih površin, ki pogovore o količini in razporeditvi zelenih površin dopolnjuje še s celovito gledano kvaliteto in različnimi funkcijami zelenih površin. Cilj načrtovanja, v katerem prevladujejo krajinsko-ekološki koncepti kot so povezanost, velikost, bližina in stik, je zagotoviti strukturo za zagotavljanje mreže površin in več funkcij ter tudi principe in prioritete glede zelene kvalitete zelenih površin (ibid: 2) . Ob tem pa raziskovalca še dodajata, da v mednarodni praksi pravzaprav ne obstaja enotna definicija zelenih površin in vrst zelenih površin ampak ostajajo opredelitve domena posameznih držav (ibid.). Raziskovalca opozarjata, da politike in instrumenti planiranja in upravljanja zelenih površin še vedno

niso dobro razvite in da zato kljub povečanemu interesu za zelene površine in načrtovalskim prizadevanjem praksa kaže, da razvoj hkrati izriva zelene površine iz naselij in povzroča degradacije v razširjenem prostoru mest ter da so v praksi še vedno aktualni problemi s sredstvi za vzdrževanje in zavarovanjem koristi, ki jih zagotavljajo zelene površine. Baycan_Levent in Nijkamp (2009) na osnovi primerjalnih raziskav celo ocenjujeta, da so razmere v mednarodnem okolju kritične, da se količina zelenih površin v evropskih mestih pravzaprav krči in da je celovito gledano urejanje, kljub novim pričakovanjem in razvojnim ciljem, neuspešno. Med drugim zato menita, da bi bilo treba politično bolj osvetliti in poudariti pomen razvoja in upravljanja z javnimi zelenimi površinami ter, da je strateškega pomena, da se primerja in vrednoti različne politike urejanja zelenih površin in izpostavlja dobre prakse, ki ponujajo mestom in odgovornim za prostorsko planiranje priporočila in smernice za oblikovanje njihovih rešitev (ibid.).

Ugotovimo lahko, da so ideje o procesih družbenega učenja vgrajene tako v predloge promotorjev zelenih strategij kot v ideje o sodelovalnem prostorskem planiranju in nenazadnje tudi v razmisleke o konceptu trajnostnega razvoja, kar kaže na to, da raziskovalci na aktualne izzive, iščejo odgovore v podobnih smereh. Ključno za doseg dolgoročnih strateških razvojnih ciljev očitno postaja zagotavljanje možnosti za to, da se razvojne odločitve oblikujejo v novih, za različne deležnike bolj odprtih in vključujočih procesih, sodelovanja. Sodelovanje mora zaobjeti vse vidike urejanja in čim širši krog deležnikov, ki drug drugemu omogočajo vzajemno učenje ter razvoj novega znanja in oblikovanje skupnih vrednot. Ti procesi pa s tem zagotavljajo tudi razvoj sposobnosti za sodelovanje in nadaljnje delovanje v duhu skupno začrtanih razvojnih ciljev. Haq (2011) na osnovi mednarodne primerjalne raziskave ugotovi, da so za prebivalce daleč najpomembnejše družbene in psihološke koristi javnih zelenih površin naselja zato trdi, da mora biti urejanje javnih zelenih površin nujno organizirano tako, da se glas prebivalcev čuti v vseh fazah urejanja. Ob tem Haq tudi ugotavlja, da veliko raziskav že skuša z vključujočim pristopom rešiti kompleksne probleme in zagotoviti celovite rešitve za nove vidike problemov, kot sta varstvo okolja in urejanje javnih zelenih površin, da pa je še zmeraj premalo poudarjeno, da sta ključna značilnost vključujočega urejanja: resnično, živo sodelovanje med različnimi udeleženci tako laiki kot strokovnjaki in politiki ter javno upravo in kroženje in razvoj znanja, ki se oblikuje v procesu sodelovanja (ibid.).

Strateško planiranje raziskovalci je v študijah o razmerah v urejanju javnih zelenih površin povezujejo z vzdrževanjem in opozarjajo na problem tega, da se stroški večfunkcionalno planiranih javnih površin praktično v celoti prenašajo na lokalno raven (Sandström, 2002; Jim, 2004; Carmona et al., 2004; Baycan-Levant, Nijkamp, 2009; Haq, 2011; Dempsey et al., 2012). Povezava med planiranjem in vzdrževanjem oziroma upravljanjem je vzročno posledična: več novih javnih površin poveča obseg vzdrževanja oziroma odsotnost vzdrževanja lahko sproži dvome o potrebnosti posameznih površin in zbudi v procesu planiranja zanimanje za spremembo namembnosti v druge rabe. Praksa in raziskave kljub temu kažejo, da odgovornost za vzdrževanje javnih zelenih površin pogosto ni vgrajena v raven planiranja in podrobnega načrtovanja javnih zelenih površin. To se zgodi iz več razlogov med katerimi izstopa to, da je interesov za urejanje javnih zelenih površin v procesu planiranja več in se uveljavlja preko različnih nosilcev javnih interesov kot so javno zdravje, ohranjanje narave, varstvo okolja, urejanje prostora ali turizem, medtem ko je breme vzdrževanja javnih zelenih površin praviloma v pristojnosti lokalnih skupnosti (glej tudi Littke, 2016, Freeman, 1997, Carmona et al. 2004). Problem

med različna področja razdeljenih pristojnosti za planiranje, ki niso povezane tudi z zagotavljanjem sredstev za nadaljno urejanje, se odraža kot težava pri financiranju v nadaljnjih fazah. Carmona in sodelavci (2004) zato poudarjajo pomen vloge dobro usposobljenih parkovnih menedžerjev, medtem ko zagovorniki zelenih strategij razvijajo pričakovanja, da bo proces izdelave strategije kot skupne straepke razvojne vizije vzpostavil usklajeno strateško partnerstvo in več deležnikov pripravil za učinkovito uresničevanje ciljev v nadaljnjih fazah urejanja (glej tudi URGE, 2004). Podobno tudi Dempsey in sodelavci (2012) vidijo rešitev v vključujoči koordinaciji deležnikov v vseh fazah urejanja. Freeman (1997) pa meni, da je treba probleme upravljanja z naravnimi viri nasploh reševati s sodelovalnim upravljanjem (angl. collaborative governance), ki omogoča skupno reševanje problemov, široko vključevanje deležnikov in razdelitev zakonskih odgovornosti med javno in zasebno sfero ter prilagodljive in angažirane organizacije (glej tudi Healey, 1997). V zadnječ času so aktualni pozivi, da je treba različne funkcije predvsem bolj odkrito upoštevati tudi v fazi upravljanja in za urejanje nameniti dovolj sredstev.

Nova javna uprava in sodelovalni koncepti urejanja

V več razpravah o urejanju javnih zelenih površin so problemi z vzdrževanjem in pomanjkanjem sredstev povezani s spremembami, ki jih Harvey (1989) opisuje kot posledico preobrazbe javnega upravljanja v poznem kapitalizmu. Ta je vplivala na izločanje vzdrževanja iz javne uprave in privedla tudi do že opisanega zatona zanimanja za planiranje (glej tudi Carmona et al. 2004, Barber, 2005, Dempsey et al., Littke 2016). Harvey (1989) razlaga, da se je od šestdesetih let dvajsetega stoletja dalje v državah razvitega kapitalizma oblikovalo široko politično soglasje, da je podjetniški duh tisto, kar v mesta prinaša razvoj in da so se zato mestne, pa tudi državne, uprave začele obnašati kot podjetja. Dogajanje Harvey povezuje s propadom industrije, brezposelnostjo in pomanjkanjem javnih prihodkov ter pojasnjuje, da imajo zato takratne spremembe globoke makro ekonomske korenine in da bodo močno zaznamovale tudi urbano prihodnost. Harvey (ibid.) izpostavi tri značilnosti preobrazbe javne uprave v podjetniško smer to so: javno zasebna partnerstva osredotočena na razvojne investicije in gospodarski razvoj; špekulativni načini načrtovanja namesto racionalnih in koordiniranih dejavnosti in osredotočenje na politično ekonomijo posameznega območja namesto na celoten mestni prostor.

Urbano upravljanje ali tudi urbani menedžment (angl. urban management) tradicionalno povezujemo s storitvami, ki jih zagotavljajo organi javne uprave. Javna uprava ima v klasičnem konceptu zakonsko dolžnost upravljati, zagotavljanje družbenih in fizičnih infrastrukturnih storitev in njihovo vzdrževanje pa se razume kot pravica prebivalcev, ki jih ti deloma pričakujejo zato, ker plačujejo davke, deloma pa zaradi politične legitimnosti, ki jo upravljanje prinaša državnim in lokalnim organom (Wekwete, 2010). Wekwete in drugi pojasnjujejo, da se urbano upravljanje v sedemdesetih letih začelo spreminjati pod vplivom globalizacije gospodarstva in liberalizacije mednarodnega kapitalističnega režima. Proces sta pomembno zmanjšala pomen meja med državami in povečala vlogo mest v izmenjavi dobrin in medsebojnem sodelovanju (ibid.). Preobrazba urbanega upravljanja je povezana z velikimi spremembami na trgu dela in v vzorcih potrošnje, predvsem pa z obsežno deregulacijo trga in s spremembami v organizaciji proizvodnje, ki so spremljale premik iz industrijskega, fordističnega, modela gospodarstva v nov, bolj prilagodljiv in decentraliziran sistem, ki proizvaja predvsem vedno več storitev razlaga Wekwete (ibid.). V novem modelu se povečuje pomen delovanja trga in zmanjšuje

vloga državnega posredovanja. Državni sistemi se tudi pod vplivom novih tehnologij zato decentralizirajo, mesta pa so po svoje med sabo bolj povezana in hkrati med sabo tudi tekmujejo, kar očitno poveča pomen občinskih in mestnih vlad (ibid.). Dogajanje spodbudi velika pričakovanja glede vloge in razvoja urbanega upravljanja, ki pa, kot pojasnjuje Weekwete, v praksi ostaja v tradicionalnem sektorskem okviru in se še vedno osredotoča na probleme zemljišč, okolja, infrastrukture, revščine, in financ kot klasične vsebine javne uprave. Tipična mestna uprava še vedno deluje skozi oddelke, ki so odgovorni za zagotavljanje in vzdrževanje storitev in običajno tudi vezani na delovanje državnih organov odgovornih za posamezne funkcij ter v glavnem organizirani od zgoraj navzdol in sektorsko (ibid.).

Koncepti globalizacije, tekmovanja mest in neoliberalne doktrine pojasnjuje Bačlija (2010: 43), postavijo lokalne oblasti v novo vlogo in vplivajo na reformo javne uprave ter na zaton treh do takrat predominantnih dojemanj razmer v mestu, to so: da je mestna uprava odgovorna samo za svoje delovanje in zagotavljanje nekaterih osnovnih urbanih storitev, da so urbani menedžerji pri izvajanju storitev odvisni od nacionalnih vlad in da je urbanistični načrt najpomembnejše orodje strateškega razvoja. Modernistične principe načrtovanja prostorskega razvoja, ki temeljijo na natančnih načrtih in standardiziranih storitvah, razlaga Bačlija, nadomesti bolj prilagodljivo projektno načrtovanje, strateško planiranje pa je od sredine sedemdesetih pa vse do začetka do devetdesetih v večini zahodno evropskih držav in razvitega sveta odrinjeno ob stran (glej tudi Albrechts, 2004). Nova neoliberalna doktrina je vpliva na privatizacijo javnih storitev oziroma na to, da je javna uprava na različne načine, s koncesijami, javno zasebnimi partnerstvi in najemi, izvajanje številnih javnih storitev prenesla na zasebne akterje (Bačlija, 2010). Mestne oblasti zasebnikom v tem modelu sicer niso prepustile izvajanja in izvedbe storitev v trajno last, so pa svoje delovanje pri zagotavljanju teh dobrin in storitev zožile na koordiniranje in nadziranje (ibid.). V novem modelu javne uprave se pojavi veliko število novih zunanjih akterjev, to so novi deležniki v procesih odločanja in novi delničarji v procesih upravljanja razlaga Bačlija (2010: 54.). Bačlija pojasnjuje, da se javna uprava s tem vsebinsko izvotli in opravlja predvsem funkcije koordinacije in nadzora.

Odziv na opisano neoliberalno doktrino in težave, ki jo spremljajo, je novi koncept javne uprave (angl. new public management), ki ga po mnenju Bačlija (2010) poseblja vladovanje. Vladovanje se nanaša na načine na katere različne oblastne in druge družbene organizacije »medsebojno delujejo in vplivajo, kako sprejemajo odločitve in v kakšnih odnosih so z uporabniki oziroma državljani« (Bačlija, 2010: 74). Izraz vladovanje, poudarja Bačlija (ibid.), se nanaša na vodenje in izvajanje, medtem, ko se izraz urbani menedžment nanaša samo na izvajanje. V bistvu pravi Bačlija (2013: 7) »se lokalno vladovanje nanaša na to, kdo sodeluje pri odločanju, kako je ta proces organiziran in v kakšnem obsegu dejanske odločitve odražajo prioriteto potreb lokalne skupnosti; ko je odločitev sprejeta pa na to, kako se pretvarja v akcijo in kdo je vključen v proces implementacije«. Brezovšek in Bačlija (2010) opišeta vladovanje kot omrežje različnih subjektov, ki so medsebojno povezani tako, da se lahko pogajajo in vključujejo v oblikovanje politik. Lokalno vladovanje pravita avtorja (ibid.) nam pomaga, da lokalne oblasti ne dojemamo kot administrativnega podaljška centralne oblasti. Raba pojma vladovanje v Sloveniji še ni utrjena in njegove razlage so tako v domači kot v tuji praksi še različne (glej tudi

Bačlija, 2013)²¹. V mednarodnem okolju se pojem uveljavlja v kontekstu prehoda k večji demokratičnosti v javnem upravljanju od devetdesetih let dalje, med drugim tudi v povezavi z leta 1992 ustanovljeno Komisijo za globalno vladovanje pri Združenih narodih, ki je v poročilu Naša globalna sosesčina (Our Global Neighbourhood, 1994) opredelila globalno vladovanje kot: »vsoto načinov s katerimi posamezniki ter javne in zasebne institucije urejajo skupne zadeve« (glej tudi Turnšek-Hančič et al., 2013: 15). Wekweete (2010) pravi, da je koncept vladovanja novejši pogled na javno upravljanje, ki v ospredje postavlja vlogo civilne družbe in razširi obseg za upravljanje zainteresiranih strani še na zasebne organizacije, nevladne organizacije in na skupnosti temelječe organizacije (angl. community based organisations) ter na druge zainteresirane skupine. Sistemska delovna skupina Združenih narodov (UN Task Team on the Post 2015 UN Developemnt Agenda, 2013) ugotavlja, da se pomen globalnega vladovanja, tako globalnega gospodarskega vladovanja kot vladovanja globalnega skupnega dobra (angl. governance of global commons), v prizadevanjih za trajnostni razvoj povečuje ter, da so poglobljanje gospodarske globalizacije, migracije, izmenjava tokov kapitala in podnebne spremembe povečali dovzetnost držav za povezano, koordinirano in kolektivno odločanje na globalni ravni, ki temelji na človekovih pravicah.

Opisane spremembe v delovanju javne uprave so v več državah vplivale tudi na razmere v urejanju javnih zelenih površin, konkretno na ukinjanje notranjih služb za vzdrževanje in oddajo dela zasebnim izvajalcem (glej tudi in tudi Carmona et al., 2004; Carmona et al., 2008; Lindholst, 2009; Bačlija, 2010). Lindholst (2009) opisuje, da se je prejšnja hierarhična organizacija temelječa na strokovni specializaciji razgradila in uveljavilo se je upravljanje s pogodbenimi razmerji (glej tudi Carmona et al. 2008). Pogodbeno delo je bilo od sredine sedemdesetih let dalje, v že opisanem času visokega neoliberalizma, krčenja javnih sredstev in poudarjanja pomena tržne ekonomije, predstavljano kot tisto, ki bo zagotovilo konkurenčno urejanje. To je vplivalo na to, da se je idealna javna uprava spremenila v pametnega kupca in so jo zanimali predvsem cene, nadzor in izvrševanje pogodb, kar jo je odtujilo od razmer na terenu, kjer so se prebivalci srečevali z izvajalci, ki so imeli zelo ozko določene naloge in zelo zamejene pristojnosti. Flecker in sodelavci (2008) pokažejo, da liberalizacija redko privede do konkurenčnosti urejanja, medtem, ko podjetja, ki izvajajo javne storitve, pogosto menjavajo lastnike. Na področju nekaterih storitev ugotovijo Flecker in sodelavci (ibid.) celo res pride do konkurenčne ponudbe, a ne tam, kjer konkurenčna cena ne igra velike vloge kot na primer v zdravstvu in javnem prometu. Tržni pristop trdijo Flecker in sodelavci (ibid.) enostavno ne reši težav zato sta v praksi aktualna dva trenda: koncentracija upravljaljskih struktur in smiselna oddaja del zunanjim izvajalcem (ibid.). V okviru naše raziskave lahko za področje urejanja javnih zelenih površin te ugotovitve povežemo z ugotovitvami raziskovalcev in sporočili dobrih praks, da je treba delo na ravni lokalne uprave koncentrirati tako, da se poveže, po možnosti v enem oddelku oziroma pristojni službi (glej tudi Baycan-Levent, Nijkamp, 2009). Carmona in sodelavci (2008) pa menijo, da sodeč po mednarodni praksi razmere v upravljanju niso tako črno bele kot jih radi prikazujejo raziskovalci, ki ali kritizirajo pretirano vzdrževanje centralnih površin, ali pa se osredotočajo na pomanjkljivo vzdrževanje robnih površin, ampak so vprašanja upravljanja pravzaprav zelo kompleksna in da obstaja

²¹ Bačlija (2010) trdi, da bo novo tisočletje doba vladovanja in zagovarja striktno ločitev med urbanim menedžmentom in vladovanjem. Vprašanje rabe besede v Sloveniji je odprto na več načinov, nenazadnje poznamo v slovenščini tudi besedo upravljanje, ki v sebi prav tako kot tuja beseda menedžment združuje ekonomske in organizacijske vidike vodenja organizacij. Kot ugotavlja Bačlija bo šele čas pokazal, kako se bo raba besede vladovanje razvila (ibid.).

veliko nians upravljanja. V svoji prvi raziskavi Carmona in sodelavci (2004) izpostavljajo, da predvsem različni deležniki povezujejo različne potrebe in vrednote z javnimi zelenimi površinami, ki jih je težko v celoti zaobjeti a je hkrati brez njihovega razumevanja težko zadovoljivo organizirati in izvajati upravljanje. Carmona in sodelavci (ibid.) so ugotovili, da so javne zelene površine pogosto nizko na političnih programih kar vpliva na to, da se ne oblikuje učinkovite strategije, da ni jasne razvojne vizije in nista zagotovljena vodenje in potrebna vključenost v druge politike in strategije. Po drugi strani pa so, po njihovih spoznanjih, lokalne skupnosti pogosto izključene iz procesov planiranja, vzdrževanja in upravljanja, kar vpliva na nizke zahteve in pričakovanja po dnevni rutinah vzdrževanja pri prebivalcih, lokalnih interesnih skupinah in lokalnih poslovnih subjektih. Posledica tega so lahko težave lokalne uprave z upravljanjem in iskanjem ravnovesja med vse bolj različnimi pričakovanji lokalnega okolja, ki se pokažejo v neuspešnem vključevanju potreb socialno depriviligiranih skupin in zbiranju sredstev za urejanje. Carmona in sodelavci (2004) trdijo, da je urejanje javnih zelenih površin zaradi pomanjkanja političnega interesa deležno bistveno manj pozornosti ter s tem tudi pravno organizacijske in finančne podpore kot druga področja javnih služb, kar pa posledično vpliva tudi na zmanjševanje pomena znanja, ki je potrebno za urejanje. Te ugotovitve so v Veliki Britaniji sprožile različne odzive in med drugim navedle svetovalno skupino CABI Space, da je leta 2005 zagnala veliko nacionalno kampanjo »Parkforce« namenjeno promociji vloge parkovnih vzdrževalcev v dnevni delovanju javnih parkov ter predvsem tudi promociji vrtnarskih in drugih z vzdrževanjem parkov povezanih poklicev.

Dempsey in sodelavci (2014: 9) na osnovi ugotovitev razsežnega evropskega projekta, ki je v območju severnega morja (North Sea Region Programme) v obdobju med leti 2006 in 2012 raziskoval upravljanje z javnimi zelenimi površinami (MP4 - Making Places Profitable, Public and Private Open Spaces), postavijo vzdrževanje v osredje upravljanja z javnimi zelenimi površinami. Pri tem uveljavijo koncept »vzdrževanja prostora« (angl. place-keeping), ki ga razložijo kot »odzivno dolgoročno upravljanje, ki zagotavlja družbeno, okoljsko in ekonomsko kakovost in koristi, ki jih prostor prinaša sedanjim in prihodnjim generacijam« in posebej poudarjajo razliko, ki jo ustvari izbira med rabo besede površina (angl. space) in prostor (angl. place). Dempsey in sodelavci se zavzemajo za besedo prostor, ki poleg fizičnih razsežnosti vključuje tudi družbeno razsežnost in nakazuje na vlogo človeka v procesih urejanja (ibid.: 3). Na osnovi razsežne raziskave, ki je povezala angleške, nemške, belgijske, nizozemske, danske in švedske partnerje so ugotovili, da obstaja na področju vzdrževanja veliko neznank, predvsem pa da je velika težava, ker učinkov vzdrževanja ni možno preprosto oceniti in izmeriti (ibid.). Medtem, ko so učinki novih ureditev zelo oprijemljivi in vsem hitro dostopni, so učinki vzdrževanja po njihovih ugotovitvah bistveno manj očitni in zaznavni šele na dolgi rok. To ustvarja vtis, pravijo avtorji (ibid.), da je vzdrževanje manj pomembno od novih ureditev, kar pa, kot pokaže čas, preprosto ni res. Dempsey in sodelavci (2014: 9) zato menijo, da je treba nove ureditve, ki ne predvidevajo ustreznega procesa vzdrževanja in upravljanja, obravnavati kot zanemarjanje javnega zelenega prostora. Projekt MP4 v zaključnem poročilu oblikuje šest zlatih pravil vzdrževanja:

1. vzdrževanje je, zaradi družbeno ekonomskih posledic, enako pomembno kot načrtovanje in urejanje novih ureditev; vzdrževanje mora biti enako kot načrtovanje vključeno že v strateško planiranje;
2. ignoriranje vzdrževanja pri načrtovanju vodi v izgubo dragocenih sredstev in na dolgi rok stane več kot pravočasno upoštevanje stroškov vzdrževanja;

3. promoviranje partnerskega delovanja in dolgoročne skupne skrbi za uspešno vzdrževanje; podobno kot pri načrtovanju velja, da tudi vzdrževanje ne more in ne sme biti organizirano v izolaciji kar pa ne pomeni, da naj se na skupnost preloži »umazano delo« ampak, da je treba zagotoviti enakovredno delo vseh sektorjev, javnega, civilnega in zasebnega, za dobre rešitve;
4. spodbujanje dolgoročno naravnane rabe in ekonomskega izkoriščanja prostora; pri vzdrževanju je treba biti kreativen in poskrbeti, da javne zelene površine skozi različne programe in oblike rabe skupnost posebi in se z njimi identificira;
5. povečanje zavedanja o pomenu vzdrževanja; pri odločevalcih je treba povečati zavedanje o pomenu vzdrževanja ter o vplivu, ki ga ima to na razvoj pomena urejenih zelenih površin, ki sledi novim saditvam in ureditvam ter pokazati, da sredstva za vzdrževanje zagotavljajo dolgoročno zadovoljstvo javnosti s političnimi odločitvami;
6. spodbujanje inovativnih praks vzdrževanja; naučite se reči, ja in ne odrekajte podpore, ker nekaj ni bilo opravljeno pravočasno, ali nekoliko odstopa od pravil, dovolite si nekoliko inovativnosti (MP4 Final Report, 2012).

Zanimanje za partnersko delovanje in vključujoče vzdrževanje javnih zelenih površin se v zadnji letih stopnjuje iz več razlogov, tako zaradi težav, ki jih povzroča pomanjkanje javnih sredstev kot tudi zaradi povečane pozornosti široko zainteresirane javnosti za stanje javnih zelenih površin in za koristi zelenih površin ter vpliva na rešitve, ki ga raziskovalci povezujejo z razvojem nove javne uprave in javnega vladovanja (glej tudi Dempsey et al., 2014). Odgovornost za vzdrževanje zelenih površin sodi po ugotovitvah Dempsey in sodelavcev (2014) v večini držav v področje javne uprave in je običajno organizirano kot lokalna centralna javna služba odgovorna za regulacijo, upravljanje in investiranje. V javno upravo sodi urejanje zelenih površin kot del zagotavljanja in upravljanja odprtega prostora, ki velja za javno dobro in zahteva skupne mehanizme regulacije, upravljanja in investiranja kar so zgodovinsko gledano naloge javne uprave (ibid.). Javno dobro je po Dempsey in sodelavci (ibid.) opredeljeno na osnovi značilnosti rabe (angl. consumption characteristic) in predvideva se, da se uporablja skupaj, da ga je dovolj, da se ponudba ne zmanjša z rabo in da ni izključujoče. Zgodovina zagotavljanja javnega dobra s strani zasebnikov je, ugotavljajo Dempsey in sodelavci (2014: 14), na področju urejanja zelenih površin dolga in vgrajena tudi v tradicionalni pogled na to, da imajo javne oblasti ključno vlogo v njihovem upravljanju.

Raziskovalci poročajo, da se je v praksi izkazalo, da lahko tržni pristop tako imenovane »nove javne uprave« učinkovito naslovi samo nekatere značilnosti upravljanja, medtem ko družbene in druge razsežnosti urejanja, ki so izven dosega tržnega modela upravljanja, ostajajo zanemarjene, zato so poizkusi javne uprave in privatizacije vzdrževanja ustvarili pogoje za preobrazbo sistema (glej tudi Dempsey et al., 2014, Carmona et al., 2008). Model javne uprave se zato po poročanju raziskav spreminja v novo bolj odprto strukturo, ki poleg uprave in zasebnih partnerjev vključuje še druge deležnike, ali tretji sektor, to so lokalne skupine (angl. community groups) in prostovoljce. Vrste upravljanja Carmona in sodelavci (2008) na osnovi mednarodne analize praks razdelijo v tri tipe in sicer: (1.) pokroviteljski, ki ga izvaja država, (2.) privatizirani, ki se razvije v procesu izločevanja vzdrževanja iz javne uprave in (3.) decentralizirani oziroma prenešen na nižje nivoje in nove oblike urejanja.

Koncept »novega javnega menedžementa« po ocenah raziskovalcev zamenjuje koncept »vladovanja«, kar v praksi upravljanja in javne uprave predvsem pomeni, da se v procese urejanja, od strateškega programiranja in planiranja, do odločanja o ureditvah, financiranja in izvajanja vključuje več deležnikov (Carmona et al., 2004; Bengston et al., 2004; James et al., 2009; Rosol, 2010; Dempsey et al., 2014; Buizier et al., 2015). Dempsey in sodelavci (2014) dodajajo, raziskovanje novih rešitev na ravni lokalne javne uprave, nikakor ne zmanjšuje vloge države pri urejanju (glej tudi Azadi et al., 2011; Mathers et al., 2015; Green Keys, 2008). »Država ostaja pomemben deležnik v urejanju, če ne že najbolj pomemben deležnik«, menijo Dempsey in sodelavci (2014). Tako vzpostavljen okvir urejanja se ujema tudi z našimi izhodišči in konceptom urejanja javnih zelenih površin, ki obsega povezano delovanje vseh pristojnih in zainteresiranih za urejanje javnih in drugih zelenih površin naselja od planiranja do vzdrževanja, kar je pravzaprav enako kot pomeni vključujoče in celovito upravljanje v okviru koncepta »vladovanje«.

Pomen vključevanja več različnih deležnikov v vzdrževanje poudarjajo praktično vse raziskave, ki obravnavajo probleme in vidike vzdrževanja in izvajanja javnih storitev na sploh (Bengston et al., 2004, Stringer et al., 2006, Jim, 2004, Wilkinson 2008, Rosol et al., 2010, Dempsey et al., 2016). Oblikovanje razširjenih partnerstev v vseh faza odločanja o razvoju je vgrajeno v zelene strategije, skozi tehnike vključujočega načrtovanja pa tudi vedno bolj ambiciozno prodira v prostorsko planiranje, medtem ko ekonomska in operativna pričakovanja do sodelovanja razvijajo tako javne uprave kot tudi prebivalci.

Na vključevanje prebivalcev kot že omenjeno opozarjajo tudi raziskovalci, ki se osredotočajo na vzdrževanje (glej tudi Dempsey et al. 2014). Vključujoče in skupinsko (angl. collective) upravljanje raziskovalci povezujejo tako z vlogo zelenih površin v urbanem okolju kot s trajnostnim razvojem in praktičnimi rešitvami, ki na dnevni ravni na najboljši možen način zagotavljajo kakovost bivanja z vzdrževanjem javnih zelenih površin (Carmona et al., 2004, Carmona et al., 2008, Baycan.Levant, Nijkamp, 2009, Huang et al., 2009, Dempsey et al., 2014). Carr in sodelavci (1993) so trdno prepričani, da je javni prostor lahko samo toliko dober kot so dobri procesi s katerimi se ga zagotavlja in upravlja ter zato verjamejo, da morajo biti tako rezultati kot procesi upravljanja predmet raziskovanja. Hkrati s tem posebej opozarjajo na pomen človeške dimenzije urejanja javnega prostora in iz tega izhajajočo nujnost sposobnosti dela z uporabniki in skupnostjo pri urejanju javnega prostora (ibid.).

Podobno o sodelovanju pri poizkusih urbane prenovе pri nas ugotavljajo tudi slovenski sociologi. Tako Kos (Kos 2005: 17) poroča o pomanjkanju sposobnosti »komunikativnega delovanja« in dejstvu, da je pogosto oteženo celo sporazumevanje med različnimi strokami ter poudarja, da mora zato biti eden izmed ključnih izhodiščnih ciljev urbane prenovе vzpostaviti sproščena komunikacijska razmerja. Cerar (2014) pa omenja še vedno zelo prisotno vrzel med odločevalci in načrtovalci na eni strani ter lokalnimi prebivalci na drugi strani in posebej v kontekstu urbane prenovе opozarja na priložnosti, ki jih za prenovо slabo izkoriščenih prostorov predstavljajo »kontributivne« lokalne pobude prebivalcev. Cerar (ibid.) na osnovi študije primerov dokazuje, da »kontributivna« participacija kot tista, ki predstavlja pobude prebivalcev in različnih skupin za spremembe v prostoru, v nasprotju z »reakcijsko« participacijo kot tisto, ki se rodi iz odziva prebivalcev na načrtovane posege, govori o potencialu, ki se skriva v prebivalcih, če so jim načrtovalci in javna uprava pripravljeni dati priložnost. Čeprav je možno taki interpretaciji oporekati, ker lahko pod pogojem, da

so javna uprava in načrtovalci pripravljeni dati prebivalcem priložnost, tudi v primeru odziva prebivalcev centralnih na načrtovane posege, pride do pride do produktivnih in potencialno kreativnih novih rešitev, pa se podmena o vlogi odprtosti stroke in uprave za sodelovanje, vedno znova samo potrjuje. Ugotovimo lahko, da se opazovanja urbanih sociologov srečujejo z zaključki raziskovalcev, ki se ukvarjajo s problemi urejanja, predvsem vzdrževanja, javnih zelenih površin in prihajajo do ujemajočih se spoznanj, da je sodelovanje med javno upravo in prebivalci, oziroma organizirano civilno družbo, v urejanju javnega zelenega in odprtega prostora, v vzajemnem interesu obeh strani.

Ernston in sodelavci (2008) podobno kot tudi Certoma in Tornaghi (2015) ugotavljajo, da je v urbanem okolju razvitih držav prisotnih veliko različnih oblik delovanja lokalnih skupin in prebivalcev, ki po svoje nagovarjajo, tudi izzivajo, prevladujoč način vzdrževanja javnih zelenih površin, ta pa se, kot ugotavljajo tudi Carmona in sodelavci (2008), pod vplivom tega dogajanja decentralizira in vključuje v prakso upravljanja poleg zasebnih poslovnih partnerjev tudi civilno družbo in prebivalce. Razprave o angažiranju skupnosti in o lokalnih dejavnostih v urejanju javnega odprtega in zelenega prostora zato že precej presegajo tradicionalne ideje o načinih dela od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor in zadnje čase v njih dominirajo predvsem ideje o bolj procesno naravnanih pristopih k urejanju (glej tudi Ernston et al., 2008; Rosol, 2010; Froik Molin, Konijnendijk van den Bosch, 2014; Certoma, Tornaghi, 2015). Javne uprave, prebivalci in države se aktivno ukvarjajo z vprašanji o tem, kako sodelovati pri oblikovanju in kako se pogajati o skupnem urejanju. Te razprave, še posebno, ko so uspešno prevedene v prakso, prispevajo k razvoju novih naprednih oblik delovanja in vplivajo na lokalno politiko in na oblikovanje razvojnih priorit. Tak na čin dela prispeva k razporeditvi moči za urejanje v lokalnem okolju, ki je za urbano okolje in skupnost kot celoto boljša od tradicionalne koncentracije moči za urejanje javnega prostora na centralna območja naselij. Teh dejstev se zavedajo mesta, ki uvajajo participatorne proračune in mesta, ki, kot Bologna na primer, skušajo strukturirano spodbujati soudeležbo prebivalcev v zelo različnih dejavnostih javnega pomena in razvijajo kulturo sodelovanja. Bologna je leta 2014 sprejela pravilnik o sodelovanju javnosti pri urejanju skupnega urbanega prostora (Bologna regulation ..., 2014), ki formalno omogoča sodelovanje prebivalcev pri različnih javnih delih in sproža nove odnose med meščani in mestom, cilja na novo raven aktivnega meščanstva ter gradi na tradiciji zadružništva. Ob tem Christian Iaione, ki pomaga razvijati rešitve v okviru projekta Co-city v Bologni, opozarja, da je ključni del procesa učenje s praktičnimi poizkusi, katerega del so tudi neuspehi (Hawkins, 2016). Iaione opisuje proces sodelovalnega preoblikovanja javne uprave, organizacije in pravnega okvira, kot način delovanja v jedru katerega so socialna enakost, vključevanje in demokracija, ki omogoča delovanje v splošno korist (Hawkins, 2016). Nove prakse sodelovanja ne pomenijo konca hierarhije ali tega, da delo javnih uslužbencev ni pomembno. Vloga javne uprave v takem modelu upravljanja je, da vodi aktivne posameznike in omogoča družbene inovacije ter, da nadzira procese in, da tehnično podpre prebivalce ter poskrbi, da med sabo sodelujejo in ne tekmujejo. Ideja o sodelovalnem konceptu upravljanja in mestu kot skupnem dobrem prenaša v urbano okolje ugotovitve Nobelove nagrajenke za ekonomijo Elinor Ostrom o sposobnosti tradicionalnih skupnosti, da v skupno korist dogovorno soupravljajo skupno dobro kot so pašniki, ribniki in podobne agrarne ureditve. Preobrazba javnega upravljanja se navezuje tudi na idejo o pravici do mesta, ki jo Harvey (2008) predstavi kot pravico, da se spremenimo medtem, ko spreminjamo mesto, pri čemer trdi, da gre pri pravici do mesta bolj za kolektivno kot za individualno pravico, saj taka preobrazba ni možna brez kolektivnega napora za spremembe v procesih urbanizacije. Harvey (ibid.) problematizira dejstvo, da so v sodobni družbi človekove pravice politično in etično v središču pozornosti in da se veliko energije vlaga v to, da bi

bile predstavljene kot ključne za oblikovanje boljšega sveta, pri čemer v glavnem večina konceptov o človekovih pravicah ne spodbija prevlade liberalne in neoliberalne tržne logike ter povezanega delovanja pravne države. V svoji ideji o pravici do mesta se Harvey sprašuje, kako je urbanizacija prispevala k blaginji človeštva in trdi, da izpraševanja o tem, kakšna mesta pravzaprav hočemo ni možno ločiti od tega, kakšne družbene vezi, kakšen odnos do narave, življenjske sloge, tehnologije in estetske vrednote si želimo. Pravica do ustvarjanja in preoblikovanja mest je zato trdi Harvey (2008) ena od najbolj dragocenih in hkrati najbolj zanemarjenih človekovih pravic. Pomen te ideje morda najbolje osvetli namera pripravljavcev naslednjega svetovnega vrha o človekovih naseljih Habitat III, ki bo letos jeseni v Quitu, da se pravico do mesta vpiše v novo urbano agendo Združenih narodov (The New Urban Agenda, 2016).

Urejanje javnih zelenih površin mestne prebivalce zanima na različne načine in predvsem tudi z vidika neposredne udeležbe pri rabi in urejanju. Razvitim praksam delovanja civilne družbe v prid varstva in razvoja javnih in drugih zelenih površin v anglosaksonskih državah, kjer različne oblike donacij in fundacij pa tudi neposredne udeležbe prebivalcev v vzdrževanju in urejanju javnih površin, že tradicionalno prispevajo h kakovosti urejanja, se pridružujejo nove, prvinske, pogosto samoorganizirane, oblike delovanja v različnih državah (De Magalhaes, Cormona, 2006; Ernston et al., 2008; Carmona et al.; Barthel et al., 2010; Rosol, 2010; Colding, Barthel, 2013; Certoma, Tornaghi, 2015;). Tudi v Sloveniji so znani, čeprav manj dobro raziskani, različni načini sodelovanja prebivalcev predvsem v urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin (glej tudi Simoneti, 1995).

De Magalhaes in Cormona (2006) razlagata, da se je v Veliki Britaniji v 20. stoletju upravljanje javnega prostora razvilo v lokalne službe, ki so razdeljene na posamezna področja kot so čiščenje cest in skrb za ulično drevje ter javni parki in te so pretežno nadomestile predhodne oblike upravljanja z javnim in poljavnim prostorom s strani zasebnih posestnikov in monarhije, hkrati pa so se razvile različne oblike nove oblike, posebnih fundacij in participacije pri vzdrževanju, ki so predvsem aktualne v posameznih primerih večjih parkov in skupnih zemljišč (angl. common land). De Magalhaes in Cormona (ibid.) razložita, da je v Angliji skrb za javni prostor tradicionalno gledano obravnavana kot del splošne odgovornosti lokalne javne uprave za okolje, pri čemer pa ulice in trgi niso obravnavani kot javni prostor ampak se ta pojem, glede katerega ni enoznačne razlage, v glavnem povezuje z javnimi parki in najpomembnejšimi, ikoničnimi trgi. Posledica tega je, razlagata De Magalhaes in Cormona (2006), da so na prehodu v 21. stoletje, samo veliki parki, zaradi dediščine upravljanja in lastništva, kompleksno vzdrževani, medtem, ko je večina javnega prostora deležna različne vrste parcialnih posegov s strani posebej specializiranih, sektorskih, služb in zato slabšega, manj celovitega, upravljanja. Nove okoliščine v katerih se pomen javnega prostora in njegovih funkcij povečuje zato predstavljajo velik izziv za lokalne javne uprave, ki pri svojem delovanju sledijo različnim navodilom države in si z organizacijskimi ukrepi in koordinacijo prizadevajo za bolj celovito upravljanje, za povezavo sektorskih pristopov, združevanje strokovnih služb v enotne službe in vgrajujejo vzdrževanje v planiranje ter vključujejo nove zasebne partnerje v upravljanje (ibid). De Magalhaes in Cormona pravita, da se ti procesi navezujejo tudi na vključevanje skupnostnih organizacij in prostovoljcev v upravljanje javnega prostora, ki ga je dodatno zagnala državna politika prenove sosedstev (angl. neighbourhood renegotiation process). Sodelovanje prebivalcev, različno dobro organiziranih skupin in posameznikov poteka preko obveznih posvetovanj in predvsem preko različnih oblik neposredne udeležbe v upravljanju glede katerega se lokalna javna uprava in skupnosti

dogovarjajo in definirajo pogoje (ibid.). De Magalhaes in Cormona (2006) pojasnjujeta, da državne pobude v Angliji skušajo nasloviti vprašanja kakovosti celotnega spektra javnega prostora, od najbolj prepoznavnih »ikončnih« površin do posameznih ulic in majhnih skupnih površin ter upoštevati fizični, politični, ekonomski in družbeni kontekst upravljanja. Pri tem je izpostavljata spreminjajočo se vlogo deležnikov v dolgoročno naravnem upravljanju zaradi katere prihaja v britanski nacionalni politiki urejanja javnega prostora na sploh do prenosa poudarka iz normativnega okvira na oblike sodelovanja in skupnega izvajanja storitev (angl. co-production of services).

Ernston in sodelavci (2008) poročajo o tradicionalni navezanosti prebivalcev na zelene površine in zavzemanju za njihovo ohranjanje v mestih, ki se z razvojem znanja o pomenu ohranjanja narave in varstva okolja v 21. stoletju še krepi in predvsem razvija tudi v nove oblike prostorskih praks. Podobno kot drugi raziskovalci ugotavljajo (ibid.), da je vedno več skupin in posameznikov, ki z neposredno udeležbo delujejo v prostoru in na različne načine prevzemajo skrb za urbane zelene površine, ki jih razumejo in obravnavajo kot skupno dobro (glej tudi Colding, Barthel, 2013). Colding in Barthel povezujeta biotsko in kulturno pestrost in na osnovi primerov skupnostnih praks na skupnih urbanih zelenih površinah (angl. urban green commons) razvijata tezo, da se obe vrsti pestrosti v urbanem okolju lažje ohranjata in razvijata, če urban prostor ni privatiziran in ostaja skupno dobro. Organizirano in samoorganizirano delovanje prebivalcev, ki v različnih mestih prevzemajo v oskrbo urejene, predvsem pa tudi opuščene in neizrabljene površine, se tako srečuje z organiziranim sodelovanjem v urejanju javnih zelenih površin. V praksi se, kot kažejo izkušnje in raziskave, delovanje javne uprave in civilno družbenih skupin lahko na različne načine dopolnjujeta, ali pa tudi delujeta drug mimo drugega. Kot že opisano obstaja vedno več razlogov, da javne uprave civilno družbo aktivno vključujejo v upravljanje z urbani zelenimi površinami. V tem kontekstu zato raziskovalci kot Rosol (2010) in Certoma in Noteboom (2015) že svarijo pred nevarnostjo, da bi bile skupnostne prakse in pripravljenost civilne družbe za sodelovanje v vzdrževanju in urejanju javnih in drugih zelenih površin lahko v okviru koncepta neoliberalne javno upravne prakse zlorabljene zgolj za potrebe prenosa bremen na civilno družbo. Dempsey in sodelavci (2014) zato posebej opozarjajo, da odpiranje upravljanja za sodelovanje prebivalcev in civilnodružbenih skupin nikakor ne sme spremeniti celovite odgovornosti javne uprave za urejanje javnih in drugih zelenih površin v urbanem okolju. Raziskovalci kot Dempsey in sodelavci (2014) in Froik Molin in Konijnendijk van den Bosch (2014) pa tudi Carmona in sodelavci (2008) zato opozarjajo, da je treba zelo intenzivno skrbeti za razvoj sposobnosti javne uprave, da lahko deluje dovolj suvereno in da lahko bolj odprto in odgovorno vključuje prebivalce v urejanje javnih in drugih zelenih površin mesta.

Ernston in sodelavci (2008) predstavljajo delovanje več kot 60 civilno družbenih skupin, v katerih kakšnih 10 tisoč prebivalcev Stockholma, predvsem aktivistično v okviru civilno družbenih praks in manj v okviru formalne prakse upravljanja, deluje v državnem mestnem parku (Stockholm's Royal National City Park). Ernston in sodelavci menijo, da je prav civilnodružbeno delovanje ključno zaznamovalo identiteto tega parka, ki je bil na osnovi prizadevanj javnosti leta 1995 zavarovan in kjer delovanje javnosti tudi poganja številne dejavnosti v parku. Raziskava med drugim razkriva, da je delovanje civilnodružbenih skupin dragoceno za vzdrževanje in ohranjanje velikih območij, da pa so razmerja med posameznimi skupinami in samo delovanje skupin lahko tudi problematična ter da lahko te skupine brez sodelovanja javne uprave in vztrajnega razvijanja sposobnosti za sodelovanje vseh

udeležencev, delujejo tudi izključujoče in neproduktivno (ibid.). Froik Molin in Konijnendijk van den Bosch (2014) poročata, da se je vključevanje javnosti v vzdrževanje zelenih površin v zadnjih desetletjih povečalo tudi na Danskem, kjer je sicer vzdrževanje v pristojnosti lokalnih javni uprav, ki so tradicionalno hierarhično organizirane. Kot ugotavljata v raziskavi, ki je zajela deset danskih občin, je vključevanje uporabnikov v vzdrževanje javnih zelenih površin aktualno, ni pa še dobro razvito, kljub temu, da je na Danskem sicer dobro razvita kultura prostovoljstva. Med deležniki, ki so vključeni v vzdrževanje in sodelujejo pri vključevanju prebivalcev omenjata tako zaposlene v javni upravi iz različnih področij kot politike, ki v participaciji vse pogosteje prepoznavajo priložnost za pridobivanje podpore in javne delavce, ki na terenu prihajajo v stik s prebivalci (ibid.). Na nevladni strani sta sodelujoče prebivalce raziskovalce razdelita v štiri skupine: zasebniki z zasebnimi interesi, skupine prebivalcev z lokalnimi interesi, posamezniki in skupine s posebnimi interesi in organizacije kot so šole, ki se predvsem udeležujejo dogodkov (ibid.). Civilno družbene skupine pri tem po njihovih opazanjih delujejo na različne načine od tega, da se odzivajo na probleme in »ad hoc« organizirano posredujejo do tega, da dolgoročno prevzamejo v oskrbo posamezne površine (ibid.). Froik Molin in Konijnendijk van den Bosch tudi ugotovita, da je v obravnavanih danskih primerih vključevanje prebivalcev v upravljanje praviloma posledica odločitve menedžerjev in drugih sodelavcev odgovornih za vzdrževanje javnih zelenih površin, ki pa pri tem ne sodelujejo z drugimi deli javne uprave, ki so na primer pristojni za socialo. Večina obravnavanih menedžerjev je odprta za ideje o sodelovanju, ki ga povezujejo tako z demokracijo in pravicami prebivalcev do sodelovanja kot s priložnostmi, da vključeni prebivalci razvijejo lastniški odnos do površin in so zato bolj skrbni pri njihovi rabi, preprečujejo vandalizem in podobno ter seveda tudi z ekonomskimi koristmi participacije. Imajo pa danski javni menedžerji tudi več zadržkov do sodelovanja prebivalcev kot laikov v urejanju, predvsem glede strokovnosti in potencialne porabe sredstev za tako prakso (ibid.). Avtorja v sklepu poudarjata, da je vključevanje javnosti v vzdrževanje zelenih površin očitno v vsestranskem interesu politike in javne uprave ter tudi zainteresirane javnosti in, da je ključna za razvoj učinkovitega vključevanja vloga menedžerjev, ki pa jim za to, tudi po njihovem lastnem mnenju, primanjkuje znanja in zato pogosto omenjajo, da so slabo pripravljene za nov način delovanja (Froik Molin in Konijnendijk van den Bosch, 2014, glej tudi Dempsey et al, 2014).

Med prvinskimi praksami delovanja prebivalcev je, po raziskavah sodeč, daleč najbolj razširjeno vrtničkarstvo (Ferris et al., 2001; Rosol, 2010; Rosol, 2012; Krasny, 2012; Müller 2012; Certoma, Notteboom, 2015; Certoma, Tornaghi 2015). Vrtničkarstvo se kot praksa pridelovanja na javnih in drugih zemljiščih za lastne potrebe pojavi v industrijskem mestu, razmahne med drugo svetovno vojno in je ob koncu 20. stoletja v polnem razmahu v številnih oblikah povsod po svetu (glej tudi Müller 2012, Krasny 2012). Pri tem je pomembno, da so razlogi za tovrstno vrtnarjenje različni in da pridelava vrtnin ni nujno ključni cilj delovanja (glej tudi Krasny 2012; Lovšin, 2015). Vrtničkarstvo po mnenju raziskovalcev povzema sposobnost skupnosti, da se mobilizira in odzove na probleme in potrebe, Twiss in sodelavci (2003) pa menijo, da je organizirano delovanje skupnosti možno razložiti tudi kot svojevrsten odraz zdravja skupnosti. Interesi prebivalcev za vrtnarjenje so različni tako kot so različne oblike vrtnarjenja, pri čemer je za našo raziskavo pomembno, da je velik del te dejavnosti neformalne narave in da se iz pridelovanja razvijajo različne dopolnilne skupnostne prakse rabe in urejanja prostora, ki prispevajo k razvoju novih programov kulturne, izobraževalne in socialne narave, ki vplivajo na povezanost lokalne skupnosti in izboljšanje pogojev bivanja ter izboljšanje stanja v

prostoru in na ponos lokalnega prebivalstva na lokalni prostor (glej tudi Certoma, Tornaghi, 2015; Lovšin 2015). V razpravah o vrtičkarstvu po oceni Certoma in Tornaghi (ibid.) prevladujejo črna bele ocene pomena vrtičkarstva za samooskrbo, samopomoč in prostovoljstvo, medtem ko poglobljene raziskave razkrivajo bolj kompleksno naravo dejavnosti in včasih tudi kontradiktorno naravo vrtičkarskih pobud. Predvsem pa Certoma in Tornaghi (2015) na primerih iz Velike Britanije, Škotske, ZDA in Nemčije ugotavljata, da vrtičkarstvo z inovativnim odnosom do vzdrževanja prostora, odločanja o rabi in do politike prostora izkorišča naravne vire tudi za politično izražanje in hkrati tudi razkriva šibkosti, kontradiktornosti in emancipacijski potencial delovanja vrtičkarjev. Certoma in Tornaghi (2015) pojasnjujeta, da se po eni strani decentralizacija upravljanja z javnimi dobrimi politično izkorišča v prevladujočem modelu neoliberalnega vladovanja in da se skuša tako spontane urbane prakse udomačiti, da smo po drugi strani priča razmahu vrste novih praks, ki se legitimirajo izven tradicionalnih političnih okvirov in se opirajo na zahteve skupnosti prebivalcev in prvinskih gibanj po prevzemu upravljanja z javnim prostorom, ali tudi po posegu v privatne dogovore za rabo prostora. Zato Certoma in Tornaghi (ibid: 1124) menita, da je vrtnarjenje lahko, v nasprotju s klasičnimi oblikami političnega aktivizma, s praktično rabo prostora materializiran način skupnega delovanja heterogene skupnosti za razvoj idealnega mesta. Kot politični aktivizem je vrtičkarstvo po mnenju Certoma in Tornaghi tudi v nasprotju s prevladujočo neoliberalno logiko planiranja urbanega življenja, ki briše javni prostor in skupno dobro in zmanjšuje socialno povezanost in solidarnostne vezi ter privatizira prostočasne dejavnosti (ibid.). Zato Certoma in Tornaghi (ibid.) ocenjujeta, da ni naključje, da je vrtičkarstvo tudi uporabljeno za neoliberalne prakse gentifikacijskih procesov in povečevanje razlik med vrtnarjenjem za revnejše in prostočasnim vrtnarjenjem za bogatejše.

Ugotovimo lahko, da so vrtičkarstvo in različne druge oblike delovanja civilne družbe v urejanju javnih zelenih površin, od zasedanja opuščeni zemljišč do organiziranega delovanja v skupno dobro, del urbane tradicije in gibanja v katerem prebivalci iščejo alternative za tradicionalno hierarhično organizirano upravljanje z urbanim prostorom (glej tudi Bollier, Helfrich, 2012). Bollier in Helfrich (2012) ugotavljata, da ljudje ponovno želijo pomenljivo sodelovati v procesih odločanja in da v praksi odkrivajo, kako razpršeno lastništvo v prostoru omejuje inovativne rešitve in sodelovanje ter se zato ponovno zavzemajo za skupno dobro. Raziskovalci, ki proučujejo urejanje javnih in drugih zelenih površin pa odkrivajo, da so različne civilnodružbene in skupnostne prakse v prostoru prisotne v vedno večjem številu, da so ozadja za njihovo delovanje lahko zelo različna in da se lahko pod določenimi pogoji tudi ujamejo s pričakovani javne uprave, ki išče priložnosti za oblikovanje novih partnerstev pri urejanju javnih zelenih površin (glej tudi De Maghaelas, Carmona, 2006, Dempsey et al., 2014, Bollier, Helfrich, 2015). Ugotovimo lahko, da različni raziskovalci ocenjujejo, da so poleg politične volje za spremembe v načinu upravljanja z javnimi površinami, za razvoj učinkovitega sodelovanja pomembne tri stvari:

- da se vzpostavi enakovreden in spoštljiv odnos med udeleženci, ki prepreči pokroviteljsko ravnanje uprave in zagotavlja trajno odgovorno sodelovanje med udeleženci (glej tudi Kos, 2005);
- da se zagotovi novo znanje za menedžerje in zaposlene v javni upravi, ki operativno podpira odpiranje uprave za sodelovanje in razvoj novih praks sodelovanja in omogoča vzpostavitev enakovrednih odnosov (glej tudi Carmona et al, 2008);
- da se omogoči eksperimentiranje z novimi oblikami sodelovanja, prizna možnosti napak in skrbi za aktivno odpravljanje težav (glej tudi Dempsey et. al, 2014).

Raziskovalci kot Dempsey in sodelavci (2014) opozarjajo na nevarnost, da javna uprava prenese delovne naloge na lokalne skupine in se povsem umakne iz upravljanja, medtem ko Rosol (2010) in drugi opozarjajo tudi na nevarnost, da politika lokalne prakse vrtnarjenja v procesu preobrazbe javne uprave izkoristi in jih na primer z urejanjem skupnostnih vrtov celo izbriše iz prostora.

2.4 UGOTOVITVE IN IZHODIŠČA ZA RAZISKAVO

Teoretična izhodišča kažejo, da so v zadnjem času pod vplivom različnih dejavnikov na več področjih dozorela spoznanja o pomenu povezanosti med fazami in vidiki urejanja javnih in drugih zelenih površin ter sprožila zanimanje za celovitost urejanja in bolj učinkovito vključevanje odgovornih in zainteresiranih deležnikov v procese odločanja in delovanja v praksi. Celovito urejanje naj bi po pričakovanjih raziskovalcev in deležnikov zagotovilo boljše razumevanje in sodelovanje med udeleženci v planiranju in v upravljanju ter tudi vplivalo na učinkovitost in legitimnost v vseh fazah urejanja. Poseben pomen se pri uresničevanju razvojnih ciljev pripisuje vključevanju novih deležnikov, predvsem tudi prebivalcev in civilne družbe. Med ukrepi, ki lahko prispevajo k celovitosti izstopajo:

- strateško dolgoročno planiranje razvoja in varstva javnih zelenih površin (zelena strategija); proces priprave zagotovi oblikovanje skupnih razvojnih ciljev in vizij; prispeva k razumevanju deležnikov in razvoju odgovornosti za sodelovanje v nadaljnjih fazah;
- sodelovalno prostorsko planiranje; soudeležba krepi kapaciteto deležnikov za sodelovanje in prispeva k odgovornosti deležnikov za urejanje ter poveča legitimnost sprejetih odločitev;
- medresorsko sodelovanje; zagotovi aktivno usklajevanje posameznih vidikov in uravnoteženje ciljev ter kumulativne učinke urejanja;
- združevanje lokalnih strokovnih služb; zagotovi boljšo povezanost med fazami urejanja in s tem večjo učinkovitost urejanja;
- nove prakse sodelovalnega urejanja; prispevajo k aktivnemu vključevanju novih deležnikov v prakso urejanja in povečanju kapacitete urejanja oziroma učinkov urejanja.

Način uresničevanje ukrepov za zagotavljanje bolj celovitega in s tem tudi vključujočega urejanja javnih zelenih površin lahko smiselno navežemo na tuje raziskave, ki dajejo vedeti, da je urejanje javnih in drugih zelenih površin lokalnega pomena, da pa pomen javnih zelenih površin opravičuje tudi ukrepanje na višji ravni upravljanja. Tudi države, v katerih urejanje javnih zelenih površin ni obvezno, kot je na primer Velika Britanija, tako spremljajo stanje v urejanju in z različnimi ukrepi, kot so priporočila in finančne spodbude, spodbujajo razvoj dobrih praks urejanja na lokalni ravni. Organizacijo urejanja lahko opremo tudi na pristopa, ki sta se razvila v prizadevanju za razvoj skupne odgovornosti za razvojne odločitve in za uresničevanje skupnih ciljev povezovanja na ravni Evropske unije, in sicer sta to upravljanje na več ravneh in odprta metoda koordinacije (glej tudi Bela knjiga odbora regij... 2009; Regent, 2003). Glede na pomen javnih zelenih površin za kakovost bivanja, trajnostni urbani razvoj in uravnotežen razvoj poselitve je urejanje javnih zelenih površin sestavina urbane politike državnega pomena, glede na naravo dela pa vsebina dela lokalne uprave. Za zagotavljanje legitimnosti državne urbane politike in prenosa odgovornosti za izvajanje skupnih ciljev na lokalno raven je potrebno upravljanje na državni in občinski ravni. Upravljanje na več ravneh zagotavlja demokratično legitimiranje skupnih razvojnih ciljev in spodbuja medsebojno delovanje in povezovanje med pristojnimi in zainteresiranimi deležniki pri njihovem uresničevanju ter ustvarja

skupno odgovornost za odločitve in njihovo izvajanje (glej tudi Postopek priprave bele knjige..., 2009). Odprta metoda koordinacije naj bi z organizacijskimi in različnimi drugimi mehкими ukrepi podpirala izvajanje razvojnih programov in ciljev, ki iz različnih razlogov niso ali ne morejo biti predmet skupne evropske politike. Pristop se zdi primeren za sistem urejanja javnih zelenih površin, kjer je zaradi lokalne pogojenosti urejanja javnih zelenih površin smiselno, da je enoten okvir predpisov na ravni države omejen, medtem ko je zaradi pomena javnih zelenih površin za kakovost bivanja oblikovanje skupnih razvojnih strateških ciljev razvoja in varstva na ravni države lahko koristno za delo na lokalni ravni. Upoštevati je treba, da količine in kakovosti potrebnih javnih zelenih površin ni možno natančno predpisati in da je javni interes za urejanje javnih zelenih površin sestavljen, da ga v procesih odločanja o razvoju v prostoru in upravljanja ne zastopa en sam reprezentativni nosilec interesov ter nenazadnje tudi to, da so javne zelene površine kolektivna komunalna infrastruktura, kar vse potencialno slabi položaj urejanja javnih zelenih površin v sistemu odločanja o urejanju prostora in vpliva na vlogo lokalne skupnosti in države v urejanju javnih zelenih površin. Delovanje sistema urejanja na državni ravni naj bi skladno s skupnimi cilji razvoja uokvirjalo delovanje na lokalni ravni in preprečevalo nesprejemljive odklone v urejanju kot sta planiranje razvoja brez ustrezno urejenih (dostopnih, dovolj razsežnih) javnih zelenih površin ali zanemarjanje javnih zelenih površin.

1. Vloga javnih zelenih površin se z razvojem naselij in družbe povečuje. Javne zelene površine, ki so v javni rabi, kot so parki, zadovoljujejo družbene potrebe, kot so povezanost, enakost in socialna pravičnost, ki jih druge vrste zelenih površin, kot so zasebni vrtovi, ne morejo.

2. Javne in druge zelene površine v urbanem okolju 21. stoletja opravljajo različne družbene, okoljske in ekonomske funkcije. Število funkcij zelenih površin se, tako kot tudi njihov pomen, z razvojem naselij in družbe povečujeta. Urejanje javnih zelenih površin je zaradi njihovega pomena za kakovost bivanja in zaradi funkcij, ki jih ne morejo nadomestiti druge vrste zelenih površin, v javnem interesu, ki ga zagotavljata lokalna skupnost in država.

3. Javni interes za urejanje javnih zelenih površin je sestavljen iz več vrst interesov in je kot tak usidran v različnih področjih družbene organizacije kot so urejanje prostora, zdravstvo, varstvo okolja, ohranjanje narave, stanovanjska politika, socialna politika, turizem, podnebne spremembe, zelena ekonomija, trajnostna mobilnost, trajnostni razvoj in druga.

4. Zgodovina razvoja mest in pregled prostorsko načrtovalskih konceptov na vprašanja o tem, koliko zelenih površin je potrebno urediti in kakšne naj bodo, ne daje preprostih odgovorov. Pri načrtovanju sta uveljavljeni dve podrobni pravili, o dostopnosti in funkcionalni velikosti, medtem ko ostaja ključno orodje za zagotavljanje funkcij javnih in drugih zelenih površin strateško planiranje kot proces legitimiranja družbenih ciljev in kot način dolgoročnega zagotavljanja prostorskih možnosti za realizacijo odločitev v prostoru. V nasprotju z drugimi vrstami komunalne infrastrukture načrtovanje zelenih površin ni normirano ampak ostaja na dogovorni ravni. Ključna kriterija za odločanje sta dostopnost in razsežnost zelenih površin, ključno orodje za legitimno oblikovanje dogovorov o urejanju pa ostaja prostorsko planiranje. Velja pravilo, da mora biti vsakemu prebivalcu sodobnega naselja zagotovljen dostop do urejene javne zelene površine, ki je dovolj velika, da nudi možnost sprostivne v stiku z naravo na razdalji 5 minut peš hoje od doma. Mnenja glede razdalje temeljijo na ugotovitvah o tem, kako se spreminja motiviranost uporabnikov za odhod od doma in se z leti ne

spreminjajo. Mnenja o velikosti površin se, zaradi omejenosti prostora, sicer spreminjajo, vendar pa ostaja prepričanje, da je uporabne funkcije javnih zelenih površin ob zmanjševanju obsega možno samo deloma nadomestiti z oblikovalskimi ukrepi.

5. Koristi javnih in drugih zelenih površin se pomembno povečajo, če je prostorsko planiranje:

- celovito; kar pomeni, da upošteva vse zelene površine naselja v vseh fazah urejanja in večfunkcijsko naravo teh površin;
- strateško; kar pomeni, da so površine za urejanje zagotovljene zgodaj v procesu načrtovanja urbanega razvoja in rabe prostora in dolgoročno varovane pred spremembo namembnosti;
- vključujoče; kar pomeni, da so v proces planiranja aktivno vključeni različni javni in zasebni deležniki, posebej prebivalci in civilno družbene skupine.

6. Urejanje javnih zelenih površin je odvisno povezano z urejanjem drugih zelenih površin v naselju kot so zasebni vrtovi, ostanki narave v mestu, kmetijska zemljišča in gozdovi. Funkcije javnih zelenih površin se v konceptu zelenega sistema kot načrtovalske kategorije dopolnjujejo s funkcijami drugih zelenih površin naselja in naravnega zaledja ter prispevajo k povečanju celokupnih koristi zelenih površin v urbanem okolju.

7. V konceptu trajnostnega urbanega razvoja dobijo mesta in druga naselja, v urbanem in podeželskem okolju, vlogo nosilcev razvoja (Spremenimo svet: Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, 2015; The New Urban Agenda, 2016), uravnotežen urbani razvoj pa postane skupni razvojni cilj mednarodne in globalne skupnosti, ne le posameznih držav in mest. Spodbude za trajnostni in uravnotežen urbani razvoj se tako oblikujejo na različnih ravneh, tudi na evropski in nacionalni ter z različnimi ukrepi ciljajo na kakovost bivanja v naseljih v urbanem in podeželskem okolju. Javne zelene površine dobijo v konceptu trajnostne urbane politike dodaten pomen in prizadevanja za njihovo urejanje se tako na osnovi raziskovalnih priporočil in mednarodnih dokumentov oblikujejo na več ravneh, lokalni, državna in globalni.

8. Celovite urbane razvojne strategije in koordinirano delovanje deležnikov so za uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja ključne. Teritorialna in funkcijska celovitost ter vključujoče delovanje posameznikov in institucij zagotavljajo preseganje meja posameznih interesov v prostoru. Sodelovanje je posebej pomembno pri zagotavljanju večfunkcionalnih javnih dobrin, oblikovanju javnega interesa, družbene povezanosti v prostoru ter pri političnem odločanju in urbanem upravljanju. Za uresničitev skupnih razvojnih ciljev je ključna dobra koordinacija razvojnih prizadevanj, pristojnosti in izvajalskih sposobnosti.

9. Za kakovost bivanja in uresničevanje ciljev trajnostnega urbanega razvoja je pomembno urejanje varnega, vključujočega, dostopnega, kakovostnega in zelenega javnega prostora. Zelen javni prostor je na mednarodni ravni prepoznan kot tisti, ki zagotavlja v povezavi z drugimi oblikami zelenih površin nenadomestljive pogoje za fizično in mentalno zdravje, socialno povezanost in demokratičnost družbe, za promocijo kulturne pestrosti in redukcijo socialne izključenosti. Urejanje povezanih, večfunkcionalnih, varnih in zelenih območij hkrati tudi izboljšuje odpornost mest na naravne nesreče, klimatske spremembe, poplave in vročinske valove, izboljšuje pogoje za ohranjane narave in varstvo okolja ter prehransko varnost ter povečuje privlačnost in uporabnost urbane krajine.

10. Vključevanje prebivalcev in civilne družbe v oblikovanje skupnih razvojnih ciljev in sprejemanje odločitev o razvoju ima v prizadevanjih za urejanje javnih zelenih površin in trajnostni urbani razvoj poseben pomen. Sodelovanju civilne družbe v procesih odločanja in v urejanju prostora je priznanih več funkcij, od povečanja legitimnosti odločitev do prispevka novih informacij in znanja ter poistovetenja sodelujočih z odločitvami, ki vplivajo na kakovost rešitev, odgovornost pri rabi prostora in spodbuja tudi zanimanje za soudeležbo v nadaljnjih fazah razvoja ter urejanja.

11. Možnosti za sodelovanje v procesih strateškega planiranja po ugotovitvah različnih raziskav sprožijo procese učenja pri vseh udeleženi in vplivajo na sposobnost skupnosti za uresničevanje razvojnih ciljev. To je posebej pomembno v modelu upravljanja z javnimi zelenimi površinami, ki stremi k prenosu odgovornosti in nalog iz javne uprave na nove deležnike, civilnodružbene skupine in prebivalce. Odpiranje javne uprave in procesov urejanja javnih zelenih površin za sodelovanje ustvarja potrebe po novem znanju v javni upravi. Nove prakse urejanja, ki izvirajo iz razširjenega pomena zelenih površin in ciljajo na vključevanje novih deležnikov v urejanje, zahtevajo tudi razvijanje novih strokovnih kompetenc.

12. Metoda odprte koordinacije, kot način uresničevanja skupnih politik, ki ga uporablja Evropska komisija na področjih, za katera ne obstajajo skupne evropske pravne norme, ali pa te norm sploh ni, bi lahko bila zanimiva tudi pri zasnovi sistema urejanja javnih zelenih površin. Metoda s pomočjo organiziranega procesa oblikovanja skupnih ciljev, indikatorjev in mehkih ukrepov kot so priporočila, spodbujanje dobrih praks ter nadzora izvajanja procesa koordinacije predstavlja po mnenju zagovornikov potencialni okvir za razvoj novih praks upravljanja tudi na drugih področjih javnih zadev. Konkretno je lahko metoda zanimiva tudi za oblikovanje sistema urejanja javnih zelenih površin, katerega uresničevanje je iz več razlogov umeščeno na lokalni nivo in zelo omejeno regulirano, hkrati pa zaradi pomena javnih zelenih površin za kakovost bivanja obstaja širši, nacionalni, javni interes za kakovost urejanja in razvoj dobre prakse.

13. Način urejanja javnih zelenih površin postaja pod vplivom razširjene vloge zelenih površin oziroma novo opredeljenih funkcij zelenih površin v 21. stoletju vse bolj celovit in vključujoč. Koncept zelenega sistema, ki je uveljavil pomen povezanosti zelenih površin za ohranjanje narave mestu in okoljske funkcije zelenih površin, se s konceptom zelene infrastrukture širi tako, da so poleg družbenih in okoljskih izpostavljenosti tudi ekonomske koristi večfunkcionalno urejenih povezanih zelenih površin.

14. Zelene strategije, kot strateške vizije razvoja in varstva javnih in drugih zelenih površin, so preverjen način zagotavljanja pogojev za celovito, povezano in vključujoče urejanje, ki lahko s povezavo interesov in deležnikov v procesu priprave in legitimizacije okrepi uveljavljanje javnega interesa za urejanje v drugih razvojnih politikah in strateškem prostorskem planu ter zagotovi dobre pogoje za urejanje v nadaljnjih fazah urejanja.

15. Vzdrževanje javnih zelenih površin se po več virih in raziskavah izkaže za kritično fazo urejanja. Očitno je za dolgoročno stabilno zagotavljanje uporabnosti in varstvo površin pred spremembo namembnosti takoj za planiranjem najbolj pomembno vzdrževanje. Pomanjkanje vzdrževanja zmanjša privlačnost za rabo in varnost in lahko pripelje do zapuščenosti in vtisa nepotrebnosti ter poizkusov spreminjanja namembnosti v druge rabe.

16. Upravljanje z javnimi zelenimi površinami je v večini držav v pristojnosti lokalne uprave. Vloga države v sistemu urejanja javnih zelenih površin je strateške narave in se, sodeč po ugotovitvah raziskav in mednarodnih dokumentov s področja trajnostnega razvoja in urbane politike, ohranja. Že oblikovanje vizije razvoja in varstva javnih in zelenih površin lahko pomembno izboljša pogoje urejanja z vidika stabilnosti financiranja in odpornosti na spremembe političnih prioritet. Strateško načrtovanje urejanja na državni ravni je pomembno za zagotavljanje enakih možnosti in kakovosti bivanja ter skladen razvoj poselitve. Vgrajevanje ciljev razvoja javnih zelenih površin v druge razvojne politike in na višji nivo razvojnega odločanja prispeva tudi k učinkovitosti usklajevanja različnih vidikov urejanja.

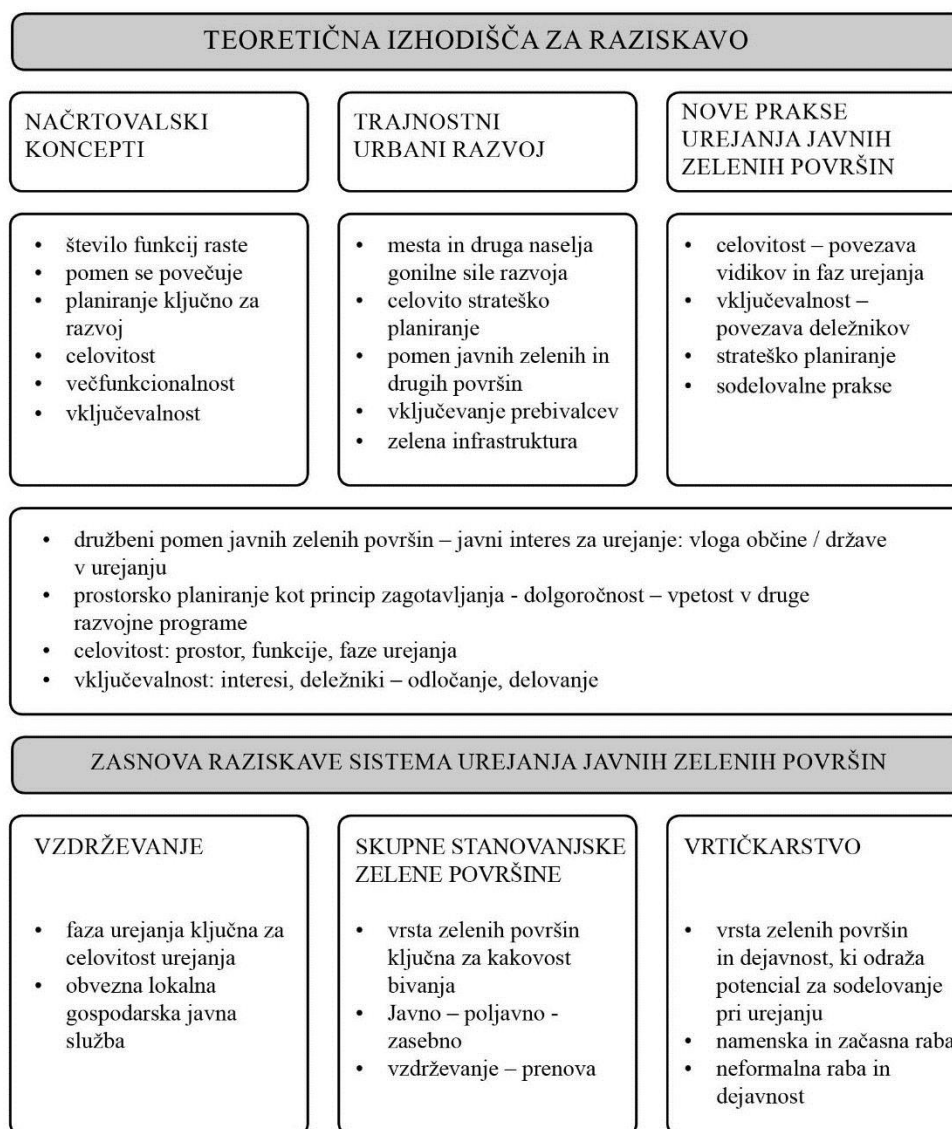
17. V praksi upravljanja z javnimi zelenimi površinami se pod vplivom sprememb v javni upravi, pomanjkanja sredstev in povečanih potreb več dela in nalog seli iz javne uprave na druge izvajalce. V preteklosti se je v procesih privatizacije javnih storitev prenos del in nalog na zasebne izvajalce izkazal za omejeno zadovoljivega, medtem ko se v zadnjem času uveljavljajo nove oblike vključevanja novih deležnikov v urejanje, sodelovalne prakse urejanja se opirajo na lokalno skupnosti in vključujejo prebivalce.

18. Sodelovalne oblike urejanja, kot so skupnostne prakse urejanja, donacije in občasne akcije vključevanja prebivalcev v urejanje, se v praksi urejanja javnih zelenih površin, ki se opira na skupnost in prebivalce, lahko oblikujejo tako na pobudo javne uprave kot na pobudo prebivalcev in različnih civilnodružbenih skupin.

3 METODOLOŠKI PRISTOP

Na vprašanje, kako celovit in vključujoč je slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin, smo skušali odgovoriti tako, da smo najprej oblikovali teoretični okvir, s katerim utemeljujemo vlogo sistema urejanja javnih zelenih površin, kot povezanega načina urejanja od faze planiranja in načrtovanja do faze upravljanja ter poudarjamo pomen celovitega večfunkcionalnega in vključujočega urejanja, kot načina koordinacije interesov za urejanje in delovanja deležnikov v procesih urejanja. S teoretičnim delom smo kot kaže slika 2 utemeljili povezavo med urejanjem in zagotavljanjem funkcij javnih zelenih površin in strateškim planiranjem, oblikovali pregled ukrepov, ki zagotavljajo celovito in vključujoče urejanje ter opredelili, katera faza, vrsta in raba javnih zelenih površin nam lahko omogočijo oblikovanje ocene o tem, kako deluje sedanji sistem.

Povezavo med teoretičnim in raziskovalnim delom predstavlja slika 2.

Slika 2: Prikaz povezave med teoretičnimi izhodišči in raziskavo

Figure 2: Depiction of the connection between the theoretical assumptions and the research

Pri zasnovi raziskave smo se oprli tudi na druge raziskave s področja urejanja javnih zelenih površin v katerih so za raziskovanje posameznih vidikov urejanja uprabljene različne metode ter nato glede na izkušnje in razumevanje problemov oblikovali unikatno raziskavo za potrebe ocene delovanja sistema urejanja javnih zelenih površin. Zasnovali smo tridelno raziskavo v okviru katere smo preko analize izvajanja vzdrževanja, urejanja stanovanjskih zelenih površin in urejanja vrtičkarstva pridobili različne vrste podatkov in informacij, ki skozi kritično fazo urejanja, način urejanja ene od za kakovost bivanja ključnih vrst javnih zelenih površin ter ene od razširjeni rab javnih zelenih površin predstavljajo, kako deluje sedanji sistem na občinski ravni v razmerju do državne ravni.

V analizi sistema smo se osredotočili na raven občine kot po Zakonu o lokalni samoupravi (ZLS, 1993), Zakonu o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007 in Zakonu o varstvu okolja (ZVO-1, 2004) pristojne za urejanje javnih zelenih površin. Ocenili smo, da bi bila podrobna analiza na ravni posameznih naselij, glede na to, da se podatki na ravni poselitvenega območja naselja kot ga opredeljuje Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007) v Sloveniji ne vodijo, prav tako pa so omejeno dostopni podatki za administrativno območje naselja (SKTE 7, Uredba o standardni klasifikaciji..., 2000²²), premalo oprijemljiva. V raziskavi smo se osredotočili na mestne občine, ker so zaradi vloge v sistemu občin in zaradi razlik med njimi primerne, da z njimi lahko pokažemo na delovanje sistema urejanja.

Z raziskavo o vzdrževanju javnih zelenih površin v mestnih občinah smo proučevali, kako deluje sistem v praksi, kako celovit in vključujoč je. Sledili smo ugotovitvam iz teoretičnega dela, da je vzdrževanje ključna faza urejanja, ki pokaže, kako sta povezana planiranje in upravljanje oziroma, kako je v sistemu zagotovljeno dolgoročno zagotavljanje urejenih zelenih površin in njihovih funkcij. Hkrati smo upoštevali, da je vzdrževanje v Sloveniji obvezna lokalna gospodarska javna služba, ki razkriva delovanje aktualnega sistema urejanja.

Raziskava o vzdrževanju je sestavljena iz treh delov:

- pregleda predhodnih raziskav,
- pregleda področnega zakonodajnega okvira in
- analize vzdrževanja zelenih površin kot obvezne lokalne javne službe »urejanje javnih zelenih površin« v slovenskih mestnih občinah.

Raziskava o vzdrževanju je zasnovana na osnovi predhodnih ugotovitev in raziskav ter izkušenj in je izvedena s pomočjo polstrukturiranih intervjujev s pristojnimi za urejanje javnih zelenih površin v vseh enajstih mestnih občinah. Vsi intervjuji so bili izvedeni pozimi leta 2016 z vnaprej pripravljenimi vprašanji, s katerimi smo izvedli uro do uro in pol dolge polstrukturirane intervjuje (priloga 1) in v katerih smo želeli izvedeti: (a) kako je formalno organizirano vzdrževanje na ravni posameznih občin, (b) katere površine občine vzdržujejo, (c) kako je vzdrževanje povezano z drugimi fazami urejanja, (d) kako poteka sodelovanje z lastniki drugih zelenih površin v občinah, (e) kako so v vzdrževanje vključeni drugi udeleženci oziroma, kako odprto je vzdrževanje za sodelovanje ter (f) kako občine nadzirajo vzdrževanje. Intervjuje smo posneli, jih uredili v strukturirano poročilo in se o ugotovitvah

22 Na predlog Statističnega urada Republike Slovenije je Vlada Republike Slovenije 30. 3. 2000 sprejela Uredbo o standardni klasifikaciji teritorialnih enot - SKTE (Uradni list RS št. 28/2000). S to uredbo je predpisala sistematiko členitve ozemlja Slovenije na enajstih ravneh. SKTE 7: Naselja, teh je bilo v Sloveniji leta 2004 5 998, so osnova za večino dodatnih delitev, združitvev in druge lokacijske in samoupravne naloge. So eden od temeljev za ulične in naseljske ureditve, oštevilčenja in podobne notranje sistematike (EHIS); po potrebi se zaradi statistike in analiz velika naselja "navznoter" nekoliko dodatno strukturirajo v dele naselij.

posvetovali tako z udeleženci intervjujev kot z drugimi strokovnjaki s področja prostorskega načrtovanja, ki so oblikovane ocene o delovanju sistema potrdili. Raziskavo o vzdrževanju zelenih površin smo dopolnili še z analizo občinskih predpisov s področja gospodarskih javnih služb, pregledom podatkov o površinah v vzdrževanju in s pregledom občinskih internetnih strani. Ugotovitve o delovanju sistema, vlogi države in strokovni organiziranosti izvajalcev smo dopolnili z razgovoroma s pristojnim za izvajanje javne gospodarske službe na ravni države (MOP ARSO) in predstavnikoma gospodarskega združenja izvajalcev gospodarske javne službe (Zbornica komunalnega gospodarstva, ZKG).

Z raziskavo o urejanju skupnih zelenih površin v stanovanjskih soseskah smo proučevali pogoje planiranja, vzdrževanja in prenove javnih zelenih površin. Naslonili smo se na predhodna spoznanja o posebnem pomenu skupnih zelenih površin z kakovost bivanja, o pomenu planiranja za njihovo zagotavljanje. Analizo smo razdelili na dva dela:

- na analizo prakse načrtovanja skupnih stanovanjskih zelenih površin ob novejši stanovanjski gradnji – načrtovani in zgrajeni po osamosvojitvi (po letu 1992), ki smo jo oprli na pregled različnih predhodnih raziskav in študij;
- na analizo vzdrževanja skupnih stanovanjskih zelenih površin ob starejših večstanovanjskih objektih, načrtovanih in zgrajenih pred osamosvojitvijo (pred letom 1992), ki smo jo izvedli s pomočjo polstrukturiranih intervjujev v mestnih občinah in s primerjavo ugotovitev s predhodnimi raziskavami in študijami (priloga 1).

Pridobljene informacije so nam omogočile primerjavo med pogoji urejanja skupnih stanovanjskih zelenih površin v času gradnje starejših in novejših stanovanjskih območij in razkrile značilnosti urejanja v obeh obdobjih ter razumevanja ravnanja države in občin. Svoja spoznanja smo primerjali z ugotovitvami predhodnih raziskav in jih povezali v oceno delovanja sistema, vloge države pri zagotavljanju kakovosti novih in pri obnovi skupnih stanovanjskih zelenih površin ter o sodelovanju med občinami in prebivalci pri vzdrževanju skupnih stanovanjskih zelenih površin.

Vrtičkarstvo v oceni sistema predstavlja način rabe zelenih površin, s katerim lahko pokažemo na potencialne za sodelovanje pri urejanju zelenih površin tako na ravni lokalne uprave kot na ravni prebivalcev. Pri analizi smo se oprli na ugotovitve lastnih in tujih predhodnih raziskav in teoretičnega dela o odnosu med formalnim načrtovanjem razvoja vrtičkarske dejavnosti in delovanjem prebivalstva v prostoru ter o potencialu skupnostnih praks za urejanje javnih in drugih skupnih zelenih površin.

Analiza je izdelana v dveh delih:

- s prostorsko in podatkovno analizo neformalnega in načrtovanega razvoja vrtičkarstva v Ljubljani
- s študijo izbrane skupnostne prakse vrtnarjenja.

V prvem delu smo na primeru Mestne občine Ljubljana s pomočjo podatkov iz različnih predhodnih raziskav (Goriup et al. 1984; Simoneti et al., 1997, Simoneti et al., 2007; Potrebuješ, 2013) primerjali ocene o planiranih površinah za vrtičkarstvo in o površinah v dejanski vrtičkarski rabi. Analiza v več časovnih prerezih primerja razširjenost formalne in neformalne vrtičkarske prakse v Ljubljani in razkriva odtujenost prostorskega načrtovanja oziroma razkorak med hotenji prebivalcev, ki vrtnarijo, in v planu formaliziranimi hotenji načrtovalcev in lokalne politike. V nadaljevanju smo skozi primer skupnostne prakse »Onkraj gradbišča« pokazali na zmogljivost prebivalstva, da se samostojno organizira in uresniči svoje potrebe v prostoru. Ugotovitve smo obravnavali v kontekstu aktualnih

praks urejanja vrtičkarstva v drugih slovenskih občina in novih praks urejanja javnih zelenih površin, ki temeljijo na skupnosti.

S tremi analizami smo zaobjeli vsebino urejanja javnih zelenih površin na lokalni ravni ter povezali teoretični in aplikativni del raziskave, kar prikazuje slika 2. V analizi smo podrobno proučili organizacijo in delovanje lokalne gospodarske javne službe »urejanje javnih zelenih površin« in jo dodatno osvetlili skozi primer skupnih stanovanjskih zelenih površin in vrtičkarstva. V raziskavo smo vključili izbrano skupino ključnih deležnikov, to je predstavnike mestnih občin, pristojne za vzdrževanje, pridobili pa smo tudi mnenje o organiziranosti pristojnega za izvajanje javne službe na državni ravni (MOP, Direktorat za okolje) in mnenje o izvajanju pristojnih za lokalne javne službe na Zbornici komunalnega gospodarstva. Raziskovalne ugotovitve smo s pomočjo organiziranih pogovorov preverili z udeleženci raziskave in v razpravah s strokovnjaki s področja prostorskega načrtovanja ter tako povečali njihovo zanesljivost.

V sklepnem delu smo z metodo povezovanja ugotovitev in opisovanja oblikovali predlog celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin ter predstavili možnosti za razvoj sistema z organizacijskimi in drugimi mehкими ukrepi.

4 RAZISKAVA

Raziskovalno delo smo začeli s pregledom izbranih predhodnih raziskav, ki se dotikajo urejanja javnih zelenih površin z vidika prostorskega načrtovanja in komunalne dejavnosti. V nadaljevanju smo preverili, kako celovit in vključujoč je sedanji sistem urejanja javnih zelenih površin, z raziskavo:

- vzdrževanja javnih zelenih površin kot faze urejanja, ki velja za šibko točko urejanja;
- skupnih stanovanjskih zelenih površin kot vrste zelenih površin, ki je ključna za zagotavljanje kakovosti bivanja;
- vrtičkarstva, kot rab javnih zelenih površin pri kateri se srečujejo interesi prebivalcev in interesi javne uprave.

4.1. IZBRANE PREDHODNE RAZISKAVE

Simoneti, M. 1992. Urejanje mestnega prostora; Javne zelene površine

Naloga predstavlja zgodovinski vpogled v načrtovanje javnih zelenih površin v Ljubljani in v prelomnem času družbeno ekonomskih sprememb opredeljuje izhodišča za dolgoročno načrtovanje razvoja mestnih zelenih površin. Pri tem izpostavlja strateški pomen dolgoročnega načrtovanja vseh zelenih površin, ne samo javnih, predlaga koncept zelenih površin kot strateško načrtovalsko kategorijo, ki naj določi površine pomembne za oblikovanje mesta, mestno naravo in za posamezne skupine in uporabnike. Predlog poudarja, da se za zagotavljanje zelenih površin v naseljih začne z načrtovanjem in nadaljuje z urejanjem, vzdrževanjem in prenovo.

Naloga ugotavlja, da so po zgodovinskih virih in pričevanjih zelene površine v Ljubljani bolj posledica sovpadanja naravnih danosti in posameznih prizadevanj, kot je bilo npr. konec osemnajstega stoletja odprtje zasebnih Zoisovih vrtov za javnost, kot pa res kompleksnih načrtovalskih predlogov. Navaja tudi izjave iz ankete o razvoju mesta, ki pričajo, da je bilo v začetku devetdesetih razširjeno mnenje, da je v mestu pravzaprav premalo urejenih javnih zelenih površin.

Naloga poudarja pomen dolgoročnosti načrtovanja javnih zelenih površin, kot ključnega momenta urejanja zelenih površin, ki zagotovi prostor za ureditev potrebnih zelenih površin ter ob tem opozarja na večni problem opredelitve potreb po zelenih površinah in poudarja, da površin ne morejo zadovoljivo določiti normativi ampak jih je treba v okviru prostorskih možnosti oblikovati z analizami rabe in raziskavami javnega mnenja.

Naloga je zanimiva, ker uvaja pomen celotnega obsega urejanja javnih zelenih površin od načrtovanja do vzdrževanja in prenove in povezovanje različnih skupin udeležencev pri upravljanju. Predlaga tudi, da se, zaradi aktualnega pomanjkanja sredstev in prekrivanja interesov, preverijo alternativne možnosti upravljanja v katerih bi prišlo do sodelovanja med javnim in zasebnim sektorjem, med občino, prebivalci, lastniki in javnimi službami.

Simoneti, M. 1995. Vključevanje javnosti v urejanju in vzdrževanju zelenih površin mesta

Naloga na osnovi empirične raziskave o urejanju skupnih zelenih površin v Ljubljanskih soseskah razvija zamisel o možnostih, ki jih participacija prebivalcev ponuja za učinkovitejše vzdrževanje javnih zelenih površin. Na osnovi pomena narave in mestnih zelenih površin za človeka naloga

predstavlja tezo, da vključevanje v urejanje prebivalce in uporabnike zelenih površin postavi v držo odgovornosti, ki je vsestransko koristna za rabo in urejanje zelenih površin ter za njih same. Idejo o sodelovanju razvije preko vpogleda v zgodovino razmerja med javnostjo in stroko v urejanju prostora in v znane načinov sodelovanja. Predlogi so oprti na primere dobre tuje prakse in ugotovitve raziskave.

Raziskava je potrdila, da bi bilo v Ljubljani smiselno uveljaviti več načrtnega vključevanja prebivalcev v urejanje in vzdrževanje javnih zelenih površin v soseskah, ker so v prostoru že prisotni številni znaki ljubiteljskega urejanja, ker so prebivalci kritični do dela strokovnih služb in ker bi se bili prebivalci pripravljeni angažirati pri urejanju. Delo zaključuje s predlogi ukrepov za sodelovanje meščanov pri urejanju zelenih površin v Ljubljani in poudarja, da jih je možno smiselno povzeti pri organizaciji dela v drugih naseljih.

Predlogi temeljijo na izkušnjah in teoretskih temeljih sodelovanja javnosti v prostorskem načrtovanju. Delo ugotavlja, da so predmet sodelovanja lahko načrti, izvedbe, novi programi in posamične faze vzdrževanja. Sodelovanje po ugotovitvah naloge prinaša različne rezultate: od boljšega medsebojnega razumevanja med prebivalci in javno upravo ter izvajalci na terenu, do večjega zadovoljstva uporabnikov, bolj odgovorne rabe prostora in prenosa del in nalog z javnih služb na prebivalce. Pri tem naloga ugotavlja, da pomen javnih in strokovnih služb ni zmanjšan, ampak so strokovne službe zaradi sodelovanja bolj uspešne, prebivalci pa bolj zadovoljni s podobo in vzdrževanjem javnih zelenih površin.

Delo je iz časovne razdalje dvajsetih let posebej zanimivo za razpravo o sistemu urejanja javnih zelenih površin, ker je zamisel o sodelovanju razvilo na območju stanovanjskih sosesk, kjer je še vedno odprtih veliko vprašanj o urejanju in kjer sedaj o možnostih sodelovanja s prebivalci razmišljajo tudi občine.

Panjan, J. in sod. 2001. Komunalni sistemi in prostorski razvoj Slovenije

Naloga je bila izdelana kot strokovna podlaga za pripravo Strategije prostorskega razvoja Slovenije z namenom, da predstavi *»vse tiste elemente komunalnih sistemov, ki so pomembni za druge udeležence v procesu prostorskega planiranja kot izhodiščna informacija, da lahko planirajo prostor in pri tem upoštevajo tudi najnovejša spoznanja iz komunalnih sistemov«* (Panjan et al., 2001: str. 11). Hkrati je izdelovalce pri delu vodila tudi naloga, da na ravni države pripravijo vpogled v oceno stanja, trendov in problemov s področja komunalnih sistemov pred vstopom Slovenije v Evropsko skupnost.

Gradivo obravnava sedem komunalnih sistemov: oskrba s pitno vodo, odvajanje in čiščenje odpadnih voda, oskrba z elektriko in drugimi energetskega vir, daljinsko ogrevanje, alternativni energetske viri, komunalno opremljanje stavbnih zemljišč in javne površine, v okviru katerega sta povezano obravnavani tudi področji vzdrževanja in čiščenja utrjenih in zelenih javnih površin. Pri obravnavi javnih odprtih in zelenih površin je poudarjen pomen povezovanja javnih površin v prostoru naselja in zaledja v *»zeleni sistem«*, ki je opredeljen kot ključno orodje strateškega dolgoročnega načrtovanja prostorskega razvoja in predpogoj za učinkovito urejanje in razvoj javnih odprtih in zelenih površin. Zelenemu sistemu so pripisani ekološki, kulturni, družbeni in gospodarski pomen, izpostavljen pa je tudi javni interes za obstoj, rabo in razvoj površin, ki ga tvorijo. Posebej je poudarjeno, da je treba pri načrtovanju upoštevati razporeditev javnih površin v prostoru glede na dostopnost ter zadovoljiti

različne interese in potrebe prebivalcev. V besedilu je načrtovanje dosledno povezano z vzdrževanjem, poudarjen je pomen celovite obravnave urejanja zelenih površin, kot niza nalog potrebnih za zagotavljanje zelenih površin in njihovih funkcij v prostoru naselja od faze načrtovanja rabe in funkcij v prostoru do izvedbe ureditev, rabe in vzdrževanja. Zeleni sistem je predstavljen kot prostorska osnova za opredelitev pravnih, organizacijskih in finančnih sredstev za urejanje in vzdrževanje ter trajno varovanje zelenih in drugih odprtih površin naselja (Simoneti, 2001: 71-83).

V nalogi so kot aktualni problemi urejanja javnih površin izpostavljeni: razmejevanje javnih in zasebnih površin, degradacija odprtih površin v stanovanjskih območjih, odsotnost investicij v javni prostor v stanovanjskih območjih, prevlada posameznih interesov nad javnimi, ekonomska logika urejanja in vzdrževanja, pomanjkljiv nadzor nad javnimi površinami v stanovanjskih območjih ter pomanjkanje sredstev za urejanje javnih površin. V oceni stanja je opozorilo, da »postaja ključni problem slovenskih naselij zagotovitev kvalitetnih javnih odprtih in zelenih površin. V okviru tega se odpirajo vprašanja iskanja instrumentov za zagotavljanje kvalitetnih pogojev bivanja, ki so povezani z načrtovanjem, urejanjem in vzdrževanjem odprtih in zelenih površin. Pri tem je potrebno nedvoumno ugotoviti, da je nemogoče javni interes v odprtem in zelenem prostoru povezati samo s površinami, ki so v javni lasti, čeprav so te ključne. Instrumenti zagotavljanja kvalitetnega bivalnega okolja v javnem interesu se zato iščejo med instrumenti prostorskega planiranja in izvedbenih rešitev na ravni dogovarjanja med lastniki zemljišč in lokalno skupnostjo (Simoneti, 2001: 75).« V tem smislu je velik pomen v predlogu sistema urejanja javnih površin pripisan ne-prostorskim instrumentom izvajanja ukrepov.

V sklepu naloge so podane usmeritve za vzpostavitev sistema urejanja javnih površin, ki so še vedno aktualne in jih zato v celoti povzemamo: «Ukrepi za realizacijo Sistema so poizkus premostitve opisanih problemov in kombinacija pravnih predpisov, strokovnih rešitev in na občinski ravni sprejetih režimov delovanja (zakonski okvir, občinski predpisi, izvedbe, raba, nadzor, sankcije). Ukrepi se vzpostavljajo kot odprta, prilagodljiva struktura. Realizacija zasnove je pomembno odvisna od povezovanja strokovnih služb mesta, civilne družbe, lastnikov zemljišč in novih investitorjev. Iskanje konsenza o potrebah javnega značaja, ki se v mestu lahko realizirajo samo v okviru sodelovanja institucionaliziranih in ne-institucionaliziranih skupin in posameznikov, na javnih in zasebnih zemljiščih, z javnim in zasebnim kapitalom, je ključni skupni imenovalec pristopov k urejanju javnih odprtih in zelenih površin v bolj in manj primerljivih okoljih, od Dunaja do New Yorka.

Instrumenti se nanašajo:

- na upravo (opredeljevanje javnega interesa v odprtem prostoru, kriteriji sodelovanja lastnikov zemljišč pri urejanju prostora, investicijska politika);
- na urejanje prostora (dolgoročno planiranje: razvoj, varstvo in načrtovanje rešitev);
- na dejavnosti, ki se vsebinsko prekrivajo s Sistemom javnih površin (primarne rabe kot komplementarne namembnosti, centralne funkcije kot prostori prepletanja, druge rabe kot pogojevane v razvoju);
- na dejavnosti, ki s svojim delovanjem povzročajo negativne vplive na prvine Sistema; - na mestne strokovne službe (urejanje in vzdrževanje, koordinacija strokovnih rešitev, posegov in investicij);
- na uporabnike (režimi rabe, dovoljevanje posegov, osveščanje uporabnikov, sodelovanje).

Ukrepi na plansko načrtovalskem nivoju:

- *trajno varovanje območij pred spremembo namembnosti oziroma gradnjo iz vidika socialnih, ekoloških ali strukturno morfoloških funkcij Sistema javnih površin;*
- *opredelitev območij podrobnega urejanja kot območij izključne rabe (parkovne ureditve in poteze, javni trgi, ...);*
- *opredelitev območij komplementarnih rab (stanovanjska območja, šole, vrtci, odprte površine javnih in zasebnih institucij);*
- *opredelitev kriterijev urejanja in varovanja narave in bivalnega okolja v ostalih območjih (promet, proizvodnja, ... območja, kjer izhodišča Sistema javnih površin vplivajo na gostoto zazidave, kvaliteto in značaj ureditev zelenih in odprtih površin);*
- *valorizacija zelenih površin in opredelitev kriterijev prenove;*
- *priporočila za urejanje in varovanje narave in bivalnega okolja v razvojnih območjih (območja proizvodnje, prometa ipd. v katerih je iz vidika ekoloških, strukturnih in potreb uporabnikov potrebno zagotoviti ustrezno količino in kvaliteto ureditev odprtih prostorov);*
- *priporočila za urejanje odprtih površin ob javnih, poljavnih in zasebnih institucijah v mestu;*
- *priporočila za urejanje odprtih površin v stanovanjskih območjih pri novogradnjah, prenovi in "normalnem" ritmu delovanja;*
- *opredelitev izhodišč za mešanje rab v izgrajenem mestnem tkivu in odprtem prostoru mesta*
- *relevantne spremembe rabe prostora; (parkirišča za poslovne dejavnosti na zasebnih vrtovih, oddaja kmetijskih zemljišč v najem vrtničarjem, ureditev odprtega prostora ob poslovnih objektih).*

Ukrepi nadzora in izvajanja:

- *možnosti omejevanja pravic iz naslova lastnine z vidika urejanja bivalnega okolja in skupnih potreb;*
- *prednostne pravice odkupa zemljišč kot način pridobivanja ključnih javnih površin v last mesta;*
- *sistem nadzora nad spremembami rabe in lastnine (izhodišča za urejanje vrtničarstva v mestni občini, pogoji za oddajo v najem, nadzor nad oddajanjem v najem, ključno je prostorsko izhodišče: kje in pod kakšnimi pogoji je vrtničarstvo v mestu možno);*
- *vzpostavitev sistema pogajanj/sodelovanja z novimi investitorji iz naslova urejanja prostora iz vidika zagotavljanja kvalitete bivalnega okolja z mešanjem rab; oblikovanje med-resornih delovnih skupin na nivoju mestne uprave;*
- *redni nadzor dogajanja v stanovanjskih okoljih;*
- *svetovalna služba na nivoju strokovnih služb za upravljanje iz vidika urejanja odprtih in zelenih površin;*
- *uvedba posebne obravnave vseh novih PIA iz vidika odnosa do zasnove in posameznih funkcij;*
- *svet občanov kot neformalna oblika participacije, pritiska in nadzora pri urejanju in vzdrževanju javnih zelenih in odprtih površin s pričakovanim razvojem v interesnih smereh;*
- *osveščanje javnosti glede pomena ureditev, strpnosti do uporabnikov;*
- *vključevanje javnosti v urejanje in vzdrževanje skupnih površin;*
- *oblikovanje donatorskih klubov.« (Simoneti, 2001: 81-82).*

Urejanje javnih zelenih površin. 2007. Računsko sodišče RS.

Revizijsko poročilo računskega sodišča se nanaša na ugotavljanje o pravilnosti in učinkovitosti ravnanja občin pri zagotavljanju urejanja javnih zelenih površin v petih slovenskih občinah: Črnomelj, Murska Sobota, Nova gorica, Slovenj Gradec in Postojna (Urejanje javnih zelenih površin, 2007).

Poročilo izhaja iz ugotovitve, da je »javna površina je površina, katere raba je pod enakimi pogoji namenjena vsem, kot so javna cesta, ulica, trg, tržnica, igrišče, parkirišče, pokopališče, park, zelenica, rekreacijska površina in podobna površina. Zelene površine so površine, ki so namenjene preživljanju prostega časa, predvsem rekreaciji in športu na prostem, parki ter druge zelene površine, ki so namenjene izboljšanju kvalitete bivanja v naselju« ter obravnava področje urejanja javnih parkov, javnih nasadov in javnih zelenic (ibid.: 10). Opira se na izhodišče, da so občine dolžne sprejeti strategijo prostorskega razvoja občine in urbanistično zasnovo, ki določa tudi zasnovo za ureditev zelenih površin v naselju oziroma po spremembi zakonodaje zelene površine naselja.

Državni revizorji so ugotovili, da večina občin ni vzpostavila potrebnih izhodišč, na osnovi katerih bi lahko načrtovala in nadzirala porabo sredstev za urejanje javnih zelenih površin. Poročilo navaja, da »Občine večinoma določijo zgolj obseg sredstev, ki ga nameravajo nameniti za urejanje javnih zelenih površin, odločitve o načinu urejanja javnih zelenih površin in načinu porabe teh sredstev pa prepuščajo izvajalcu urejanja javnih površin.« in zaključuje z ugotovitvijo, da večina obravnavanih občin ne zagotavlja učinkovite porabe proračunskih sredstev (ibid.: 4). Kot izjema je med petimi občinami izpostavljena Mestna občina Slovenj Gradec, ki je izvedla večino aktivnosti potrebnih za učinkovito porabo proračunskih sredstev za urejanje javnih zelenih površin in je niso doleteli revizijski ukrepi.

Delo je pomembno, ker prvič po vzpostavitvi novega sistema izvajanja komunalnih dejavnosti z državnega nivoja preverja sistem urejanja javnih zelenih površin. Pri tem je zanimivo, da je poročilo do razmer sorazmerno kritično, ugotovi tudi problem odsotnosti državnih podzakonskih aktov, pri presojanju učinkovitosti občinam neposredno predlaga, kaj naj sadijo, da bodo prihranile pri vzdrževanju, ne predlaga pa državi dopolnitve sistema podzakonskih predpisov za izvajanje javne službe. Zaključuje se z ugotovitvijo, da »bi bila poraba sredstev učinkovita, bi morale občine opredeliti pomembnost posameznih gredic glede na videz urejenosti občine in temu primerno v kategorizaciji javnih zelenih površin opredeliti, katere površine se bodo zasajale z enoletnicami, trajnicami, grmovnicami, drevesi oziroma s trato« (Urejanje javnih zelenih površin, 2007: 16).

Černe, T. 2009. Informacijski sistem za podporo gospodarjenju z javnimi zelenimi površinami v urbanem okolju

Naloga predstavlja strokovno podlago za »vzpostavitev informacijskega sistema za gospodarjenje z javnimi zelenimi površinami«, namenja »posebno pozornost lastnostim javnih zelenih površin, nalogam občin in upravljavskim akcijam, v katerih občine podatke o površinah« potrebujejo. Ob tem Černe (2009) izpostavlja pomen in vrednost javnih zelenih površin za prebivalce in občino ter dodaja, da so »javne zelene površine dobrine javnega pomena, katerih zagotavljanje je v Sloveniji v izključni pristojnosti lokalne skupnosti«.

V času nastanka naloge večina slovenskih občin, po zagotovitvah avtorja, ni imela vzpostavljenih evidenc javnih površin, »še manj pa so imele informacijske sisteme s pomočjo katerih bi se le te uporabljale pri gospodarjenju z njimi« (Černe, 2009: 5). Avtor razmere poveže z zgodovinskim vpogledom v pogoje urejanja javnih zelenih površin, ki pokaže, da ti pogoji tudi v preteklosti v organizaciji komunalnih služb niso bili določeni primerljivo in enakovredno kot druge komunalne dejavnosti in infrastrukturni sistemi. Odnos zakonodajalca se, ugotavlja Černe, nadaljuje tudi v sodobni čas in tako prostorska zakonodaja in podzakonski akti s področja vodenja podatkov o dejanski

rabi prostora »ne predvidevajo vodenja podatkov o javnih površinah«. To preseneča, ugotavlja avtor, še posebej glede na to, da »predvsem javne zelene površine predstavljajo pretežni del površin, ki zagotavljajo normalno življenje občanov in predstavljajo v materialnem smislu veliko vrednosti, velik strošek pa predstavlja tudi njihovo vzdrževanje« (ibid.: 5)

Černe (ibid.) ob tem izpostavlja, da imajo zelene površine poleg okoljevarstvene funkcije, zaradi katere Zakon o varstvu okolja opredeli obvezno javno službo urejanja, še druge pomembne funkcije, ki zahtevajo od občine dolgoročno razvojno politiko in upoštevanje temeljnih načel dobrega gospodarjenja. Odločitve o zagotavljanju javnih služb in vlaganjih v javno infrastrukturo navaja avtor tudi druge avtorje imajo daljnosežne in številne posledice na razvoj.

Delo ugotavlja, da občine za svoje delo potrebujejo »poleg samih evidenc potrebujejo tudi ustrezne informacijske sisteme, ki zagotavljajo učinkovito vzdrževanje prostorskih evidenc in uporabo informacij, ki izhajajo iz njihovih podatkov« (ibid., 4) ter poudarja, da je »potrebno pri tem na informacijski sistem gledati širše kot le na bazo podatkov in programsko opremo, potrebno za njeno uporabo in vzdrževanje. Celovit in uspešen informacijski sistem mora biti vpleten v delo občinskih organov procesno« (ibid. 5). Černe posebej izpostavlja pomen jasno določenih delovnih procesov za možnih obvladovanje organizacijskih in komunikacijskih težav.

Naloga zaključuje z ugotovitvijo, da področje urejanja javnih zelenih površin ne bi smelo biti prepuščeno le občinam ampak bi mu morala država, tudi zaradi naraščajočega pomena zelenih površin za kakovost bivanja, pričeti posvečati več pozornosti in za podporo gospodarjenju z njimi izvesti naslednje ukrepe:

1. sistematično zbirati podatke o načinu gospodarjenja z javnimi zelenimi površinami v občinah ter preveriti način izpolnjevanja določb Zakona o gospodarskih javnih službah tudi na tem področju;
2. glede na ugotovitve iz prejšnje točke novelirati Navodilo o evidentiranju in ocenitvi javnih površin ter izkazovanju stroškov, potrebnih za njihovo vzdrževanje;
3. izdati priporočila ter širi primere dobre prakse glede načina gospodarjenja z javnimi zelenimi površinami, vodenja evidence javnih zelenih površin ter informacijskih sistemov za gospodarjenje z javnimi zelenimi površinami;
4. finančno spodbujati vzpostavitev evidenc javnih zelenih površin ter skupnih informacijskih sistemov za vzdrževanje in uporabo teh evidenc in pri tem uporablja tudi sredstva iz skladov evropske unije;
5. pričeti namenjati dodatna sredstva občinam glede na obseg, pomen in stroške vzdrževanja javnih zelenih površin v občinah« (Černe 2009: 182).

Ocena razmer na področju vzdrževanja zelenih površin s predlogi ukrepov za izboljšanje. 2010. Simoneti, M., Vertelj Nared, P. in sod.

Naloga je bila izdelana za potrebe Javnega podjetja in izvajanje javne službe urejanja javnih zelenih površin v MO Ljubljana z namenom pridobiti argumente za zagotovitev dodatnih sredstev. Ugotovljeno je bilo, da obstajajo pri organizaciji dela notranje rezerve, da so evidence načrtovanega in izvedenega dela ter porabe sredstev pomanjkljive, nepregledne in da se vsebine prekrivajo ter da javno podjetje vsako leto pridobi poleg proračunskih tudi dodatna sredstva za izvajanje interventnih in urgentnih del in to tudi za delo na površinah, ki sicer niso v programu vzdrževanja. Naloga ugotavlja, da je način dela in vodenja pregleda nad delom neustrezen, da hromi tekoče vzdrževanje, povzroča izgube in predvsem ni ustrezna podlaga za pogajanja z občino o potrebnih sredstvih. Naloga tudi ugotavlja, da sta način vodenja evidence in izvajanja dela rezultat dolgoletnega, organskega

sodelovanja med mestno upravo in izvajalci javne službe, kar je dobrodošlo za optimizacijo rezultatov, a lahko postane ovira pri urejanju nesoglasij glede vsebine ali stroškov dela.

Naloga je zanimiva, ker ugotovitve empirične raziskave razkrivajo vsebino in naravo odnosa med občinsko upravo in izvajalcem javne službe ter nakazujejo hkrati pomen ločevanja vlog obeh udeležencev v sistemu in pomen tesne delovne povezanosti in dobrega sodelovanja med obema.

Naloga zaključuje s priporočili za javno podjetje in občino in izpostavlja, da mora občina vsebinsko in prostorsko nedvoumno opredeliti, katere površine se vzdržuje v sistemu javne komunalne službe ter določiti, kako se ravna z vsemi ostalimi površinami v javni rabi in določiti pod kakšnimi pogoji so v javni rabi površine, ki so v lasti drugih pravnih in fizičnih oseb.

Občini naloga predlaga, da:

- uredi evidenco površin v vzdrževanju
- poenoti terminologijo in podatke na ravni vseh služb in oddelkov
- operativno vključi vzdrževanje v projektiranje vseh novih ureditev in prenov ter načrtovanja rabe prostora
- uvede z vidika stroškov vzdrževanja smiselno tipologijo površin v vzdrževanju;
- izdela oceno stanja v prostoru, predvsem za parke, mestno drevje in otroška igrišča in pripravi operativne programe preнове
- zagotovi neodvisen sistem nadzora nad izvajanjem vzdrževanja in stanjem v prostoru
- zagotoviti pregleden sistem vključevanja javnosti v urejanje - od informiranja do merjenja stopnje zadovoljstva z urejenostjo in vključevanja v vzdrževanje;
- razvija prakso odpiranja vzdrževanja za socialna podjetja, nevladne organizacije in posameznike ter podpreti prakso zbiranja dodatnih sredstev za urejanje - razviti sistem donacij in fundacij ter drugih oblik participacije v materialu in delu.

Javnemu podjetju in pristojnim za vzdrževanje na občini naloga predlaga, da v času krize in napovedanega zniževanja proračunskih sredstev:

- pravočasno opozorita, da z nižjim proračunom ni možno dosežati višje stopnje kakovosti vzdrževanja
- zamejita pričakovanja glede prenov
- zagotovita minimalni potrebni standard vzdrževanja
- zamejita število intervencij
- vodita dober pregled nad porabo sredstev in izvedbo programa
- zagotovita uspešno sodelovanje med različnimi strokovnimi službami na občini in zagotovita usklajeno in kakovostno urejanje javnih površin na vseh ravneh
- zagotovita ustrezne oblike sodelovanja z uporabniki in lastniki zemljišč;
- prepoznata priložnosti za alternativne možnosti zaposlovanja in virov financiranja (npr. socialno podjetništvo);
- komunicirata z javnostjo, s čimer bodo podani temelji za prepoznavo odgovornosti meščanov do urejenega, dobro vzdrževanega in čistega javnega prostora

S pregledom tuje prakse je naloga pokazala, da je vzdrževanje zelenih površin povsod v podobnem položaju, da sredstev nikoli ni dovolj in da se morajo izvajalci povsod znajti v pogojih nenadnega, nenačrtovanega, povečanja obsega dela. Opozorila pa je tudi na pomembno razliko, da so v tujini

vzdrževalci boljše pripravljene na take dogodke. Še posebej na Dunaju, kjer sta vzdrževanje in celovito urejanje, od vzgoje sadik do načrtovanja novih ureditev ter izvedbe in vzdrževanja povezana tako, da parkovna uprava vsa dela izvaja sama in tako optimalno obvladuje stroške urejanja.

Naloga tudi ugotavlja, da so tujini modeli izvajanja dejavnosti urejanja različni tako z vidika vključenosti v delovanje javne uprave kot z vidika odprtosti za vključevanje – ekonomsko in kadrovske, iz zasebnega sektorja, nevladnih organizacij in socialnih ustanov in organizacij. Profitna organiziranost dejavnosti vzdrževanja javnih zelenih površin po ugotovitvah raziskave ni znana, sta pa razvita pridobivanje dodatnih sredstev in participacija prebivalcev pri urejanju. Mesta prakticirajo različne načine vključevanja, ki so v glavnem vezani na siceršnje kulturno tradicijo držav in obsegajo direktne in tematske donacije, fundacije in različne partnerske oblike izvajanja vzdrževalnih in ureditvenih del.

Naloga je zanimiva tudi zato, ker priporoča javnemu podjetju in občini razvoj oblik sodelovanja s prebivalci, uporabniki zelenih površin in z lastniki zemljišč ter promocijo odgovorne rabe prostora in sodelovalnega urejanja.

4.2 UREJANJE JAVNIH ZELENIH POVRŠIN

Zelene površine opravljajo v urbanem okolju življenjsko pomembne (zdravstvene, okoljevarstvene) in druge (kulturne, gospodarske) funkcije, zaradi katerih je njihovo celovito urejanje v vsestranskem javnem interesu (Burgess et al., 1988; James et al., 2009). Urejanje javnih zelenih površin je v Sloveniji podobno kot urejanje prostora ena od izvornih nalog lokalne skupnosti (ZLS, 1993) in na osnovi zakona o varstvu okolja obvezna gospodarska javna služba v izključni pristojnosti lokalne skupnosti (ZVO-1, 2006). Na ravni države urejanje javnih zelenih površin ni natančno predpisano, zato si mora vsaka občina način vodenja evidenc in standarde urejanja določiti sama. Vloga države pri zagotavljanju javnih zelenih površin je zaenkrat v sistemu prisotna na ravni prostorskega planiranja in zelo omejeno pri zagotavljanju vzdrževanja (Urejanje javnih zelenih površin, 2007; Černe, 2009). Če upoštevamo funkcije javnih zelenih površin ugotovimo, da je zagotavljanje javnih zelenih površin povezano tudi z zakonodajo in predpisi z drugih področij, ki so omejeno vključena v upravljanje s temi površinami. Razmere kažejo, da je urejanje javnih zelenih površin v času spreminjanja sistema bilo deležno pomanjkanja pozornosti kar je vplivalo na načelne zahteve v procesu zagotavljanja površin s planiranjem in upravljanje zožilo na lokalno javno gospodarsko dejavnost vzdrževanja javnih površin v lasti občin. Kot opozarjajo Smaniotto, Šuklje Erjavec in Mathey (2008: 96) tudi *»prepoznavanje pomena zelenih površin in koristi, ki jih prinašajo, še ne pomeni, da je razvoj zelenih površin prednostna naloga za politiko«* in razlagajo odnos med pomenom javne politike in zagotavljanjem sredstev za njeno izvajanje. Če urejanje zelenih površin ni ena prednostnih nalog v javni politiki, v praksi to pomeni, da za urejanje ni možno pridobiti potrebnih sredstev, pri čemer kot sredstva v urejanju javnih in drugih zelenih površin razumemo: prostor, denar, človeške vire in znanje, ki so potrebni za uresničevanje ciljev urejanja.

Sistem urejanja javnih zelenih površin se je kot del sistema komunalnih dejavnosti v Sloveniji po letu 1992, ustavnih spremembah in preusmeritvi v tržno gospodarstvo, spremenil. Ukinitve družbene lastnine in privatizacija sta takrat vplivali na spremembe v upravljanju s prostorom, v organizaciji

komunalne dejavnosti in v izvajanju javnih služb. To je odprlo potrebo po ločevanju med javnimi in zasebnimi zelenimi površinami in vprašanja, kako razmejitve izvesti v prostoru (Simoneti, 2001: 74-75). Občine za to nalogo niso dobile nobenih posebnih navodil ali priporočil, njihov interes za urejanje vseh površin v splošni javni rabi pa je bil omejen (glej tudi Vrbica 2016). Sprva so zato večinoma prekinile z izvajanjem javne službe urejanja in vzdrževanja tistih javnih zelenih površin, za katere so predvidevale, da bodo postale zasebne kot na primer zelene površine v večstanovanjskih območjih. Ker se je urejanje lastniških razmerij v praksi zavleklo, razmere pa so se poslabšale, še posebej in najprej na otroških igriščih, so občine ponovno začele z nujnimi vzdrževalnimi deli (ibid.; Simoneti, 2000). V praksi razmejitev lastništva še danes ni v celoti izvedena. Sklepamo lahko, da so bili pogoji za izvedbo razmejitve slabo opredeljeni, in da na ravni države niso bile upoštevane okoliščine in možne posledice razmejevanja v prostoru. Aktualne razmere kažejo, da se preobrazba sistema urejanja javnih zelenih površin še ni v celoti končala in da so sedanje sistemske rešitve iz tega vidika pomanjkljive (Simoneti, 2000; Černe, 2009; Javni površine, 2015).

Naj ponovno pojasnimo, da urejanje zelenih površin v tej razpravi povezujemo z vsemi fazami dela, ki so potrebne za zagotavljanje želenega obsega in kakovosti zelenih površin v prostoru, torej z načrtovanjem, gradnjo, vzdrževanjem in rabo ter prenovo. Ocenjujemo, da je taka razlaga pomena ustrežnejša z vidika ciljev in nalog urejanja zelenih površin kot ožja, ki po spletu okoliščin in zakonodajne diktacije pomen urejanja pri nas povezuje predvsem z vzdrževanjem. Sistem urejanja teoretično povezuje tri vsebinske sklope to je površine (kaj), pogoje urejanja (kako) in izvajalce (kdo). V praksi gre za kompleksen sistem, v katerem se, če odmislimo naravne procese, povezave in vplive, na posameznih zelenih površinah prekrivajo pravila in ravnanja zelo različnih izvajalcev, od institucionalno organiziranih javnih sistemov do individualnih lastnikov in nevladnih organizacij. Urejanje javnih zelenih površin je pomemben del tega celovitega sistema in kot bomo skušali razložiti v nadaljevanju ne more delovati izolirano.

V iskanju odgovora na vprašanje, kako dobro je slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin pripravljen na izzive prihodnosti, bomo preverili področni zakonodajni okvir, izbrane predhodne raziskave in izvedli raziskavo o načinu izvajanja obvezne lokalne javne službe »urejanje javnih zelenih površin« v slovenskih mestnih občinah. Raziskava je izdelana z analizo občinskih predpisov s področja gospodarskih javnih služb, analizo občinskih prostorskih načrtov, pregledom občinskih internetnih strani in s pomočjo pol strukturiranih intervjujev s pristojnimi za urejanje javnih zelenih površin v vseh enajstih slovenskih mestnih občinah pozimi leta 2016.

4.2.1 Zakonodajni okvir

Urejanje javnih zelenih površin v slovenski praksi vodijo zakonodaja in predpisi s področja lokalne samouprave, prostorskega načrtovanja in izvajanja gospodarskih javnih služb s področja varstva okolja. Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2, 2007) določa, da je občina temeljna lokalna samoupravna skupnost, v kateri ljudje demokratično odločajo »o svojih neposrednih interesih na področju, kot so komunala, varstvo okolja, socialno varstvo in skrbstvo, urejanje in gospodarjenje s prostorom« (Štaut, 2006: 10). Občina se zato osredotoča na lokalne probleme in »zadeve javnega pomena«, ki jih določa s splošnimi akti, ali so določene z zakoni (ibid.: 10). Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007) določa občinam obveznost načrtovanja in urejanja javnih in drugih

zelenih površin in njihovih funkcij na celotnem teritoriju občin in posebej podrobno v naseljih. Zakonodaja o gospodarskih javnih službah (ZGJS, 1993) določa oblike in pogoje izvajanja gospodarskih javnih služb, medtem ko zakon o varstvu okolja (ZVO-1, 2004) med obvezne lokalne gospodarske javne službe uvršča »urejanje in čiščenje javnih površin« v okvir katere sodi tudi urejanje javnih zelenih površin.

Zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007) opredeli, da so »zeleno površine naselja površine namenjene preživljanju prostega časa, predvsem rekreaciji in športu na prostem, parki ter druge javne zelene površine, ki so namenjene izboljšanju kvalitete bivanja v naselju« ter v povezavi s Pravilnikom o izdelavi občinskega prostorskega načrta (Pravilnik o izdelavi ..., 2007) in Prostorskim redom Slovenije (Uredba o prostorskem redu, 2004) podrobneje določa način prostorskega načrtovanja zelenih površin. Zakon zelene površine določi kot eno od namenskih rab v občinskem prostorskem načrtu, opredeli ureditve lokalnega pomena in narekuje občinam izdelavo strateškega in urbanističnega načrta za območja mest, naselij mestnega značaja in naselij, ki bodo taka postala. Ena od sestavin občinskega strateškega načrta, ki se izdelava za celotno območje občine, so usmeritve za razvoj v krajini, ki določajo razvojna območja, vezana na naravne vire (npr. kmetijstvo, gozdarstvo, vode, turizem in rekreacija, mineralne surovine), posebna območja ohranjanja in razvijanja prepoznavnosti, območja za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami ter območja zaščite, reševanja in območja za potrebe obrambe (Pravilnik, 2007: 11. člen). Urbanistični načrt je osnova za celovito načrtovanje razvoja naselij in se izdelava za urbana središča, lahko pa tudi za druga naselja v občini, če je izdelava utemeljena zaradi potreb celovite prenove, večje širitve ali turističnega značaja naselja (Pravilnik, 2007: 37. člen). Urbanistični načrt mora med drugim vsebovati koncept zelenega sistema naselja, v okviru katerega se določijo sestavine sistema in njihova medsebojna povezanost ter povezanost z drugimi strukturami v naselju in občin, konkretno na občinsko strateško zasnovano razvojno krajino. V podrobnejšem delu urbanističnega načrta se opredeli območja celovite prenove, notranjega razvoja, širitve naselja, večja zaključena območja javnih in zelenih površin naselja (območja zelenega sistema) ter območja ohranjanja in vzdrževanja stanja. Za ta območja se prouči in okvirno prikaže: enote urejanja prostora, podrobnejša namenska raba, elementi urbanističnega in arhitekturnega oblikovanja območij in objektov, javne in zelene površine ter druge oblike javnega dobra, območja urejanja zemljišč za gradnjo, prometne ureditve in javne površine za mirujoči promet (Pravilnik, 2007: 41. člen). V izvedbenem delu občinski prostorski načrt za posamezne enote urejanja prostora določi območja namenske rabe, prostorske izvedbene pogoje in območja, za katera se pripravi občinski podrobni prostorski načrt. Zelene površine so opredeljene kot osnovna namenska raba na območjih stavbnih zemljišč, lahko pa jih občina v načrtu opredeli podrobneje v zelene površine za oddih, rekreacijo in šport, parke, površine za vrtičkarstvo, druge urejene zelene površine in pokopališča.

Ugotovimo lahko podobno kot že predhodno Šuklje Erjavec (2006: 45), da zakon ne upošteva dvojne narave zelenih površin, to je njihove prostorske pojavnosti in njihovih funkcij v prostoru, ki vplivajo na to, da se zelene površine lahko pojavljajo v prostoru kot samostojen sistem (zeleni sistem), samostojna namenska raba (območja zelenih površin) in zelene površine znotraj drugih namenskih rab v obliki prekrivajoče rabe (stanovanjske krajine, otroška igrišča, ...). V tem smislu je zakon pomanjkljiv in kot kažejo razmere v praksi bi ga bilo treba za zagotovitev ustrezne količine in kakovosti javnih zelenih površin v naseljih dopolniti s strateškimi razvojnimi priporočili in pozorno spremljati načrtovanje v posameznih občinskih aktih.

Zakon o prostorskem načrtovanju določa tudi postopek priprave prostorskih načrtov, v katerem določa, da je treba tudi pri načrtovanju zelenih površin na ravni občine upoštevati pogoje nosilcev urejanja prostora, ki zadevajo ohranjanje narave, varstvo kulturne dediščine, upravljanje z vodami in gozdovi, zaščito kmetijskih zemljišč in druge, ki jih določa druga zakonodaja. S tem zakon odreja potrebo po upoštevanju različnih vidikov urejanja, ki kot smo že opozorili vplivajo na obseg javnih zelenih površin v občinskih aktih in ter na pogoje in storške večfunkcionalnega urejanja, ki praviloma bremenijo občino.

Pravilnik o izdelavi občinskega prostorskega načrta (Pravilnik o vsebini ..., 2007) opredeljuje pogoje za določitev podrobnih izvedbenih pogojev urejanja prostora. Ti povzemajo strateške usmeritve in se nanašajo na konkretno urejanje zelenih površin v območjih namenske rabe in tudi na ravnanje z zelenimi površinami v drugih namenskih rabah. V tem smislu dopolnjuje zakon Dodatna navodila za načrtovanje namenske rabe, izdelavo strokovnih podlag in opredelitev podrobnih izvedbenih pogojev vsebuje Prostorski red Slovenije. Prostorski red RS (2004) kot zelene površine naselja opredeli »vse površine, ki izkazujejo določeno mero naravnosti, in to ne glede na lastnino, funkcijo in lego v prostoru«, ter tako ustrezno poudari prostorsko pojavnost zelenih površin, ni pa opozarja Šuklje, jasno navezan na prostorsko zakonodajo (Uredba o prostorskem redu, 2004: 5.člen; Šuklje Erjavec, 2006) kar v praksi lahko vodi v to, da se priporočila iz Prostorskega reda ne upoštevajo v celoti. Prostorski red izpostavi pomen urejanja vseh zelenih površin v naselju ter v posebnem poglavju določi, da je treba z načrtovanjem zelenih površin:

- zagotoviti površine za rekreacijo in šport, parke, druge zelene površine in pokopališča,
- načrtovanje novih ter varovanje, vzdrževanje in prenovo obstoječih zelenih površin,
- oblikovanja prostora z zelenimi površinami,
- komunalno opremiti zelene površine,
- preprečiti spremljajoče rabe, ki lahko pomenijo izgubo naravnosti in odprtosti ter javne dostopnosti zelenih površin,
- sanacijo območij z urejanjem novih zelenih površin,
- ohranjati ekološko pomembnih in drugih vrednih zelenih površin pri širjenju naselja,
- zagotoviti desetminutno in varno peš dostopnosti do zelenih površin,
- posebno pozornost posvetiti potreba, otrok, mladostnikov, starejših prebivalcev ter ljudi s posebnimi potrebami
- zagotoviti kvaliteto celotnih oblikovalskih in funkcionalnih rešitev ter opreme, ki zagotavljajo ustrezno rabo in vzdrževanje (Uredba o prostorskem redu, 2004: 37.člen). Prostorski red določa tudi načine načrtovanja v krajini (ibid., člen 54. - 65.). Kljub temu lahko ugotovimo, da so določila Prostorskega reda pomanjkljiva. Kot ugotavlja Šuklje, pravila za načrtovanje niso dovolj sistematično opredeljena po tipih naselij in tipih zelenih površin in hkrati tudi niso vključena v pravila, ki določajo načrtovanje drugih namenskih rab (Erjavec Šuklje, 2006: 10). Doležal dodatno ugotavlja, da določila prostorskega reda niso dovolj podrobna in ne prinašajo merljivih kazalnikov, »na podlagi katerih bi lahko prostorski načrtovalci argumentirano ohranjali namembnost zelenih površin v prostorskih aktih občine ter načrtovali razvoj novih« (Doležal, 2006).

Urejanja javnih zelenih površin se zakon o prostorskem načrtovanju dotika tudi v delih, ki določajo pogoje urejanja gospodarske javne infrastrukture in drugih omrežij v javni rabi. Dejstvo, da so javne zelene površine eno od omrežij v javni rabi, v zakonskih določilih ni posebej poudarjeno. Zakon

opredeli gospodarsko javno infrastrukturo kot »objekti ali omrežja, ki so namenjeni opravljanju gospodarskih javnih služb skladno z zakonom ter tista gospodarska infrastruktura, ki je kot taka določena z zakonom ali odlokom lokalne skupnosti, kakor tudi drugi objekti in omrežja v splošni rabi« (ZPNačrt 2007, 2. člen). Zakon tudi zahteva, da občine komunalno opremijo načrtovane prostorske ureditve in objekte ter določa, da so komunalna oprema:

»1. objekti in omrežja infrastrukture za izvajanje obveznih lokalnih gospodarskih javnih služb varstva okolja po predpisih, ki urejajo varstvo okolja,

2. objekti in omrežja infrastrukture za izvajanje izbirnih lokalnih gospodarskih javnih služb po predpisih, ki urejajo energetiko, na območjih, kjer je priključitev obvezna,

3. objekti grajenega javnega dobra, in sicer: občinske ceste, javna parkirišča in druge javne površine« (ZPNačrt 2007, 72. člen). V občinskem prostorskem načrtu je treba izdelati »usmeritve za razvoj poselitve in za celovito prenovo, usmeritve za razvoj v krajini, za določitev namenske rabe zemljišč in prostorskih izvedbenih pogojev ter zasnovo gospodarske javne infrastrukture lokalnega pomena« (ZPNačrt 2007, 39. člen), v urbanističnem načrtu določiti »javne površine in druge oblike javnega dobra«, »zeleno površine naselja« in »gospodarsko javno infrastrukturo« (ZPNačrt 2007, 41. člen), v prostorskih izvedbenih pogojih pa mora občina določiti pogoje glede priključevanja objektov na gospodarsko javno infrastrukturo in grajeno javno dobro. Gospodarska javna infrastruktura je podrobneje določena v pravilniku, ki določa podrobne pogoje izdelave občinskega prostorskega načrta in med drugim določa, da se v zasnovi gospodarske javne infrastrukture, prikažejo obstoječa omrežja in objekti državnega in regionalnega pomena ter pomembnejša obstoječa in načrtovana omrežja in objekti lokalnega pomena s področij: »prometne infrastrukture, elektronskih komunikacij, kjer se opredeli način zagotavljanja komunikacijskih storitev, energetike, skladno z lokalnim energetskim konceptom, komunalnega in vodnega gospodarstva ter varstva okolja in drugih področij gospodarske javne infrastrukture lokalnega pomena«. Pravilnik tudi določa, da mora občina v zasnovi gospodarske javne infrastrukture opredeliti načine navezovanja gospodarske javne infrastrukture lokalnega pomena na infrastrukturo državnega oziroma regionalnega pomena ter prikazati območja, kjer je potrebna dopolnitev ali obnova omrežij in objektov gospodarske javne infrastrukture v večjem obsegu (Pravilnik 2007: 7.člen). Ocenjujemo, da je obravnava javnih zelenih površin v tem kontekstu neprimerna in da bi bilo v več ozirih koristno, če bi bile javne zelene površine nedvoumno opredeljene kot vrsta omrežja in objektov gospodarske javne infrastrukture lokalnega pomena s področja varstva okolja. Podobno ocenjuje v presoji zakonodajnega okvira z vidika načrtovanja in urejanja javnih zelenih površin Šuklje Erjavec (2006: 44), ko pravi, »če se pod objekti v javni rabi smatra tudi javne zelene površine, je to potrebno drugače in bolj eksplicitno formulirati«.

V praksi občinski prostorski načrt deluje kot kompleksna zbirka določil, ki skrbijo za skladen in celovit razvoj vseh zelenih površin naselja od strateške do podrobne ravni. Podrobna določila v posameznih enotah urejanja prostora naj bi hkrati zagotavljala varstvo in razvoj posameznih zelenih površin in njihovo vpetost v zeleni sistem naselja in občinsko zasnovo krajine, to je na strateško raven. Občine v podrobnih določilih tudi varujejo obstoječe zelene površine znotraj drugih namenskih rab in določajo pogoje urejanja novih zelenih površin ob novogradnjah. Posamezne občine poleg površin v procesu načrtovanja obravnavajo tudi zelene prvine kot so drevesa in podrobno predpisujejo ravnanje z obstoječim drevjem in pogoje saditve novega (npr. v MO Koper, MO Ljubljana, MO Maribor, MO Novo mesto).

Tako obravnavane zelene površine občine so v praksi v upravljanju in lasti različnih pravnih in fizičnih oseb. Funkcije zelenih površin, kot so zdravstvena, ekološka, kulturna ali uporabna in z njimi povezani režimi upravljanja, kot so varstvo vodnih virov ali gozdov, varstvo pred poplavami ali ohranjanje narave in kulturne dediščine, se v prostoru tudi prekrivajo. Za učinkovito upravljanje z zelenimi površinami in njihovimi funkcijami je zato nujno sodelovanje med različnimi nivoji, področji in načini upravljanja. Zakonodajne rešitve s področja urejanja prostora in izvajanja javne službe urejanja javnih zelenih površin takega sodelovanja ne predvidevajo.

Praksa dokazuje, da prostorska zakonodaja občinam nalaga odgovornost za načrtovanje in zagotavljanje javnih in drugih zelenih površin z omejeno podrobnimi navodili in možnostmi ter postavlja občine v položaj, ko so zainteresirane za delovanje celotnega zelenega sistema, a hkrati res pristojne samo za urejanje javnih zelenih površin v svoji lasti. Razmere slikovito opiše izjava sogovornice iz aktualne raziskave o urejanju javnih zelenih površin v mestnih občinah v komentarju o ukrepanju občine pri čiščenju vodotokov, za katere je sicer pristojna država: »... če ljudje niso zadovoljni, varni, pa čutimo težave mi, občina« (Intervju Slovenj Gradec, 2016).

Na občinah zatrjujejo, da na osnovi določil prostorskega občinskega načrta ne morejo preprečiti ravnanja lastnikov, ki ne upoštevajo določil prostorskega akta. Najbolj očiten primer takega ravnanja je ravnanje zasebnih lastnikov z odraslim drevjem. Občine ga pogosto zaradi videza in ekološke vrednosti v občinskih prostorskih načrtih varujejo, a v praksi poročajo, da zaščite ne uspejo uveljaviti. Za nadzor nad izvajanjem občinskega prostorskega načrta je zadolžen Republiški inšpektorat za okolje in prostor, ki pa na tovrstne pozive občanov in občin ne reagira. Po zagotovilih izkušenih prostorskih načrtovalcev se za izvedbo posegov in del v prostoru, ki ne zahtevajo upravnega postopka in izdaje dovoljenj, ne upošteva določil občinskega prostorskega akta. Podobno velja tudi za Prostorski red. Povezava med prostorskim načrtovanjem zelenih površin in urejanjem prostora, ki vključuje vzdrževanje in prenovo, najpogosteje seveda ne zahteva nobenih posebnih dovoljenj ter tako kaže, da je občinski prostorski načrt pomanjkljiva osnova za izvajanje vseh potrebnih del in nalog s področja zagotavljanja urejenih javnih in drugih zelenih površin.

Zakon o gospodarskih javnih službah določa, da država oziroma občine z gospodarskimi javnimi službami v javnem interesu zagotavljajo javne dobrine za zadovoljevanje javnih potreb, kadar in kolikor ni mogoče trajno in nemoteno proizvajanje na trgu. Gospodarske javne službe se določijo z zakoni s področja gospodarske infrastrukture, vodnega gospodarstva in gospodarjenja z drugimi vrstami naravnega bogastva in varstva okolja. Zakon tudi določa, da je pri zagotavljanju javnih dobrin pridobivanje dobička podrejeno zadovoljevanju javnih potreb, opredeli možne oblike in načine izvajanja obveznih in izbirnih lokalnih javnih služb ter zahteva, da občine posebej v svojih aktih določijo, katere obvezne in izbirne javne službe bodo izvajale in kako. Tehnični, oskrbovalni, stroškovni, organizacijski in drugi standardi ter normativi za opravljanje gospodarskih javnih služb se urejajo s predpisi pristojnih ministrov (ZGLS, 1993). »Pristojni minister standardov in normativov urejanja javnih zelenih površin ni sprejel. Občine si morajo zato določiti uporabo svojih, ali drugih obstoječih standardov, ki jim služijo kot podlaga za preverjanje učinkovitosti izvajalca urejanja oziroma odobritve stroškov urejanja« (Urejanje javnih zelenih površin, 2007: 17).

Zakon o varstvu okolja določa, da je ena od obveznih lokalnih gospodarskih javnih služb »urejanje in čiščenje javnih površin« (ZVO-1, 2004: 149. člen). Urejanje javnih zelenih površin je del te javne

lokalne službe. Zakon o varstvu okolja je originalno kot eno od sedmih obveznih gospodarskih služb lokalnega pomena določil »urejanje javnih poti, površin za pešce in zelenih površin« (ZVO, 1993: 26 člen). Čez dobrih deset let pa se je s spremembami zakona določila združitev službe z obvezno službo »javna snaga in čiščenje javnih površin« v novo obvezno javno službo »urejanje in čiščenje javnih površin« (ZVO-1, 2004: 149. člen). Načini imenovanja obvezne lokalne javne službe zbrani iz aktualnih odlokov o lokalnih gospodarskih javnih službah slovenskih mestnih občin januarja 2016 kažejo, da so mestne občine izbrale različna imena:

- urejanje in čiščenje javnih površin: Celje, Nova Gorica, Novo mesto, Ptuj, Slovenj Gradec, Velenje;
- urejanje in čiščenje javnih zelenih površin: Ljubljana;
- urejanje in čiščenje zelenih javnih površin: Maribor;
- urejanje zelenih površin: Kranj;
- upravljanje in vzdrževanje javnih zelenih površin: Koper
- vzdrževanje parkov, nasadov, zelenic ter vseh drugih zelenih površin: Murska Sobota.

Ob tem ima mestna občina Celje organizirano še dodatno izbirno lokalno službo: urejanje in vzdrževanje javnih zelenih površin, mestna občina Novo mesto pa dodatno izbirno lokalno službo: izvajanje del v gozdovih v lasti Mestne občine Novo mesto. Kot lahko vidimo, je šest občin povzelo zakonsko rešitev in v svojem odloku določilo z zakonom novo predvideno obvezno lokalno službo »javna snaga in čiščenje javnih površin«, dve od teh sta kot izbirno lokalno službo določili še dodatno posebno službo, namenjeno urejanju zelenih površin, ostalih pet mestnih občin pa je kot obvezno lokalno službo določilo službo, ki v imenu na različne načine omenja zelene površine.

Samo ime lokalne službe seveda ni ključnega pomena, če ne vpliva na organizacijo in vsebino dela. Pregled zakonodaje razkriva, da v slovenskem pravnem redu niso predpisani nacionalni standardi za urejanje javnih zelenih površin in da minister za prostor v podzakonskih aktih Zakona o prostorskem načrtovanju tudi ni predpisal obveznega vodenja podatkov o javnih zelenih površinah, medtem ko je podrobno določil druge vsebine zbirnega katastra komunalnih naprav, zato se ob spremembi imena lahko upravičeno sprašujemo o razlogih za ravnanje zakonodajalca (Urejanje javnih zelenih površin, 2009; Černe, 2009). Računsko sodišče je v reviziji o ureditvi razmerij pri infrastrukturi za izvajanje gospodarskih javnih služb ocenilo, da »v Sloveniji ni vzpostavljenega pravnega reda, ki bi jasno, pregledno in sistemsko urejal razmerja pri infrastrukturi za izvajanje gospodarske javne infrastrukture in da v pravnem redu ni vzpostavljene javne evidence, ki bi imela status javne knjige in bi zagotavljala podatke o lastništvu infrastrukturnih objektov, naprav in omrežij« (Ureditev ..., 2011: 4-5). Pregled zakonodaje tudi razkriva, da so Slovenske občine pri izvajanju javne službe namenjene urejanju javnih zelenih površin v veliki meri prepuščene same sebi.

V slovenski praksi urejanja prostora hkrati ni zelo dolge kontinuitete dobre prakse, ki bi lahko nadomestila pomanjkanje enotnih podrobnih predpisov s področja urejanja javnih zelenih površin. Zaradi spremembe komunalnega sistema v devetdesetih letih se je tradicija urejanja javnih površin v slovenskih občinah prekinila. Od občine do občine so se pogoji urejanja, površine v javnem sistemu urejanja, organizacija dela, izvajalci in posledično tudi način dela na terenu spreminjali različno. Ključno za področje urejanja javnih zelenih površin je, da v primerjavi z drugimi komunalnimi dejavnostmi že pred preobrazbo ni bilo zelo podrobno enotno urejeno. Černe ugotavlja, da že v sedemdesetih Zakon o katastru komunalnih naprav (ZKKN, 1974) ni predvideval obveznega vodenja podatkov o javnih zelenih površinah, zato »za območje celotne Slovenije ni bil določen enoten sistem

ter tehnični normativi in organ, ki bi ga zakon obvezal za zagotovitev vodenje te evidence» in javne zelene površine so bile tako »zgolj fakultativna vsebina katastra komunalnih naprav« (Černe, 2009: 7). Preobrazba komunalnega sistema je v devetdesetih v občinah različno vplivala na lastniško in organizacijsko preoblikovanje komunalnih podjetij ter na spremembe v procesih in praksi izvajanja dela, v delitvi pristojnosti in udeležencih. Predvsem pa je preobrazba na nov način odprla vprašanja, katere površine ureja občina, na kašen način in kdo naj jih ureja. Po ugotovitvah Računskega sodišča dobrih deset let po spremembi komunalnega sistema: »večina občin ni vzpostavila procesa, ki bi omogočil učinkovito porabo proračunskih sredstev pri zagotavljanju urejanja javnih zelenih površin v letu 2007. Občine večinoma določijo zgolj obseg sredstev, ki ga nameravajo nameniti za urejanje javnih zelenih površin, odločitve o načinu urejanja javnih zelenih površin in načinu porabe teh sredstev pa prepuščajo izvajalcu urejanja javnih površin (Urejanje javnih zelenih površin, 2007: 4).« Ob tem je Računsko sodišče opozorilo, da se morajo občine v veliki meri znajti same, ker pristojni minister standardov in normativov za izvajanje urejanja javnih zelenih površin ni sprejel zato »lahko občina določi uporabo svojih ali drugih obstoječih standardov, ki ji služijo kot podlaga za preverjanje učinkovitosti izvajalca urejanja javnih zelenih površin oziroma odobritve stroškov izvajanja naročenih aktivnosti pri urejanju javnih zelenih površin (Urejanje javnih zelenih površin ... 2007: 17).«

Primer tega, kako je proces preobrazbe sistema izvajanja komunalnih dejavnosti vplival na urejanje javnih zelenih površin v devetdesetih letih, so otroška igrišča v stanovanjskih soseskah. Z raziskavo smo razkrili, da so kritične posledice prekinitve izvajanja javne službe vzdrževanja zelenih površin na zelenih in javnih površinah stanovanjskih sosesk, najprej pokazale prav na otroških igriščih (Simoneti et al., 1998). Sredi devetdesetih let so bila otroška igrišča v ljubljanskih stanovanjskih soseskah v tako slabem stanju, da je morala ukrepati civilna družba. Predstavnice Mestne zveze prijateljev mladine Slovenije so posredovale pri takratni županji in na podlagi evidence razmer s fotografijami iz več kot sto lokacij dosegle spremembo v ravnanju mestne uprave. V prihodnjih letih je občina postopoma v sodelovanju s Komisijo za otroška igrišča pri Mestni zvezi prijateljev mladine Slovenije, ki je prispevala podatke s terena in sooblikovala prioritete predloge, izvedlo nujna vzdrževalna dela, odstranilo nevarna igrala, nato pa ponovno vzpostavilo sistem nekakšnega minimalnega nujnega javnega vzdrževanja teh igrišč ter celo začelo s prvimi skromnimi prenovami igrišč v stanovanjskih soseskah (ibid.). Primer kaže na to, da sta bila pri preobrazbi komunalnih služb in privatizaciji stanovanjskega fonda podcenjena tako vprašanje o pripadanju javnih in zelenih površin skupnega značaja kot vprašanje pomena teh površin in funkcij, ki jih zagotavljajo bližnjim prebivalcem in širšemu naselju. Po svoje pa raziskava razkriva še eno pri preobrazbi sistema zanemarjeno dejstvo in to je, kako tesno sta povezana prostorsko načrtovanje in kasnejše urejanje prostora. Problem te povezave pa se skriva v razmerju med lastništvom zemljišča in javnimi funkcijami zato je »določanje namenske rabe prostora javna zadeva v pristojnosti lokalne skupnosti in ne lastnika zemljišča, najsi bo ta pravna ali fizična oseba« (Simoneti, 2001: 72). Načrtovanje prostorskega razvoja in zagotavljanja funkcij, ki so v javnem interesu, kot so na primer tudi otroška igrišča, se zato nanaša na celotni teritorij naselja, ne glede na lastnino posameznih zemljišč. Dejstvo naj bi imelo vzajemen vpliv na ravnanje lastnikov in lokalne skupnosti, hkrati pa vpliva na odgovornost lokalne skupnosti za razmere, ki na koncu zahteva ukrepanje, kot se je to na primer zgodilo pri posredovanju na otroških igriščih v Ljubljani. Kot bo razvidno v nadaljevanju, je problem razmejitev pristojnosti za urejanje skupnih zelenih površin do danes ostal najbolj očiten prav v območju stanovanjskih sosesk. Hkrati postajajo iz drugih razlogov, kot so videz, urbana odvodnja in podobno, vse bolj aktualna potreba

občin po ukrepanju na zasebnih površinah in zato postaja določeno prežemanje javnega in zasebnega delovanja pri urejanju zelenih površin vse bolj pričakovano in potrebno.

Že leta 2001 smo v nalogi Komunalni sistemi in prostorski razvoj Slovenije ugotavljali, da je »*formalno organizacijski okvir iz Zakona o gospodarskih javnih službah eno od ključnih izhodišč za obravnavo javnih površin v naseljih in vendar ne edino. Problem oziroma širši pogled na problem odpira vprašanje neposredne opredelitve javnih površin, ki so v mestu obravnavane kot javne površine. Po zakonu so na osnovi določenih pogojev javne dobrine dostopne vsakomur. Opredelitev javnega interesa in javnih potreb pa sta gibki kategoriji, ki jih je težko prevesti v prostor. Če je dejavnosti, ki se v javnem interesu izvajajo na javnih površinah mesta možno preprosto naštet, je zelo težko sprejeti odločitve v zvezi s količinami prostora, ki naj bi jim bil namenjen. Koliko javnih otroških igrišč, zelenih površin, parkirnih mest, parkov, trgov, pokopališč naj bo v mestu, danes ni več vprašanje normiranja, pač pa vprašanje artikulacije javnega interesa. V tem koraku prihaja do konflikta interesov med javno službo, ki vztraja na ekonomičnosti in javnim interesom, ki stremi k povečevanju javnih površin v mestu. Usklajevanje je preprostejše na področjih, kjer je javni interes neposredno povezan z gospodarsko dejavnostjo, kot na primer pri parkiranju ali pokopavanju in mnogo zahtevnejše, megljeno na področjih tipa javna otroška igrišča ali območja za rekreacijo meščanov v naravi. Tržne možnosti zagotavljanja javnih površin omejene. Za večino socialno in ekološko pogojenih površin se v pogojih poudarjanja tržne ekonomije zagotavljajo javna sredstva in javni prostori v razmerah, ki ne zagotavljajo optimalnih razvojnih izhodišč. Opredelitev javnega interesa v najbolj radikalni posledici zahteva odkup take površine oziroma izplačila nadomestil lastnikov za javno uporabo. Stroški, ki jih načrtovanje in urejanje javnih površin v naselju predstavlja, tako postanejo nesprejemljivo visoki in obstaja nevarnost, da javne površine v planskem aktu niso opredeljene. Vsekakor je obstoječa zakonska opredelitev načina opredeljevanja javnih površin pomanjkljiva. Odgovornost naložena lokalni skupnosti, bi morala biti povezana z dodatnimi instrumenti, podzakonskimi predpisi za urejanje odprtega prostora v naseljih. Tak predpis bi moral povezovati javni interes s posameznimi interesi lastnikov, posamezne posege v prostor s posameznimi in javnimi sredstvi (Simoneti, 2001: 71).*«

4.2.2 Vzdrževanje javnih zelenih površin v mestnih občinah

Ugotovitve iz prehodnih raziskav kažejo na različne probleme v sistemu urejanja javnih zelenih površin in skupaj s teoretičnim delom navajajo na to, da je s proučevanjem razmer v vzdrževanju možno odkriti, kako povezano je urejanje in kako sodelujejo deležniki v urejanju. Zato smo zasnovali raziskavo o vzdrževanju oziroma o izvajanju obvezne lokalne javne gospodarske službe »urejanje in čiščenje javnih površin« v slovenskih mestnih občinah.

V analizi sistema smo se osredotočili na raven občine kot po Zakonu o lokalni samoupravi (ZLS, 1993), Zakonu o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007 in Zakonu o varstvu okolja (ZVO-1, 2004) pristojne za urejanje javnih zelenih površin. V raziskavi smo se kot kaže tudi slika 3 osredotočili na mestne občine, ker so zaradi vloge v sistemu občin in zaradi razlik med njimi primerne, da z njimi lahko pokažemo na delovanje sistema urejanja. Za vzorec mestnih občin smo se odločili, ker nam je zagotovil vpogled v ravnanje odgovornih v različno velikih naseljih regionalnega pomena in je dobra osnova za oceno stanja. Status mestne občine v Sloveniji po Zakonu o lokalni samoupravi lahko dobi

občina, ki ima na svojem ozemlju mesto z najmanj 20 tisoč prebivalci in najmanj 15 tisoč delovnih mest ter je gospodarsko, kulturno in upravno središče širšega območja (Zakon o lokalni samoupravi: 16. člen), izjema so lahko občine z manjšimi naselji posebnega zgodovinskega pomena. Hkrati mestne občine in njihova središča po številu prebivalcev niti niso največje občine in največja naselja kot je razvidno iz preglednic 1 in 2 kar kaže, da je vzorec mestnih občin lahko dovolj dobra osnova za prvo preliminarno oceno razmer v vzdrževanju in za presojo učinkovitosti sistemskih rešitev za to fazo urejanja.

Preglednica 1: Podatki o številu prebivalcev v mestnih občinah in v glavnih naseljih mestnih občin. (Vir podatkov: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1.1.2015)

Table 1: Population data in the city municipalities and in the main settlements of the city municipalities. (Vir podatkov: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1.1.2015)

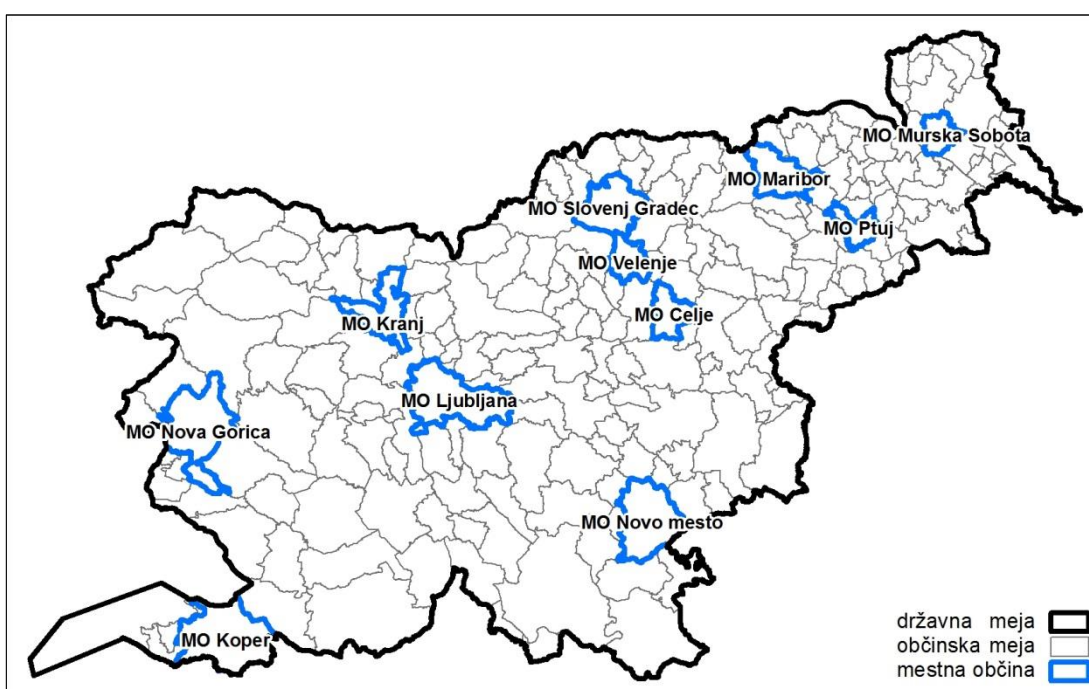
Ime občine	Število prebivalcev	Ime naselja	Število prebivalcev
LJUBLJANA	288.307	Ljubljana	279.756
MARIBOR	111.832	Maribor	95.589
KRANJ	56.115	Kranj	37.586
KOPER/CAPODISTRIA	51.045	Koper/Capodistria	25.306
CELJE	49.077	Celje	37.787
NOVO MESTO	36.503	Novo mesto	23.392
VELENJE	32.747	Velenje	25.019
NOVA GORICA	31.798	Nova Gorica	12.997
PTUJ	23.129	Ptuj	17.769
MURSKA SOBOTA	18.924	Murska Sobota	11.244
SLOVENJ GRADEC	16.720	Slovenj Gradec	7.380

Preglednica 2: Seznam enajstih največjih slovenskih občin in naselij po številu prebivalstva (Vir podatkov: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1.1.2015)

Table 2: List of eleven largest Slovenian municipalities and settlements by population (Source: SURS, MNZ, Centralni register prebivalstva in Register tujcev na dan 1.1.2015)

Ime občine	Število prebivalcev	Ime naselja	Število prebivalcev
LJUBLJANA	288.307	Ljubljana	279.756
MARIBOR	111.832	Maribor	95.589
KRANJ	56.115	Celje	37.787
KOPER/CAPODISTRIA	51.045	Kranj	37.586
CELJE	49.077	Koper/Capodistria	25.306
NOVO MESTO	36.503	Velenje	25.019
DOMŽALE	35.278	Novo mesto	23.392
VELENJE	32.747	Ptuj	17.769
NOVA GORICA	31.798	Trbovlje	14.028
KAMNIK	29.362	Kamnik	13.768
KRŠKO	25.884	Nova Gorica	12.997

Vse uprave mestnih občin so se na vabilo k sodelovanju v raziskavi odgovornih za urejanje javnih zelenih površin odzvale pozitivno. Vse občine so organizirale razgovore z osebami odgovornimi za izvajanje gospodarske javne službe »urejanje in čiščenje javnih površin«, v občinah Nova Gorica, Koper, Kranj, Celje, Novo mesto in Slovenj Gradec so se razgovorom pridružili tudi predstavniki služb odgovornih za prostorsko planiranje. V osmih od enajstih občin smo izvedli intervjuje, v treh (MO Murska Sobota, Ptuj in Velenje) pa so nam na vprašanja odgovorili pisno. Dodatno smo pregledali internetne strani vseh mestnih občin in s pomočjo internetno dostopnih podatkov tudi njihove lokalne odloke o gospodarskih javnih službah, predpise, s katerim so občine določile konkretne organizacijske oblike izvajanja obveznih lokalnih služb kot so koncesijske pogodbe na primer in podrobne predpise, ki določajo način izvajanja dela in nalog kot so pravilniki in odloki o izvajanju gospodarske javne službe, ki vključuje urejanje javnih zelenih površin.

Slika 3: Mestne občine v mreži slovenskih občin

Figure 3: City municipalities in the Slovenian municipalities' network

Organizacija urejanja javnih zelenih površin

Na pogovor smo preko vodstva mestnih uprav povabili pristojne za urejanje javnih zelenih površin. V vseh občinah so nas preusmerili na službe, pristojne za izvajanje gospodarskih javnih služb, konkretno na službo pristojno za javne in zelene površine. V šestih občinah (Celje, Koper, Kranj, Nova Gorica, Novo mesto, Slovenj Gradec) so na razgovoru sodelovali tudi predstavniki služb, pristojnih za urejanje prostora. Glede pristojnosti za urejanje javnih zelenih površin ni dvoma, da po presoji občin pripada odgovornim za izvajanje javnih gospodarskih služb. Urejanje javnih zelenih površin torej na občinah najprej in predvsem povezujejo z vzdrževanjem javnih zelenih površin, to je površin, ki so v lasti občine in v javni rabi. Iz pogovorov je očitno, da se v praksi urejanje navezuje na prostorsko načrtovanje na strateški in podrobni ravni ter tudi, da za potrebe usklajevanja med obema področjema

zaposleni prakticirajo različne oblike neformalnega medsebojnega sodelovanja (Celje, Koper, Novo mesto, Slovenj Gradec).

Na večini občin (osem od enajstih) je za področje izvajanja javne gospodarske službe zadolžena ena oseba, praviloma z izobrazbo s komunalno gradbenega področja. V MO Ljubljana je v skupini več zaposlenih iz različnih strokovnih področij, ki imajo razdeljene pristojnosti za otroška igrišča, zasaditve in drevesa ter za gozdove. V MO Maribor imata dva zaposlena ločene pristojnosti za rastline in otroška igrišča, v MO Velenje ena pristojna oseba po potrebi sodeluje z občinskimi strokovnjaki pristojnimi za druga področja, večjo delovno skupino imajo na področju javne službe tudi v MO Koper. V MO Slovenj Gradec je pristojna oseba za izvajanje javne službe arhitekt, pooblaščenec župana. V MO Nova Gorica, Slovenj Gradec in Novo mesto pri urejanju javnih zelenih površin sodeluje tudi Hortikultura komisija, ki jo kot strokovni posvetovalni organ imenuje župan (v MO Novo mesto trenutno ni imenovana). Več občin (pet od enajstih) ima organizirano tudi neko obliko sodelovanja s četrtnimi in krajevnimi skupnostmi (Celje, Ljubljana, Murska Sobota, Nova Gorica, Koper), vse občine so zelo odprte za pobude občanov.

Mestne občine v svojih odlokih o gospodarskih javnih službah obvezno javno službo opredelijo različno: šest mestnih občin (Celje, Nova Gorica, Novo mesto, Ptuj, Slovenj Gradec, Velenje) jih navaja z zakonom določeno ime »urejanje in čiščenje javnih površin«, dve od teh sta med izbirne službe dodali tudi službo, namenjeno posebej zelenim površinam: Celje - urejanje in vzdrževanje javnih zelenih površin in Novo mesto - izvajanje del v gozdovih v lasti Mestne občine Novo mesto in urejanje zelenih površin. Ostalih pet mestnih občin si je določilo dodatno obvezno službo, ki se z imenom neposredno navezuje na urejanje zelenih površin:

- upravljanje in vzdrževanje javnih zelenih površin (Koper),
- urejanje zelenih površin (Kranj),
- urejanje in čiščenje javnih zelenih površin (Ljubljana),
- urejanje in čiščenje zelenih javnih površin (Maribor),
- vzdrževanje parkov, nasadov, zelenic ter vseh drugih zelenih površin (Murska Sobota).

Tudi imena dokumentov o lokalni javni službi, ki vključuje naloge urejanja in čiščenja javnih površin in se nanaša na urejanje zelenih površin, se med občinami precej razlikujejo:

- Odlok o urejanju, vzdrževanju in varstvu javnih in drugih zelenih površin v Mestni občini Celje,
- Odlok o urejanju, varstvu in vzdrževanju javnih zelenih površin ter otroških igrišč na območju Mestne občine Kranj,
- Odlok o občinskih cestah in javnih površinah,
- Odlok o urejanju in čiščenju občinskih cest in javnih zelenih površin,
- Odlok o zelenih površinah na območju Mestne občine Maribor,
- Odlok o načinu opravljanja gospodarske javne službe vzdrževanja parkov, nasadov, zelenic ter vseh drugih zelenih površin na območju Mestne občine Murska Sobota,
- Odlok o koncesiji za opravljanje lokalne gospodarske javne službe urejanja in čiščenja javnih površin na območju Mestne občine Nova Gorica za mesto Nova Gorica in naselja Solkan, Kromberk, Rožna Dolina in Pristava,
- Odlok o urejanju zelenih površin, Mestna občina Novo mesto,
- Odlok o koncesiji za opravljanje določenih lokalnih gospodarskih javnih služb v Mestni občini Ptuj,
- Odlok o urejanju in čiščenju javnih površin na območju Mestne občine Slovenj Gradec,

- Odlok o načinu opravljanja lokalne gospodarske javne službe urejanja in čiščenja javnih površin v Mestni občini Velenje.

Večina mestnih občin, osem od enajstih, se je odločila za izvajanje javne službe v okviru javnega podjetja (Celje, Kranj, Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Ptuj, Slovenj Gradec). V mestnih občinah Ptuj (15 let) in Celje (7 let) javno podjetje izvaja dela s koncesijsko pogodbo, v Celju hkrati z javnim podjetjem del površin ureja občina s svojim režijskim obratom. V MO Kranj in MO Maribor pa del javnih zelenih površin urejajo v okviru javnega podjetja, del pa s koncesijo (Kranj – parkovne površine in nasadi, Maribor – obcestne in ulične zelene površine). V MO Nova Gorica in MO Velenje izvaja javno službo koncesionar s pogodbo za deset let, medtem ko ima koncesionar v MO Novo mesto dvoletno pogodbo. Vse občine v odlokih o izvajanju javne službe zahtevajo strokovno sestavo, usposobljenost in opremljenost izvajalcev.

Izvajanje javne službe se je v sedanjo organizacijsko obliko v vseh občinah oblikovalo postopoma, zadnje spremembe so izvedle občine po spremembah Zakona o varstvu okolja leta 2004. Kontinuiteta izvajanja del in nalog se je v občinah prekinila po letu 1990 organizacijsko, kadrovske pa ne nujno in povsem. O močnejši kontinuiteti dela zaposlenih na terenu poročajo predvsem v MO Koper, kjer *»komunala Koper raste že od šestdesetih let dalje«* in MO Ljubljana, kjer je javno podjetje prevzelo zaposlene koncesionarja, ki se je oblikoval iz bivšega občinskega režijskega obrata. V MO Celje, Maribor, Kranj, Novo mesto in Velenje delajo povsem drugi izvajalci kot v preteklosti. V MO Nova Gorica kontinuiteto zagotavlja odgovorna oseba na občini. V MO Slovenj Gradec razlagajo, da kontinuiteto urejanja pomaga ohranjati Hortikultura komisija in samo dejstvo, da naselje ni veliko in to olajšuje pregled nad stanjem.

Z vidika organizacije dela je posebnost MO Celje, ki delo javne službe dopolnjuje z režijskim obratom, kjer delajo zaposleni v občinski upravi. Režijski obrat je v praksi vpet v delo pristojnih za izvajanje javne službe v MO in *»opravi zelo veliko dela na zelo obsežnem območju, tudi nepredvidena in nujna dela ter zato res zelo učinkovito prispeva k urejanju«* (Razgovor Slovenj Gradec, 13.01.2016). Zaposleni v režijskem obratu skrbijo za vsa javna otroška igrišča, športna igrišča, postavljajo in vzdržujejo klopi, koše za smeti, urejajo tlakovane poti, zaraščeno očistijo in vzdržujejo druge zelene površine, to so nezazidana stavbna zemljišča in obcestne pasove. Zaposlenim v obratu se v visoki sezoni in po potrebi pridružijo tudi zaposleni preko javnih del. Podoben učinek, velike prilagodljivosti na terenu in pri obsegu dela, sicer v skromnejšem obsegu, zagotavlja MO Nova Gorica z angažmajem invalidskega podjetja, ki so *»dečki za vse, čudeže smo naredili z njimi«* (Razgovor Nova Gorica, 6.1.2016).

Z izjemo pristojnih na MO Novo mesto so vsi sogovorniki z aktualno organizacijo javne službe zadovoljni. V Novem mestu opozarjajo, da je možnost menjave izvajalca vsake dve leti, ki jo določa koncesijska pogodba, lahko resna težava in si želijo trajnejše organizacijske oblike.

Namen in obseg javne službe

Obseg javne službe morajo občine po zakonu opredeliti z odlokom. V štirih MO (Celje, Kranj, Murska Sobota, Novo mesto) je odlok namenjen izključno urejanju zelenih površin, v ostalih pa so vsebine urejanja zelenih površin določene v enotnem odloku, ki določa službo urejanje in čiščenje javnih površin. V MO Maribor in Velenje imajo poleg odloka izdelane tudi dodatne pravilnike, ki določajo

podrobnejše standarde urejanja. Ostale občine pa standarde urejanja, območja, posamezna dela in intenzivnost izvajanja del, določajo kar v okviru osnovnega odloka.

Javna služba je v vseh občinskih odlokih določena bolj ali manj podobno: namenjena je urejanju, varovanju in vzdrževanju javnih zelenih površin s ciljem, da se ohrani njihova ekološka, sociološka, estetska, vzgojno-izobraževalna in naravovarstvena zasnova. Posebnost sta odloka MO Novo mesto in MO Murska Sobota. V primeru Novega mesta odlok naslavlja vse zelene površine in določa, da so zelene površine javne in zasebne ter dodaja: *»Vsakdo je dolžan s primernim vzdrževanjem svojih površin zagotavljati red in urejenost javnih in zasebnih zelenih površin«* in zahteva, da zasebne zelene površine urejajo, vzdržujejo in varujejo lastniki površin (Odlok, 2002: 1. člen). Podobno tudi odlok MO Murska Sobota v prvem členu določa, da zelene površine fizičnih in pravnih oseb, ki niso javnega pomena *»urejajo, varujejo in vzdržujejo lastniki oziroma uporabniki teh površin«*. (Odlok, 2007: 1. člen). Na ta način občini formalno razvijata pričakovanja tudi do urejenosti zelenih površin, ki niso javne in v lasti občine. Druge mestne občine prav tako skušajo z različnimi ukrepi, kot so spodbujanje urejanja, tekmovanja v urejenosti in opozarjanje, da bi lastniki urejali svoje zelene površine. V skrajnih primerih zanemarjanja občine ukrepajo same in namesto lastnikov izvedejo nujna dela, kot so odrez nevarnih vej ali žive meje, le zelo redko občine ukrepajo z inšpekcijskim prijavami. Ob tem v vseh mestnih občinah ugotavljajo, da so pri uveljavljanju ukrepov na zelenih površinah v zasebni lasti zelo omejene. *»Zasebna lastnina je nedotakljiva,«* je slikovito komentirala ravnanje ena od sogovornic (Razgovor Koper, 6.01.2016).

V javnem interesu lahko občina poseže na zelene površine v zasebni lasti, kadar je ogrožena varnost, ne pa tudi kadar gre za videz zelenih površin. Izjema je Murska Sobota, kjer pristojni zagotavljajo, da odlok daje komunalni inšpekciji možnost in pristojnost ukrepanja zoper lastnika zelene površine, ki kazi videz naselja. Pri zagotavljanju varnosti delovanje občin podpira Zakon o cestah, ki omogoča, da pri izvajanju ukrepov v lokalnem okolju, kot je odstranitev motečih vej, sodeluje občinska inšpekcija. Občine soglasno poročajo, da se prebivalci dobro odzivajo na opozorila izvajalcev javne službe (Koper, Celje, Ljubljana, Novo mesto, Slovenj Gradec) in običajno prostovoljno izvedejo potrebne ureditvene ukrepe. V posameznih občinah občasno demonstrativno ukrepajo, izvedejo grobi odrez na račun lastnikov in tako opomnijo lastnike na njihove obveznosti (Nova Gorica, Koper). Možnost posredovanja inšpekcije vidijo na občinah kot skrajni ukrep, ki pa se ga občani zavedajo in ima zato pri uveljavljanju javnega interesa za urejanje, pomemben učinek. Občine poročajo, da so inšpekcijske službe le redko res primorane ukrepati z izdajo kazenske odločbe (Koper, Nova Gorica, Slovenj Gradec). Kot je razmere opisala ena od sogovornic *»skuša komunala ukrepati mehko, občina dobro skrbi za svoje površine, veliko vlaga in sproti spremlja stanje na terenu«, ljudi na razmere opozarja tudi Hortikultura komisija, so pa tudi ljudje občutljivi in prijavijo neurejene razmere«* (Razgovor Slovenj Gradec, 13.01.2016). Sogovorniki ob tem opozarjajo, da s tem, ko lahko vplivajo na ureditve, ki segajo v javni prostor in lahko ogrožajo varnost, ne dosežejo vseh površin, ki soustvarjajo videz kraja in jih lastniki zanemarjajo in neustrezno uporabljajo. Pri tem posebej izpostavljajo ravnanje z drevesi, na katero so zelo občutljivi tudi prebivalci.

Vsi odloki MO določajo, da javna služba obsega urejanje javnih zelenih površin, kot so parki, drevoredi in nasadi ob cestah ter javna otroška igrišča, ki so v lasti občine in so prosto dostopni vsem pod enakimi pogoji. Občine druge javne zelene površine, ki so tudi v njihovi lasti, kot so površine ob vrtcih in osnovnih šolah ter športnorekreacijske površine, urejajo drugače, z drugimi strokovnimi službami in praviloma tudi z drugimi izvajalci na terenu. Javne zelene površine in otroška igrišča v

vseh MO tako vzdržujejo in urejajo na dva ločena načina. Tiste v javni rabi vzdržujejo v okviru javne službe, ostale ob šolah in vrtcih pa v okviru strokovnih služb pristojnih za družbene dejavnosti, najpogosteje povezano s športnimi in drugimi površinami. Po izjavah sogovornikov sodelovanje med enim in drugimi, tako na ravni občin kot med izvajalci del in nalog na terenu, ni običajno. Samo v občini Koper je bilo izpostavljeno, da dela na igriščih ob šolah in vrtcih lahko izvede tudi izvajalec javne službe, če ga ti zato posebej angažirajo.

Vse občine imajo urejene evidence, večino vodijo izvajalci javne službe, odgovorni na občinah pa jih souporabljajo. Razen v MO Kranj evidence niso dostopne javnosti. Pristojni na občinah so dnevno seznanjeni z načrtovanimi in izvedenimi delih tako v občinah, kjer imajo izdelane digitalne evidence (Kranj, Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Slovenj Gradec, Velenje) kot v občinah (Nova Gorica, Celje, Novo mesto), kjer zaenkrat še nimajo v celoti izdelanih digitalnih evidenc. Redni kontakti in dogovarjanje so potrebni za tekoče prilagajanje izvajanja del potrebam na terenu in so na vseh občinah dobro utečeni. Hkrati praktično na vseh občinah redno, napovedano in nenapovedano, torej tudi dodatno, preverjajo izvajanje dela in stanje na terenu. Izjema je MO Koper, kjer zatrjujejo, da je intenziteta in narava sodelovanja taka, da dodatnega nadzora na terenu praktično ne potrebujejo.

Program urejanja

Urejanje javnih zelenih površin v večini občini poteka na osnovi letnih programov. Izjema sta MO Novo mesto, kjer je program dvoleten, ker sovпада s koncesijsko pogodbo in MO Koper, kjer je letni program vzdrževanja zelo podroben in se izvaja skupaj z bolj grobo opredeljenim štiriletnim programom investicijskega vzdrževanja. Večina občin v obseg javne službe urejanja vključuje tudi investicijsko vzdrževanje, to so manjša nujna popravila in nadomeščanje opreme. Razen v Celju, Kopru in Mariboru imajo občine v programu mala investicijska dela vključena kar v skupni strošek rednega urejanja.

Večje investicije, kot so prenovе in nove ureditve, povsod ločijo od vzdrževanja in načrtujejo bolj dolgoročno ter praviloma tudi v okviru drugih strokovnih služb občine. Ob tem v občinah priznavajo, da so predvsem osredotočeni na centralne površine naselja, razlike med občinami pa tudi zelo velike. V MO Nova Gorica *»o programu prenovе ni mogoče niti sanjati«* (Razgovor Koper, 6.01.2016), v MO Novo mesto zaenkrat več sredstev kot ureditvam javnih zelenih površin še vedno namenjajo cestam in infrastrukturi, ki jih bolj potrebujejo. Sodelovanje med investicijskimi službami in s pristojnimi za izvajanje javne službe ter izvajalci na terenu je pri načrtovanju bolj dosledno kot drugod zagotovljeno v MO Koper, Slovenj Gradec in Celje. *»Vzdrževanje je upoštevano pri načrtovanju. Ko smo urejali trg smo kar nekaj časa porabili za usklajevanje prav zaradi vzdrževanja, ki bi ga lahko prvotni načrti povzročili. Ročno odmetavanje snega bi zahtevale rešitve, ki so jih predvideli. Ni pomembna samo estetika trenutka ampak je pomembno, da ureditev zdrži skozi čas. Zdaj smo zelo zadovoljni, ker deluje dobro.* (Slovenj Gradec.« O posameznih posvetovanjih med načrtovalci in zadolženimi za vzdrževanje poročajo tudi v MO Ljubljana, Novo mesto, Nova Gorica in Kranj.

Programi urejanja so zelo podrobni, določeni po območjih, intenzitetah in vsebini. Bolj natančni so pri površinah kot pri obravnavi rastlin. Predvsem program za delo z drevesi, pojasnjujejo v MO Celje je zaradi stanja, odvisnosti od vremenskih pojavov in občutljivosti prebivalcev težko natančno predvideti. Narava dela tudi sicer vpliva na to, da je pogosto treba v prostoru nujno ukrepati in se

prilagajati, zato izvajanje programa, načrtovanih del, praktično povsod poteka na osnovi dnevnih, tedenskih in mesečnih napovedi, poročil in usklajevanj med izvajalci in pristojnimi na občinah.

Za pripravo programov so v občinah formalno, z odloki, zadolženi izvajalci javne službe. A povsod programi nastajajo v več fazah in v procesu podrobnega usklajevanja med predstavniki občine in izvajalci urejanja. V MO Velenje imata enak delež pri pripravi programa Urad za komunalne dejavnosti in Urad za urejanje prostora. Vse občine na različne načine upoštevajo tudi pričakovanja prebivalcev in sodelujejo s krajevnimi in četrtnimi skupnostmi (Koper, Ljubljana, Maribor, Nova Gorica) ter spremljajo stanje terenu (Slovenj Gradec). MO Murska Sobota *»programe usklajuje z izvajalcem GJS in je dovzetna tudi za razne pripombe, sugestije in predloge ožjih delov lokalne skupnosti in ne nazadnje občanov, katerim je vse to namenjeno. Posluhuje se tudi anket, delavnic, okroglih miz, javnih razprav, kjer lahko tvorno sodelujejo občani oziroma zainteresirana javnost«* (Poročilo Murska Sobota). Tudi v MO Maribor opravijo zelo veliko sestankov s prebivalci in civilnimi iniciativami. V letu 2015 je MO Maribor tudi prvič omogočila, da je ena od četrtnih skupnosti izglasovala lokalne projekte in prejela participatorni proračun s katerim bo v letu 2016 izvedla različne posege s področja urejanja javnih površin, tudi javnih zelenih površin, kot so otroška igrišča in pasje poljane.

Mnenje prebivalcev in pobude občine spremljajo vse leto na različne načine, preko namenskih spletnih portalov kot so Servis 48 v Celju, Servis pobude meščanov v Ljubljani, Izboljšajmo Maribor, Pomoč občanu v Murski Soboti ter preko elektronske pošte in telefonskih kontaktov zaposlenih na občini in izvajalcev javne službe. Povsod je številu pozivov in pobud občanov veliko, v Celju in Ljubljani celo po več na dan in pristojni jih tekoče obravnavajo. Običajno se glede ukrepanja posvetujejo, ker *»vsega, ne moremo kar takoj narediti in vse tudi ni smiselno in to jim tudi razložimo«* (Razgovor Celje, 13.01.2016). Javnomnenjskih raziskav o zadovoljstvu z urejenostjo javnih zelenih površin in potrebah prebivalcev po ureditvah povezanih s temi površinami mestne občine ne izvajajo in posebne potrebe zato tudi ne čutijo. So pa v MO Kranj, Murska Sobota, Slovenj Gradec in Novo mesto pri pripravi Trajnostnih urbanih strategij izvedli različne oblike posvetovanja s prebivalci (delavnice, okrogle mize, ankete) in povsod ugotovili, da si prebivalci želijo več novih ureditev. V MO Maribor so manjšo javnomnenjsko raziskavo sprožili v Zavodu za turizem zaradi aktualne ideje o prenovi mestnega parka.

Financiranje

Urejanje javnih zelenih površin občine financirajo iz proračuna. Ob tem v vseh mestnih občinah odgovorni poročajo, da sredstev vedno primanjkuje, oziroma je dela vedno več kot je na razpolago sredstev. Obseg dela se spreminja zaradi narave dela, nepričakovanih dogodkov in potreb. Izvajalci so se zato primorani znajti: ročno delo nadomestijo s strojnimi, znižajo intenziteto vzdrževanja in podobno. Sogovorniki tudi ugotavljajo, da se v času krize sredstva za urejanje javnih zelenih površin prej in lažje znižajo kot druga. Najprej se skrčijo sredstva za nove investicije in sredstva za investicijsko vzdrževanje, lahko se celo začasno v celoti ali skoraj v celoti ukinejo kot na primer poročajo v MO Maribor, MO Nova Gorica in MO Novo mesto. Na večini občin sicer poročajo o stabilni vsoti sredstev za urejanje, o politični podpori urejanju in veliki zahtevnosti prebivalcev. Kot pravijo v MO Murska Sobota so stroški za urejanje zelenih površin *»v zadnjih letih več ali manj zelo podobni, oziroma so postali nekako konstantni z vidika občinskega proračuna. Kljub določenim novim*

zelenim površinam, se stroški vzdrževanja ohranjajo več ali manj na isti ravni, ker preprosto s proračunom ni možno zagotoviti več sredstev».

O večjem znižanju namenskih sredstev v zadnjem času poročajo v MO Novo mesto, kjer je struktura javnih zelenih površin zaradi značilnosti naselja precej neznčilna: mesto nima javnega parka, hkrati pa ima veliko javnih zelenih površin ob reki Krki in ob javnih cestah. Na občini zato poročajo, da kar polovico vseh sredstev vzdrževanje na letni ravni porabijo za borbo proti zaraščanju teh površin. V MO Celje odgovorni poročajo o velikih potrebah po nadomeščanju urbane opreme, ki jih obvladujejo z nakupovanjem skrajno preproste in poceni opreme.

Najvišji standard sodeč po porabi sredstev na enoto površine, ki jo prikazuje preglednica 3, zagotavljajo MO Ljubljana, MO Maribor in Koper (glej Preglednico 3). Pri tem so v MO Maribor kljub temu ocenili, da imajo s takim porračunom dovolj sredstev za samo 30 % potrebnega obsega vzdrževanja in zato izvajajo samo res nujna dela. V MO Koper po drugi strani javne zelene površine celo poleti redno zalivajo in vse zelenice ob prenovi tudi opremijo z namakalnim sistemom. V MO Ljubljana je višina sredstev stabilno visoka, visoka pa so tudi pričakovanja prebivalcev. Z visoko politično podporo urejanju javnih zelenih površin, ki je pomembna pri zagotavljanju proračunskih sredstev za prenavo in vzdrževanje, se poleg MO Koper in MO Ljubljana posebej pohvalijo tudi v MO Celje, MO Slovenj Gradec in MO Velenju. V MO Maribor ob tem poročajo, da jim preнове v nasprotju s pričakovanji dvigajo stroške vzdrževanja teh površin in jih zato načrtujejo zelo zadržano. V MO Velenju pa nasprotno verjamejo, da lahko dobro načrtovana prenova tudi prihrani sredstva za vzdrževanje.

Preglednica 3: Zbirni prikaz javnih zelenih površin v vzdrževanju mestnih občin in proračunskih sredstev (Vir podatkov: lastna raziskava, januar 2016).

Table 3: Cumulative listing of the public green space surface maintained by municipalities and annual municipality budget intended for maintenance (Source: own survey, January 2016).

mestna občina	površine v vzdrževanju	sredstva za urejanje v €	€/m
Celje	279 000	290 000	1,03
Koper	486 420	1 100 000	2,26
Kranj	475 503	550 000	1,15
Ljubljana	2 329 739	3 800 000	1,63
Maribor	640 000	1 200 000	1,87
Murska Sobota	474 266	174 000	0,03
Nova Gorica	281 000	285 000	1,01
Novo mesto	235 000	250 000	1,06
Ptuj*	553 678	280 000	0,51
Slovenj Gradec	200 400	120 000	0,59
Velenje	501 626	500 000	0,99

Slovenj Gradec + 40 000 € rezerve za izredne primere

Nova Gorica + 30 000 € rezerve za izredne primere

Ptuj* sredstva vključujejo urejanje in čiščenje vseh javnih površin (brez cest)

Celje, Kranj, Koper, Ljubljana, Novo mesto – vključeno tekoče investicijsko vzdrževanje

V preglednici 3 prikazani podatki o višini proračunskih sredstev za urejanje javnih zelenih površin po posameznih mestnih občinah niso neposredno primerljivi, ker na primer občina Celje del vzdrževanja

izvede tudi z notranjim režijskim obratom in ker imajo posamezne občine v proračunih tudi dodatna sredstva, ki jih namenjajo za urejanje javnih zelenih površin v četrtnih in krjaevnih skupnostih in podobno.

V vseh občinah pri pripravi letnega programa dela upoštevajo tudi nepredvidene stroške, ki jih lahko povzročijo posebne vremenske razmere, naravne nesreče in drugi nepričakovani dogodki, ki zahtevajo intervencije na terenu. Občine imajo v ta namen pripravljena manjša rezervna sredstva v letnem proračunu, prakticirajo pa tudi možnosti posebnih naročil po potrebi.

Dodatnih, ne-proračunskih, sredstev za urejanje javnih zelenih površin občine ne zbirajo sistematično. Izjema pri tem je MO Slovenj Gradec, kjer stalno iščejo donatorje. V drugih mestnih občinah so sogovorniki poročali o posameznih oblikah sodelovanja s podjetji (rondo v Celju), z društvi (Rotary v Celju, Julije v Novem mestu) in posamezniki (umetniška klop v Novem mestu, Zeleni prstan v Ljubljani), ki prispevajo sredstva, rešitve, rastline in opremo za nove ureditve. V MO Ljubljana imajo izkušnje z donacijami, a velikega povpraševanja po tem, da bi kdo kaj podaril občini ne beležijo. Še največ idej je za drevesa in Društvo Zeleni prstan omogoča donacijo v obliki saditve dreves ob POTi. A na občini opozarjajo, da je so donacije dreves lahko problem, če se drevesa posušijo. Vsi sogovorniki opozarjajo, da so donacije lahko problem, če niso vključene v načrtovano delo občine in dobro usklajene s pristojnimi za urejanje javnih zelenih površin. Nove ureditve namreč vplivajo na stroške in način vzdrževanja, lahko pa tudi odstopajo od prakse urejanja, se ne ujemajo z standardi opreme in podobno. Donatorji pa običajno ne ponujajo vzdrževanja novih ureditev.

V večini občin so v urejanje javnih zelenih površin na nek način delovno vključeni tudi prebivalci, pretežno na lastno pobudo, v posameznih občinah pa tudi na pobudo javnega podjetja in občine. Najpogostejši obliki dela s strani prebivalcev sta grabljenje listja in spomladansko čiščenje. V MO Celje in MO Novo mesto jeseni organizirajo brezplačen, dodaten odvoz listja, ker prebivalci radi grabijo listje. Hkrati prebivalci v obeh občinah samodejno delujejo samo v nekaterih starejših soseskah in to predvsem upokojenci, medtem ko v drugih območjih ne. Tudi v MO Ljubljana ravnajo podobno, se odzovejo na klic prebivalcev in pridejo po zeleni odpad. Na sezonske akcije čiščenja tradicionalno vabijo različna društva v MO Velenje. V MO Slovenj Gradec pri urejanju na poziv občine pridejo pomagati Turistično društvo in četrtne skupnosti, k sodelovanju pa vabijo vse prebivalce, predvsem lastnike individualnih hiš, ki v občini prevladujejo. V MO Koper so preteklo leto povabili prebivalce na akcijo čiščenja kanalov in sklenili, da bodo še vztrajali pri iskanju podobne vrste pomoči. V MO Kranj in Nova Gorica razmišljajo o tem, da bi prebivalce bolj aktivno vključili v prenovo zelenih površin v stanovanjskih soseskah. V MO Maribor so, kot že povedano, idejo o sodelovanju na pobudo civilnih iniciativ povezali z vključitvijo lokalnih prebivalcev v pripravo programa urejanja in jo podprli s participatornim proračunom. Lokalne akcije urejanja v Mariboru tečejo po krajevnih skupnostih. V MO Ljubljana pomoč prebivalcev pri urejanju vidijo kot problem zaradi obveznosti zagotavljanja varnosti pri delu in menijo, da bi sodelovanje moralo organizirati javno podjetje, ki je pristojno za delo na terenu. Hkrati v Ljubljani tudi menijo, da »*se na prostovoljce ne moreš zanesti*« (Intervju MO Ljubljana, 8.01.2016). V MO Murska Sobota mnogi občani samoiniciativno urejajo javne zelene površine, organizirano vključevanje prebivalcev v urejanje javnih zelenih površin pa po mnenju občine na podlagi sedanje pravne ureditve ni možno. V Murski Soboti menijo, da bi bilo treba za organizirano vključevanje prebivalcev prilagoditi zakonodajo. V MO Velenje menijo, da »*odgovornosti v pravno formalnem smislu občina ne more prenesti na druge subjekte ali skupine, vsekakor pa je v njenem interesu sodelovanje javnosti*« (Poročilo Velenje).

Ocena delovanja sistema urejanja javnih zelenih površin

Sogovorniki v mestnih občinah so pri ocenjevanju obstoječega sistema urejanja javnih zelenih površin pragmatični, sprejemajo okoliščine v katerih delajo in ne pričakujejo večjih sprememb s strani države ter so temu primerno s sistemom zadovoljni.

Kot največjo težavo pristojni na mestnih občinah, poleg pomanjkanja sredstev, na različne načine omenjajo neurejene zasebne površine, ki kazijo podobo urejenosti in zmanjšujejo učinke dela javne službe ter pogosto tudi vznemirjajo občane.

Od države občine ne pričakujejo ničesar. Kot pravijo država celo ne izvaja dejavnosti za katere je formalno pristojna, na primer ne čisti vodotokov. V MO Nova Gorica zato vsako leto posredujejo državi račun za opravljeno čiščenje vodotokov. Pristojni občini na to niti ne odgovorijo zato, »*če država nič ne da, naj nič ne reče*«, komentirajo v Novi Gorici. (Intervju Nova Gorica, 6.01.2016). Podobno tudi v MO Koper, že nekaj časa sami vzdržujejo vodotoke in zato nimajo več težav ob večjih nalivih, a od države pravijo, ne pričakujejo ničesar.

Po dodatni spodbudi k razmišljanju o potrebnih spremembah, ki bi jih predlagali, so sogovorniki komentirali:

- da bi lahko imeli več sredstev (Celje, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Velenje),
- da bi morala država prispevati sredstva za urejanje vodotokov (Koper, Nova Gorica),
- da bi bilo koristno, če bi prebivalce ozaveščali o pomenu urejanja javnih zelenih površin in skrbnega odnosa do njih (Maribor, Murska Sobota, Velenje)
- da bi občina morala imeti pravico ukrepati na zasebnih zemljiščih, predvsem ko gre za drevesa in videz naselja (Koper, Ljubljana, Novo mesto)
- da bi si želeli, da se pripravljene načrti ureditev tudi realizirajo (Celje)
- da bi bilo morda koristno, če bi država predpisala neke minimalne standarde (Koper, Ljubljana)
- da bi lahko država prispevala glavarino za urejanje javnih zelenih površin (Murska Sobota)
- da bi lahko bilo delo od načrtovanja do vzdrževanja na občini bolj povezano (MO Ljubljana)
- da bi lahko bili na občini kadrovsko bolj močni (Ljubljana)
- da bi bilo koristno boljše sodelovanje z inšpekcijskimi – predvsem medobčinskimi - službami (Maribor)
- da bi bilo koristno imeti možnost za pridobitev (brezplačnih) strokovnih mnenj (Maribor).

Na vseh občinah so se strinjali, da bi lahko bila zanimiva tudi možnost občasne organizirane izmenjave izkušenj z drugimi občinami. Pristojni za urejanje javnih zelenih površin v mestnih občinah na občinah nimajo možnosti za širjenje strokovnega znanja. Edino organizirano izobraževanje, ki se ga redno udeležujejo, je obvezno ciklično izobraževanje o varnosti otroških igrišč. Tujo prakso spremljajo preko spleta in po potrebi. Samo sogovornica v MO Ljubljana je omenila mednarodno zvezo za parke in bila kratko obdobje v svoji karieri tudi njena individualna članica (IFPRA - International Federation of Parks and Recreation Administration, 1957, po novem World Urban Parks). Na občinah, z izjemo Slovenj Gradca, tudi ne spremljajo dela drugih občin in se ne spominjajo organiziranih tematskih srečanj povezanih z urejanjem javnih zelenih površin. Se pa s sosednjimi občinami občasno posvetujejo, pokličejo po telefonu in na obali se izvajalci javnih služb včasih tudi delovno povežejo, si pomagajo pri izvedbi s stroji na primer.

4.2.3. Ugotovitve

Analiza urejanja javnih zelenih površin v slovenskih mestnih občinah je potrdila pričakovanja in pokazala, da je sistem pomanjkljiv: da ne zagotavlja celovite obravnave vseh zelenih površin naselja, niti celovite obravnave vseh javnih zelenih površin naselja in tudi ne celovite obravnave vseh faz urejanja javnih zelenih površin od strateške do izvedbene, vzdrževanja in prenove. Glavna pomanjkljivost aktualnega načina urejanja javnih zelenih površin je, da ne zagotavlja enakovredne kakovosti ponudbe javnih zelenih površin v naseljih in učinkovite obravnave vseh zelenih površin naselja. Ključne slabosti sistema so, da delo občine in drugih lastnikov in upravljavcev z urejanjem javnih in drugih zelenih površin ni ustrezno podprto z enotnimi državnimi predpisi, da poteka razdeljeno med različne strokovne službe na občinski ravni, ki so povezane zgolj šibko in neformalno ter da ne zagotavlja učinkovitega sodelovanja med strokovnimi službami občine in drugimi upravljavci in lastniki, institucijami in posamezniki pristojnimi za urejanje različnih zelenih površin naselja.

V sistemu urejanja zelenih površin je, če izvzamemo prostorsko načrtovanje, praktično spregledana potreba občine, da mora ukrepati v vseh fazah urejanja javnih in drugih zelenih površin naselja, da lahko zagotavlja urejenost kraja in druge funkcije zelenih površin. Zakonodajne rešitve s področja urejanja prostora in izvajanja javne službe urejanja javnih zelenih površin v ta namen ne predvidevajo nobenega sodelovanja, ne omogočajo pa tudi ukrepanja občine na površinah, ki niso njena last. Za učinkovito upravljanje z zelenimi površinami in njihovimi funkcijami je nujno sodelovanje med različnimi nivoji, področji in načini upravljanja. Občine so zainteresirane za delovanje celotnega sistema zelenih površin, zato bi morale biti hkrati pristojne za urejanje javnih zelenih površin in pooblaščenice tudi za koordinacijo urejanja vseh zelenih površin in nadomestno ukrepanje v primeru opustitve potrebnih ukrepov s strani drugih lastnikov in upravljavcev zelenih površin.

Način urejanja javnih zelenih površin je od faze prostorskega načrtovanja naprej v celoti prepuščen občinam. Vzdrževanje zahtevajo predpisi s področja izvajanja gospodarskih javnih služb. A v celoti način urejanja, oblikovanja, izvedbe ureditev, omogočanja rabe, vzdrževanja in prenove ni predmet nobenega predpisa ali nezavezujočih priporočil. Koliko zelenih površin mora občina urediti, kakšne morajo biti, kako naj se vzdržujejo, kolikokrat naj se kosi trava, kakšna drevesa in rože saditi, in kdaj nastopi potreba po prenovi ter kako naj se izvede prenova so vprašanja na katere vsaka slovenska občina išče svoje odgovore. Način urejanja javnih zelenih površin v nasprotju z drugimi področji komunalnih dejavnosti in javne gospodarske infrastrukture ni podprt z nacionalnimi predpisi. Za urejanje javnih zelenih površin pristojne občinske strokovne službe tudi niso deležne nobene organizirane oblike izobraževanja, prav tako ne obstaja sistem izmenjave izkušenj in rednega sodelovanja. Enako podjetja, ki delo izvajajo na terenu niso strokovno organizirana in podvržena enotnemu sistemu preverjanja usposobljenosti in nadzora.

Nobena od enajstih mestnih občin v okviru obvezne javne gospodarske službe, ki zadeva urejanje javnih zelenih površin, te dejavnosti ne izvaja na vseh svojih zelenih površinah. Občine organizacijsko ločeno urejajo javne zelene površine, kot so parki, javni nasadi in drevoredi, ter druge zelene površine v lasti občine, kot so igrišča in zelene površine ob vrtcih in šolah ali športno rekreacijskih površinah. Prve urejajo v okviru javne gospodarske službe, druge pa tako v okviru občinske uprave kot na terenu z drugimi izvajalci. Delitev enakih in podobnih del in nalog med različne strokovne službe občinske

uprave in izvajalce na terenu zmanjšuje možnosti občine za učinkovito strokovno, organizacijsko, prostorsko in finančno zagotavljanje kakovosti urejanja javnih zelenih površin.

Ugotovitve raziskave kažejo, da nobena občina ne vodi javne evidence zelenih površin, ki jih vzdržuje in so v javni lasti. Evidence površin v vzdrževanju občine najpogosteje vodijo s pomočjo izvajalcev javne službe in samo na nekaterih mestnih občinah aktivno spremljajo delo javne službe preko teh prostorskih evidenc. Enovite evidence zelenih površin v javni lasti, vzdrževanju in javni rabi pa občine ne vodijo. Vprašanje je, če imajo občine vse tri vrste evidenc sploh ločeno izdelane in kako jih uporabljajo na notranji ravni.

Trdimo, da bi občine za dolgoročno učinkovito zagotavljanje rabe in funkcij zelenih površin potrebovale enotno evidenco vseh zelenih površin, tudi tistih v zasebni lasti in rabi, ter tistih v lasti drugih javnih subjektov. Verjamemo, da se tak način zagotavljanja funkcij in rabe začne na ravni načrtovanja razvoja v prostoru, zato bi občine te podatke morale zbrati v procesu priprave občinskih prostorskih načrtov. Na osnovi teh podatkov bi lahko vzpostavile pregleden sistem odločanja o razvoju in enotno evidenco vseh zelenih površin v naselju kot osnovo za celovito upravljanje z njimi v vseh fazah urejanja. Danes občine teh podatkov ne zberejo, zato se ne zavedajo celovitega potenciala zelenih površin in se odločajo o gradnji in razvoju v prostoru ne da bi ga upoštevale.

Podatki o zelenih površinah v prostorskih načrtih so omejeni. Zelene površine so v občinskem prostorskem načrtu namenska in dopolnilna (prekrivajoča) raba. Podatke, potrebne za površine v namenski rabi, občine zberejo in niso problem. Podatki o zelenih površinah, ki se prekrivajo z drugimi namenskimi rabami kot so stanovanjske zelene površine v območjih namenjenih stanovanjem (ob individualnih hišah in večstanovanjskih objektih), v območjih proizvodnje in trgovine (poslovne zelene površine) ali družbenih dejavnosti (šole, vrtci, bolnišnice) pa niso sistemsko zbrani. Na ta način odločanje o razvoju ni pregledno in lahko vodi v izgubo teh površin in krnjenje funkcij zelenih površin. Lahko omogoči zgostitev pozidave, ki vodi v zmanjšanje količin zelenih površin v območju in to ogrozi sposobnost območja za odvodnjavanje s ponikovanjem in uravnavanje mikroklima.

V praksi je sistem urejanja javnih zelenih površin na ravni občin razdeljen na ločene strokovne službe, pristojne za načrtovanje, urejanje in vzdrževanje javnih zelenih površin in drugih zelenih površin v javni lasti. Zaradi prizadevnosti odgovornih, tradicije kakovostnega urejanja zelenih površin v preteklosti ter tudi zaradi soudeležbe prebivalcev in same narave zelenih površin, ki je sorazmerno odporna na načine vzdrževanja, sistem urejanja deluje, čeprav kaže slabosti. Občine ne morejo zagotoviti celovite urejenosti naselij, ker ne morejo posredovati pri urejanju zelenih površin, ki niso v njihovi lasti. Prebivalci vse pogosteje in glasneje opozarjajo na nedopustno ravnanje z drevjem. Strokovnjaki pa so v praksi predvsem kritični do stanja javnega prostora, skupnih odprtih površin v večstanovanjskih območjih in do stanja površin izven centralnih območij naselij. Slabosti ločene obravnave posameznih javnih ureditev znotraj občinske uprave kot so na primer otroška igrišča, se občine še ne zavedajo.

Občine posebej izpostavljajo, da način urejanja ne zagotavlja možnosti, da bi lahko v javnem interesu ukrepale na vseh zelenih površinah, ne glede na lastništvo. Pri tem opozarjajo na to, da so nemočne pri preprečevanju posameznih posegov, kot so odstranjevanje in neustrezna nega drevja ter pri zagotavljanju videza urejenosti. Predpostavimo lahko, da so zato, ker formalno ne smejo ukrepati na

zasebnih zemljiščih, možnosti občin za aktivno sodelovanje v urejanju javnega prostora in predvsem prostora v javni rabi zelo omejene. To bi lahko postalo resen problem v procesih napovedane prenove.

Ugotovitve raziskave kažejo, da je država pri preobrazbi izvajanja komunalnih dejavnosti sistem urejanja javnih zelenih površin podcenila in da tudi ni upoštevala posledic, ki jih bodo povzročile spremembe lastništva v prostoru. Temu primerno država ni ustrezno podprla procesa preobrazbe lastništva v prostoru in je premalo natančno opredelila enotne pogoje urejanja javnih zelenih površin. Posledica tega je bilo dolgotrajno preoblikovanje organizacije dela, ki se je na ravni mestnih občin ustalila šele v zadnjih letih in to v različno učinkovitih oblikah. Država je samo na področju prostorskega načrtovanja določila svoja pričakovanja do urejanja zelenih površin v naseljih, medtem, ko je občine na vseh ostalih področjih urejanja prepustila njihovim lastnim odločitvam. Tak način urejanja javnih zelenih površin izpostavlja velikim tveganjem. Najočitnejše se ta kažejo v sredstvih za urejanje, ki so v takih pogojih bolj odvisna od politične volje kot od realnih potreb. Občine v katerih so zelene površine visoko na prednostnem seznamu političnih interesov imajo po ugotovitvah raziskave več sredstev in močnejše kadrovske zasedbe od ostalih.

V času spreminjanja lastniških razmerij v prostoru država ni ustrezno poskrbela za sistemsko podporo pri razmejevanju med javnim in zasebnimi površinami. Posledica tega so v prostoru še vedno neurejena lastniška razmerja. Še bolj pomembna posledica tega ravnanja države pa je tveganje, kateremu so zato izpostavljene javne zelene površine ob večstanovanjskih objektih (soseskah). Strokovno nesporno je, da morajo te površine dolgoročno ostati v javni rabi, ne glede na to, kako bo urejeno njihovo lastništvo. V praksi občine ravnaajo različno: nekatere aktivno vodijo postopke prenosa zemljišč na lastnike okoliških stavb, druge so zemljišča prevzele same, tretje si prizadevajo ohraniti te površine v svoji lasti in prepričati prebivalce, da to prinaša dolgoročno vzajemne koristi in lahko olajša potrebno prenovo, spet druge pa se od problema ograjujejo in priporočajo prebivalcem, da si lastništvo uredijo na sodišču. Dejstvo, da so se morale občine pri razmejevanju lastništva znajti same, procesu razmejevanja ni v korist, predvsem vodi v stanja, ki v prostoru sprožajo nove probleme. Privatizacija namreč po izkušnjah lahko vodi v ograjevanje in degradacijo površin.

Občine se morajo same znajti tudi pri določanju podrobnih pogojev in standardov urejanja javnih zelenih površin. Tudi tukaj so se občine v nezavidljivem položaju znašle različno dobro. Pogosto so zaradi kadrovske podhranjenosti to delo prepustile zunanjim svetovalcem in izvajalcem javne službe ter bile izpostavljene tveganju, da sprejemajo problematične, drage in druga manj sprejemljive rešitve. Občine se sodeč po ugotovitvah raziskave vsaka po svoje spopadajo z vprašanji urejanja razmerij v prostoru, organizacijo urejanja, pomanjkanjem sredstev in z izzivi, ki jih predstavljajo nove prakse urejanja kot so sodelovalni in skupnostni koncepti urejanja prostora. Občine so pri opiranju na druge zainteresirane udeležence še vedno precej zaprte. Nekoliko bolj so uveljavljene oblike sezonske pomoči prebivalcev in občasne donacije. Sistematično se vključevanju novih deležnikov in sredstev za urejanje javnih zelenih površin, kljub ugotovitvam o stalnem pomanjkanju sredstev, ne posvečajo nikjer. V oceni stanja je zato pomembna ugotovitev, da obstaja pomanjkanje mehanizmov, ki bi lahko pospešili razvoj dobre prakse, pometli s predsodki in presegli delovanje na osnovi lastnih izkušenj. Zdi se, da bi se, glede na razlike v praksi, lahko občine že samo s sodelovanjem med strokovnimi službami druga od druge marsikaj naučile. Predvsem pa lahko ugotovimo, da se je država z načinom pravne ureditve sistema urejanja javnih zelenih površin v veliki meri umaknila iz urejanja področja, ki velja za eno ključnih pri zagotavljanju kakovosti bivanja.

Naše ugotovitve kažejo, da preobrazba sistema organizacije in izvajanja javne službe »urejanje zelenih površin« ni bila dovolj dobro domišljena. Vprašanje je, ali je tak način dela, kot se je uveljavil v praksi, bil načrtovan in ali se zakonodajalec razmer v praksi sploh zaveda. Računsko sodišče je leta 2007 revidiralo urejanje javnih zelenih površin v petih izbranih občinah. Opozorilo je na nekatere posebnosti te javne službe, na naloge, ki jih morajo zaradi odsotnosti državnih predpisov opraviti občine same za zagotavljanje učinkovitosti na primer. Revizija predstavi primer prihrankov pri vzdrževanju, ki jih zagotavlja saditev trajnic namesto enoletnic, medtem ko državi, ne predlaga nobenih sistemskih sprememb.

Raziskava kaže, da sistem urejanja javnih zelenih površin tak kot se je uveljavil v praksi ne zagotavlja dobre strukturne osnove za izvajanje potrebnih del in nalog. Slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin je zato treba dopolniti z novimi, formalnimi in neformalnimi, rešitvami. V mislih imamo ukrepe, ki bi vplivali na učinkovitost dela občin in učinke urejanja v prostoru.

Pri snovanju novih rešitev je treba upoštevati kulturno pogojenost urejanja prostora in sistem prilagoditi posebnostim slovenskih naselij ter hkrati upoštevati razvojne trende. V mislih imamo dejstvo, da se po izkušnjah sodeč prenos tujih modelov upravljanja v urejanju prostora ne obnese dobro, nasprotno pa številni projekti dokazujejo, da dobro deluje zgledovanje po primerih dobre prakse. Upoštevaje to in velikost slovenskih naselij predlagamo, da se spremembe v sistem urejanja uvede z omejenimi res nujnimi ukrepi države ter z več mehкими ukrepi, ki bo podprli dosedanja prizadevanja občin in strokovnih služb in notranji razvoj dobre prakse.

Za sistem urejanja sta poleg ugotovitev te raziskave o potrebnih spremembah ključni izhodišči, da se pomen javnih zelenih in drugih površin v slovenskih naseljih povečuje (Šuklje Erjavec, 2006; Vertelj Nared, 2014) ter da se ukrepi za zadovoljevanje potreb po teh površinah zato nujno razširjajo z javnih na vse površine naselja (Jankovič Grobelšek, 2012). Taka celovita obravnava razširja število neposredno udeleženih v zagotavljanje funkcij in zahteva, da sistem vključi v delovanje tudi druge nosilce urejanja prostora in lastnike zasebnih in drugih zelenih površin. Potreba po odpiranju sistema pa sovпада tudi z notranjo potrebo občin (javnega sistema), da se zaradi pomanjkanja sredstev in povečevanja obsega dela bolj opre tudi na druge udeležence v urejanju kot so uporabniki, lastniki, nevladne organizacije in drugi ljubitelji zelenih površin.

Formalno gledano bi občine lahko hitro in brez ukrepanja države, novih zakonskih in podzakonskih rešitev, same odpravile dve pomembni slabosti sistema in tako (1.) zagotovile celovito upravljanje z javnimi zelenimi površinami ter (2.) poskrbele za učinkovit prenos in razvoj znanja potrebnega za urejanje javnih zelenih površin. Nobene pravne ovire namreč ni za to, da bi občine ravnanje z javnimi zelenimi površinami organizirale po zgledu tujih praks v enovite parkovne službe in tako oblikovale kompetentne delovne skupine, ki bi obvladovale vse faze urejanja od načrtovanja do vzdrževanja, rabe in prenove vseh javnih zelenih površin. Prav tako utečeni sistem sodelovanja med občinami v Skupnosti občin, Zvezi občin in Združenju mestnih občin omogoča, da bi občine lahko hitro vzpostavile neko obliko redne izmenjave izkušenj in sodelovanja v obliki nekakšne Zelene akademije. Vprašanje časa je, kdaj in kako bi se na nove oblike delovanja odzvali izvajalci a obstaja verjetnost, da bi po zgledu drugih komunalnih organizacij tudi začutili potrebo po tem, da bi kolektivno utrdili svojo kompetentnost.

Ukrepanje države je morda res najbolj aktualno na področju zagotavljanja pravice občine, da ukrepa na zasebnih zemljiščih, a glede na pomen zelenih površin in razmere, predvsem pa na majhnost slovenskih občin in naselij, bi bilo dobrodošlo tudi sodelovanje države na področju organizacije in razvoja dobre prakse. Stanje v prostoru kaže enako kot naša raziskava, da je urejanje javnih zelenih površin v slovenskih mestnih občinah različno organizirano in različno financirano, zato predlagamo, da država sistem urejanja temeljito prouči in ga dopolni z ukrepi, ki bodo zagotovili

- celovito ravnanje z zelenimi površinami in
- enakovredne pogoje urejanja javnih zelenih površin v slovenskih občinah ter
- zagon dobre prakse urejanja, ki se mora bolj opreti tudi na nove zainteresirane udeležence.

Na osnovi znanega predlagamo, ne da bi preveč usmerjali konkretno obliko uveljavljanja novih rešitev, dopolnitev sistema urejanja z določili o :

- organizaciji občinskih parkovnih služb,
- minimalnih standardih in normativih za urejanje,
- obveznosti občin za celovito urejanje javnih in drugih zelenih površin v naselju,
- obveznosti občin za celovito obravnavo javnih zelenih površin v vseh fazah urejanja,
- pravico občine ukrepati na zemljiščih v zasebni lasti (za površine v javni in zasebni rabi),
- organizacijo Zelene akademije za prenos znanja,
- oblikovanje krovne strokovne organizacije izvajalcev javnih služb,
- nacionalni sistem spremljanja izvajanja javne službe.

Raziskovalci tudi sicer ugotavljajo, da so organizacijske strukture upravljanja z zelenimi površinami različne. Werquin in sodelavci (2005) so z razvevano mednarodno primerjalno analizo odkrili, da se načini urejanja v praksi razlikujejo tako v okviru posameznih držav kot med državami v Evropi. Ob tem so Carmona in sodelavci (2004) v drugi mednarodni primerjalni raziskavi odkrili, da je odgovornost za urejanje zelenih površin redko usidrana na državno raven ministrstev in strokovnih služb pristojnih za urbanistično načrtovanje in varstvo okolja. Niemelä (1999) trdi, da je urejanje zelenih površin naselja običajno naloga občine ali regije.

4.3 UREJANJE SKUPNIH STANOVANJSKIH ZELENIH POVRŠIN

Skupne zelene površine ob večstanovanjski gradnji (tudi stanovanjske krajine) so v raziskavi primer zelenih površin, na katerih se na več načinov prepletata javni in zasebni interes in je zato za njihovo urejanje potrebno dobro sodelovanje odgovornih in zainteresiranih. Vprašanje zagotavljanja stanovanjskih zelenih površin je zato predmet strateških razvojnih dokumentov in programov na državni ravni in občinski ravni ter prostorskega planiranja in upravljanja na lokalni ravni. Stanovanjske krajine imajo v sistemu zelenih površin naselja poseben pomen. Stanovanjske krajine se od zasebnih stanovanjskih zelenih površin, vrtov in predvrtov ob individualni gradnji ločijo po tem, da kot skupni odprti prostor zagotavljajo družbene funkcije, ki jih zasebne ne morejo. V kulturi urejanja slovenskih naselij stanovanjske krajine praviloma niso ograjene in delujejo kot javen oziroma poljaven prostor, v katerem se javno in zasebno neovirano mešata. Kot ugotavlja Vrblca (2016) se njihova splošna raba izvršuje v skladu z namenom ali pa običajnim in družbeno priznanim načinom. Vse faze urejanja stanovanjskih zelenih površin, od planiranja do vzdrževanja, rabe in prenove, morajo zato potekati tako, da je zagotovljeno upoštevanje javnega interesa za zagotavljanje funkcij javnih zelenih

površin, potreb skupnosti, prebivalcev in lastnikov. Zato so stanovanjske zelene površine ob večstanovanjski gradnji predmet javnega interesa, ki ga v sistemu urejanja zastopata država in občina. Javni interes za kakovost stanovanjskega okolja odražajo državne politike in predpisi, na lokalni ravni pa ga zastopajo in izvajajo dodatni občinski predpisi in strokovne službe. V javnem interesu je urejanje stanovanjskih zelenih površin, ker zagotavljajo:

- kakovost bivanja, še posebno kakovost bivanja najbolj ranljivih skupin prebivalstva,
- ekosistemske in kulturne funkcije soseske in naselja,
- vrednost stanovanjskega okolja.

Stanovanjske krajine ob kolektivni gradnji so ene od tistih v sistemu zelenih površin naselja, katerih urejanje vsakodnevno zadeva prebivalce, lastnike in javno upravo ter zato zahteva dobro utečeno sodelovanje. V nasprotju s parki in drugimi javnimi površinami so stanovanjske zelene površine v javni in pretežni rabi stanovalcev, lastniško pa so lahko v mešani lasti kar zmanjšuje vlogo javne uprave pri njihovem upravljanju, vendar pa je, kot smo razjasnili že uvodoma, iz več razlogov ne izključuje v celoti. Urejanje zelenih površin ob kolektivni gradnji nas v tej raziskavi zanima zaradi:

- pomena za kakovost vsakdanjega življenja in zaradi vloge v zelenem sistemu naselja (Ogrin, 1999);
- vpliva na identiteto stanovanjskega okolja in naselja (Ogrin, 1999; Šuklje Erjavec, 2006) ;
- vloge v prenovi stanovanjskega okolja (Šuklje Erjavec, 2006) in nenazadnje tudi
- vpliva, ki so ga na njihovo celovito urejanje imele spremembe v sistemu urejanja v procesu preobrazbe političnega sistema (Gazvoda, 2001; Simoneti, Vertelj Nared, 2006).

Ocenjujemo, da so se po letu devetdeset okoliščine celovitega urejanja stanovanjskih zelenih površin ob kolektivni gradnji (stanovanjskih krajin) spremenile tako, da aktualni sistem zagotavlja slabšo kakovost urejanja stanovanjskih zelenih površin ob nvoji gradnji kot jo je predhodni in da ga je treba zato dopolniti. Hkrati tudi vemo, da so posledice sprememb v istem času, predvsem privatizacije stanovanj, vplivale tudi na način upravljanja s stanovanjskimi zelenimi površinami v sosekah (glej tudi Prostorož, 2014; Vrbica, 2016). Potrebni so ukrepi, ki bodo zagotovili celovito kakovost urejanja novih in prenavo starejših stanovanjskih zelenih površin. Trditev bomo v nadaljevanju skušali dokazati z analizo zelenih površin ob novejši kolektivni gradnji in načinov urejanja zelenih površin v starejših soseskah v mestnih občinah Slovenije.

Večstanovanjska gradnja je bila po drugi svetovni vojni najbolj značilna in razširjena oblika stanovanjske novogradnje. Rebernik (2002) zatrjuje, da v Ljubljani v njej prebiva približno ena polovica mestnih prebivalcev, Sendi in Filipovič (2007) omenjata, da je leta 2006 po statističnih podatkih 45 % prebivalcev Slovenije živelo v neki obliki večstanovanjskega objekta.

Pri večstanovanjskih gradnji se je povojna slovenska praksa ozirala po mednarodni, predvsem Skandinavski praksi. Ogrin (1999) omenja navezavo na funkcionalistične ideje, ki so se med obema vojnoma razvile okrog CIAM-a (Congrès International d'Architecture Moderne, 1928) in jih povzema Le Corbusier v Atenski listini (Athens Charter / La Charte d'Athènes, 1943) s katero razglasi zelenje za eno temeljnih sestavin pri gradnji mest in pri tem posebej izpostavlja tisto v stanovanjskem okolju. Ogrin (ibid.) navaja, da je Le Corbusier idejo v svojih spisih in načrtih podrobno razčlenil in se »zavzemal za graditev visokih, močno narazen stoječih stanovanjskih objektov, med katerimi naj bi se razprostirale razsežne ploskve zelenja kot eden glavnih vidikov humanizacije mestnega okolja« (Ogrin, 1999: 27). Zamisli o zelenem sistemu so, ugotavlja Ogrin (ibid.), z velikim ideološkim

nabojem prodrle v praktično vsako stanovanjsko sosesko²³ in v Evropi padle na posebej plodna tla v povojnem času intenzivne nove gradnje in prenove. Čeprav so bile preproste funkcionalistične ideje in njihove enostavne, enolične in neprilivačne zelene stanovanjske površine deležne številnih arhitekturnih, urbanističnih in tudi sociopsiholoških kritik, ugotavlja Ogrin (ibid.), se je model večstanovanjske gradnje v skupni stanovanjski krajini ohranil pri načrtovanju sosesk. Model stanovanjske soseske pripisujejo Američanu Clarence-u Perry-u, ki je leta 1920 v regionalnem načrtu za New York kot prebivalcem prijazen odgovor na velike potrebe po novih stanovanjih, zasnoval stanovanjska območja, ki so izhajala iz merila pešca in bila organizirana okrog šole. Po drugi svetovni vojni omenja Čelik (2015), so model soseske kot organizirano obliko nove gradnje prevzeli v Angliji in Skandinaviji ter ga prinesli tudi v Slovenijo. Prve študije za stanovanjske soseske za tri do pet tisoč prebivalcev so v Ljubljani pripravili že v petdesetih letih in Čelik (ibid.) piše, da so pokrivalo tehnično in družbeno plat gradnje stanovanj: od konstrukcij, materialov in industrijske gradnje, do strukture in oblikovanja odprtega prostora. Veliko pozornost so urbanisti posvečali razdalji od šole do stanovanj in drugim funkcijam naselja kot so otroško varstvo, trgovina in servisi. Standard kakovosti bivanja so tudi v slovenskem modelu soseske določale skupne odprte površine z razsežnimi zelenimi površinami v različnih funkcijah. Bile so v družbeni lasti in v javni rabi.

Način nove gradnje se je zaradi stalnega izpopolnjevanja izboljševal in v prizadevanju za dvig kakovosti so bili sestavljeni tudi urbanistični in stanovanjski standardi. Po tujih zgledih sta jih prilagojeno na domače možnosti razvila Jernejec in Ferluga (1976) ter z njimi med drugim določala količino potrebnega odprtega prostora, zelenih površin in otroških igrišč ob novi večstanovanjski gradnji. Standardi niso bili nikoli formalno uveljavljeni, z zakonom predpisani, a so v praksi podpirali načrtovanje nove gradnje še vsaj do sredine v devetdesetih let²⁴. Običajno je bilo, da se ob načrtovanju nove skupine večstanovanjskih objektov preizprašujejo potrebe novih prebivalcev po vrtcih, šolah in otroških igriščih. Njihovo dolgoročno uporabnost sta predvidela tudi Jernejec in Ferlugova (1976: 2), ki v spremni besedi opozarjata, da je treba standarde vedno prilagoditi okoliščinam in potrebam: »V ustvarjanju stanovanjskega okolja torej ne more biti shem, šablon, receptov in idealnih, za vse razmere in pogoje prikladnih elementov, veličin in oblik. Vsako naselje ima za svoj razvoj drugačne pogoje: čas, v katerem nastaja, njegovi prebivalci, družbeno-politični, socialni, ekonomski in kulturni pogoji, lega, funkcija, naravne danosti, obstoječe fizično okolje mu dajejo enkratno podobo. Kar lahko v pogledu programa ureditve tega okolja nudimo, so vedno le današnje predstave, pridobljene skozi raziskovanje in izkušnje o tistih lastnostih in sestavnih delih, ki jih mora stanovanjsko okolje imeti, da bi ga označila kot dobro. Na teh predstavah, ki se stalno izpopolnjujejo, moramo graditi naselja današnjega časa, ljudje sami pa bodo odločili - v primeru, ko vseh potreb ne bomo mogli že takoj v začetku zadovoljiti - katerim bodo dali prednost. Če naselje ni "končni produkt", ki se ga daje ljudem v uporabo, se bo dalje nujno moralo v času prilagajati spreminjajočim se potrebam svojih prebivalcev in možnostim, se dopolnjevati, preurejati, izpolnjevati in na novo urejati.«

Naloga standardov je bila, da zagotovijo, da so pri načrtovanju zelenih površin upoštevane tako potrebe bodočih prebivalcev kot druge funkcije zelenih površin kot so družbena, kulturna, oblikovna

²³ Soseska je v teoriji urbanističnega načrtovanja oblika celovitega snovanja nove kolektivne gradnje za 3000-5000 prebivalcev, ki vključuje poleg stanovanj tudi druge funkcije naselja kot so šola, vrtec, trgovina in servisi.

²⁴ Ob načrtovanju nove skupine večstanovanjskih objektov, na primer med pripravami na gradnjo nove soseske ob Koseškem bajerju v Ljubljani sredi devetdesetih, je bilo običajno, da so se preizpraševale potrebe novih prebivalcev po vrtcih, šolah in otroških igriščih (vir Strokovne podlage).

in ekološka, ki so pomembne za soseško in naselje. Skupne zelene površine sosesek so bile načrtovane in oblikovane kompleksno. Izhodišče za izračunavanje potreb po površinah in ureditvah sta bila število in struktura prebivalcev. Potrebe prebivalcev so proučevali tudi z javnomnenjskimi raziskavami in razvijali so lokalno prilagojene rešitve. Tak pristop k načrtovanju je zagotovili razsežne skupne zelene površine, v posameznih naseljih so to bile celo edine zelene površine po obsegu in programu podobne javnim parkom²⁵. Po poročilih raziskovalcev, ki so novo gradnjo spremljali in obravnavali iz različnih vidikov, so prizadevanja stroke zagotavljala kakovost stanovanjskega okolja, ki je bila v primeru posameznih sosesek primerljiva z zahodno evropsko dobro prakso (Rozin Šarec et al., 1977).

Opisani način načrtovanja stanovanjskega okolja je veljal za vso novo večstanovanjsko gradnjo v državi, čeprav so bile soseške različno velike in so v manjših krajih zgradili tudi samo posamezne večstanovanjske objekte. V času družbenopolitične preobrazbe v začetku devetdesetih let so stara izhodišča podrobnega urbanističnega načrtovanja izgubila veljavo (Simoneti in Vertelj Nared, 2005). Do sprememb v urejanju pa je prišlo tudi v starejših sosestkah. V prakso celovitega urejanja sta posegla procesa lastninjenja in preobrazbe sistema izvajanja javnih služb, konkretno urejanja javnih zelenih površin. Javni odprt prostor starejših sosesek je bilo treba razdeliti na javne in zasebne (funkcionalne) površine. Kot je možno soditi po ocenah stanja v prostoru, proces lastniške preobrazbe na teh površinah še ni končan, to pa vpliva na težave z vzdrževanjem in prenovo (Šuklje, 2005; Prostorož, 2014).

Zagotavljanje in celovito urejanje stanovanjskih zelenih površin kot predmet skupnega interesa in vsebina javne stanovanjske in prostorske politike ter predmet prostorskega in urbanističnega načrtovanja se je po letu devetdeset znašlo v novih okoliščinah. Kot opozarja Ogrin (1999) na velikost odprtega prostora vplivajo dejanske družbene in prostorske razmere v katerih načrt nastaja in med njimi so: razpoložljivost zemljišč za gradnjo, potrebe po zgoščitvi, kupna moč ter tudi pomen, ki ga družba pripisuje stanovanjski krajini²⁶. Trdimo, da se je v procesu preobrazbe družbenega sistema ta pomen očitno zmanjšal kar vpliva na načrtovanje novih stanovanjskih zelenih površin in na ravnanje s starejšimi. Ocenjujemo, da razlike v načrtovalskih izhodiščih, obsegu površin, stanju, uporabni, ekosistemski in širši družbeni vrednosti skupnih zelenih in drugih odprtih površin v večstanovanjskih območjih narekujejo ločeno obravnavo urejanja zelenih (in drugih odprtih) površin v starejših in novejših stanovanjskih območjih. Na osnovi ugotovljenega za ločnico med starejšo in novejšo stanovanjsko gradnjo postavljamo čas zaloma s prakso načrtovanja in urejanja v duhu moderne povezan s političnimi spremembami v začetku devetdesetih.

4.3.1 Zelene površine ob novi večstanovanjski gradnji

Novo večstanovanjsko gradnjo so v zadnjih dveh desetletjih v Sloveniji zaznamovali gradnja za trg, privatna lastnina zemljišč in spremenjena vloga prostorskega planiranja in urbanističnega načrtovanja. Prvi val nove večstanovanjske gradnje je sledil lastninjenju in je trajal nekje do začetka krize leta

²⁵ V Novem mestu tako na primer še danes ni javnega parka zato kot večje javne zelene površine parkovnega značaja v naselju delujejo stanovanjske zelene površine ob kolektivni gradnji.

²⁶ Pojem stanovanjska krajina (residential landscape angl.) kot ime za zelene površine ob večstanovanjski ali individualni gradnji je novejšega izvora in se navezuje na razvoj in vlogo krajinske arhitekture v urbanističnem načrtovanju.

2008. Zanj je značilno umeščanje manjših stanovanjskih kompleksov in posameznih večstanovanjskih stavb v grajeno okolje naselja in v odprto krajino, kar Drozg (2007) opiše kot gradnjo v duhu fraktalne paradigme. Gradnjo so vodili prostorski akti občin, pogosto spremenjeni na pobudo zasebnih investitorjev, lastnikov zemljišč kar stroka opisuje kot pobudniški urbanizem povezan z gradnjo na svoji zemlji. Širši in skupni interes za celovito urejanje stanovanjskega prostora in kakovost gradnje sta bila podrejena drugim ciljem, predvsem zagotavljanju novih stanovanj in omogočanju zasebne pobude.

V prvem desetletju preobrazbe je postala vprašljiva večina stare prostorske zakonodaje in krepil se je dvom v temelje planerske in urbanistične doktrine. Podobno kot v drugih novih demokracijah je bilo v Sloveniji ozračje, v nasprotju s tistim v zahodno evropskih državah, zelo nenaklonjeno usmerjanju ali celo omejevanju razvoja v prostoru iz naslova javnega interesa oziroma skupnih razvojnih ciljev nasploh (ESDP, 1999; Ljubljanska deklaracija, 2003). V prostorsko načrtovalskem smislu novejša stanovanjska gradnja kljub ocenam, da je država beležila skoraj 20 odstotni primanjkljaj stanovanj in naj bi bilo treba zgraditi na tisoče novih stanovanj, ni potekala na osnovi posebnih enotnih in celovitih izhodišč (Čelik in Simoneti, 2005). Stanovanjska politika se je osredotočila na zagotavljanje zemljišč in sredstev za novogradnjo, podrobnih meril za zagotavljanje uravnotežene in lokalno celovite kakovosti nove stanovanjske gradnje pa država ni predpisala. Na spornost takega ravnanja države je med prvimi opozorila sociologinja Mandičeva (1999), ki je trdila, da je v nasprotju z evropsko prakso, kjer je najpomembnejši cilj stanovanjske politike kakovost stanovanjske ponudbe. Cilj stanovanjske politike je, pravi Mandičeva, da se postavlja kakovostne cilje in k njim usmerja ponudnike stanovanj, dobro prakso pa opiše kot tako, ki skrbi za strukturo stanovanj za različne prebivalstvene skupine in za ustrezno opremljenost območja z rekreacijskimi in zelenimi površinami ter opozarja, da bodo *»nekaakovostne nepremičnine, ki se gradijo danes, še desetletja obremenjevale okolje«* (Trampuž, 2002). V kontekstu problemov, ki spremljajo stanovanjsko gradnjo, Mandičeva (1999) prva omenja dolgoročne posledice novejši stanovanjske gradnje v prostoru in opozarja tudi na zavajajoče oglaševanje nove stanovanjske gradnje.

Na problem pomanjkanja tehničnih predpisov na področju stanovanjskega urbanizma, arhitekture in gradbenih tehnologij ter na posledice njihovega pomanjkanja pri gradnji v prostoru je prvič opozoril Nacionalni stanovanjski program leta 2000. Nova prostorska zakonodaja (ZUreP-1, 2003; ZGO-1, 2003) ni prinesla večjih sprememb v aktualno gradbeno prakso. Strategija prostorskega razvoja Slovenije je določila, da morata zgoščevanje in prenova naselij dobiti prednost pred odločanjem za novo gradnjo v odprtem prostoru in Prostorski red Slovenije je predpisal podrobnejša priporočila za urejanje stanovanjskega okolja (Strategija prostorskega razvoja Slovenije, 2004; Prostorski red, 2004). Zamišljeno je bilo, da bodo posamezni občinski prostorski akti na osnovi teh dokumentov podrobno določili pogoje urejanja naselij in gradnje v prostoru, tudi splošne in podrobne izvedbene pogoje za urejanje javnih zelenih površin in stanovanjskih območij. Na osnovi teh priporočil je v prakso urejanja večstanovanjskih območij nova generacija občinskih prostorskih načrtov temeljiteje posegla šele precej let kasneje in po sprejetju nove prostorske zakonodaje leta 2007 (ZPNačrt, 2007).

Država je razvoj poselitve v skladu z novim zakonom podprla tudi s Smernicami s področja poselitve (2013) v katerih določa tudi pogoje urejanja zelenih površin in sicer:

- pri notranjem razvoju naselja je treba zagotavljati, da se ohranja oziroma vzpostavlja uravnoteženo razmerje med grajenim in zelenimi površinami ter drugimi javnimi odprtimi prostori v naselju (ibid.: 9);
- spodbuja in razvija se takšne oblike stanovanjske zazidave, ureditve in medsebojne razmestitve objektov, ki spodbujajo socialne stike in zagotavljajo primerno večje gostote
- zazidave, istočasno pa zagotavljajo tudi zadostne javne, predvsem zelene površine (ibid.: 16)
- v stanovanjskih območjih se zagotavlja primerno opremljenost z oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi, športnimi objekti ter rekreacijskimi in zelenimi površinami (ibid.: 16)
- pri načrtovanju in urejanju celotnega naselja ali njegovega posameznega dela se upošteva usmeritev, da se zagotavlja zadostne zelene površine glede na obseg območja in število prebivalcev.
- Oblikuje se zeleni sistem naselja, v katerega se vključi zelene površine naselja, vodni in obvodni prostor ter izjemoma tudi kmetijske in gozdne površine. Za posamezne dele zelenega sistema se opredeli njihovo oblikovno, ekološko in socialno funkcijo (ibid.: 17)
- z načrtnim ohranjanjem zelenih površin ter urejanjem rekreacijskih območij se vzdržuje razmerje med urbanim in naravnim prostorom. V zaledju mesta se izkoristi možnosti sočasne namembnosti rekreacijskih površin s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči. Pred spremembo namenske rabe se zavaruje tiste zelene in odprte površine, ki so ključne za zeleni sistem mesta zlasti v ekološkem in socialnem smislu (ibid.: 17-18)
- pri načrtovanju in razvoju naselij se prednostno upoštevajo prometne površine, trgi, ploščadi, površine za evakuacijo prebivalstva, sprehajališča, tržnice, parki, vodni in obvodni prostor, gozdovi, različni biotopi in naravne vrednote (ibid.: 18).

Ugotovimo lahko, da so s strani države podani pogoji zelo načelni in da niso oprijemljivo izhodišče za podrobno načrtovanje stanovanjskih in drugih zelenih površin pri pripravi nove generacije občinskih prostorskih načrtov. Novi načrti razvoj poselitve v skladu s strategijo prostorskega razvoja države usmerjajo navznoter in zaostrujejo tekmo za prostor v naseljih, zato je vse bolj pomembno, kako dobro so oblikovani pogoji za načrtovanje posameznih rab in programov. Neoprijemljiva, načelna izhodišča, s katerimi se lahko vsak strinja, nihče pa ne ve, kaj točno pomenijo, lahko brez dodatnih argumentov, ki jih prinašajo raziskave, ocene stanja in podobno, ostanejo zgolj želja na papirju. Za opredelitev trdnih načrtovalskih izhodišč je zato treba dobro opredeliti funkcije zelenih površin in potrebe, ki morajo biti v stanovanjskem okolju preko njih zadovoljene ter za njihovo uveljavljanje v novi stanovanjski gradnji nato predvideti načine lokalnega prilagajanja in sistemskega spodbujanja.

Ugotovimo lahko, da je način zagotavljanja zelenih površin ob novi večstanovanjski gradnji v prvem valu nove stanovanjske gradnje zaznamovalo dvojje okoliščin: ukinitvev utečenih procesov načrtovanja, v katerih so občine zagotavljale vključevanje različnih potreb naselja, širše skupnosti in novih prebivalcev v nove rešitve ter stari prostorski akti (prostorsko ureditveni pogoji), ki so bili za potrebe nove gradnje po potrebi nekritično prilagojeni. Drozg (2007) opisuje, da so v tržnem gospodarstvu za investitorje postale zanimivejše manjše lokacije in uveljavilo se je, tudi zaradi pomanjkanja prostora za gradnjo, »zapolnjevanje prostih površin – enklav«. Določanje podrobnih pogojev urejanja skupnih zelenih površin ob novi stanovanjski gradnji kot so: koliko odprtih površin je treba zagotoviti, koliko od tega jih mora biti zelenih in urejenih za potrebe skupne igre in druženja ter kako se ravna z drevjem in kako naj se nova gradnja navezuje na obstoječo in vključuje v naselje, je potekalo v okoliščinah

mešanja starega in novega družbeno političnega sistema. Ko so bile kasneje izdelane prve nove zakonodajne rešitve, pa načrtovanje zelenih površin ni bilo več podrobno določeno.

Zelene površine ob novejši večstanovanjski gradnji so v takih pogojih po prvih ugotovitvah iz prakse in raziskav bile manjšega obsega in razkosane na manjše dele kot starejše ter so imele tudi manjšo uporabno in ekosistemsko vrednost (Gazvoda, 2001; Simoneti in Vertelj Nared, 2005). Mnenja o tem, da treba način načrtovanja stanovanjskega okolja spremeniti, so v prvih analitičnih razpravah enotna (glej tudi Šuklje Erjavec et al., 2006; Golobič et al., 2014). Kakovosti odprtega prostora ob novi večstanovanjski gradnji kljub temu še vedno celovito ne obravnava noben zavezujoč nacionalni predpis, niti kakšen drug dokument priporočilnega značaja. Merila za urejanje z vidika zastopanosti zelenih površin, prostora za igro in rekreacijo, univerzalno dostopnost in podobna so podana razpršeno v posameznih občinskih aktih in zakonskih in podzakonskih aktih. Ker niso združena nikjer v enovit dokument, ne obstaja dober pregled nad njimi in to vpliva na načrtovanje, ocenjevanje kakovosti zgrajenega ter na razprave o tem, kaj se od kakovostne stanovanjske krajine sploh pričakuje. Praksa kaže, da so veljavni predpisi ohlapni in da se pri načrtovanju upoštevajo v minimalnem možnem obsegu. Gazvoda (2001) opozarja, da so zaradi tega odprte površine ob novi stanovanjski gradnji slabše kakovosti od starejših. Na primeru izbranih ljubljanskih sosesk Gazvoda (ibid.) pokaže, da so nova območja manjša kot starejša, zasnovana z očitno ambicijo doseganja čim višje gostote pozidanosti in opremljena z nižjo kakovostjo skupnih zelenih površin. Zelene površine so slabše kakovosti, meni Gazvoda, zaradi tega, ker jih je v osnovi manj, ker v novih soseskah del površin namenjajo zasebnim vrtovom ob pritličnih stanovanjih in ker tehnični pogoji gradnje pogosto zahtevajo ureditev na podzidanih površinah. Čeprav so se spremenile družbene razmere, sklne Gazvoda (ibid.), se parametri, ki določajo kakovost bivalnega okolja niso spremenili in zato bi bilo treba na vseh nivojih urbanističnega načrtovanja težiti k prostornejšim soseskam z večjim deležem zelenih površin.

V prvi fazi novogradnje za trg je bilo sodeč po različnih načrtovalskih izkušnjah skoraj nemogoče uveljaviti strokovno utemeljene rešitve: pogosto so bile sporno izbrane že lokacije, investitorji so vztrajali na visokih gostotah in zatrjevali, da kupcev sploh ne zanimajo skupne zelene površine (Simoneti et al., 2005). Z manjšo raziskavo izbranih primerov nove stanovanjske gradnje v Ljubljani smo zato skušali dodatno preveriti tezo o tem, da so pogoji za načrtovanje kakovostnega stanovanjskega okolja, z vidika vrednosti ožjega bivalnega okolja in ponudbe zelenih površin pomanjkljivi (Simoneti in Vertelj Nared, 2005).

Delo smo izvedli v dveh sklopih, v prvem smo proučili lokacije, na katere se je umeščala nova stanovanjska gradnja v Ljubljani in bližnji okolici, v drugem pa smo podrobno preverili ureditev zelenih in odprtih površin ob štirih izbranih novih soseskah. V prvi fazi smo ugotovili dvojje, da se nova gradnja umešča v prostor predvsem na osnovi dosegljivosti zemljišč za začetek gradnje ter, da imajo pomembno vlogo pri izpostavljanju kakovosti nove stanovanjske gradnje javne zelene površine. Izkazalo se je, da velik pomen bližine zelenih površin za kupce, investitorji prenašajo na imena območij, ki tako pogosto vsebujejo besede, ki zbujejo pozitivne predstave o kakovosti prostora kot so: gaj, log, trg in dvor. Z analizo primerov smo, podobno kot že Mandičeva (1999) in Gazvoda (2001), potrdili, da investitorji kupce pogosto zavajajo, ker so stanovanjski objekti v resnici brez ustreznih novo urejeni zelenih in odprtih površin. Dejstvo, da kupci stanovanj takemu načinu urejanja stanovanjskega okolja niso nasprotovali, smo povezali s tem, da niso imeli prave izbire.

V drugem delu raziskave smo podrobneje proučili štiri primere novejših sosesk v Ljubljani: Mostec, Bežigranski dvor, Stožice in Nove Poljane in tujo prakso načrtovanja novih stanovanj. V tem delu smo ugotovili: da velikost območja, namenjenega novogradnji, vpliva na urbanistično zasnovo soseske tako, da v odprtem prostoru majhne soseske ni možno urediti kakovostnih skupnih zelenih površin in potrebnega programa. Primerjava štirih sosesk je pokazala, da aktualni način načrtovanja zagotavlja različno količino (od 3,8 m² do 11,5 m² na prebivalca) in kakovost zelenih površin, da so zelene površine lahko zaradi zasnove razdeljene na majhne neuporabne enote, da so zaradi podzidanosti manj primerne za rast vegetacije, da je programska ponudba skromna in da so ureditve predvsem dekorativne narave. Ocenili smo, da tako različna preskrba z zelenimi površinami ni ustrezna, da se ustvarjajo velike razlike med novogradnjami in da je taka neenakomerna kakovost stanovanjskega okolja dolgoročno razvojno gledano problematična tako z vidika lastnikov kot stanovalcev in naselij (Simoneti in Vertelj Nared, 2005).

Sklepali smo, da bi del potreb nove gradnje po skupnih zelenih in drugih javnih površinah, bilo treba zadovoljiti v širšem okolju naselja, ali pa znižati število novih stanovanj v načrtovanih območjih ter zato menili, da je treba prakso načrtovanja stanovanjskega okolja dopolniti z ukrepi, ki bodo zagotovili kakovostne stanovanjske zelene površine in upoštevanje potreb prebivalcev ter smiselno programsko povezali novo gradnjo z okoljem.

Ugotovitev smo kasneje potrdili v posebni raziskavi o načrtovanju otroških igrišč ob novi stanovanjski gradnji (Simoneti in Vertelj Nared, 2011). Na primeru Ljubljane smo preverili pogoje urbanističnega predpisovanja urejanja otroških igrišč ob novi stanovanjski gradnji in ugotovili, da se določila občinskega prostorskega načrta izkažejo za problematična posebej pri manjših območjih novogradnje. Problem na manjših območjih je, kako zagotoviti sklenjenost in s tem uporabnost zelenih in drugih igralnih površin. Razmišljali smo, da bi lahko v posameznih primerih zagotovili večjo kakovost igralnega okolja, če bi vsak primer novogradnje obravnavali v kontekstu analize stanja v širšem prostoru naselja in na osnovi ocene stanja določili pogoje urejanja igrišč ob novi gradnji (Simoneti in Vertelj Nared, 2011). V posameznih primerih bi bilo tako smotrno ob novi gradnji urediti samo igralni prostor za najmlajše, medtem ko bi s prenovo bližnjega večjega javnega igrišča zagotovili kakovosten prostor za skupno igro. Na tak način bi lahko tudi ob pomanjkanju prostora za novogradnjo izboljšali kakovost igralnega okolja in to v obeh območjih (Simoneti in Vertelj Nared, 2011).

Z raziskavo o novi stanovanjski gradnji smo potrdili predhodna opozorila stroke, da je zaznala resne probleme na področju zagotavljanja kakovosti odprtega prostora in izrazila skrb, da bodo sčasoma slabosti novega stanovanjskega okolja prepoznali tudi uporabniki, ki bodo tako stanovanjsko okolje zavrnil, se želeli izseliti in sprožili proces propadanja. Pridružili smo se ugotovitvam, da je treba ukrepati in, da mora država poskrbeti, da bodo na nacionalni in lokalni ravni zaščiteni interesi prebivalcev in lastnikov ter splošni javni interes za urejanje prostora in celovito uravnoteženo kakovost stanovanjskega fonda (Simoneti in Vertelj Nared, 2005).

Naše ugotovitve je potrdila tudi novejša raziskava o pomenu zelenih površin za kakovost bivanja, v kateri Golobič s sodelavci (2014) ugotavlja, da imajo novejše soseske v primerjavi s starejšimi izrazito enoznačen stanovanjski program in da je njihov odprt prostor okrnjen, ter da to še posebej vpliva na kakovost bivanja šibkih uporabnikov, kot so starejši in otroci. Na koncu lahko povzamemo, da razmere v prostoru in ugotovitve raziskav vodijo do sklepa, da kakovost odprtega prostora ob novi

stanovanjski gradnji bistveno zaostaja za tisto v starejših soseskah. Stanje med drugim lahko povežemo s splošnimi družbenimi pogoji načrtovanja, ki so bili v času močne socialne države več ozirih naklonjeni načrtovanju razsežnih skupnih zelenih površin v stanovanjskem okolju. Ugotovitve raziskovalcev, da se potrebe prebivalcev od takrat niso spremenile in da bi morala nizka kakovost nove stanovanjske krajine vplivati na spremembe v pogojih načrtovanja potrjuje priljubljenost starejših stanovanjskih sosesk med kupci novih stanovanj.

V času prvega vala nove stanovanjske gradnje je mednarodna praksa dokazovala, da je zadovoljive rezultate v prostoru in v novi stanovanjski novogradnji treba graditi na znanju vseh udeleženi in zato podpreti razvoj dobre prakse z nacionalnimi ukrepi za usmerjanje načrtovanj. Sodeč po tujih izkušnjah so načini za posredovanje v načrtovalsko in izvedbeno prakso stanovanjske gradnje različni in so izrazito družbeno pogojeni. To pomeni, da ne moremo tujih zgledov preprosto povzemati, ampak je treba ukrepe za posredovanje prilagoditi svoji kulturi upravljanja s prostorom in konkretnim potrebam in ciljem. Ugotovimo lahko, da so si v nemški praksi v devetdesetih močno prizadevali za integralno planiranje, ki naj pravočasno učinkovito poveže različne stroke, investitorje, uporabnike in druge udeležence v načrtovalskih procesih. V angleški praksi pa je očitno pomembno spremljanje stanja in odzivanje na potrebe, ki vpliva na veliko količino raziskav, ki udeležencem v procesu načrtovanja omogočajo argumentirano sodelovanje v procesih sprejemanja odločitev in zagotavljanja kakovosti novogradnje.

Primer zahodnonemške prakse opisuje Nagel, ko predstavlja, kako se je država konec osemdesetih let posvetila skoraj milijonskemu primanjkljaju stanovanj (1990). V resnici problemu politika ni posvečala posebne pozornosti in Nagel poroča o tem, da so iz nuje gradili vsepovsod, tudi na lokacijah, ki bi iz različnih razlogov morale ostati nepozidane. Nagel zaradi kompleksnosti načrtovalskega naloge zagovarja integralno planiranje in odsvetuje novo gradnjo na zelo majhnih območjih, ker ne omogoča zadovoljitve vseh potrebnih funkcionalnih odprtih površin in upoštevanja osnovnih ekoloških principov, kot je na primer zagotavljanje pogojev za rast vegetacije, urejanje odvodnjavanje hkrati z bogatenjem podzemnih vodnih virov in podobno. Posebej izpostavlja pomen spoštovanja kakovosti obstoječega stanovanjskega okolja in kakovost urejanja odprtega prostora ob novogradnjah, ki ne sme biti osiromašen na dekorativno funkcijo. Ugotovitve so za slovensko prakso zanimive, ker tudi v nemškem primeru država na področju stanovanjske gradnje kljub pričakovani rasti novogradenj sprva na načrtovalski ravni ni posredovala s posebnimi ukrepi.

Nekoliko drugačni praksi je po naših ugotovitvah možno slediti v Angliji, kjer so ob prelomu tisočletja napovedali gradnjo več milijonov novih stanovanj, da bi posodobili stanovanjski standard in zadovoljili nove potrebe. Zadnji podobno obsežen stanovanjski program je Anglija izvajala po drugi svetovni vojni. Nov val gradnje so oprli na analizo takratne prakse, da bi preprečili ponovitev napak in zagotovili trdno osnovo za novo gradnjo. Ker so staro stanovanjsko gradnjo v veliki meri povezali s slabo kakovostjo socialne gradnje, je novi gradbeni zagon spremljalo široko prizadevanje za celovito kakovost stanovanjskega okolja, oblikovanja in pogojev bivanja nasploh. Raziskovanje in izobraževanje je v širšo in strokovno javnost ter ekonomsko in politično podprto s strani vseh vidnih političnih organov in imen v državi. Centralno vlogo pri tem delu je prevzela komisija za arhitekturo in grajeno okolje (CABE), ki je v povezavi z organizacijami, ki skrbijo za kakovost stanovanj, delovna mesta, naravno dediščino in podobno, opravlja osrednjo vlogo koordinatorja in povezovalca. V tem smislu je izvajala in vodila izvajanje raziskav in preko njih oblikovala argumente in ukrepe za

posredovanje v prakso iz vidika različnih interesov. Za domačo prakso je pomembno, da se je raziskovalo tako javno mnenje, kot pričakovanja kupcev, arhitekturne in gradbene operative, odzive lokalnih skupnosti, posege v kulturno krajino in možnosti za prostorsko racionalizacijo novogradenj. Zaradi razvoja tehnologije je praktično vsako gradivo, ki nastane v okviru različnih programov, povezanih s spodbujanjem dobre prakse, od raziskav javnega mnenja do promocije dobrega oblikovanja, dosegljivo na prosto dostopnih mrežnih straneh povezanih neprofitnih organizacij. Kljub temu so z javnomnenjskimi raziskavami že po nekaj letih ugotovili, da je vlada res program v celoti usmerila v potrošnika, da pa pri tem njegove potrebe še zdaleč niso optimalno vključene v novogradnjo (What home buyers want, 2005). Kljub zadržkom v odnosu do mnenj uporabnikov, ki naj bi bila v urbanistično in gradbeno operativno prenesena po strokovni in politični presoji, pa avtorji zadnje javnomnenjske raziskave poročajo, da je očitno, da trg sam po sebi ni zadostno orodje za optimalno zadovoljitev potreb po novogradnji. Kot pravijo, stanovanje ni potrošno blago, ampak ima življenje, ki se meri v desetletjih, ne v mesecih ali letih. Stanovanje tudi ni modni izdelek, ki bi ga lahko po uporabi zavrgli ali oddali v dobrodelne namene, ko se naš okus spremeni. Za mnoge ljudi je stanovanje enkratna življenjska investicija in vse pogosteje tudi vir ekonomske varnosti. Pri ponudbi proizvodov, ki niso "prostorsko" omejeni, se ponudba na trgu lahko hitro in dobro odziva na potrebe potrošnikov, medtem ko je pri stanovanjih treba upoštevati omejitve, ki izhajajo iz ekonomske dostopnosti, geografije in omejitvev, ki izhajajo iz prostorskega planiranja. Sistem planiranja omejuje potencialno ponudbo. Britanci v opisane razmere posegajo z znanjem in povezovanjem. Pri tem tudi zaradi pričakovanj kupcev vedno večjo pozornost namenjajo sosedstvu, značilnostim in kakovosti odprtega prostora in spremljajočih programov. V okviru omenjene komisije so tako nedavno vzpostavili posebno delovno skupino, ki se ukvarja samo z odprtim prostorom. Britanci namesto s predpisi nagovarjajo investitorje, lokalne skupnosti in kupce z zelo konkretnimi rezultati raziskav. Tako so prav nedavno dokazali, da dobro urejen parkovni prostor dvigne ceno nepremičnin za 5 – 7 % (Does Money Grow on Trees, 2005).

Tuja primera zgovorno kaže, da je posredovanje države z vidika celovitih učinkov urejanja prostora v delovanje trga pri gradnji novih stanovanj v evropskem okolju običajna praksa. Sodeč po drugih virih je razlika samo v tem, kako posamezna družba v proces zagotavljanja novih stanovanj posega. V preteklosti si je stroka veliko pomagala s standardi, ki so načrtovanju predpisovali določene površine in vrste programov. Razvoj je urbanistične standarde ovrgel, češ da so pretirano togo načrtovalsko orodje, ki mu v praksi zgrajenega mesta niti ni možno slediti. Uveljavilo se je prepričanje, da več kot količina velja kakovost. Glede na razmere v slovenski stanovanjski gradnji je očitno, da se mnenja udeležencev o kakovosti zelo razlikujejo zato brez neke vrste procesa v katerem se bodo ta mnenja lahko približala drugo drugemu ni možno pričakovati sprememb na bolje. Nobenega dvoma ni, da mora ta proces poganjati država, ki zastopa pri stanovanjski gradnji javne interese.

4.3.2 Urejanje skupnih zelenih površin v starejših večstanovanjskih območjih

Pri proučevanju prakse urejanja stanovanjskih zelenih površin nas posebej zanima aktualni način urejanja v starejših soseskah. Po izkušnjah sodeč in ugotovitvah posameznih študij so se na teh površinah pogoji urejanja po političnih spremembah v devetdesetih najbolj očitno spremenili (glej tudi Ploštajner et al., 2004; Prostorož, 2016). Ob tem pa jih je, zaradi njihove kakovosti, razvojnega

potenciala in pomena za kakovost bivanja ter zaradi odprtih vprašanj o lastništvu in upravljanju, treba obravnavati drugače kot novejša stanovanjske zelene površine (glej tudi Vrbica, 2016).

Ključno za vrednotenje potenciala skupnih zelenih površin v soseskah je, so površine v splošni javni rabi in so kot skupni prostor soseske pomembno vezivo lokalne skupnosti. Hkrati so zaradi starosti potrebne prenove, njihova struktura in razsežnost pa predstavljata tudi pomemben ekosistemski potencial. Dejstvo, da se njihovo lastništvo spreminja in da še ni končno razmejeno, razumemo kot okoliščino, ki ne spreminja potrebe po iskanju rešitev za vse druge aktualne probleme glede urejanja, prenove in nadaljnega razvoja, ki jih lastniki ne morejo razreševati sami in individualno. Trdimo, da bodo, ko bodo razmerja zemljiškoknjižno urejena, samo bolj jasna razmerja med udeleženci, ki morajo pri razreševanju problemov sodelovati in menimo, da javni interes za urejanje teh površin zahteva opredelitev statusa javne površine, ki bo osnova za sodelovanje lastnikov, prebivalcev in strokovnih služb občine kot zastopnikov javnega interesa v procesih urejanja in prenove. Ocenjujemo, da mora v aktualni načinu urejanja, ki omogoča pomanjkanje zanimanja občin za ureditev takega statusa poseči država. Kot ugotavlja Vrbica (2016) po privatizaciji stanovanj v devetdesetih občine niso bile zainteresirane za ureditev statusa teh površin, ker bi njihova razglasitev za javno dobro predstavljala finančno breme, ki so se mu tako lahko izognile. Tako ravnanje občin je v urejanju prostora dolžna zaznati država in poskrbeti za to, da se na strateški razvojni ravni vzpostavijo pogoji, ki bodo spodbudili urejanje.

Zelene površine imajo ključno vlogo pri oblikovanju ekološkega in družbenega okolja v urbanem okolju pravijo Barbosa in sodelavci in to povzemajo tudi politične zaveze posameznih držav in Evropske skupnosti (2007). Podobno opozarja Šuklje Erjavec (2006), da imajo stanovanjske zelene površine imajo zelo velik vpliv na podobo, značaj in bivalne kakovosti soseske, predvsem pa se v njih vzpostavljajo medsebojni odnosi prebivalcev. Zato trdi Šuklje Erjavec (ibid.) so zelene površine soseske zelo primerne za vzpostavitev sodelovanja s prebivalci, ki je še posebej pomembno za proces prenove. Ugotovitvi lahko pritrdimo, ker se tudi odmeven zagon vseh aktualnih domačih primerov prenove starejših stanovanjskih sosesk navezuje prav na dogajanje v odprtem prostoru sosesk. Tako prvi primeri v Ljubljani (Savsko naselje – Kdor pomaga ta zmaga!, Ruski car: Skupaj na ploščad!) kot v Kranju (Planina) in tudi v Mariboru (Participatorni proračun v Radvanju) kažejo, da so zelene površine in odprt prostor sosesk nadvse primerno okolje za zagon projektov, ki napovedujejo prenovo, omogočajo oblikovanje skupnosti, pogovore o problemih in sodelovanje pri oblikovanju rešitev in izvajanju prvih ukrepov v prostoru. Na pomen sodelovanja med prebivalci, lastniki in javno upravo kot zastopnikom javnega interesa za urejenost in urejanje pri prenovi opozarjajo številni raziskovalci (Sendi et al., 2004; Kos, 2005; Trček, 2005; Sendi, 2005). Kos (2005) ob tem opozarja na nizko stopnjo zaupanja med udeleženci, ki se v procesu usklajevanja raznovrstnih interesov med prenovo lahko še poveča zaradi pomanjkanja institucionalnih okvirov za legitimno usklajevanje. Podobno opisuje Sendi (2005), da soočanje pogledov na problematiko prenove soseske med prebivalci in predstavniki občinskih organov kaže, da trenutno obstajajo velika in potencialno škodljiva nasprotja med obema stranema. Sendi (ibid.) tudi ugotavlja, da je več odgovornosti za probleme na občinski strani ter da je aktualni način dela – od zgoraj navzdol – neprimeren in neučinkovito ter ga je zato treba zamenjati s sodobnejšimi pristopi, ki so že dlje uveljavljeni v razvitejših državah. Vrzal med načrtovalci, odločevalci in prebivalci kot problem izpostavlja tudi Cerar (2014), ko na primeru različnih ustvarjalnih pobud v posameznih ljubljanskih soseskah utemeljuje pomen systemskega spodbujanja kontributivne participacije. Vsa stališča se navezujejo na predpostavko, da urejanje

stanovanjskih zelenih in odprtih površin zahteva sodelovanje med udeleženci in kažejo na to, da je procese sodelovanja treba sistemsko podpreti zato, da bo to sodelovanje lahko steklo. Kot pravi Kos (2005: 17) mora pristop k prenovi »biti zaradi socialne relevantnosti in relativnosti strokovnih meril kar najbolj odprt in organizacijsko fleksibilen«, zato med najpomembnejša strokovna izhodišča spadajo ukrepi za nastanek širokega komunikativnega razpravljalnega polja.

Ugotovimo lahko, da raziskave in prve izkušnje z zagonom prenove v starejših soseskah kažejo na to, da morata država in občina po tem, ko potrebo po sodelovanju prepoznata, poskrbeti zato, da bo sodelovanje med vsemi udeleženi stranmi steklo, da bodo zagotovljeni strukturni, to so finančni, prostorski in človeški viri zanj. Nevladne organizacije s področja urejanja prostora na osnovi tujih in lastnih izkušenj v podporo prenovi predlagajo vzpostavitev lokalnih pisarn za vodenje celovite urbane prenove, opozarjajo na vlogo strokovnjakov kot tretje udeležene strani in se postavljajo v vlogo posrednika med odločevalci in prebivalci (Lokalne pisarne celovite urbane prenove, 2015). Podobno ugotavlja tudi Vrbica (2016: 15), ki v svoji analizi pravnega položaja javnih in skupnih površin predlaga tako ustanovitev lokalnih pisarn, »ki jim bi bilo treba dodeliti javna pooblastila, na podlagi katerih bi zastopale javni interes v soseski«, kot tudi uvedbo instituta »zahtevka, s katerim bi lahko zainteresirani uporabniki javnih površin, ali nevladne organizacije s področja urejanja prostora intervenirali v smislu varstva javne površine«.

Na osnovi izkušenj, raziskovalnih ugotovitev in poznavanja procesov v urejanju prostora vemo, da pogoji za sodelovanje prebivalcev v urejanju prostora v Sloveniji zaenkrat niso dobri. Opravka imamo z nizkimi zakonodajnim standardom zagotavljanja sodelovanja, splošno nenaklonjenostjo sodelovanju, s predsodki na strani stroke in odločevalcev ter visoko stopnjo nezaupanja med udeleženci (Kos, 2005; Baloh et al., 2014). Pomen urbane prenove je po drugi strani prepoznan: prenova je uvrščena med cilje Strategije prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004) in prostorskega načrtovanja (ZPNačrt, 2007) in država bo zagon prenove skupaj z drugimi ukrepi trajnostnega urbanega razvoja podprla z evropskimi sredstvi za razvoj, konkretno Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR). Smernice za pripravo trajnostnih urbanih strategij (2015) v Sloveniji določajo, da se »trajnostni urbani razvoj izbranega urbanega območja lahko financira le na podlagi sprejete celovite strategije trajnostnega urbanega razvoja«. Država je zato mestnim občinam naročila izdelavo trajnostnih urbanih strategij (TUS). Večina mestnih občin, ne pa vse, je sodeč po rezultatih razumela priporočila Evropske komisije, da »mora strategija jasno prikazati, kako bodo lokalni prebivalci, civilna družba in druge ravni upravljanja vključeni v njeno izvajanje« (Smernice za države članice o celostnem trajnostnem urbanem razvoju, 2015: 9) in v proces priprave vključila tudi prebivalce. Evropska komisija v smernicah državam članicam za celostni urbani razvoj pojasni, da bi morale biti že oblikovanje strategije skupna zaveza odločevalcev in prebivalcev, ker metoda sooblikovanja povečuje verjetnost celostnega pristopa in možnosti uspešnega izvajanja. »Čeprav metoda sooblikovanja na splošno velja za zahtevno in terja dodatna prizadevanja, bo imela za organ, pristojen za urbani razvoj, dolgoročne koristi« (ibid.). Ugotovimo lahko, da je Ministrstvo za prostor v navodilih mestnim občinam za pripravo trajnostnih urbanih strategij zahtevalo vključevanje javnosti v pripravo (Smernice za pripravo trajnostnih urbanih strategij, 2015). V procesu priprave je ministrstvo na Urbanem forumu tudi podprlo javno predstavitev posameznih primerov priprave trajnostnih urbanih strategij s poudarkom na pomenu vključevanja javnosti (Pametna participacija za pametna mesta, 2015). Mestne občine so se na različne načine odzvale na ta poziv in so prebivalce vključevale tako zelo vsebinsko kot tudi samo formalno. S pripravo trajnostnih urbanih strategij so nekatere od občin napovedale zagon prenove

skupnih stanovanjskih zelenih površin, kjer se bo zgodnja vključitev prebivalcev obrestovala. Potek in zagon prenove v naseljih nemestnih občin so omenjeni državni ukrepi zaobšli in tam bo za zagon prenove potrebno še več časa.

Iz izkušenj vemo, da je problem razmejitve med javnimi in zasebnimi odprtimi površinami najbolj očiten v območjih stanovanjskih sosesk. Potreba po razmejitvi se je pojavila s privatizacijo stanovanj in medtem ko je ni spremljal noben ukrep, ki bi sistemsko podpiral proces razmejitve zemljišč, ali občinam pri tem delu kakorkoli svetoval, še ni v celoti realizirana. Tudi zemljiškoknjižno urejanja etažne lastnine je bilo prepuščeno novim lastnikom in je od primera do primera potekalo različno ter še vedno ni v celoti končano. Glede na to, da so imeli prebivalci v večstanovanjskih objektih v času preobrazbe sistema in privatizacije stanovanj zelo skromne izkušnje z lastništvom, je tako ravnanje države vsaj nenavadno, če ne problematično. Še bolj nenavadno je, da ni bilo izdelano nobeno priporočilo glede razmejitve funkcionalnih zemljišč posameznih stavb od skupnih površin soseske. Splošno znano je, da so za urejanje večine od teh površin pred privatizacijo skrbele občinske strokovne službe in da so bile v javni rabi.

Ocenjujemo, da je bilo v procesu privatizacije stanovanj premalo pozornosti posvečeno vprašanju nadaljnjega razvoja celotnega okolja sosesk in da se posledice tega med drugim odražajo v urejanju stanovanjskih zelenih površin v soseskah. Pred izvedbo razgovor na občinah smo na osnovi izkušenj ocenjevali, da so občine, ob odsotnosti enotnih usmeritev, meril in pogojev za razdelitev površin med javne in zasebne, pri urejanju skupnih zelenih površin sosesk ravnale različno. Iz poznavnaj razmer, različnih študij in projektov smo že vedeli, da je to v prostoru je pustilo tako sledove slabega vzdrževanja kot prispevalo k prisvajanju in preurejanju zemljišč ter tuid vodilo k špekulantskim nakupom, ki ogrožajo kakovost celotnih starejših stanovanjskih območij (glej tudi Prostorož, 2014). Ocene smo preverili v pogovorih s predstavniki mestnih občin pristojnimi za urejanje javnih zelenih površin januarja 2016.

V MO Celje je večina skupnih zelenih površin med večstanovanjskimi objekti v lasti MO in jih kosi in vzdržuje javno podjetje. Prebivalci nimajo interesa, da bi jih odkupili, pravijo na občini, lahko bi jih občina prebivalcem brezplačno predala. A opozarjajo, *»če bi prebivalci prevzeli – odkupili ta zemljišča, bi verjetno vsa drevesa posekali in kmalu vse asfaltirali, ker je parkirišč premalo«* in komentirajo na občini probleme, ki bi jih po njihovih izkušnjah povzročila privatizacija teh zemljišč. Izstopajo nekontrolirano odstranjevanje drevja, urejanje parkirišč in ograjevanje. *»Večina stanovalcev pred vhodom sama nekaj ureja, zasajuje in to tudi vzdržuje«*, pravijo na občini, večje površine pa pokosi javno podjetje. Tudi drevesa, ki so jih prebivalci v preteklosti sami posadili, zdaj vzdržuje občina. Občina lahko tudi še nadaljujejo pri prenovi tudi zagotovi, da prebivalci lažje sprejmejo posege kot je na primer, da je treba drevesa včasih posekati in da jih je potem treba nadomestiti z novimi.

Hkrati občina zato s prostorskimi akti varuje stare soseske pred ograjevanjem in skrbi, da se želje prebivalcev smotrno odrazijo v prostoru. *»Ko dobivamo pobude in bi pred vsakim blokom radi tobogan pa gugalnico, jim razložimo, da tudi če to sami kupijo, mi ne moremo vzdrževati in zato take pobude ne moremo sprejeti ampak se jih trudimo preusmerjati tako, da se bolje uredi bližnje igrišče.«* Pristojni za vzdrževanje se pri vseh prenovitvenih posegih, ki se izvajajo v okviru investicijskega vzdrževanja, posvetujejo s pristojnimi za prostorsko načrtovanje, proučujejo originalne načrte in si prizadevajo ureditve v prostoru optimalno funkcionalno in oblikovno zasnovati. V tem duhu v MO Celje tudi dolgoročno načrtujejo zagon prenove javnih površin in zelenih površin v večstanovanjskih

območjih z občinskimi podrobnimi prostorskimi načrti. Priprava takega dokument po mnenju predstavnikov MO Celje predstavlja najboljšo možnost za izvedbo procesa legitimiranja potrebnih prenovitvenih posegov v ožji lokalni skupnosti.

V MO Koper vse zelenice v okolici večstanovanjskih objektov, blokov, urejajo stanovalci. Večina jih je tudi v že lasti etažnih lastnikov, nekje pa je še lastnica občina, a tudi tiste že urejajo prebivalci, ali pa urad za nepremičnine MO Koper, ne pa izvajalci javne službe za urejanje javnih zelenih površin. Odgovorni na občini poročajo, je »*počasi prišlo v zavest ljudi, da te površine oni uporabljajo in zato jih tudi vzdržujejo*« ter še dodajajo, da tudi kadar dela izvede komunala, strošek plačajo lastniki. Vseeno pa občina na teh zelenih površinah vzdržuje otroška igrišča in napoveduje, da bo tako tudi ostalo, ker »*otroška igrišča bodo ljudje težko prevzeli, niti niso vedno zainteresirani, da bi jih, saj nimajo vsi otrok.*« Peš poti in igrišča na zelenih površinah v soseskah bodo zato dolgoročno ostala javne.

V MO Kranj skupne zelene površine v stanovanjskih soseskah vzdržujejo ne glede na trenutno zemljiško knjižno urejenost. Aktualna ideja občine je, da te površine prenovi, uredi plačljivo parkiranje in tako zagotovi sredstva za vzdrževanje. Namen občine je zato te površine, kljub nasprotovanju nekaterih prebivalcev, obdržati v javni lasti in vzdrževanju. Na občini odločitev utemeljujejo s tem, da bodo tako lažje zagotovili celovito prenovo in ureditev aktualnih problemov s parkiranjem, ohranili prostor v javni rabi in zagotovili vzdrževanje javne infrastrukture pod temi površinami. Na občini verjamejo, da lahko z vključevanjem lastnikov in lokalnih prebivalcev v proces prenove pridobijo soglasje za uresničitev svojih namer. Doseženo soglasje namerava občina legitimirati v postopku priprave sprememb in dopolnitev občinskega prostorskega načrta. Za MO je pomembno, da se na koncu procesa dosežen dogovor zaključi s formalno pravno ureditvijo lastništva. Občina zato napoveduje intenziven proces sodelovanja s prebivalci, ki ga je začela s pripravo programa Trajnostne urbane strategije na osnovi katere namerava črpati evropska sredstva za nadaljnje delo. Hkrati občina že preverja napovedani proces prenove z vključevanjem prebivalcev s pomočjo Društva arhitektov na območju soseske Planina.

V MO Ljubljana lastništvo zemljišč v več stanovanjskih območjih še ni v celoti urejeno. V Ljubljani je število večjih stanovanjskih sosesk večje kot v drugih občinah in v proces lastninjenja zemljišč so od vsega začetka vključeni različni pravni subjekti, tudi pravni nasledniki gradbenih in drugih podjetij, ki jim je lastništvo nezazidanih površin pripadlo na osnovi gradbene dokumentacije. Vprašanje razmejitev se je zato v procesu lastninjenja razširilo iz odnosa med lastniki stanovanjskih objektov in občino še na dodatne, tudi špekulantske, lastnike. Posamezni investitorji so sodeč po primerih predvsem računali, da se bodo v novih razmerah lahko okoristili na račun potreb lokalnih prebivalcev po parkirnih mestih. Lastništvo je zaradi tega v stanovanjskih območjih starejših sosesk razdrobljeno in neurejeno. Občina je območja sosesk prenehala vzdrževati po privatizaciji stanovanj. Vprašanja razmejitev se je s strokovnimi podlagami, v katerih so bili pripravljene predlogi za razmejitve, vendar za njihov uveljavljanje ni bilo politične volje. Način s katerim bi pripadla etažnim lastnikom omejena funkcionalna zemljišča, medtem ko bi skupne zelene in parkirne površine ostale v občinski lasti, je zamenjalo odločanje od primera do primera. Prakso urejanja, ki je povzročala vedno več težav je prekinilo sprejetje Zakona o vzpostavitvi etažne lastnine (ZVETL, 2008) in vplival, da poslej MO Ljubljana spodbuja lastnike, naj poskrbijo za ureditev lastništva po zakonu in se umika iz posredovanja v prostoru.

Javna služba urejanja zelenih površin je bila na teh površinah po privatizaciji stanovanj v devetdesetih najprej opuščena, kasneje pa se je ustalila praksa, da MO v nujnem obsegu ponovno skrbi predvsem za otroška igrišča in nevarna drevesa. MO Ljubljana je nekatera od teh igrišč tudi prenovila, nekatera pa postopoma opustila - ko so bila igrala in oprema dotrajana, jih ni več nadomestila. Kasneje je v prizadevanju za razmejitev pristojnosti za urejanje MO posamezne površine, predvsem tiste, kjer so tudi večja otroška igrišča, opredelila kot javne ter tako izkazala dolgoročni interes za njihovo urejanje. Izbor je bil pripravljen v sodelovanju med pristojnimi službami za vzdrževanje in prostorsko načrtovanje ter formaliziran v občinskem prostorskem načrtu (OPN MOL, 2015). O sodelovanju etažnih lastnikov in prebivalcev pri odločanju o teh površinah ni poročil. Prav tako ni znano, kako bo potekalo urejanje ostalih skupnih zelenih površin v stanovanjskih soseskah in kako se bo v teh razmerah zagnalo celovito prenavo. MO Ljubljana zagovarja stališče, da je *»podlaga za določanje javnih površin v soseskah, ki so bile zgrajene v času družbene lastnine in v formalno pravnem smislu nedokončane, veljavna zakonodaja: ZGO (Zakon o graditvi objektov), ZGJS (Zakon o gospodarskih javnih službah) in posredno ZVEtL (Zakon o vzpostavitvi etažne lastnine na predlog pridobitelja posameznega dela stavbe in o določanju pripadajočega zemljišča k stavbi). Slednji ureja pripadajoča zemljišča k stavbam, in sicer za stavbe, zgrajene pred 1. 1. 2003 na podlagi prostorskih aktov in upravnih dovoljenj, na podlagi katerih je bila stavba zgrajena, ali drugih upravnih aktov, s katerimi je bilo določeno takšno zemljišče. Do razrešitve tega vprašanja, ki je vezano na pridobivanje relevantnih dokumentov iz časa gradnje in z zaznambo spora o določitvi pripadajočega zemljišča vpisano v ZK, podatki o javnih površinah v soseskah še ne morejo biti vključeni v OPN MOL ID (Prostorož, 2015: Stališče MOL²⁷).*

MO Maribor je zelene površine v soseskah nehala vzdrževati in jih obravnava kot funkcionalna zemljišča večstanovanjskih objektov. MO lastnike tudi opozarja, da naj zemljiško knjižno uredijo stanje v skladu z zakonom (ZVETL, 2008) in izvedejo vpis lastnine. Na terenu so v Mariboru stvari urejali tudi od primera do primera in nekaj površin določili za občinske. *»Ogromno je«* po pričevanju pristojnih *»površin, ki jih prebivalci uporabljajo, ko pa bi jih morali vzdrževati, pa jih ne bi imeli«*. V teh primerih MO veliko sodeluje z mestnimi četrti, ozavešča in razlaga prebivalcem, kako so stvari urejene. Zaenkrat MO ni začela ponovno urejati teh območij. Dolgoročni MO je namen, da jih prepusti prebivalcem. Kljub temu je v četrtini skupnosti Radvanje MO s participatornim proračunom lani prisluhnila potrebam prebivalcev in podprla izvedbo izbranih ukrepov urejanja in prenove, med njimi tudi, ureditev otroškega igrišča in izvedbo novih zasaditev.

V MO Murska Sobota zelene površine, ki pripadajo več stanovanjskim objektom vzdržujejo etažni lastniki oziroma izvajalec, ki ga za ta dela izberejo. Te površine tudi v preteklosti niso predstavljale javnih površin in niso bile vzdrževane z javnimi sredstvi iz občinskega proračuna. Od izgradnje so bile v posebni uporabi. *»Po ukinitvi družbene lastnine in uveljavitvi Zakona o lastninjenju nepremičnin v družbeni lastnini (ZLNDL, 1997) so večino stanovanj odkupili takratni imetniki in si uredili vknjižbo etažne lastnine, najprej na svojih stanovanjih, postopoma pa še na skupnih delih in prostorih več stanovanjskih objektov. V redkih izjemah pa so si etažni lastniki in v njihovem imenu upravniki uredili tudi vknjižbo etažne lastnine na pripadajočih zemljiščih«*. Vsa zemljišča ob več stanovanjskih objektih v MO Murska Sobota še niso zemljiško knjižno urejena, ker *»to predstavlja po*

²⁷ Stališče Mestne občine Ljubljana je bilo oblikovano v okvir projekta Javne površine, ki ga od leta 2014 izvaja Kulturno društvo Prostorož (2014).

eni strani stroške za etažne lastnike, po drugi strani pa upravniki in etažni lastniki v več stanovanjskih objektih še vedno lahko kažejo na MOMS, če je kaj narobe okrog njihovih objektov – na površinah, ki jih uporabljajo. MOMS je še vedno zemljiško knjižna lastnica zemljiški parcel ob več stanovanjski objektih, a na občini zatrjujejo, da *»se po Zakonu o lastninjenju nepremičnin v družbeni lasti za ta zemljišča šteje, da so lastnina etažnih lastnikov, ne glede na vknjižbo v zemljiški knjigi«* in MO Murska Sobota do teh površin nima nobenih obveznosti. Večina večstanovanjskih objektov si je dostop do zemljišč, ki jih uporabljajo izključno etažni lastniki, omejila z zapornicami, za postavitev katerih si je bilo treba pridobiti soglasje občine, ki je med drugim določalo, da vse stroške vzdrževanja in druge stroške v zvezi z urejanjem teh površin nosijo vsakokratni etažni lastniki.

MO Nova Gorica je do leta 2015 površine v stanovanjskih soseskah vzdrževala ne glede na lastništvo. Izvajala je nujna dela kot so košnja in odstranjevanje suhih vej. V Novi Gorici se prostor zelo hitro zarašča zato je redna košnja res nujno potrebna. Tudi nevarno drevje MO je na pobudo upravnikov obravnavala na vseh zelenih površinah ob blokkih. Leta 2015 je zemljišča ob blokkih, za katera je bilo ocenjeno, da so funkcionalna zemljišča in bodo v prihodnje pripadla lastnikom stanovanjskih objektov, *»odrezala od javnega vzdrževanja«* in jih prepustila v urejanje upravnikom. Za površine na katerih so *»otročka igrišča, ali so večje in smo ocenili, da bodo ostale javne, ker bi jih bilo težko razdeliti oziroma ne bo interesa za lastništvo«* pa občina še naprej skrbi. MO na teh površinah predvsem izvaja nujna dela, nujno prenavo pa načrtuje, ko bodo rešena zemljiško knjižna vprašanja. Pri urejanju teh se občina dogovarja z etažnimi lastniki in namerava vztrajati pri prenosu lastništva na občino. Občina zastopa stališče, da je celovito prenavo lažje voditi na tka način in da se lahko vprašanje možnosti za delitev stroškov vzdrževanja med etažnimi lastniki in občino razreši na vzajemno sprejemljiv način tudi brez lastniške razdelitve. Zato ima MO Nova Gorica ambicijo, da bo pri vseh vprašanjih, tako pri urejanju zemljiško knjižnega stanja kot pri prenavi in urejanju v prihodnosti aktivno sodelovala s prebivalci in jih tudi v model upravljanja neposredno vključila.

MO Novo mesto ureja s koncesijsko pogodbo samo javne zelene površine. Razmejitev med javnimi in zasebnimi površinami v večstanovanjskih območjih še ni končana. A MO Novo mesto *»zelo spodbujamo sklepanje neposrednih pogodb med občino in etažnimi lastniki, s katerimi priznamo dejanski status teh zemljišč in jih prenesemo na etažne lastnike«*. V MO Novo mesto so zato tudi oblikovali skupino za spodbujanje procesa urejanja, to je Svet za določanje funkcionalnih zemljišč in izdelali prikaz zemljišč, za katera bi etažni lastniki teoretično lahko zahtevali vpis lastnine. Ta prikaz je zelo pomemben, *»ker vidiš obseg problema in zdaj gremo od enote do enote in pri delu držimo tempo«*. Svet za določanje funkcionalnih zemljišč sklicuje upravnike, hodi v krajevne skupnosti in v vsakem konkretnem primeru opravi ogled na terenu z etažnimi lastniki in najetim geodetom. *»Če etažni lastniki oblikujejo 100 odstotno soglasje, potem se pogodbe hitro procesirajo, če ne, potem pa je sodišče izhod v sili,«* komentirajo v MO Zakon o vzpostavitvi etažne lastnine. *»Mogoče je najbolj pomembno to, da postopek po ZVETL ni edini način za ureditev statusa teh zemljišč«* menijo v MO.

V času, ko lastništvo še ni urejeno, so v blokovskih naseljih v MO Novo mesto največji problem drevesa. Stroški z zastaranim drevjem so zelo veliki. V primeru pretečega drevesa občina posreduje na javne stroške. Včasih so preteča drevesa celo razlog, da se uredi lastništvo. Ko nekdo opozori na problem, se ljudje zavedo, da je treba urediti lastništvo in razvije se pripravljenost za ureditev lastnine. Javne zelene poteze, drevorede na primer, ob tem občina ohranja v javni lasti. Za druga drevesa na zelenih površinah, pa po izkušnjah MO Novo mesto, ko pride do prenosa na lastnine, običajno lastniki

tudi začnejo sami skrbeti. V MO Novo mesto se zavzemajo za določitev javnih zelenih površin v OPN, ki po njihovi razlagi predstavlja argument za prenos take zelene površine v občinsko last. Merila in pogoji iz veljavnega prostorskega akta so zelo pomembni *»sploh zato, ker je nedvoumni dokazil v prostorskih aktih in upravnih dovoljenjih, ki so bili podlaga za gradnjo sosek, malo«*. Izkušnje MO iz sodne prakse kažejo, da so *»sodišča zelo previdna in zelo poslušajo občinske argumente«* ter da tudi *»etažni lastniki običajno razumejo argumente občine, da so sedanje ceste preozke, da manjkajo na primer kolesarske steze, ali ekološki otoki, zato se skoraj vedno sporazumemo tudi o parcelaciji takih zemljiških delov, ki potem ostanejo v lasti mesta«*.

V MO Ptuj javne zelene površine okrog blokov ureja občina. Vzdržujejo jih intenzivno in podobno kot parkovne površine. Nekatere od teh površin tradicionalno vzdržujejo tudi prebivalci sami. Običajno pa se premislijo, če slučajno izvedo, da je zemljišče občinsko in zahtevajo, da delo prevzame občina. Občina se zaveda razmer in bi si želela površine predati v urejanje prebivalcem. Zaenkrat na občini menijo, da formalno tega ne morejo izvesti (prenesti brezplačno premoženje občine na etažne lastnike) zato ne ukrepajo. Sporazumni dogovor o tem, da bi zemljišča ostala v javni lasti, urejali pa bi jih prebivalci, pa se v aktualnih razmerah občini ne zdi možen.

V MO Slovenj Gradec funkcionalna zemljišča večstanovanjskih stavb lastniki urejajo sami. Eno območje ima vse zemljiškoknjižno urejeno, ker je bilo že v zazidalnem načrtu vse opredeljeno. Tam občina ureja skupne zelene površine med bloki, ki so njene, javne. Na drugi lokaciji, v občini imajo samo dve območji več stanovanjskih zgradb, pa zazidalni načrt ni opredelil funkcionalni površin in jih je zato občina določila v minimalnem obsegu, vse ostalo pa je v javni rabi in vzdržuje občina. Občina se tudi zavzema, da tako ostane, ker sicer kot zatrjujejo hitro pride do majhnih prilaščanj, privatizacije in posameznih idej na račun skupnega prostora.

V MO Velenje načeloma skrbijo samo za površine v občinski lasti. Zaradi neurejenih lastniško pravnih razmerij pa zaenkrat ne morejo zelo natančno razmejiti pristojnosti za vzdrževanje zelenih površin okrog blokov. Veliko zelenih površin med bloki so tudi pred uveljavitvijo sprememb urejali stanovalci sami, oziroma hišniki. MO je nekaj časa po spremembah preko upravnikov blokov hišnikom še vračala materialne stroške, sčasoma pa je ta praksa zamrla. Ponekod, a teh primerov ni veliko, hišniki še vedno sami skrbijo za površine okoli blokov, vendar za to od občine ne prejemajo nobenega nadomestila. V MO Velenje je bila za razmejitev lastništva na skupnih zelenih površinah med bloki pred leti, po privatizaciji stanovanj, imenovana strokovna komisija, ki je na terenu od bloka do bloka pripravljala predloge razmejitev. Določala je funkcionalne površine za posamezne objekte. Kasneje so bili ti predlogi zemljiško knjižno urejeni, vendar ne za vse objekte. Komisija ni v celoti opravila svojega dela in prav tako vsi predlogi niso bili zemljiško knjižno zaključeni. Zaradi tega imajo danes nekateri objekti določene funkcionalne površine po novem, marsikje pa še ne. Ob načelu, da mora vsak poskrbeti za svoje površine, *»imamo ponekod na terenu nelogično situacijo, ko ob določenem objektu za zelenico, čisto do fasade objekta skrbi občina (ker funkcionalna površina ni določena ali ureditev zemljiško knjižno ni sprovedena), pri sosednjem bloku pa morajo za zelenico skrbeti etažni lastniki«*.

Iz zbranih informacij lahko ugotovimo, da so se naša pričakovanja potrdila, in da so se pogoji vzdrževanja stanovanjskih zelenih površin v starejših soseskah po političnih spremembah v devetdesetih res temljito spremenili. Občine so se iz aktivnega upravljanja umaknile. Po poročanju

pristojnih občinskih služb so v večini mestnih občin te površine s strani občin vzdrževane samo v mejah nujno potrebnih del. Samo v eni od enajstih mestnih občin so razmerja v prostoru v celoti urejena in skupne zelene površine ob večstanovanjskih objektih so v lasti občine (Slovenj Gradec). V treh občinah si prizadevajo zato, da bi te skupne zelene površine ostale v čim večjem obsegu v javni lasti in da bi nov model vzdrževanja dorekli v procesu prenove s sodelovanjem z etažnimi lastniki in zainteresiranimi prebivalci (Celje, Kranj, Nova Gorica). Vendar tudi v teh občinah te površine v prostorskih planskih dokumentih niso opredeljene kot javne kar bi pomenilo, da so občine demokratično preverile legitimnost take odločitve in vzpostavilo pogoje za izražanje javnega interesa v postopkih urejanja lastništva in razglašanja javnega dobra. Večina mestnih občin, sedem od enajstih mestnih občin, stremi k pretežnemu prenosu lastništva teh površin na lastnike etažnih stanovanj. Vse občine razen dveh so izrazile namen, ali pa so ga že uveljavile v prostorskih aktih, da nekatere od teh površin, ali vsaj posamezna otroška igrišča, obdržijo v svoji lasti.

Občinske službe zadolžene za vzdrževanje se samo ponekod zavedajo, da je sposobnost prebivalcev za to, da bi prevzeli breme vzdrževanja in celovite prenove omejena ter da imajo prebivalci lahko zelo ozke interese pri zavzemanju za prevzem površin v svojo last, kar lahko ogrozi javno rabo. Kar na nekaj občinah se zavedajo, da imajo etažni lastniki predvsem jasno izdleno željo po uporabi dela teh površin za ureditev amnjakajočih parkirnih mest.

Mestne občine so glede razmejitev površin in prakse vzdrževanja ravnale različno:

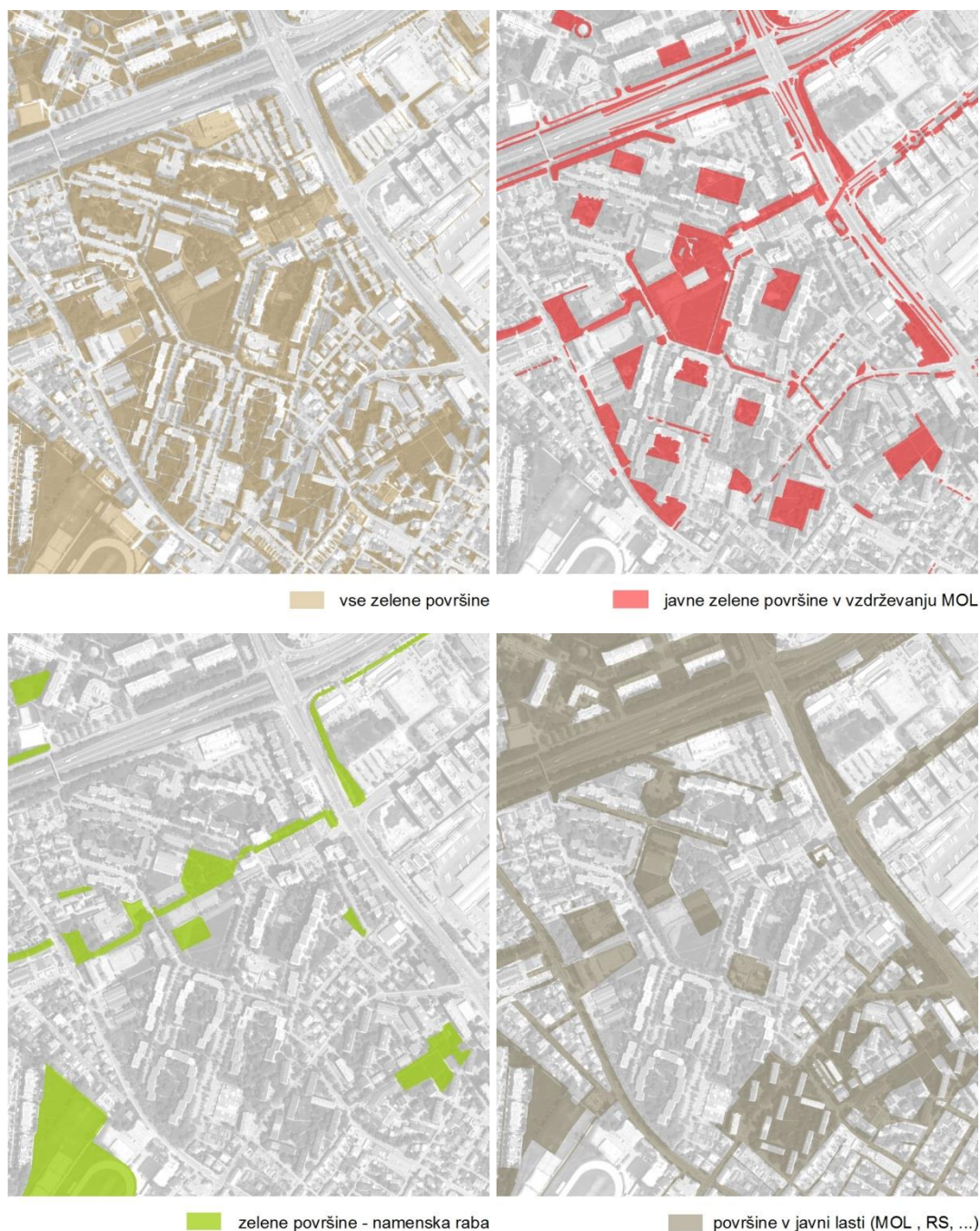
- MO Slovenj Gradec vse skupne zelene površine več stanovanjskih objektov po privatizaciji stanovanj obdrži v javni lasti,
- MO Novo mesto si aktivno prizadeva za dogovorno razmejitev z novimi lastniki, površine v glavnem prepušča etažnim lastnikom in skuša v javnem interesu urejanja prostora preprečiti negativne posledice privatizacije,
- MO Koper se sprva umakne iz urejanja, nato pa počasi ponovno prevzame nujna dela, predvsem zaradi varnosti in dolgoročnega interesa na otroških igriščih in poteh ohranja lastništvo,
- MO Ljubljana se sprva umakne, nato vrne z nujnimi deli, kasneje del površine in otroških igrišč opredelijo za javne; del površin se zemljiškoknjižno ureja glede na določila zazidalnih načrtov iz časa gradnje, za vse ostale površine občina lastnike spodbuja, da si čim prej zemljiškoknjižno uredijo lastništvo v skladu z zakonom,
- MO Kranj in MO Celje stremita k ohranjanju površin v javni lasti in načrtujeta proces celovite urbane prenove sosesk, prva v odprtem sodelovanju s prebivalci in nevladnimi organizacijami, druga zaenkrat še s postopkom priprave podrobnega občinskega prostorskega načrta,
- MO Nova Gorica površine vzdržuje v minimalnem potrebnem obsegu in si jih prizadeva ohraniti v javni lasti ter slediti zgledu Celja in Kranja,
- MO Ptuj in Velenje vzdržujeta stanovanjske zelene površine, čeprav niso v celoti zemljiškoknjižno urejene,
- MO Murska Sobota ne vzdržuje skupnih zelenih površin okrog večstanovanjskih objekti, ker so jih tudi v preteklosti vzdrževali prebivalci sami.

Ugotovimo lahko, da formalni prenos lastništva skupnih zelenih površin na lastnike okoliških stanovanjskih stavb deluje kot logična rešitev samo toliko časa, dokler občina na lastništvo gleda samo z vidika bremen, to je odgovornosti in stroškov za vzdrževanje. Če pa občina upošteva tudi druge

koristi skupnih zelenih površin za širši prostor naselja ter predvsem tudi, če upošteva potrebe po prenovi, se njena vloga v urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin spremeni. Posledice privatizacije so v prostoru lahko zelo različne: pozitivne kot sta večja skrb lastnikov za urejenost in zagon skupnih praks rabe in urejanja, ali negativne kot sta tendenca po ograjevanju in prisvajanju prostora, zato je pomembno, da urejanje skupnih odprtih zelenih površin soseske ni prepuščeno samo lastnikom in prebivalcem ampak vključuje tudi občino. Kar želimo poudariti je, da se odgovornost občine za urejanje skupnih zelenih površin, ne ustavi pri lastništvu ampak je tudi v primeru, ko so te površine v zasebni lasti, v javnem interesu, da občina sodeluje pri njihovem urejanju ter tako poskrbi za kakovost neposrednega bivalnega okolja in celotnega mestnega prostora.

Ključna posledica sprememb v sistemu vzdrževanja javnih zelenih površin in lastniških sprememb v starejših stanovanjskih soseskah so zaenkrat slabo vzdrževane površine, bolj neurejene kot urejene lastniške razmere ter pojavi neformalne rabe in prisvajanja. Ocenjujemo, da je nenadzorovano spreminjanje prostorskih zasnov naselij problematično in bi ga glede na dosedanje ravnanje občin morala odločno zaustaviti država ter tako zaščititi javni interes ter poskrbeti, da se potrebe etažnih lastnikov, ki vodijo v tako ravnanje naslovi s celovito prenovi. Do podobnih ugotovitev so prišli raziskovalci že v prvih raziskavah o razmerah v starejših stanovanjskih soseskah in prenovi pred več kot desetimi leti (glej tudi Ploštajner et al.; 2004; Sendi et al., 2004). Enako pa menijo tudi izdelovalci novejših študij in pravni storkovnjaki, ki proučujejo razmere v sosekah v zadnjih letih (glej tudi Prostorž, 2004; Vrbica, 2016).

Na sliki 4 samo za ilustracijo razmer prikazujemo, kako zelo se razhajajo zbirke podatkov o zelenih površinah na ravni posameznih občin. Primer je iz Ljubljane, kjer so zaradi velikosti mesta zadrege največje, niso pa tovrstna razhajanja neobičajna tudi drugih večjih mestih. Kot je razvidno iz tega primera stanovanjske soseske se podatki o zelenih površinah, namenski rabi, javnih zelenih površinah v vzdrževanju občine in o lastništvu ne ujemajo. V vzdrževanju občine na tem območju so tako tudi površine, ki niso v lasti občine in prav tako v vzdrževanje niso vključene vse površine, ki so v lasti občine. Ob tem so največji prav problemi v soseskah, kjer je javnih zelenih površin veliko v prostorskem planu pa so opredeljene arbitrarno in selektivno, brez ustreznega strateškega programa varstva in razvoja, ki bi uveljavil javni interes za urejanje na osnovi enotnih meril

Slika 4: Prikaz razhajanja med podatki o vseh zelenih površinah, javnih zelenih površinah v vzdrževanju občine, zelenih površinah kot namenski rabi v občinskem planu in površinah v javni lasti v izbrani stanovanjski soseški - Šiška v Mestni občini Ljubljana, (Vir podatkov MOL, 2016).

Figure 4: Depiction of actual data differences above data on planning and management current situation in residential area Šiška 6 in the City Municipality of Ljubljana (Source: MOL, 2016)

Po izkušnjah iz Ljubljane, kjer urejanje evidenc spremljamo od sredine devetdesetih let, je z vidika javnih zelenih površin največji problem, odločanje o tem, katere površine vzdržuje občina pri čemer se evidence ne povezujejo in se razmerja med lastnik in upravljavci ne urejajo aktivno. Ugotovimo lahko,

da se opredelitvi javnih površin v splošni javni rabi občine izogibajo in vztrajajo pri tem, da so dolžne vzdrževati zgolj površine v svoji lasti. Ker evidence o površinah v vzdrževanju niso javne, prebivalci pa stroškov vzdrževanja ne čutijo, ker jih ne doletijo preko plačila položnic, se urejanje evidenc in stanja v prostoru že 25 let izvaja zelo počasi temu primerno pa se skozi čas počasi tudi širi obseg površin v vzdrževanju občin (glej tudi Simoneti, Vertelj Nared, 2010; Vertelj, Simoneti 2011).

Ugotovimo lahko, da so bile zelene površine v starejših stanovanjskih soseskah že v času sprememb na začetku devetdesetih dotrajane in da so bili že takrat aktualni problemi otroških igrišč, parkiranja in umeščanja zabožnikov ter da so po letih zasilnega vzdrževanja tudi zaradi drugih odprtih vprašanj urejanja skupnega odprtega prostora, kot so neurejeno parkiranje, urejanje ekoloških otokov in novih programov, potrebne celovite prenove. Sodeč po stanju v prostoru lahko ponekod odlašanje s prenovo vpliva na še slabšo urejenost, ograevanje, prisvajanje in tudi izgubo delov zelenih površin. Po ugotovitvah raziskovalcev v različnih tujih okoljih v najslabših primerih neurejene površine izgubljajo vrednost za rabo, postanejo nevarne, spodbujajo vandalizem in kriminal (Towards an urban Renaissance, 1999; Project for Public Space, 2000; Decent Parks, 2005; Carmona et al., 2008). Poslabšanje kakovosti v starejših soseskah slovenskih mestnih občin še ni tako drastično, a dobro je vedeti, da lahko slabo vzdrževanje vodi v zmanjšanje potenciala za nove ureditve in v skrajnem primeru tudi v nepovratno izgubo skupnih zelenih površin.

Naša spoznanja v navezavi na ugotovitve drugih raziskav kažejo, da se razmere v kakovosti stanovanjskega okolja poslabšujejo, ker so pogoji načrtovanja nove stanovanjske gradnje nezadostno opredeljeni in ker so se občine umaknile iz aktivnega upravljanja s skupnimi zelenimi površinami v starjših soseskah. Oboje je posledica pomanjkljivosti urbane politike, ki je spregledala, kakšne so lahko posledice privatizacije stanovanj in ki je nekritično podpirala tržno naravnano stanovanjsko gradnjo in ni poskrbela za standarde kakovosti stanovanjskega okolja.

4.3.3 Ugotovitve

Ugotavljamo, da je aktualni sistem urejanja skupnih stanovanjskih zelenih površin pomanjkljiv in da ga je treba dopolniti z ukrepi, ki bodo zagotovili uravnoteženo in višjo kakovost stanovanjskih zelenih površin ob novi gradnji stanovanj ter bodo podprli dobro prakso urejanja (prenove) starejših skupnih zelenih površin tako, da bo v pogojih mešanega lastništva zagotovljeno urejanje v skupno korist naselja, soseske, lastnikov in prebivalcev. Na osnovi tuje prakse predvidevamo, da so lahko dopolnitve sistema urejanja stanovanjskih zelenih površin različne vrste, od zakonskih do neformalnih, da morajo ukrepi probleme nasloviti iz različnih smeri ter omogočiti, da k izboljšanju prispevajo vsi udeleženci, poleg lastnikov in javne uprave predvsem tudi prebivalci. V sistemu prostorskega planiranja in upravljanja s skupnimi stanovanjskimi površinami so glede na razmere spremembe potrebne tudi na državni ravni.

V zadnjem desetletju so v Sloveniji stanovanjske krajine deležne predvsem dveh načinov obravnave, ki sta povezana s širšimi družbenimi in ekonomskimi okoliščinami: v starejših soseskah predvsem pomnjkivega, samo nujnega vzdrževanja in nenadzorovanega programskega prestrukturiranja, v novejših stanovanjskih okoljih pa nezadostnega upoštevanja pomena in funkcij pri načrtovanju kar vpliva na potrebe po prenovi starejših in očitno nizko kakovost novejših skupnih stanovanjskih površin.

Rezultati proučevanja potrjujejo predpostavko, da je aktualni sistem urejanja stanovanjskih zelenih površin ob večstanovanjski gradnji pomanjkljiv in da so zato novejše stanovanjske krajine slabše kakovosti kot starejše, starejše stanovanjske krajine pa so slabše vzdrževane kot v preteklosti ter podvržene nekontroliranim spremembam. Slabšo kakovost novejših površin smo povezali s tem, da so manjše, bolj razdrobljene in podzidane zaradi česar sta manjši njihova uporabna in ekosistemska vrednost. Ekonomske okoliščine vplivajo na zgoščevanje gradnje v prostoru. Odprtega prostora je v novih stanovanjskih območjih manj, hkrati je za načrtovanje razpoložljiv prostor tudi slabše kakovosti. Možnosti za ustvarjanje kompleksne, vsebinske in oblikovalske identitete stanovanjskega odprtega prostora, ki bi lahko trajno zadovoljeval uporabnike, so skromne in pogosto neizkoriščene. Posledice teh slabosti nove gradnje čutijo vsi, naselja, prebivalci. Posebej so zaradi načina urejanja skupnih zelenih in odprtih površin ob novi gradnji prizadete šibke skupine prebivalcev, ki so tudi najbolj odvisne od ponudbe zelenih površin v ožjem stanovanjskem okolju. Poleg družbenih pa so prizadete tudi ekološke funkcije stanovanjskega okolja, novejše soseske so zato manj odporne na podnebne spremembe (glej tudi Smanoitto Costa et al., 2012; Golobič et al., 2014).

Slabše vzdrževanje starejših stanovanjskih zelenih površin smo povezali z nedokončanim procesom privatizacije in s preobrazbo komunalnih služb in izvajanja javne službe urejanja javnih zelenih površin. Oba procesa sprememb sta zaznamovala ravnanje s stanovanjskimi krajinami v starejših soseskah tako, da obstaja nevarnost za zniževanje njihove kakovosti, če ne bo sprožena njihova celovita prenova. Ugotovili smo tudi, da so občine brez posebnih usmeritev, meril in pogojev za razdelitev površin med javne in zasebne pri urejanju skupnih zelenih površin sosesk ravnale različno. V prostoru je to pustilo sledove od slabega vzdrževanja do prisvajanja in preurejanja ter špekulantskih nakupov, ki lahko dolgoročno ogrozijo kakovost starejših stanovanjskih krajin ob večstanovanjski gradnji.

Ob tem smo odkrili precejšnje razlike v količini stanovanjskih zelenih površin ob posameznih novih gradnjah in v obravnavi starejših stanovanjskih zelenih površin v posameznih mestnih občinah. Razlike govorijo o tem, da sta praksa načrtovanja in vzdrževanja med občinami in naselji neuravnoteženi to pa je v nasprotju z razvojnimi interesi države, občin, naselij, lastnikov in prebivalcev. Ocenjujemo, da je proces preobrazbe sistemov načrtovanja, lastništva zemljišč in izganjanja javnih komunalnih storitev, konkretno vzdrževanja javnih zelenih površin potekal nenadzorovano in ustvaril razlike v prostoru in urejanju prostora, ki jih je treba v prihodnje uravnotežiti, ker obstaja nevarnost, da bodo povzročile nepovratno škodo v prostoru.

Po izkušnjah lahko sodimo, da nizka kakovost stanovanjskega okolja ob novi gradnji lahko vpliva na zniževanje vrednosti bivalnega okolja in stanovanjskih nepremičnin ter posebej prizadene šibke skupine prebivalcev. Podobno lahko nadaljevanje nekontroliranega urejanja skupnih zelenih površin v starejših stanovanjskih kritično osiromaši kakovost sosek, prizadene kakovost bivanja, zniža vrednost stanovanj ter negativno vpliva na podobo kraja in tudi na odpornost naselij na podnebne spremembe. V obeh primerih lahko nadaljevanje trendov predstavlja izgubo za lastnike, lokalno okolje in nacionalni interes za kakovost urbanega okolja in urejanja prostora. V obeh primerih se glede na razmere, dolgotrajne procese lastniške preobrazbe, dotrajanost starejših površin ter nizko funkcijsko vrednost novejših površin in predvsem na obseg prebivalcev, ki v takih pogojih bivajo, upravičeno pričakovati, da bo negativne trende občinam pomagala zaježiti država.

Razmere v starejših in novejših stanovanjskih soseskah kažejo, da je v aktualnem sistemu urejanja zelenih površin pomen teh površin za prebivalce in za naselje podcenjen. Zagotavljanje stanovanjskih zelenih površin za realizacijo družbenih potreb prebivalcev je tako kot upoštevanje drugih funkcij zelenih površin v soseski in naselju v veliki meri prepuščeno presoji občin. Državni predpisi za načrtovanje nove stanovanjske gradnje zgolj zelo načelno zahtevajo ureditev zelenih površin. Odločitve o konkretnih izvedbenih pogojih urejanja stanovanjskega okolja, površinah, strukturi in kakovosti, od načrtovanja do vzdrževanja in prenove, pa v celoti prepuščajo občinam. Lokalne skupnosti in država, kot nosilca urejanja prostora in potencialna regulatorja kakovosti, se problema ali ne zavedata ali pa mu, sodeč po predpisih, ki vodijo načrtovanje in upravljanje, priznavata premajhen pomen. Ravnanje občin lahko razložimo tudi s posledicami, ki jih ima ambiciozno planiranje in prenova pomeni za vzdrževanje, zadržanega ravnanja države pri opredeljevanju strateškega pomena javnih zelenih površin, pa ni možno preprosto razložiti. V odsotnosti urbanističnih normativov je zagotavljanje kakovosti stanovanjske gradnje vsebina družbenega konsenza, ki se sodeč po razmerah mora oblikovati na državni, da ne zapade v omejitve lokalnega okolja. Kako doseči soglasje o potrebnih spremembah ter kakšne naj bodo, je izziv, ki presega to razpravo, ki jo zaključujemo z ugotovitvijo, da obstaja potreba po pripravi celostnih in zavezujočih izhodišč za načrtovanje nove stanovanjske gradnje s poudarkom na odnosu do skupnega odprtega prostora in zagotavljanja skupnih zelenih površin v javni rabi ter da je v danih razmerah na potezi država.

Predlagamo lahko, da naj se država odzove na stanje, izvede strateško oceno na nacionalni ravni ter nato poskrbi za ukrepe, ki bodo na sistemski ravni zagotovili:

- ohranjanje kakovosti zelenih površin in odprtega prostora ob starejših stanovanjski gradnji;
- zagotavljanje kakovostnih zelenih in odprtih površin ob novi stanovanjski gradnji;
- da se kakovost zelenih površin ob večstanovanjski gradnji meri z njihovo uporabno, družbeno in ekosistemsko vrednostjo;

- da skupne zelene površine ob večstanovanjski gradnji ostanejo v javni rabi.

Hkrati ocenjujemo, da bi morala država ob zagonu prenove v starejših soseskah, ki jo bo finančno podprla z evropskimi sredstvi²⁸, glede na vsa opozorila domače stroke in tujo prakso, nujno poskrbeti zato:

- da bodo v proces prenove od začetka vključeni prebivalci, lastniki in javna uprava;
- da bo proces sodelovanja udeležencev strukturno, finančno in kadrovsko podprt, pregleden in učinkovit;
- da bo eden od rezultatov prenove koncept urejanja (model upravljanja) skupnih zelenih površin, ki bo zagotovil dolgoročno kakovost stanovanjskih zelenih površin ter bo odziven na nove potrebe prebivalcev;
- da se zagotovi izmenjava izkušenj na ravni vseh slovenskih občin in se tako pospeši razvoj dobre prakse in širjenje znanja za sodelovanje v procesih prenove.

4.4 VRTIČKARSTVO KOT NAČRTOVANA IN NEFORMALNA RABA

Vrtičkarstvo²⁹ nas v sistemu urejanja javnih zelenih površin zanima kot dejavnost in kot raba prostora. Predvsem na osnovi predhodnih ugotovitev raziskave in poznavanja razmer v posameznih slovenskih občinah ter razumevanja dejavnosti iz izkušenj ocenjujemo, da dejavnost v slovenskih naseljih, med drugim kaže na sposobnost prebivalcev za sodelovanje pri urejanju in rabi prostora ter posredno tudi na pripravljenost za vključevanje v urejanje javnih zelenih površin. Na primeru vrtičkarstva lahko proučujemo razkorak med formalno (predpisano ali načrtovano) in neformalno prakso rabe prostora kar nam lahko pomaga razumeti delovanje prebivalcev in javnih oblasti ter oblikovati izhodišča za učinkovito sodelovanje ter za aktivno vključevanje javnosti v urejanje javnih in drugih zelenih površin. V izhodišču predpostavljamo, da sta lahko sposobnost prebivalcev za samoorganizacijo in skupno urejanje prostora, ki ju odraža vrtičkarska praksa tudi pri nas priložnost za razvoj učinkovitih skupnostnih in drugih praks sodelovalnega urejanja javnih zelenih površin (glej tudi Rosol 2010, Rosol 2012). V nadaljevanju bomo izhodišče preverili na primeru organizacije in izvajanja vrtičkarstva v Mestni občini Ljubljana in z upoštevanjem izbranih praks nakazali možnosti za razvoj učinkovitega sodelovanja med lokalno upravo in prebivalci pri izvajanju te dejavnosti ter tudi možnosti, da se interes prebivalcev za dejavno vključevanje v urejanje razvije v sodelovanje pri izvajanju drugih dejavnosti urejanja.

Vrtičkarstvo (angl. urban gardening, plot gardening, allotment gardening) je kot raba prostora in dejavnost posebnost. V prostoru se pojavlja kot trajna in začasna, ali vmesna raba prostora (angl. interim, tudi temporary land use). To lahko povežemo z naravo dejavnosti in s tem, da zanimanje mestnih prebivalcev za pridelovanje niha. Vrtičkarstvo je prilagodljiva raba prostora, ki ne povzroča nepovratnih in večjih sprememb v rabi prostora, ki ga zasede. Kot dejavnost lahko prevzema različne funkcije odvisno od potreb in okolja: od tega, da blaži socialne probleme, omogoča izvajanje

²⁸ Država je napovedala, da bo preko Trajnostnih urbanih strategij podprla projekte urbane regeneracije in prenove v mestnih občinah s sredstvi evropskega sklada ...

²⁹ Kot vrtičkarstvo v tej razpravi razumemo ljubiteljsko pridelovanje za lastne (netržne) potrebe na najetih, izposojenih in drugače pridobljenih zemljiščih, ki se v prostoru lahko izvaja organizirano ali individualno, na urejenih in samo-urejenih območjih, na posameznih in skupinskih vrtovih.

terapevtskih in izobraževalnih programov, do tega, da omogoča dobre pogoje za oblikovanje skupnosti. Vrtničarstvo je dejavnost in raba prostora, je pridelava vrtnin za lastne potrebe v urbanem okolju, na najetih, sposojenih in drugače pridobljenih zemljiščih, ki so ločena od objekta bivanja. Kot raba ima vrtničarstvo značaj prehodne ali začasne rabe kar pomeni, da se lahko hitro umakne iz prostora in da vplivi vrtničarstva na stanje v prostoru niso trajni. Vrtničarstvo je zato lahko trajna ali začasna namenska raba prostora.

Fenomen urbanega vrtničarstva, ki se odraža v prostoru in povečanem zanimanju mestnih prebivalcev za dejavnost, je treba pri povezavi z vsem kar se dogaja ob pridelovanju: od pridobivanja zemljišč do urejanja razmerij z lastniki in povezovanja zainteresiranih, skupnega dela, izmenjave znanja od učinkov, ki jim imajo vse te aktivnosti na oblikovanje skupnosti, blaženje razlik med prebivalci in kakovosti bivanja za vse (Jamison, 1985; Zimbler, 2001; Feris et al., 2001; Wakefield et al., 2007; Rosol, 2010). V celoti je samozadostnih vrtnarjev, ki pridelajo vse za svojo oskrbo, v globalni vrtničarski skupnosti manj kot posameznikov, ki vrtnarjenje jemljejo tudi kot priložnost za umik v naravo in za druženje, za bivanje in delo na prostem, za samo-realizacijo in sodelovanje z drugimi. Vrtničarstvo je tako hkrati zelo preprosta in kompleksna dejavnost, prilagodljiva raba prostora in podlaga za povezovanje ljudi, programov in dejavnosti.

Verjamemo, da vrtničarstvo razkriva zmogljivost (sposobnost)³⁰ skupnosti za urejanje prostora in da to predstavlja potencial za sodelovanje skupnosti v urejanju prostora. Mayer (1994: 3) zmogljivost skupnosti (angl. community capacity) opredeli kot skupek predanosti, virov in veščin, ki jih lahko skupnost sprosti in uporabi za naslavljanje problemov in utrjevanje skupnosti. Vrtničarstvo hkrati razkriva zmogljivost prebivalcev, da v svojem okolju poskrbijo za svoje potrebe kot sposobnost lokalnih oblasti, da zadovoljijo potrebe prebivalcev. V zgodovini je znano urejanje, ki izvira iz oskrbnih potreb skupnosti in se razvije v klasična vrtničarska območja trajno namenjena pridelavi netržne narave kot so vrtnički delavskih stanovanjskih kolonij in urejanje iz časovno omejenih potreb skupnosti, ki se izvaja na izbranih površinah začasno kot je priložnostno vrtnarjenje na zapuščenih površinah.

Kot začasna raba se vrtničarstvo lahko izvaja na zelenih površinah, kot na primer v parkih v času druge svetovne vojne³¹ ali na območjih druge namenske rabe, kot so zemljišča namenjena gradnji, ki se še ni začela. Vrtničarstvo kot dejavnost velja za eno tistih, ki gradi in neguje skupnost (Firth et al., 2011) in podpira izvajanje različnih programov kot so urbana prenova (Ferris et al., 2001), zagotavljanje ekosistemskih storitev (Barthel et al., 2010) ali spodbujanje zdravih prehranjevalnih navad in bivalnih praks (Twiss et al., 2003). V kontekstu aktualne priljubljenosti vrtničarstva v urbanem okolju Müller (2012) govori o premikih v simboliki in statusu post-materialističnih vrednot in življenjskih stilov. »Naredi sam« in »pridelaj sam« pravi, predstavljata način dokazovanja, da nismo objekti potrošnje industrijske proizvodnje. To iskanje osebnega izraza pa kliče tudi po novih oblikah in prostorih skupnosti, zato se danes urbani vrtnički spreminjajo v prave vroče točke družbene

³⁰ Zmogljivost (po SSKJ): sposobnost koga, določena z dejanjem, delom, ki ga zmore.

³¹ Zelenjavo so po navodilu italijanskih oblasti na primer pridelovali v Ljubljanskem parku Zvezda. Zelenjava je med drugo svetovno vojno v okviru organiziranega programa takoj po vojni ustanovljenega britanskega ministrstva za hrano (Ministry for food) rasla v Londonskih parkih in tudi Amerških parkih, kjer je država podobno organizirala program Victory garden s katerim je hitro po vstopu države v drugo svetovno vojno zagnala pridelavo zelenjave.

solidarnosti (ibid.: 219). Sodeč po dogajanju v Sloveniji lahko temu pritrdimo. Vrtičkarsko gibanje je živo, občine se aktivno ukvarjajo z načrtovanjem in novimi rešitvami, vrtičkarske skupnosti si prizadevajo za ureditev možnosti za vrtnarjenje in dejavnosti se med sabo oplajajo in prekrivajo z razvojem novih programov in dogodkov.

Križnik (2015) ugotavlja, da so skupnostni vrtovi v zadnjem času postali orodje za skupnostno urejanje urbanega okolja (angl. community driven urban design), ki naslavlja negativne družbene posledice neoliberalne politike, krepi družbeno povezanost in prispeva k trajnostnemu urbanemu okolju. Skupnostno urejanje prostora Križnik (ibid.) opisuje kot pristop nove urbane politike v katerem aktivno sodelovanje prebivalcev in pobudnikov pri načrtovanju in odločanju prispeva h kakovosti rešitev in k razvoju in utrjevanju zaupanja med javnimi in zasebnimi partnerji ter civilno družbo. Podobno ugotavlja Rosol (2012), ki pa opozarja na past, ki se skriva v naklonjenosti javne politike participaciji in skupnostnim praksam in lahko vodi v izkoriščanje skupnostnih praks za prenos nesorazmernega bremena, dela, stroškov in odgovornosti, na skupnost. Certoma in Notteboom (2015) ugotavljata, da se vrtičkarske prakse res povezuje tako s pozitivnimi vplivi na okoljsko in družbeno kakovost mestnega okolja kot z izkoriščanjem vrtičkarstva v neoliberalnih praksah urejanja prostora, ki z novimi vrtičkarskimi programi celo poglobljajo razlike med prebivalci, ko ločijo preskrbovalno vrtičkarstvo za socialno šibke od priložnostnega za premožnejše. Certoma in Netteboom (ibid.) ugotavljata, da kljub različnim ocenam obstaja skupno splošno prepričanje, da je vrtičkarstvo med drugim lahko tudi odraz volje prebivalcev, da prevzamejo pobudo, ali vsaj da se sliši njihov glas pri odločanju o prostorskem razvoju .

Certoma in Notteboom (2015) trdita, da rastoče zanimanje za vrtičkarstvo v urbanem okolju nakazuje tudi potrebo po novi obliki načrtovanja, ki bo bolj povežalo institucije, zasebne in skupnostne prakse. Ugotavljata, da je vrtičkarstvo že vse od sedemdesetih let interpretirano kot odraz nasprotovanja administrativnemu načinu načrtovanja in način upora proti posledicam neoliberalnega upravljanja s prostorom in se sprašujeta, ali je možno o načrtovanju vrtičkarstva razmišljati izven teh dveh stereotipov ter ali tako razmišljanje morda že ponazarja novo porajajočo bolj neformalno obliko načrtovanja, ki jo zahteva novo dogovorno upravljanje (vladovanje: angl. transactive governmentality). Kot pravita Certoma in Notteboom (ibid.:2) danes že zelo veliko število neformalnih urbanih praks tekmuje z neoliberalnim institucionalnim načrtovanjem in obsežnimi programi urbane prenovne, hkrati pa se nekatere od teh tudi skušajo preoblikovati v bolj organizirane neformalne načrtovalske prakse in vključiti v tradicionalno načrtovanje namesto, da bi se mu izognile. Novost teh praks ni toliko v prostorski organizaciji kot je v konceptu kolektivne reinterpretacije in nove opredelitve razmerja med družbo in prostorom preko praks, ki izvirajo iz izvornih neformalnih (angl. grass-root based) praks.

V prehodnih raziskavah smo ugotovili³², da vrtičkarstvo izvira iz časov razvoja industrijskega mesta in ga v sredini 19. stoletja povezujemo s prvimi ukrepi za izboljšanje pogojev bivanja delavcev v urbanem okolju, med katere sodijo tudi otroška igrišča, družbena središča in mestni parki. Krasny (2012) v zgodovinskem pregledu različnih posegov prebivalcev v mestni prostor »Hands on Urbanism 1850 – 2012« ugotavlja, da so te ureditve odziv prebivalcev na razmere in kot take napoved sodobne prakse urejanja mesta od spodaj navzgor. Tudi znameniti primer prvega za igro otrok urejenega območja, imenovanega Schreberplatz, ki ga leta 1865 v Leipzigu na pobudo ravnatelja ene od šol

³² Na tem mestu povzemamo večji del samostojnega raziskovalnega poročila Simoneti (2015) iz projekta »Prostori sodelovanja«

uredi združenje staršev in na robu katerega štiri leta kasneje uredijo majhne otroške vrtove, naj bi simboliziral razvoj mesta od spodaj navzgor in razmerje med skupnostnim prostorom za igro in samoorganiziranimi vrtički (ibid.). Vrtičkarstvo, trdi Krasny, je radikalna strategija urbanizma, ki z aktivno vlogo prebivalcev oblikuje mesto od spodaj navzgor in prežema zgodovino modernizacije mesta. Zgodovina vrtičkarstva je živi dokaz tega, da so meščani v kritičnih razmerah sposobni ukrepati in učinkovito poseči v urejanje mesta tako, da postane življenje lažje (ibid.). To po svoje potrjuje tudi dogajanje v Sloveniji, še posebej nekoliko bolj raziskan razvoj vrtičkarstva v Ljubljani po drugi svetovni vojni (Goriup, 1986; Simoneti et al., 1997; Jamnik et al., 2009), ki razkriva tako pomen vrtičkarstva za prebivalce kot njihovo vztrajnost pri iskanju dostopnih lokacij in razširjenost vrtičkarstva v prostoru ter izjemno tipologijo pojavnih oblik. Ugotovitve raziskav pa kažejo tudi na odtujenost načrtovanja od realnih potreb in razmer (Simoneti et al., 1997) Vrtičkarstvo tako med drugim razkriva tudi potencial mestnih prebivalcev, ki lahko od spodaj navzgor poganja neformalno in samoorganizirano produkcijo mesta, kot opozarja Krasny (2012) nikoli ne deluje izven sistema. Samoorganizacija prebivalcev v prostoru je zato vedno tako odziv kot spodbuda za urbanistično načrtovanje (Krasny, 2012: 11).

Ko danes govorimo o vsesplošnem razmahu urbanega vrtičkarstva, lahko to povežemo tako s prvinskim pomenom lokalno pridelane zdrave hrane kot s preživitvenimi strategijami mestnih prebivalcev. Čas je potrdil dvajset let stare napovedi poročila Razvojnega programa Združenih narodov (UNDP) Urban Agriculture (Smit et al., 1996), izdelanega za konferenco Habitat II, da se pridelava hrane neizbrisljivo ohranja v urbanih okoljih vsega sveta. Poleg kmetijstva v urbanem okolju 21. stoletja tako vztraja tudi vrtičkarstvo kot pridelava majhnega merila, ki jo poganjajo najrazličnejši vzgibi. Značilno je, da se mesta z vrtičkarsko vnemo prebivalcev spopadajo različno, od tega, da se v celoti poistovetijo z njo in se razglasijo za užitna (angl., edible cities) do tega, da urejajo vrtove in podpirajo samoorganizirane skupnostne vrtičke (Simoneti, 2015).

V urejanja užitnih mest Angliji je leta 2008 sprožilo mesto Todmorden³³, ki mu s saditvijo zelenjave v mestne parke in z urejanjem številnih novih vrtov sledi tudi Bristol, Zelena prestolnica Evrope 2015. Na Dunaju se tradicionalnemu vrtičkarstvu načrtovanemu in zgledno urejenemu na robu mesta (angl. allotment gardens) pridružuje vedno več skupnostnih vrtov (angl. community gardens) v mestu, hkrati pa obstaja tudi možnost pridelave na kmetijskih zemljiščih (angl. self-harvesting). Exner (2015) poroča, da so posebej popularni skupnostni vrtovi, ki ustrezajo mlajši urbani populaciji v mestu. Dunajska mestna uprava podpira dejavnost s preglednimi in ažurnimi informacijami na spletu in vrtičkarskim telefonom. Za urejanje skupnostnih vrtov namenja enkratno finančno podporo enemu vrtu v vsaki mestni četrti, urejanje drugih pa dovoljuje. Skupnostno vrtnarjenje na Dunaju podpira tudi nevladna organizacija Gartenpolylog, ki vodi evidence in skrbi za širjenje znanja in informacij³⁴.

³³ Todmorden je mesto v Angliji, v katerem je leta 2008 stekel vrtičkarski program Incredible edible, ki ga zaradi odmevnosti opisujejo kot začetnika gibanja jedilnih mest (edible cities), ki je razširjeno v Angliji in v katerem mestne oblasti spodbujajo vrtnarjenje na zelo različnih zelenih in opuščeni zemljiščih z namenom izboljšanja prehrane in samooskrbe mestnih prebivalcev. <https://www.incredible-edible-todmorden.co.uk/> (Pridobljeno 13.3.2016)

³⁴ <https://smartcity.wien.gv.at/site/projekte/menschen-gesellschaft/urban-farming-und-gardening/> (Pridobljeno 13. 3. 2016)

V Sloveniji je Mestna občina Ljubljana leta 2007 z odstranitvijo nelegalnih vrtilčkov pred Žalami in napovedjo novih pravil urejanja sprožila val zanimanja občin za ureditev vrtilčkov. Po poročilu Skupnosti občin Slovenije³⁵ so se občine predvsem osredotočile na pripravo novih pravilnikov in načrtovanje zglednih ureditev, urejanje evidenc in pogodb. Mnogo manj pozornosti je bilo s strani pripravljavcev namenjenih zgledom dobre prakse s strani vrtilčkarjev in posameznih občin. Nove rešitve pretežno stremijo k formalizaciji stanja in ureditvi enotnega videza. Sposobnost vrtilčkarjev, ki jo odraža stanje v prostoru in možnost, da bi sodelovali pri urejanju s predlogi in delom ni zbudila zanimanja. (Simoneti, 2015). Pestrost pojavnih oblik vrtilčkarstva je daleč največja v Ljubljani. Simoneti in Fišer (2014) ugotavljata, da so v prestolnici vrtilčarska območja: kulturna dediščina (Krakovski vrtovi), oblika rabe zelenih površin (Za progo), začasna raba (Rimska cesta, Onkraj gradbišča), dogovorna raba (Gradaščica, Za progo, Rimska) in načrtovana raba (Štepanjsko naselje, Dravlje), organizirana dejavnost (Študentski vrtovi) in samoorganizirana dejavnost (Litostrojski vrtilčki). Eksperimentiranje z vrtilčkarstvom kot začasno rabo, socialnim korektivom, družbeno odgovorno revitalizacijo prostora je aktualno v različnih krajih po Sloveniji. Prvi domači skupnostni vrt je zagnalo Kulturno umetniško društvo Obrat (KUD Obrat) na festivalu Mladi levi v Ljubljani poleti 2010. V Mariboru pa je skupnostni urbani eko vrt v Borovi vasi leta 2011 začel delovati v okviru programa Evropske kulturne prestolnice. Izkušnje kažejo, da različne vrste območij in različni načini izvajanja vrtnarske dejavnosti povečajo možnosti za vrtnarjenje. S kombinacijo formalnih in neformalnih praks se poveča količina virov (prostora, ljudi in sredstev) in zagotovi večja ponudba vrtilčarskih območij, ki tudi bolje odgovarja na različne potrebe in pričakovanja vrtilčkarjev, kot to lahko uspe le eni vrsti območja kakršna so tipski občinski vrtilčki.

Različni primeri vrtilčkarstva podpirajo tezo, da se dobre rešitve urbanega vrtilčkarstva lahko oblikujejo samo v sodelovanju med zainteresiranimi, kjer imajo enako pomembno vlogo občina kot pristojna za urejanje prostora, lastnik zemljišča kot ponudnik možnosti za vrtnarjenje in zainteresirana vrtilčarska skupnost. Praksa kaže, da je lahko enako neučinkovito, če občina potrebo prebivalcev po vrtnarjenju zapostavlja kot če rešitve oblikuje in izvede mimo njih. V prvem primeru se lahko hitro zelo pretirano razširi neformalno samoorganizirano vrtilčkarstvo, ki se ne ozira pretirano na izbiro lokacij in ni nujno sprejemljivo z vidika drugih rab in urejanja prostora, v drugem primeru pa lahko zmanjka sredstev za ureditev dovolj velikega števila vrtov, številni prebivalci pa ostanejo nezadovoljni. Ne da bi zapostavljali pomen javnega interesa za urejanje mestnega prostora in dela občinskih služb in samoorganizacijsko sposobnost vrtilčkarjev je treba poudariti pomen vseh del in nalog, ki so potrebna za dobro prakso urbanega vrtnarjenja in preprečiti napake in probleme, ki jih lahko povzročajo izolirano delovanje posamezne strani. Primerjava izkušenj z mariborskega (Borova vas) in ljubljanskih skupnostnih vrtov (Onkraj, Za progo) kaže, da je za zagon skupnostnega vrta treba zagotoviti čas in sredstva, ki omogočajo organizacijo sodelovanja in podpirajo razvoj skupnosti. Izkušnja Slovenj Gradca kaže, da je tudi značilen občinski projekt, ki se ne ukvarja preveč z mnenjem ljudi o rešitvah, lahko učinkovit, če občina realizira svoja sorazmerno visoka pričakovanja tako, da z novimi rešitvami ne prizadene zainteresiranih in če vnaprej vzpostavi možnosti aktivnega sodelovanja. Primeru Slovenj Gradca je možno očitati slabosti pristopa od zgoraj navzdol, a je hkrati, zaradi načina izvedbe dela na terenu in organizacije občinske komisije in delovanja koordinatorja, treba priznati, da je pristop voden odprto in odziven za pobude prebivalcev. Primer zato izpostavljam kot zgled učinkovitega

³⁵ Poročilo je bilo predstavljeno na posvetu: Urbano vrtnarjenje v Zeleni prestolnici Evrope, 20. maja 2015. <http://prostorisodelovanja.si/vrtickarstvo-mesta-pisejo-razlicne-zgodbe/> (Pridobljeno 14. 3. 2016)

projektne pristopa, v katerem občina kot pobudnik novih rešitev prizna in prevzame stroške urejanja in koordinacije dejavnosti v prostoru, medtem ko vrtničarjem naloži urejanje skupnih površin in jih tako zaveže k sodelovanju pri opravljanju skupnih del. Način dela je še vedno pokroviteljski, a hkrati spoštljiv. Primer mariborskega skupnostnega vrta v Borovi vasi skuša vključiti v urejanje več potenciala uporabnikov za urejanje prostora, vendar se, ko po poteku evropskega projekta zmanjka sredstev za koordinacijsko podporo, izkaže, da je organizatorjem poizkus uspel le deloma. Vlogo koordinatorja bi po zgledu slovenjegraškega primera morala zagotoviti javna uprava, ali pa bi, po zgledu ljubljanskega Onkraj gradbišča morali organizatorji skupaj z občino poskrbeti za to, da bi se zagon vrtnarjenja razvil v strukturo, ki bi bila podobno kot onkraj sposobna ohranjati in razvijati skupnostno prakso rabe prostora.

Kot bomo videli v nadaljevanju na primeru Ljubljane, kljub izbranim primerom dobre prakse in veliki pestrosti pojavnih in kreativni organizacijskih oblik vrtničarstva, ostaja razkorak med predstavami in delovanjem javne uprave in vrtničarjev še vedno velik. Občina vrtničarstvo še vedno organizira pokroviteljsko, brez upoštevanja sposobnosti prebivalcev za sodelovanje in po desetletju uradnega pomanjkanja vrtničkov se celo že dogaja, da novo urejeni vrtovi ostajajo brez zainteresiranih najemnikov. Čeprav raziskave in praksa nedvoumno kažejo, da imajo vrtničarji raje možnost začasnega vrtnarjenja blizu doma kot varno trajno vrtnarjenje na robu mesta, se občina vztrajno posveča novemu načrtovanju vrtničarskih območij in ne zmore preusmeritve v prasko omogočanja vrtničarstva v prostoru na osnovi ovrednotenja obstoječe prakse. Podobno kot v Zagrebu in na Dunaju tudi v Ljubljani, sodeč po odzivu na ukrepe občine leta 2007, meščani želijo predvsem, da bi občina poskrbela za informacije in dovolila vrtnarjenje na več površinah v mestu in ne toliko, da bi občina sama ustrezno uredila in bogato opremila območja za vrtnarjenje. Pričakovanje meščanov, da bo občina v skladu s svojimi pristojnostmi in možnostmi posredovala pri urejanju vrtničarstva v prostoru, je povezano s pomenom, ki ga ti pripisujejo in priznavajo občini. Praksa kaže, da so prebivalci sposobni dobro oceniti, kdaj bi bilo ukrepanje občine v urejanju prostora potrebno in upravičeno.

4.4.1 Načrtovanje vrtničarstva v Ljubljani

Vrtničarstvo kot dejavnost prebivalcev živečih v večstanovanjskih objektih se v Ljubljani pojavi, podobno kot drugod po svetu, z razvojem industrije. Takí so v tridesetih letih urejeni vrtnički ob Fondovih blokih, ki so bili, kot opisuje Cerar (2014), v času nastanka celo eden od razlogov za priljubljenost teh stanovanj med železničarji. V večjem obsegu se območja namenjena vrtničarstvu v mestu pojavijo po drugi svetovni vojni, ko hitro narašča število prebivalcev in se množično gradijo večstanovanjski objekti. Nekateri od teh primerov, kot vrtovi urejeni za stanovanjskimi bloki v Savskem in Litostrojskem naselju, so še ohranjeni. V povojnem času so bile urejene tudi večje vrtničarske kolonije, na primer še delujoča ob tovarni Litostroj in tudi tista leta 2007 odstranjena pred pokopališčem Žale. Značilno je pravi Lovšin (2014), da vrtničarska območja v tem prvem obdobju niso bila posebej načrtovana s strani mestnih oblasti, se je pa praksa urejanja zgledovala po nemških in avstrijskih zgledih za katere so značilni posamezni, z mejami ločeni, vrtovi. Lovšin (2014) komentira, da je oblast vrtnarjenje tolerirala v pričakovanju, da bo potreba novih mestnih prebivalcev po pridelovanju postopoma izzvenela, vrtnički pa so delovali pol-legalna predvsem samoorganizirana raba prostora vse do sredine osemdesetih let.

Po tridesetih letih take prakse Goriup (1984) s poglobljeno raziskavo prvič predstavi pomen vrtičkarstva za ljudi in mesto ter izpostavi potrebo po tem, da se dejavnost regulira že v fazi prostorskega načrtovanja (planiranja³⁶). Raziskava opozori na problem odsotnosti nadzora nad dogajanjem v prostoru in predstavi možna podrobna merila in pogoje za urejanje. Pri tem se Goriup (ibid.) podobno kot predhodniki opira na zglede dobre nemške prakse, kar po mnenju Lovšin (2014) ne preseneča, saj velja nemška praksa od samega pojava vrtičkarstva dalje za zgled najbolj organizirane in regulirane vrtičkarske prakse v Evropi in širše. Goriup (ibid.) z raziskavo med drugim razkrije predsodke strokovnjakov s področja prostorskega načrtovanja in urejanja mestnega prostora (arhitektov, urbanistov in krajinskih arhitektov) do vrtičkarstva. Kot ugotavlja Goriup (ibid.) vrtičkarstvo tudi v širši javnosti sodi med neugledne dejavnosti, ki jih je treba iz mesta čim prej odpraviti, medtem ko se nova spoznanja o družbenem, rekreacijskem, izobraževalnem, mentalno higijenskem ter ekonomskem pomenu vrtičkarstva, ki so takrat že prisotna v tujini, pri nas še niso utrdila. Na osnovi teh ugotovitev je izdelan prvi zelo podroben mestni Odlok o urejanju vrtičkarstva na območju ljubljanskih občin (1985), ki določa, da se vrtičkarska območja opredeli kot namensko rabo v dolgoročnem prostorskem planu³⁷ (občinskem prostorskem načrtu) ter določi tudi podrobna pravila urejanja kot so velikost vrtov, lop, materiale ograj in podobno.

Sočasno je izdelan in sprejet tudi novi občinski prostorski načrt (Dolgoročni plan..., 1986), ki obravnava vrtičkarstvo kot dopolnilno rabo in ga dovoljuje v posameznih območjih rekreacijske, kmetijske, gozdne in rabe mestnega pomena. Dokument vrtičkarstvu pripisuje pomen rekreacijske in zelene površine in ga umešča v vmesni prostor med urbaniziranim in odprtim, na rob zazidalnih površin kot začasno in trajno rabo. Površine, ki so trajno namenjene za vrtičkarstvo naj bi bile kasneje med izvajanjem načrta še dodatno preverjene s stališča kmetijskih planov in lastništva. V skladu z Odlokom o urejanju vrtičkarstva (1985) pa naj bi se postopno odpravljalo vrtičke iz neprimernih lokacij kot so vodovodni rezervati, cestni koridorjih in industrijske cone.

Podroben pregled normativnih določil povezanih z vrtičkarstvom v občini smo izvedli v raziskavi med leti 1995 in 1997 in pokazali, da je bila skoraj polovica leta 1986 načrtovanih območij (295,95 ha), ki naj bi bila po dolgoročnem planu vsaj deloma namenjena vrtičkarstvu (535,94 ha) že pozidana, ali pa vrtičkarstva tam ni bilo mogoče izvajati zaradi drugih rab (Simoneti et al., 1997). Za preostala območja pa se je prav tako izkazalo, da so bila samo v manjših fragmentih trajno namenjena vrtičkarstvu. Na največjem med njimi za Savo velikm 96,55 ha (območje BG 6/1) je načrt trajno namenil vrtičkom 3 ha medtem, ko je bilo na območju dejansko takrat v vrtičkarski rabi približno 18 ha površine (ibid.). Analiza je pokazala, da so se tudi druga obstoječa vrtičkarska območja v zelo majhni meri prekrivala z ančrtovanimi v novme planu. Ugotovimo lahko, da so načrtovalci v sodelovanju z mestno oblastjo na ta način hkrati: prezrli stanje v prostoru, omejili ponudbo in načrtno odrinili vrtičkarstvo na robove mesta. Formalno je bil tako ustvarjen zelo velik razkorak med načrtovano rabo in dejanskim stanjem v

³⁶ Planiranje (planing, spatial planning) je splošen, mednarodno uveljavljen strokovni izraz za dolgoročno načrtovanje razvoja v prostoru, rezultat planiranja so plani (tudi prostorski plani), ki so v nasprotju z načrti manj podrobni, izdelani za večja območja urejanja in v večjih merilih (1:5000 in več); iz slovenske prakse izraz izrinil zakon o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2007) in ga nadomestil z izrazom prostorsko načrtovanje. Rešitev z izvedenimi izrazi: prostorsko načrtovanje in podrobno prostorsko načrtovanje zaradi stvarne potrebe po razlikovanju med planiranjem in načrtovanjem vnaša zmedo v javnem diskurzu in otežuje historično refleksijo. Zato v tem delu uporabljamo nove izraze, stare pa za pojasnilo dodajamo v oklepaju.

³⁷ Dolgoročni prostorski plan je dokument, ki mu je danes v slovenskem sistemu prostorskega načrtovanja po naravi in vlogi v sistemu urejanja prostora enakovreden dokument občinski prostorski načrt (OPN).

prostoru. Predvsem pa je to sredi osemdesetih ustvarilo razmere v katerih je večina takrat aktivnih območij vrtičkarstva postala nezakonita.

Slabih deset let po sprejetju tega načrta je bil izdelan prvi Zeleni sistem Ljubljane kot strokovna podlaga in dokument neformalne narave, v katerem Ogrin s sodelavci (1994) prvič celovito in poglobljeno obravnava dolgoročni prostorski potencial vseh zelenih površin mesta. Vrtičkarstvo dokument opredeli kot posebno namensko rabo in mu nameni šest površinsko razmeroma skromnih lokacij. Na osnovi kritične analize značilnosti vrtičkarstva v mestu avtorji opozarjajo tako na neurejenost in nesprejemljive vidne značilnosti kot na okoljevarstvene probleme vrtičkarstva ter predlagajo, da se korenito poseže v urejanje dejavnosti in jo odstrani s problematičnih lokacij, posebej v bližini virov pitne vode. Predlaga tudi, da se po posebnem načrtu opravi krajinska sanacija vseh vrtičkarskih območij in prepreči nadaljnjo širitev vrtičkarstva (ibid). Ugotovimo lahko, da sta analiza razmer in opredelitev problemov v Zelenem sistemu podrobnejši kot v takrat aktualnem občinskem načrtu (Dolgoročni plan, 1986), razmišljanje o razvoju dejavnosti pa odseva podobno odklonilen odnos do vrtičkov kot ga opisuje že Goriup in ga je čutiti iz rešitev v občinskem načrtu. Tako tudi Zeleni sistem odriiva vrtičke na iz mesta odmaknjene lokacije in pomen vrtičkarstva za meščane in naraščajoče potrebe po teh površinah podcenjuje.

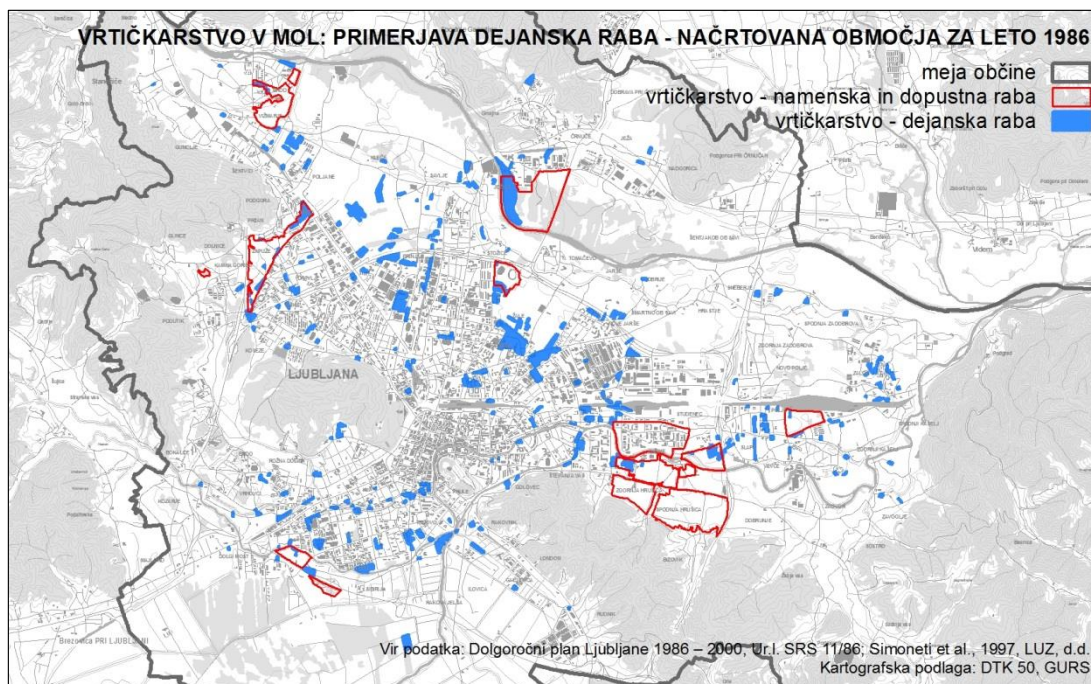
Z analizo razširjenosti vrtičkov v mestnem prostoru leta 1985 in leta 1995 dokazali, da je bil način ravnanja oblasti v velikem nesorazmerju s potrebami prebivalcev po vrtnarjenju (Simoneti et al., 1997). Raziskava je izdelana s kombinacijo metod: študij literature, analiza zračnih posnetkov, terenska raziskava, presoja izbranih okoljskih vplivov in intervjuji s predstavniki vrtičkarskih društev (ibid.). Evidenco stanja smo izdelali klasično, brez digitalne podpore, na osnovi primerjave podatkov pridobljenih iz zračnih posnetkov za leti 1985 in 1995 na območju med mestnimi obvoznicami, vključujoč obsavski prostor z Malavaškim prodom severu ter Ljubljansko barje na jugu (ibid). Analiza je pokazala, da se je skupna površina vrtičkov na območju občine v desetletju 1985-1995 povečala za 50 hektarjev, iz 201 hektarja³⁸ v letu 1985 na 258 hektarjev v letu 1995 (ibid., glej tudi Preglednico 3). Primerjava je pokazala, da je bila v opazovanem obdobju zelo podobna površina (50 ha) vrtičkov odstranjena iz mestnega prostora in nadomeščena z drugimi rabami (zgrajena je bila na primer soseska Zupančičeva jama). Kljub temu se je vrtičkarstvo po ocenah raziskave v desetih letih razširilo na 106 novih lokacijah v obsegu 100 ha (ibid:17).

Raziskava ponuja primerjalni vpogled v dinamiko razvoja vrtičkarstva v mestnem prostoru, razkriva okoljevarstvene razsežnosti dejavnosti ter z dodatno terensko analizo in intervjuji razkriva številne prej neznane značilnosti vrtičkarstva in vrtičkarjev:

- da vrtičkarstvo prebivalcem ni pomembno samo ali sploh ne samo zaradi pridelave zelenjave, ampak so pomembni tudi druženje, stik z naravo, rekreacija, zdrava hrana;
- da večina vrtičkarjev vrtnari brez posebne organizacije (v društvih je organizirana slaba tretjina);
- da so vrtičkarska območja velika od 10 kvadratnih metrov do 19 hektarjev;
- da so posamezni vrtovi veliki od 600 do 15 kvadratnih metrov;
- da se vrtičkarji strinjajo, da je 50 kvadratnih metrov optimalna velikost družinskega vrtička; da pa mora biti vrt večji, če je bolj oddaljen od doma;

³⁸ Velikost območja v vrtičkarski rabi je v razpravi izražena v hektarih, ker smo med raziskavo ugotovili, da tudi s tako zaokrožitvijo podatka oziroma tako grobim načinom rabe podatka o površini vrtičkarstva lahko dovolj dobro ilustriramo trende.

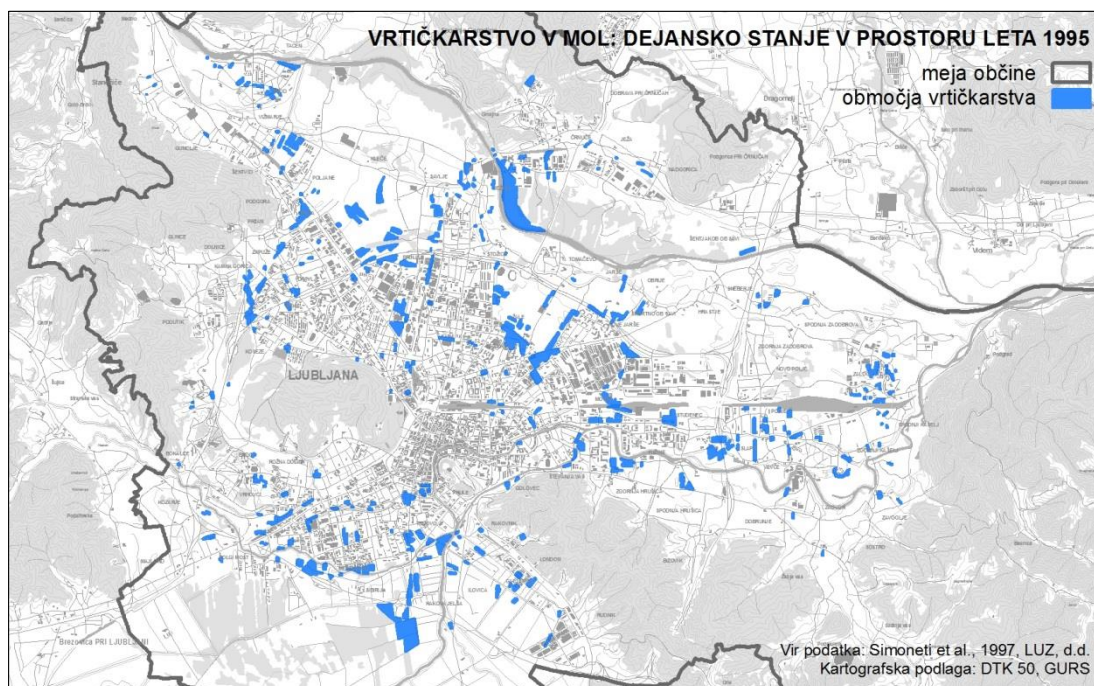
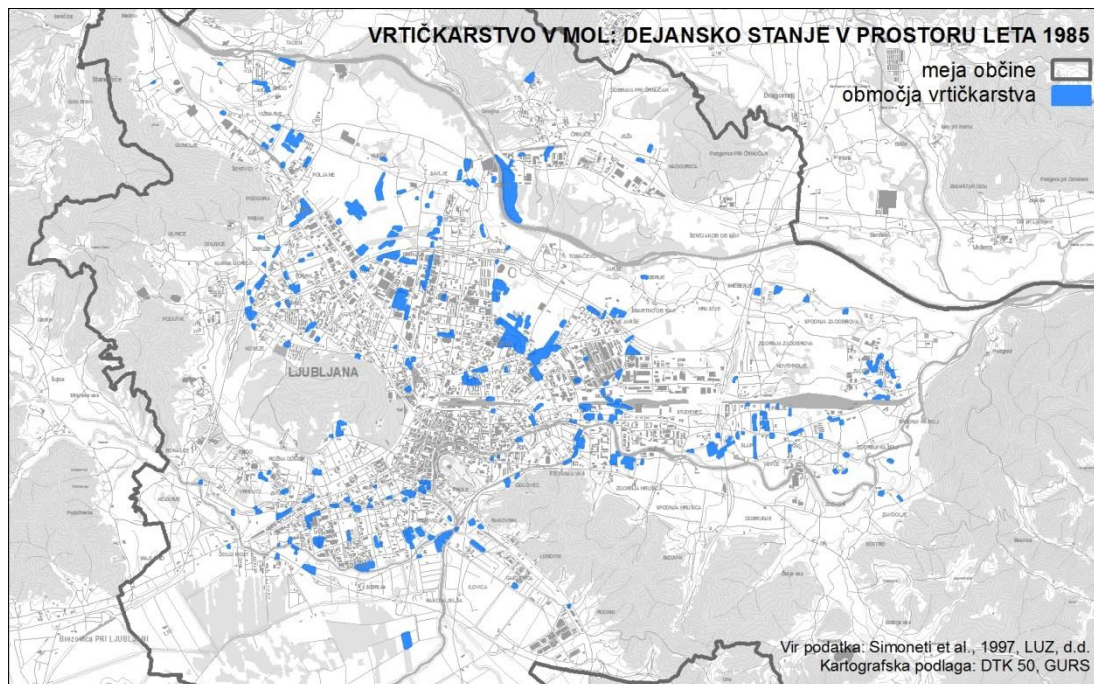
- da se vrtnički umeščajo na “prazne” površine najrazličnejših značajev in namembnosti od kmetijskih površin do javnih zelenih površin in degradiranih območij;
- da so vrtničarska območja zelo različno opremljena, predvsem polna lop in improviziranih ureditev za shranjevanje orodja in družjenje;
- da so problem lokacij odpadki, pri bolj oddaljenih lokacijah pa tudi sanitarije in parkirišča (ibid.).

Slika 5: Primerjava med območji namenjenimi vrtničkarstvu po Dolgoročnem planu Ljubljana 2000 (1986) in območji v neformalni vrtničarski rabi v letu 1986.

Figure 5: Comparison between the areas planned in the year 1986 for allotment gardening according to the Long-term plan of Ljubljana 2000 and actual informal allotment gardening areas in 1986.

Raziskava pokaže (ibid.), da je bilo sredi devetdesetih nelegalno vrtničkarstvo zelo razširjeno po celem mestu razen v strogem centru. Na osnovi podatkov o organiziranih vrtničkarjih smo na podlagi površine v dejanski vrtničarski rabi in hipotetične povprečne velikosti vrtnička (200 kvadratnih metrov) ocenili, da v mestu deluje kakšnih deset tisoč vrtničkarjev (ibid.:52). Ugotovili smo tudi, da odlok o urejanju vrtničkov in mestni načrt (Dolgoročni plan, 1986) v prostoru nista upoštevana, da so vrtničkarji zelo domiselni pri iskanju novih lokacij in da obstaja nenavadno visoka toleranca vseh uporabnikov prostora, tudi lastnikov, do prilaščanja prostora za potrebe vrtničkarstva. V terenskem delu raziskave smo dodatno ugotovili, da iz sezone v sezono narašča število majhnih, zasilnih, vrtničarskih lokacij za katere je še posebej očitno, da so odraz velike potrebe uporabnikov po pridelovanju in odsotnosti kakršnegakoli nadzora lastnikov ali upravljavcev prostora nad rabo in podobo prostora (ibid.).

Slika 6: Primerjava med razširjenostjo območij v neformalni vrtičkarski rabi v prostoru MO Ljubljana v letu 1985 in letu 1995

Figure 6: Comparison between the prevalence of informal allotment gardening areas in the City municipality of Ljubljana in the year 1985 and 1996

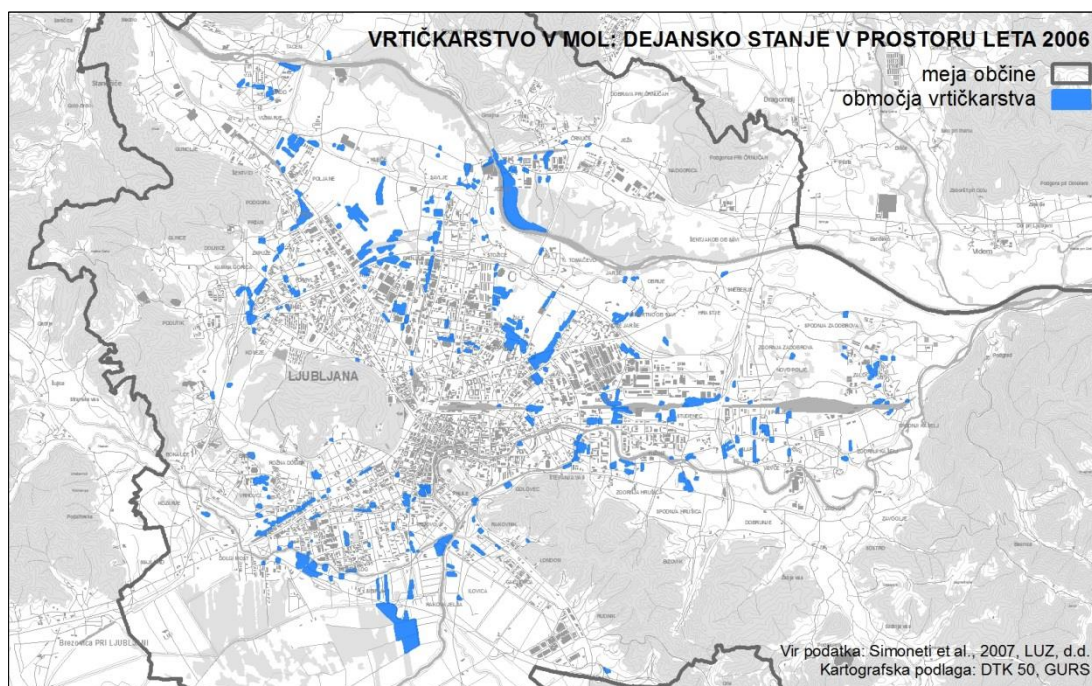
Med vsemi ugotovitvami te raziskave so na raven mestne oblasti najprej prodrle tiste o okoljevarstvenih vidikih vrtničkarstva. Raziskava je omenjala možnost, da so sodeč po tujih virih vrtničkarji pri pridelavi lahko ogroženi zaradi uživanja zelenjave iz onesnažene zemlje, ali zaradi dela v nezdravih pogojih ter da lahko tudi vrtničkarji zaradi neznanja in neprimerne ravnanja s fitofarmaceutskimi sredstvi ogrozijo okolje, predvsem podtalnico, če vrtnarijo na neustreznih lokacijah (Simoneti et al., 1997). Velik del pozornosti mestne uprave je bil v prihodnjih letih namenjen raziskovanju okoljevarstvenih razsežnosti vrtničkarstva in ukvarjanju s podobo območij na problem katere so predvsem glasno opozarjali mediji. Vrtničkarstvo je skupaj s kmetijstvom postalo tarča splošnih obsodb, da onesnažuje podtalnico, po drugi strani pa je naraščala zavest o potencialni ogroženosti vrtničkarjev na posameznih lokacijah. Ugotovitve večletnih raziskav, ki jih je podprla mestna občina in so jih izvedeni pedologi, geografi in biologi so pokazale, da predpostavka o onesnaževanju podtalnice za vrtničkarstvo ne drži (Jamnik et al., 2009). Hkrati pa so Jamnik in sodelavci (2009) z raziskavami onesnaženosti tal dokazali, da so lahko vrtničkarski pridelki na posameznih lokacijah škodljivi za zdravje. Na osnovi ugotovitev teh raziskav je mestna uprava posegla v prostor in dosegla odstranitev vrtničkov iz površin ob prometnih cestah ter tudi iz območij varovanja vodnih virov.

V tem obdobju se je mestna uprava že osredotočila na urejanje vrtničkarstva in pripravo novega mestnega načrta. Organizirana je bila delovna skupina za reševanje problematike vrtničkov na območju MOL, ki je najprej proučila, katera zemljišča za vrtničkarstvo oddaja mestna občina, katera območja vrtničkov so na problematičnih območjih varstva vodnih virov in katera so sploh legalna z vidika veljavnega načrta. Po ugotovitvah je bilo v mestnem načrtu (Dolgoročnem planu občin in mesta Ljubljana za obdobje 1986 – 2000 za območje MOL) vrtničkarstvo dovoljeno le v nekaterih morfoloških enotah znotraj območij drugih rab³⁹ (Gregorič et al., 2004; Doležal et al., 2005). Skupina je ugotovila, da vsaj polovica obstoječih območij vrtničkov nelegalnih ter da so obstoječi pravilniki in odloki zastarani in da mestni inšpekcije ne omogočajo ukrepanja na terenu. Med drugim je skupina določila območja, ki so neprimerna za vrtničkarstvo z vidika varstva okolja, ohranjanja narave, zdravja ljudi in konteksta podobe mesta (Gregorič et al., 2004; Doležal et al., 2005). Skupina je s tem potrdila ugotovitve predhodne raziskave (Simoneti et al., 1997) in ugotovila, da sta legalni trenutno dve večji območji (ob Savi in na Barju ob AC pri izvozu LJ – jug) in nekaj manjših območij ob južni AC, na Mesarici in za Bežigradom (Gregorič et al., 2004; Doležal et al., 2005). Na osnovi tega je skupina je presodila, da na nivoju mestne občine v času priprave načrta ni bilo dovolj enoznačno določeno, kako ravnati ter, da zato stanje v načrtu, ni rezultat ustreznega premisleka o možnih lokacijah za razvoj vrtničkarstva ter tudi ne more biti zavezujoča osnova za pripravo novega načrta (Gregorič et al., 2004). Na osnovi poznavanja razmer na terenu je skupina ocenila tudi, da odlok o urejanju vrtničkarstva v prostoru ni upoštevan ter sklenila, da je treba za pripravo novega načrta izdelati boljše izhodišča za načrtovanje (ibid.).

Na osnovi tega so bile izdelane posebne strokovne podlage za določitev lokacij za vrtničkarstvo v novem mestnem načrtu: Urejanje vrtničkarskih območij v Ljubljani (Simoneti et al., 2007). V strokovnih podlagah smo izhajali predhodnih ugotovitev, da je lahko vrtničkarstvo, če je načrtovano v dogovoru z uporabniki in predpisi, večstransko koristna raba prostora ter predlagali, da postane cilj Mestne občine Ljubljana, da se na podlagi novih prostorskih aktov in povezanih dokumentov

³⁹ Gre za morfološke enote 8 in 9 namenjene parkom, rekreacijskim površinam in drugim zelenim površinam.

vrtičkarstvo v mestu izvaja organizirano in nadzorovano (Simoneti et al., 2007). Menili smo, da morajo biti vsestransko opredeljeni pogoji rabe upoštevani na vseh območjih ne glede na lastnino zemljišča in prilagojeni tudi za primere začasne rabe (ibid.: 1). Pri tem smo izpostavili, da se po izkušnjah in spoznanjih raziskav sodeč, vrtičkarstvo lahko zelo učinkovito razvija na majhnih območjih in da se lahko sorazmerno hitro seli po prostoru ter poudarili, da se vrtičkarstvo vse bolj uveljavlja tudi kot ena do prostočasnih dejavnosti oziroma dejavnost, ki pomeni več kot zgolj pridelavo vrtnin (ibid).

Slika 7: Prikaz območij v neformalni vrtičkarski rabi v MO Ljubljana za leto 2006

Figure 7: Informal allotment gardening areas in the City municipality of Ljubljana in the year 2006

V nalogi smo ponovno preverili, kakšen je dejanski obseg vrtičkarstva v mestni občini, glede na predhodne ugotovitve in odkrili, da se je v desetih letih obseg vrtičkarstva skrčil (Simoneti et al., 2007). S pomočjo enake metode dela kot v predhodni raziskavi iz leta 1997 (zajem podatkov iz zračnih posnetkov) smo kot kaže tudi preglednica 4 ugotovili, da je bilo leta 2006 v Ljubljani 210 hektarov površin v vrtičkarski rabi kar je v primerjavi s predhodnim obdobjem, štirideset (40) hektarjev ali dobrih petnajst odstotkov manj (Simoneti et al., 2007: 3). Razloge za to je možno po naših izkušnjah povezati z: odstranitvijo vrtičkov iz nekaterih nevarnih (ob cestah) in neustreznih lokacij (vodovarstvena območja), novim odnosom do lastnine zemljišč, ki je vplival tudi na bolj odgovorno rabo oz. večji nadzor nad rabo prostora (tak je primer Čadovih travnikov v Rožni dolini) ter morda tudi nekoliko zmanjšanim zanimanjem prebivalcev za vrtnarjenje oziroma z njihovo manjšo vnemo za iskanje nadomestnih lokacij kot smo jo zaznali v predhodni raziskavi.

V nalogi so bile na osnovi analize privlačnosti in ranljivosti prostora za vrtičkarstvo določene lokacije primerne za nadaljnji razvoj vrtičkarstva (Simoneti et al., 2007), ki so v nadaljevanju služile kot izhodišče pripravi novega mestnega načrta (Občinski prostorski načrt OPN MOL). Na opredelitev območij za vrtičkarstvo v novem mestnem načrtu so v nadaljevanju vplivala različne okoliščine.

Ključna za pripravo novega občinskega prostorskega načrta je bila nova prostorska politika, ki jo je po izvolitvi 2006 uveljavil novi župan (Zoran Janković) v sodelovanju s strokovno kompetentnim podžupanom za arhitekturo in prostorski razvoj in je napovedala ureditev problema vrtičkarstva v Ljubljani⁴⁰. V prakso je leta 2007 zarezala hitra in popolna, odstranitev vrtičkov iz okolice centralnega mestnega pokopališča Žale. Delovala je kot očitni dokaz odločenosti nove politike, da ukrepa in prekine prakso nelegalnega vrtičkarstva ter vzpostavi nov red. Odstranitev prvih vrtičkov je bila pospremljena z napovedjo, da bo mestna občina ustvarila pogoje za legalen razvoj dejavnosti v prostoru in uredila zgledne primere vrtičkov ter omogočila legalen najem. Čez slabi dve leti sta bila uveljavljena nov Odlok o urejanju in oddaji vrtičkov v zakup (Ur. l. RS, št. 28/09) in Pravilnik za urejanje območij vrtičkov v Mestni občini Ljubljana (Ur. l. RS, št. 83/09) s podrobnimi pravili za gradnjo lope in ureditev vrtičkarskih območij (glej sliko 8). Še isto leto je bilo urejeno prvo območje (glej sliko 9) 14 novih mestnih vrtičkov⁴¹, z enotnimi lopami, ograjo, otroškim igriščem in celo kemičnimi stranišči za moške in ženske.

Slika 8: Načrt za ureditev novega območja v Štepanjskem naselju izdelan po Pravilniku (2009) MO Ljubljana (Vir: www.krajinaris.si)

Figure 8: The plan for new allotment gardening area in the residential area of Štepanjsko naselje in accordance with the Rules (2009) of the City municipality of Ljubljana (Source: www.krajinaris.si)

⁴⁰ O izvajanju novih ukrepov pišem iz osebnih izkušenj. Leta 1987 sem sodelovala v delovni skupini, ki je pred Žalami spremljala odstranjevanje vrtičkov in pod vodstvom podžupana Mestne občine Ljubljana Koželja vodila sanacijo območja.

⁴¹ V Štepanjskem naselju je bilo decembra 2009 predano v najem prvih 14 vzorčnih mestnih vrtičkov izdelanih v skladu z novim Pravilnikom. <http://www.ljubljana.si/si/mol/novice/65479/detail.html> (Pridobljeno 1.08.2015)

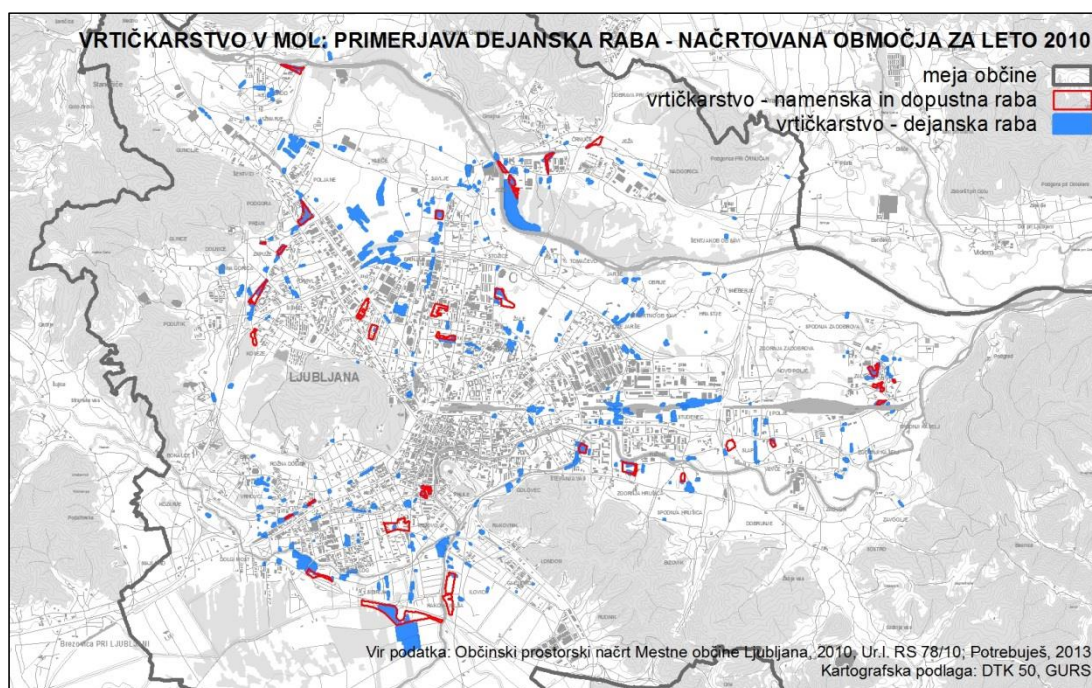
Slika 9: Nova ureditev vrtov v Štepanjskem naselju po otvoritvi decembra 2009 (Vir: www.zelena.ljubljana.si)

Figure 9: New allotment gardens design in residential area of Štepanjsko naselje after the opening in December 2009 (Source: www.zelena.ljubljana.si)

Leta 2009 je bil javno razgrnjen tudi dopolnjen osnutek novega občinskega prostorskega načrta, v katerem je bilo predvidenih kar 23 območji za vrtičkarstvo kot trajno namensko rabo (ZV), opredeljena pa so bila podrobna določila, ki omogočajo vrtičkarstvo kot začasno rabo tudi na območju drugih namenskih rab in sicer na tri načine: začasno dopustno do izvedbe drugih predvidenih načrtov, dopustno v okviru drugih namenskih rab in dovoljeno v okviru novih občinskih podrobnih prostorskih načrtov (Dopolnjeni osnutek OPN MOL, 2009).

Jamnik in sodelavci (2009) so proučili sprejemljivosti v novem občinskem načrtu predvidenih rešitev in ugotovili, da so lokacije izbrane pretežno dobro glede na oddaljenost od virov onesnaženja in vodotokov, kakovost zemlje in dostopnost. Po njihovi oceni bi bilo samo posamezne lokacije treba ponovno preveriti zaradi res slabših karakteristik. Kot resnejši problem pa so raziskovalci izpostavili, lastniško strukturo, ki naj bi bila zaradi pretežno zasebnega lastništva načrtovanih območij predstavljala oviro za realizacijo načrtovanih novih ureditev in zahtevala organizacijo javno zasebnih partnerstev (ibid.). Leta 2010 je bil novi mestni načrt sprejet in vzpostavljeni so bili pogoji za nadaljevanje velikopotezne politike urejanja problema vrtičkarstva v mestu (OPN MOL, 2010).

Na vprašanje, kako dobro novi občinski načrt odgovarja na potrebe prebivalcev, odgovori Potrebuješ (2013), ki na osnovi zračnih posnetkov pripravi oceno dejanskega stanja v prostoru za leto 2010 ter ga na to primerja s površinami, ki jih vrtičkarstvu namenja novi prostorski načrt (glej sliko 10). Potrebuješ ugotovi, da se je obseg vrtičkarstva v prostoru od leta 2006 skrčil za dodatnih 43 ha in da je leta 2010 v neformalni vrtičkarski rabi 167 ha površin (ibid.: 25).

Slika 10: Primerjava med območji namenjenimi vrtičkarstvu po Občinskem prostorskem načrtu MO Ljubljana (OPN MOL, 2010) in območji v neformalni vrtičkarski v letu 2010.

Figure 10: Comparison between the allotment gardening areas planned according to the long-term City of Ljubljana municipal spatial plan (MOL OPN, 2010) and the actual informal allotment gardening areas in the year 2010

Potrebuješ (2013) primerja svoje ugotovitve z drugimi iz predhodnih raziskav o površinah v vrtičkarski rabi in odkrije, da se po letu 1995 površina v vrtičkarski zmanjšuje ter da je hkrati ob vsakem novem pregledu v prostoru manj povsem novih površin ter, da v občini prevladujejo manjša vrtičkarska območja, ki se proti centru mesta še zmanjšujejo ter tudi da se je prav število manjših območij od leta 2005 do leta 2010 povečalo za tretjino.

Preglednica 4: Primerjava ocen o obsegu neformalnega vrtičkarstva v MO Ljubljana po skupni površini in številu vrtičkarskih območij v štirih opazovanih časovnih prerezi (Vir podatkov: Simoneti et al., 1997; Potrebuješ, 2013).

Table 4: Comparison of the estimates on the extent of the informal allotment gardening in the City Municipality of Ljubljana; by the size of the area and by the number of allotment garden areas in four sections of time (Source: Simoneti et al., 1997; Potrebuješ, 2013)

leto	neformalna raba v ha	planiraba raba v ha	število območij neformalne rabe
1985	201 ha	*522 ha	297
1995	258 ha		371
2006	210 ha		377
2010	167 ha	92,6 ha	461

Potrebuješ (ibid.) preveri tudi določila aktualnega izvedbenega dela Občinskega prostorskega načrta MOL (2010) in ugotovi:

- da so vrtičkom trajno namenjena pretežno iz mesta odmaknjena območja, ki obsegajo 46ha,

- da je vrtičkarstvo dopustno do izvedbe načrtov na območjih izven mesta, ki obsegajo 154ha,
- da je vrtičkarstvo dopustno kot dopolnilna raba na območjih, ki obsegajo 24ha,
- da je vrtičke dovoljeno urediti tudi znotraj območij novih prostorskih načrtov v obsegu 25ha, prav tako izven centralnega dela mesta.

Hkrati Potrebuješ (2013: 25) ugotovi, da se ugotovljena dejanska površina vrtičkov v prostoru leta 2010 samo v 63 % pokriva z območji na katerih je dejavnost v občinskem načrtu načrtovana. Ocena možnosti je še slabša kot se zdi, če upoštevamo, da večina v novem občinskem načrtu predvidenih območij, to je 203ha od 249ha, omogoča vrtičkarstvo zgolj kot začasno ali dopolnilno rabo. Potrebuješ (ibid.) tako sklene, da mestni načrt namenja vrtičkarski dejavnosti premalo površin ter dodaja, da primerjava s tujo prakso (opira se na primere iz Anglije, Nemčije in Švedske) kaže tudi na to, da je vrtičkarstvo drugod bolje urejeno. Potrebuješ omenja dobro, javno, dostopne informacije o lokacijah ter organizacijsko podporo in povezanost vrtičkarjev. Na koncu avtorica predlaga, da bi Ljubljana več površin začasno namenila vrtičkarstvu ter tako omogočila možnost vrtnarjenja in preprečila zanemarjen videz teh površin (Potrebuješ, 2013).

Ugotovimo lahko, da razvoj vrtičkarstva v prostoru že vsaj trideset let, to je od sredine osemdesetih, poteka samosvoje, mimo tradicionalno načrtovanih območij in pravil urejanja ter da se ob tem po prostoru premika, deli na vedno več manjših območij in da se je hkrati na posameznih lokacijah že povsem ustalilo. Sočasno tradicionalno prostorsko načrtovanje vrtičkarske rabe vse od prvih poizkusov v osemdesetih poteka po svoji logiki, ki se opira na različna strokovna izhodišča, ne da bi pri tem upoštevalo stanje v prostoru in potrebe prebivalcev, ki jih to stanje in način odražajo. Z različnimi argumenti, najsi bodo tuji zgledi dobre prakse, ali okoljevarstvene specialistične študije, se skuša ohranяти vtis, da uprava in stroka poznata prave odgovore in da je samo vprašanje časa, novih pravilnikov, ali v zadnjem času sredstev, da bo vse urejeno kot mora biti. Iz dogajanja lahko ugotovimo, so delo javne uprave in stroke še vedno zaznamujejo predsodki do delovanja prebivalcev, da je delovanje pokroviteljsko in da se pomen dejavnosti in vloge prebivalcev, ki v prostoru vztrajno iščejo možnosti in očitno tudi najdejo rešitve za svoje potrebe, še vedno podcenjena.

Ena od izkušenj z urejanjem vrtičkarstva v Ljubljani po letu 2007 je, da so prebivalci pripravljeni slediti novim pravilom, ki jih želi uveljaviti oblast, če se ta izkažejo za učinkovita in smiselna. V primeru vrtičkarstva je odstranjevanje vrtoz izpred Žalskega pokopališča v očeh prebivalcev osmislilo potrebo po ureditvi razmer. Nenazadnje so se, zaradi poznavanja razmer v prostoru in medijskih poročil v predhodnih letih, dobro zavedali, da je njihovo delovanje predmet vsaj deloma upravičene kritike. Odstranjevanje vrtičkov je zato povzročilo manj nasprotovanja na terenu in v širši javnosti kot je bilo predvidevano pred začetkom dela. Skupaj z napovedjo novega reda, pravilnika in urejenih območij za vrtnarjenje, je delovalo kot prepričljiv dokaz o resnosti nove politike urejanja prostora in je učinkovalo tudi v širšem prostoru mesta. Izkazalo se je, podobno kot pri črnih gradnjah, da se vrtičkarji kot neformalni uporabniki prostora zavedajo neprimernosti svojega ravnanja in si želijo ureditve razmer zato sprejmejo ukrepe oblasti za ureditev razmer, če so ti ustrezno predstavljeni in razumni. V primeru odstranjevanja vrtičkov je bila za dobro začetno sprejemanje ukrepov občine, na lokaciji Žale in širše, pomembna napoved ponudbe novo urejenih mestnih vrtoz. Ocenjujemo, da je ravnanje mestne občine na Žalah skupaj z napovedjo novih mestnih vrtičkov, tudi eden od dodatnih razlogov za zmanjšan obsega nelegalnih vrtičkov, ki je bil registriran ob oceni stanja leta 2010 (Potrebuješ, 2013). Opažanja s terena kažejo, da so se vrtičkarji posebej v času prvih akcij

odstranjevanja vrtičkov iz več lokacij v mestu sami umaknili. Učinkovitost ukrepanja na Žalah je obetala, da bo oblast izpolnila napovedi in ukrepala proti kršiteljem. Naj posebej opomnimo, da je lokalna oblast v primeru vrtičkarstva na Žalah, z vsemi sredstvi, ki jih premore na občinski ravni, uveljavila odgovornost za urejanje prostora, ki jo občini namenjata ustava in zakonodaja o lokalni samoupravi. Govorimo o posegu na zasebna zemljišča na osnovi določil veljavnega prostorskega načrta (Dolgoročni plan, 1986), ki je na območju predvideval zeleno rekreacijsko površino in ni dovoljeval vrtičkarstva.

Izkazalo se je, da so se uresničile napovedi raziskovalcev (Jamnik et al., 2009), ki so občini napovedali, da bo imela težave s pridobivanjem zemljišč za ureditev novih mestnih vrtičkarskih območij in bo morala zato dejavnost načrtovati v sodelovanju z lastniki, zasebnimi partnerji. Interes zasebnikov za urejanje in oddajo vrtičkov se razvija po predvidevanjih. Potrdilo pa se je tudi predvidevanje izraženo na posvetu Kaj pa mestni vrtički?⁴² (2013), da so vzorčni mestni vrtički zelo draga rešitev, ki jo bo glede na potrebe težko zagotoviti v zadostnem obsegu ter da so glede na stanje v prostoru, morda celo pretirano ambiciozno načrtovani in opremljeni. Čeprav je še nedavno kazalo, da so bile napovedi oblasti preveč smeje in občini do leta 2015 še ni uspelo ponuditi dovolj novih najemnih vrtov, so poleti 2016 znani rezultati razpisov za oddajo novih vrtov pokazali, da je novo urejenih mestnih vrtov za oddajo trenutno na posameznih lokacijah (Rakova jelša) morda celo preveč. Ob tem v mestu še vedno vztrajajo tudi stotine neformalnih vrtov. Kako bo občina preusmerila vrtnarje s teh vrtov na urejene lokacije, bo pokazala prihodnost enako kot tudi to, kako bodo prebivalci izživelili svojo sposobnost za urejanje prostora, ki presega pridelavo vrtnin.

Glede na učinke, ki jih je imelo ravnanje Mestne občine Ljubljana pri urejanju vrtičkarstva na razmere v drugih občinah in naseljih po državi, bi lahko sklepali, da je vrtičkarstvo v Sloveniji zelo priljubljeno in slabo urejeno. Napovedim Ljubljane, da bo vzorno uredila področje vrtičkarstva so z zamikom sledili tudi v drugod. V Novi Gorici so na pomoč povabili ljubljanskega podžupana, ki na osnovi ljubljanskega zgleda s študenti pripravil načrte in rešitve za ureditev razmer (Filipič et al., 2013). Realizacija predlogov se je zapletla, rešitve med ljudmi niso bile dobro sprejete in prišlo je do zastojev pri reševanju razmer. Pojavili so se formalni zadržki pri uveljavljanju rešitev v praksi in tudi odpor proti tujim, od drugod posredovanim, prostorskim rešitvam (Željan, 2013). V Slovenj Gradcu so se angažirali sami in ambicijo po novi ureditvi dobro prilagodili svojemu okolju ter v sodelovanju z vrtičkarji v treh letih uredili razmere ter kar 70 % novih vrtov so po enotnih izhodiščih uredili na območjih že obstoječih vrtičkov, ostale vrtičkarje so sporazumno preselili na nove lokacije (Simoneti, 2015a).

Izkušnje z urejanjem kažejo, da je vrtičkarstvo nezahtevna in prilagodljiva raba prostora, ki jo je smiselno načrtovati čim bolj v skladu z lokalnimi pogoji in po možnosti s soudeležbo prebivalcev, vrtičkarjev in lastnikov zemljišč (Simoneti, 2015b). Na ta način bi nenazadnje tudi bolje izkoristili lokalne vire. Čeprav so v Novi Gorici in Slovenj Gradcu začeli s podobnimi nameni, je pristop od zunaj v Novi Gorici naletel na slab odziv, medtem ko je Slovenj Gradcu z notranjo organizacijo uspelo namero v celoti uresničiti. Odtujen in nenazadnje tudi vzvišen način, ki vrtičkarjem podajal navodila o urejanju prostora je bil v primeru Nove Gorice podobno neučinkovit kot je v Ljubljani tradicionalno

⁴² Posvet: Kaj pa mestni vrtički? je oktobra 2013 ob podpori Mestne občine Ljubljana organiziral KUD Obrat. <http://www.etno-muzej.si/sl/dogodki/kaj-pa-mestni-vrticki-posvet> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

načrtovanje, ki se ne ozira na ljudi in razmere v prostoru. Zaenkrat vse v Ljubljani kaže, da se vrtičkarstvo še razvija v dveh smereh, formalni in neformalni ter mimo predvidenih načrtov. V desetih letih je bistveni dosežek lokalne uprave, da bolj učinkovito formalno načrtuje in načrtovano v prostoru tudi izvaja.

4.4.2 Primer na skupnosti temelječe vrtičkarske prakse – Onkraj gradbišča

V času, ko se je Mestna občina Ljubljana intenzivno ukvarjala s prostorskim planiranjem in podrobnim načrtovanjem novih vrtičkarskih območij med letom 2006 in 2015, ko je uprava formalno urejala status in videz vrtičkarstva, se je zanimanje za vrtičkarstvo v Ljubljani razvilo tudi v nove smeri. Med drugim se v mestu leta 2010 začne urejanje prvega skupnostnega vrta znanega pod imenom Onkraj gradbišča.

Kot ugotavljajo raziskave se v sodobnem mestu potreba prebivalcev po stiku z naravo in sodelovanju v urejanju mesta odraža tudi v različnih oblikah organizirane zasedbe opuščeni zemljišč (glej tudi Plej, 2015). Rosol (2012) poroča o povečanju števila skupnostnih vrtov v Berlinu, ki so odraz novih prizadevanj mestnih prebivalcev za urejanje prostora v skladu s potrebami skupnosti in tudi posledica dolgoletnih prizadevanj, da bi lahko vplivali na urejanje mestnih parkov. V pogled v prakso vrtičkarstva v Ljubljani kaže, da so tudi prebivalci prestolnice zelo iznajdljivi pri iskanju prostora za vrtnarjenje kar odraža pestrost pojavnih oblik (Simoneti in Fišer, 2014). Hkrati nove prakse vrtnarjenja kot so skupnostni vrt Onkraj gradbišča, Študentski vrtovi in Prožni vrt ob Botaničnem vrtu nakazujejo, da so bile ugotovitve predhodnih raziskav pravilne, ko so trdile, da je vrtičkarstvo v urbanem okolju več kot zgolj pridelovanje zelenjave. Oceniti je možno, da tradicija vrtičkarstva in aktualne nove prakse dokazujejo tako zmogljivost prebivalcev, da poskrbijo za potrebe po pridelovanju kot da sodelujejo pri uresničevanju različnih drugih potreb ter opravičuje sklep, da bi bilo izkušnje mestnega vrtičkarstva, smiselno bolj vsebinsko upoštevati pri načrtovanju razvoja vrtičkarstva v mestu in sodelovanja prebivalcev v sistem urejanja mestnih zelenih površin potrebno.

Med raziskovanjem vrtičkarstva na terenu je spomladi leta 2013 zbudilo zanimanje dejstvo, da je veliko vrtičkarskih območij v samem centru mesta (Sprehod z razgledom na mestne vrtove, 2013)⁴³. Na urbanem sprehodu smo se srečali z vrtičkarji na več lokacijah v centru mesta in ugotovili, da: vrtičkarji na Krakovskih vrtovi delujejo na območju kulturne dediščine, da so vrtičkarji ob Gradaščici že leta začasno na lokaciji s tihim soglasjem lastnika (Mestni muzej Ljubljana), da tudi za Fakulteto za matematiko in fiziko vrtičkarji delujejo prikrito, ker jim novi lastnik ne želi podaljšati pogodbe in da meščani, ki nimajo vrta z veliko iznajdljivosti pridelujejo zelenjavo na balkonih in okenskih policah. Med drugim smo ugotovili, da je za vrtičkarje zelo pomembno, da so vrtovi blizu kraja bivanja, da lahko s kolesom ali celo peš redno prihajajo na vrt. Izvedeli smo tudi, da vrtičkarjev ne moti pretirano začasna narava njihovega statusa, da pa bi se v prostoru bolje počutili, če bi imeli uradno dovoljenje za začasno vrtnarjenje. Vrtnarjenje v urejenih pogojih, četudi začasnega vrtičkarstva, ima za vrtnarje in za mesto velike prednosti pred divjimi oblikami vrtnarjenja, ki potekajo s tihim privoljenjem lastnika. Sprehajalci so ogled zaključili s naslednjimi predlogi:

- organizirano vrtičkarstvo v vseh ozirih deluje bolje kot neorganizirano, četudi je to brezplačno,

⁴³ Sprehod za vrtnimi ograjami. Jane's Walk 2013. Inštitut za politike prostora. <http://ipop.si/janes-walk-2013-ljubljana-mestni-vrtovi/> (Pridobljeno 5. 3. 2016.)

- na obeh bregovih Gradaščice, tam kjer so že divji vrtički in kjer sameva parkovna trata, bi lahko bili urejeni vrtički,
- na vrtu obeh domov za starejše na Koleziji in v Trnovem bi lahko uredili dvignjene grede za vrtnarjenje v sodelovanju s prostovoljci,
- zemljišča, namenjena gradnji, so potencialne lokacije za začasno vrtičkarstvo: občina bi morala spodbuditi lastnike, da jih oddajo,
- na ravni mesta naj se določi splošne pogoje za ureditev začasnih lokacij: način ograditve, oprema, označba, kontakt,
- na ravni mesta naj se vzpostavi portal za oddajo in najem vrtov (angl. garden sharing), ki naj poveže javne in zasebne ponudnike z interesi za najem, spodbuja naj se tudi posojanje vrtov in brezplačna oddaja.

Udeleženci sprehoda so se strinjali, da ima vrtnarjenje v urejenih pogojih, četudi je možno samo začasno, za vrtnarje in za mesto velike prednosti pred divjimi oblikami vrtnarjenja, ki potekajo nelegalno, četudi s tihim privoljenjem lastnika in zato menili, da bi lahko minimalna organizacijska pomoč občine pri posredovanju zemljišč in določanju pogojev za vrtnarjenje pomembno izboljšala pogoje za vrtičkarstvo v mestu (Inštitut za politike prostora, 2013).

Ugotovitve o pestrosti pojavnih oblik vrtičkarstva v Ljubljani smo obravnavali na razstavi Praktični urbanizem. Pravica do zelenega,⁴⁴ kjer smo izpostavili dolgo tradicijo vrtičkarstva v mestu, tudi v samem centru mesta in poudarili, da so glede na njihovo pretežno neformalno naravo predvsem odraz močne samo-organizacijske zmogljivosti prebivalcev. Ugotovili smo, da pojavne oblike v prostoru kažejo na pomen bližine vrta in doma, ki je po izpovedih vrtičkarjev doslej bil večji od pomena imeti možnost legalno in trajno vrtnariti. Predstavili smo osem oblik vrtičkarstva: delavska vrtičkarska kolonija (Litostroj), nadaljevanje tradicije (Krakovski vrtovi), začasna raba (Onkraj gradbišča) vzdrževanje prostora (Za progo ob Botaničnem vrtu), med mestnimi hišami (Rimska cesta), pri sosedu (Murgle), gverilsko (ob Gradaščici), akcijsko na travniku (Savsko naselje) in z njimi smo ponazorili, da vrtičkarstvo v mestu deluje kot prostor pridelave, druženja, učenja, sodelovanja in oblikovanja lokalne skupnosti.

Med številnimi praksami v Mestni občini Ljubljana je za razpravo o potencialih vrtičkarstva posebej zanimiv primer skupnostnega vrta Onkraj gradbišča.⁴⁵ Primer je zanimiv iz več razlogov: ker gre za prvi javno deklarirani skupnostni vrt v Sloveniji, ker gre za primer učinkovite začasne rabe prostora, ker gre za oživljanje degradiranega območja v centru mesta in ker vrtičkarstvo povezuje z oblikovanjem skupnosti in sodelovanjem pri urejanju prostora in skupnih dogodkih kot so: predavanja, predstavitev, kulturni dogodki in izobraževalnih programi za otroke in odrasle. Predvsem pa je primer Onkraj gradbišča zanimiv zato, ker urejanje lokacije in razvoj vrtičkarske skupnosti sovpadata s prizadevanji mestne občine za ureditev vrtičkarstva v mestu. Primer zato omogoča primerjavo med pristopom k urejanju vrtičkov od spodaj navzgor in pristopom od zgoraj navzdol.

⁴⁴ Simoneti, M., Fišer, D. 2014. Urbano vrtičkarstvo v Ljubljani. V : Praktični urbanizem. Pravica do zelenega. Razstava Elke Krasny v galeriji DESSA. Ljubljana 8.-22.9.2014 <http://prostorisodelovanja.si/urbano-vrtickarstvo-v-ljubljani/> (Pridobljeno 5.3.2016)

⁴⁵ Onkraj gradbišča je projekt in ime skupnostnega vrta ob Resljevi v Ljubljani, ki se razvija od leta 2010 pod okriljem Kulturno umetniškega društva Obrat. <https://onkrajgradbisca.wordpress.com/> (Pridobljeno 5.3.2016)

»Vloga javnosti in njenega aktivnejšega vključevanja v procese odločanja o razvoju in urejanju mestnega prostora je pomemben vidik projekta. Prav participacija javnosti v urbanističnem in arhitekturnem načrtovanju se zdi danes pomembna priložnost za preseganje omejitev neoliberalne urbane politike (glasnik katerih je tudi mirujoče gradbišče, na katerem projekt poteka), katere glavna cilja sta gospodarska rast in maksimiranje profita. Poleg tega je koncept participacije priložnost za samo redefinicijo arhitekturne in urbanistične prakse. V času tržno usmerjene družbe je potrebno biti kritičen do prevladujočega pojmovanja arhitekture kot discipline, ki je osrediščena na arhitekturo kot objekt/ tržno dobrino in jo razširiti na procese in odnose, ki se oblikujejo skozi produkcijo prostora.« (Jurman, 2014: 4)

Zagon skupnostne prakse na opuščnem gradbišču ob Resljevi cesti na Taboru v Ljubljani se veže na program festivala Mladi levi 2010 in na sodelovanje kulturno umetniškega društva Obrat (KUD Obrat) na festivalu. Območje ograjene in zapuščene gradbene jame je bilo prvič odprto za javnost v okviru programa »Vrt mimo grede«, s katerim je zavod Bunker kot organizator festivala Mladi levi spodbujal spoznavanje zelenih površin na Taboru, opozarjal na pomen vrtnarjenja in ozelenjevanja mesta ter podpiral oživljanje novih urbanih prostorov. KUD Obrat je prvo srečanje s sosedi gradbišča in zainteresiranimi posamezniki organiziral pred gradbiščno ograjo, nato pa z odstranitvijo dela ograje in postavitvijo simboličnega vhoda sprožil vodeno skupinsko raziskovanje območja gradbišča in interesov udeležencev. Lovšin (2014) opisuje, da je bil eden od namenov KUD Obrat pokazati občini, kako začasna raba lahko spremeni vrednost prostora in tako prispevati k premagovanju zadržkov, ki naj bi jih občina imela do začasne rabe.

Izhodiščni cilj skupine KUD Obrat pojasnjuje Lovšin (ibid.) je bil raziskati potencial degradiranega območja skozi intervencije umetniške skupine in skupnosti ter tako ustvariti prostor začasne rabe. Pri čemer je ključni izziv dogovorna začasna, ki je po mnenju Lovšin predpogoj za varno organizacijo skupnosti, ki je gverilska raba ne omogoča. Načrtovani pristop je po Lovšin (ibid.: 127) oblika kreativne kritike razmer in izraz prepričanja skupine KUD Obrat, da lahko s svojimi idejami in aktivnim skupnim delom na lokaciji spremeni odnos prebivalcev do okolja tako, da ga ne bodo več jemali kot danost, ampak bodo spoznali, da lahko svoje bivalno okolje tudi spreminjajo. Namen KUD Obrat je bil skozi praktični primer samo-organiziranega urbanizma od spodaj navzgor vzpostaviti alternativni model prostora, ki bo deloval kot orodje kritike. KUD Obrat verjame, da kritika ni ideja ampak resničen prostor – drugačen prostor, ki ga ustvari skupina skupaj s sosedi, prebivalci z različnimi metodami (samo-organizacija, sodelovanje z lokalno skupnostjo) in različnimi programi kot so skupnostni prostor, z druženje, vrtnarjenje, ekologija, in umetnost (ibid.: 127).

Mestna občina Ljubljana je, kot lastnik zemljišča, Zavodu Bunker, kot organizatorju festivala in dobro prepoznavni ter nenazadnje zaupanja vredni kulturni ustanovi, izdala dovoljenje za odprte gradbiščne ograje in izvedbo dogodkov v času festivala avgusta 2010. Zavod Bunker je bil soizvajalec festivalskega programa KUD Obrat in zagona aktivnosti na lokaciji. Lovšin (2014: 134) meni, da je lahko umetnost orodje, ki odpira sicer trdno zaprta vrata in ocenjuje, da je prav forma kulturnega festivala omogočila pot do pridobitve potrebnih dovoljenj za začasno rabo zemljišča na Resljevi. Mestna občina, ugotavlja Lovšin (ibid.), je podobno kot drugi lastniki v Sloveniji, zelo zadržana do začasne rabe. V primeru festivalske prošnje pa je odstopila od običajne prakse in Bunkerju za čas festivala odobrila dva tedna začasne rabe in ne samo enega ali dveh dni. Na ta način je KUD Obrat

pridobil nekaj časa za dokazovanje smisla začasne rabe. Z odmevnostjo dogajanja⁴⁶ pa je skupina dosegla, da je občina bila pripravljena po koncu festivala narediti izjemo in pogodbo podaljšati. Zadržan odnos občine do začasne rabe Lovšin (ibid.) razlaga kot odraz nezaupanja do začasnih uporabnikov in odraz strahu pred izgubo nadzora ter tudi kot znak neprilagodljivosti uprave na spremembe. Odziv na prošnjo, ki kot v primeru začasne rabe odstopa od utečene prakse dela in zahteva nove rešitve kot so unikatne pogodbe in pravila sodelovanja, je zato običajno zavrnitev (ibid.: 134).

Gradbišče na Resljevi je bilo pred prihodom KUD Obrat zapuščeno že šest let. Skupina je nanj po pričevanju Lovšin (2014) postala pozorna že med predhodnimi projekti v katerih se je ukvarjala s stanjem v mestnem prostoru in prostorskimi politikami. Med proučevanjem dogajanja v mestu in soočanjem razmer s tujimi praksami je KUD Obrat zaznal več opuščenih zemljišč, ki jih je glede na ekonomske razmere razumel kot izziv. Lovšin poroča, da so zaznali tudi probleme nove politike urejanja vrtičkarstva in občinske regulacije, ki je v praksi delovala kot počasna, nerodna in zahtevna (ibid.: 128). Onkraj gradbišča naj bi tako izzival občino k razmisleku predvsem pa hkrati navdihoval druge posameznike in skupine, da se samo-organizirajo, sklenejo dogovore z lastniki zemljišč in oblikujejo skupnostne prostore in vrtove v svojem bivalnem okolju.

Ideje za ureditev vrta Onkraj gradbišča so pobudniki utrdili v pogovorih z udeleženci ob zagonu dogodkov v letu 2010. Po koncu festivala pa je KUD Obrat uspešno nagovoril občino, da je dovolila skupini in prebivalcem brezplačno rabo še eno leto oziroma z možnostjo podaljšanja dokler zemljišče ne bo prodano.

V marcu 2011 se je na lokaciji zbrala prva skupina zainteresiranih in uveljavljena so bila tri pravila urejanja: vsak si izdelava svoj vrt sam; če ne zmore, sodeluje pri izdelavi svoje gredice; pri vrtnarjenju niso dovoljena kemična sredstva; poleg skrbi za svoj vrt pa mora vsak udeleženec po svojih zmožnostih prevzeti tudi del skrbi za skupni prostor. S podpisom pristopne izjave so se udeleženci zavezali tudi ostalim med njimi dogovorjenim pravilom in dobili ključe vhodnih vrat in vrtno lope, ki so jo skupaj postavili za spravljanje skupnega orodja.

Območje so v prihodnji petih letih pobudniki iz KUD Obrat v sodelovanju z okoliškimi prebivalci in drugimi zainteresiranimi, spremenili v skupnostni prostor, namenjen vrtovom, druženju, izobraževanju in kulturi. 1000 m² velika gradbena jama sredi stanovanjske soseke na robu centra mesta se je iz simptoma krize spremenila v prostor, ki udejanja in promovira drugačne vrste oživljanja mestnih degradiranih območij ter aktivnejšo vlogo prebivalcev pri načrtovanju, urejanju in soupravljanju mesta. Leta 2015 se je na lokaciji srečevalo kakšnih 100 udeležencev (večinoma okoliških prebivalcev), ki so obdelovali kakšnih 40 individualnih in skupnih vrtičkov.

Posebne značilnosti vrtičkarske skupnosti opisuje Derlink (2013), ki iz praske vrtičkarstva ugotavlja, da ravnanje skupnosti odraža visoko stopnjo odgovornosti do okolja ter zanimive oblike medgeneracijskega sodelovanja pri prenosu znanj, kjer pogosto mlajši prenašajo nova znanja na

⁴⁶ Med festivalskimi dogodki je na primer posebej odmeval Dan s kozo, dogodek v izvedbi arhitekta Polonce Lovšin, članice skupine KUD Obrat, ki je sklenila z enodnevnim projektom na provokativen način raziskati območje gradbišča in s pomočjo poti, ki jih je izbirala koza ugotoviti, kako bi lahko organizirali rabo prostora. <http://www.bunker.si/slo/archives/1667> (Pridobljeno 13. 3. 2016)

starejše. Udeleženci vrtničarske skupnosti se ugotavlja Derlink (ibid.) odločajo za sodelovanje iz treh glavnih razlogov: zaradi pridelovanja, stika z naravo in zaradi otrok, ki jim skupnostni prostor pomeni območje preživljanja prostega časa, prostor učenja in možnost spoznavanja in druženja z vrstniki. Možnost spoznavanja sosedov je sprožilo že samo urejanje zemljišča ugotavlja Derlink (ibid.) pri katerem so udeleženci od vsega začetka aktivno sodelovali in morali zagotoviti, da so med vrtovi ostale proste poti in skupni prostori. »V tem se ureditev vrtov Onkraj gradbišča močno razlikuje od vzorčnih vrtničkov, ki jih ureja Mestna občina Ljubljana. Čeprav imajo takšni vzorčni vrtnički tudi skupne prostore (npr. otroška igrala), so posamezne parcele med seboj ločene z ograjo, kar v nasprotju z Onkraj gradbišča točno definira »privatno« in »javno«. Na terenu pri skupnostnih vrtovih sem opazil, da čeprav ima načeloma vsak svojo parcelo, se uporabniki med sabo dogovorijo in kaj posadijo tudi pri drugem, kar seveda pomeni, da pridelek lahko koristijo najemniki obeh parcel (Derlink, 2013: 11).«

Struktura sodelujočih se vsako sezono spreminja in tudi pravila delovanja se dogovorno spreminjajo. Taka fleksibilna struktura se izkaže za zelo pomembno, ker omogoča odzivanje na potrebe in določanje samo tistih pravi katerih potrebnost prepozna skupnost. Ob tem je ključna vloga pobudnikov, to je skupine KUD Obrat, ki je dogajanje zagnala. Po pričevanju Lovšin je vloga pobudnikov zelo pomembna in se kljub vsem prizadevanjem za enakost med sodelujočimi ne spremeni (ibid.: 146). Enega največjih izzivov skupnostnega programa zato predstavlja prav prenos nalog pobudnikov, koordinacije in organizacije, na skupnost ter umik pobudnikov iz lokacije. Lovšin (ibid.) navaja, da po izkušnjah drugih skupnostnih praks prehiter umik lahko povzroči, da dogajanje na območju zamre. Če skupnost še ni dovolj močna in navezana na novo dogajanje in razmerja, ni sposobna nadaljevati aktivnosti brez zunanje vodstva (pobudnikov). KUD Obrat je po treh letih preveril trdnost skupnosti Onkraj gradbišča z namenom, da se umakne iz lokacije. Poizkus prenosa določenih nalog (naročila zemlje in vode) na druge člane skupnosti se ni posrečil poročja Lovšin (ibid.), posamezniki so iskali različne izgovore zato, da niso izvedli podeljenih nalog (pomanjkanje časa, sposobnosti) in skupina KUD Obrat je zato sklenila vztrajati na lokaciji.

Onkraj gradbišča začasno deluje na lokaciji že pet let in je v tem času gostil v svojem družabnem prostoru vrsto javnih dogodkov, od delavnic ekološkega vrtnarjenja, različnih predavanj in diskusij do umetniških in kulturnih projektov ter priložnosti dejavnosti za otroke⁴⁷. Dejavnosti med katerimi so na primer predavanja uglednih tujih in domačih gostov s področja sodobnih praks urejanja prostora, skupnostnega vrtnarjenja in sonaravnih načinov pridelovanja ter tudi zanimiv otroški počitniški program Na divje⁴⁸ so tiste, ki razkrivajo potencial začasne rabe in organizirane skupnosti v prostoru. Pomen prvega skupnostnega vrta v mestu in državi so enako ali celo bolj kot vrtnarjenje samo utrdile dejavnosti, ki jih poganjata tamkajšnja skupnost in prostor, ki dokazujejo odgovoren odnos skupine do okolja in do širše skupnosti ter s tem visoko stopnjo preseganja individualnosti. Koristi, ki jih ima tak način življenja za psihofizično zdravje mestnih prebivalcev in kakovost bivalnega okolja so številne. Zato igra Onkraj gradbišča v območju in mestu sočasno pomembno vlogo spodbujanja in zagovarjanja

⁴⁷ Ob petletnici delovanja je skupnost organizirala ulični festival Onkraj gradbišča in izdala tiskano poročilo, ki povzema sicer na spletni strani redno predstavljene aktivnosti na lokaciji. <https://onkrajgradbisca.wordpress.com/2015/12/26/pet-let-skupnostnega-vrta-v-onkraj-st-4/> (Pridobljeno 13. 3. 2016)

⁴⁸ Na divje je počitniški program za otroke, ki ga je Onkraj gradbišča poleti 2014 organizirala Nina Vastl in je potekal tudi v Škofji loki. <https://onkrajgradbisca.wordpress.com/2014/06/03/1304/> (Pridobljeno 13. 3. 2014)

(skupnostnega) urbanega vrtnarjenja in začasne rabe prostora ter ustvarjanja kakovosti vsakdanjega življenja.

Ugotovimo lahko, da skupnostni vrt Onkraj gradbišča s svojo organizacijo in dejavnostjo nazorno dokazuje možnosti, ki jih za življenje v mestu in urejanje prostora predstavljata organizirana skupnost in začasna raba prostora. Primer skupaj z drugimi skupnostnimi praksami urejanja prostora v mestu kot so Park Tabor, Skupaj na ploščad!⁴⁹ in Kdor pomaga ta zmaga!⁵⁰ potrjuje tezo, da je z vključevanjem uporabniške skupnosti možno bolje urejati urbano okolje kot brez njega.

Primerjava med rešitvami, ki jih vrtnarjem ponuja občina in tem kar sodelujočim in širši skupnosti ponuja skupnostni vrt Onkraj gradbišča je več kot zgovorna (grafika). Na eni strani nepotrebno zahtevne in drage ureditve, ki jih zagotovi lastnik (občina), ki si skuša vložena sredstva povrniti z najemnino. Na drugi strani ureditev, ki ustreza potrebam, se skladno z njimi tudi razvija, minimalna sredstva ter prostovoljstvo. Razlika med vloženi sredstvi, podoba in rezultati bi težko bolj drastično odprla vprašanje o tem, kaj pomeni zagotavljanje možnosti za vrtnarstvo v mestu. Ena od možnosti je politika omogočanja, s katero si občina prizadeva za vzpostavitev legitimnosti te razširjene dejavnosti tako, da v največji meri podpre aktualno prakso in posreduje za ureditev razmerij z lastniki ter ukrepa z odstranitvami in novimi posegi (pravili) samo, kjer je to res potrebno. Ta vključuje široko razumevanje potenciala vrtnarstva v urbanem okolju kot prakse samooskrbe, začasne rabe prostora in skupnostne prakse, ki pomembno dviga kakovost bivanja in odlično podpira procese urbane prenoje in prestrukturiranja rabe v mestnem prostoru .

Izkušnje udeležencev omogočajo stvarno oblikovanje grobih priporočil, za zagon organizacije skupnost in razvoj dejavnosti v prostoru. Izkušnje skupnostnih praks nakazujejo tudi, da bi lahko občina z organiziranim vključevanjem uporabnikov vrtnarstva prakso v mestu obvladala bolj učinkovito kot jo. Primer Onkraj gradbišča dokazuje očitno sposobnost organizirane skupnosti, da se dogovori o ureditvi prostora in jo tudi izvede, uporablja in vzdržuje v skladu s sprejetimi pravili. S tem se vračamo k raziskavi s katero smo leta 1997 dokazovali, da na osnovi stanja v prostoru in pogovorov z vrtnarji, ter nenazadnje zgledov iz tujine, lahko sklepamo, da organizirano vrtnarstvo, takrat je šlo za društva, v prostoru deluje bolje kot neorganizirano in zato smo v sklepih priporočili občini naj spodbuja organizirane oblike vrtnarstva (Simoneti et al., 1997). Ocenjujemo, da je izkušnje možno posredno uporabiti tudi pri oblikovanju novih modelov urejanja javnih in skupnih zelenih površin mesta.

4.4.3 Ugotovitve

Analiza razvoja vrtnarstva v prostoru MO Ljubljana po drugi svetovni vojni pokaže:

- da ukrepi tradicionalnega prostorskega planiranja in načrtovanja že več kot trideset let ne sledijo potrebam prebivalcev;

⁴⁹ Skupaj na ploščad! je akcija arhitektov pod vodstvom Damjane Završek Hudnik, , ki živijo v soseski Ruski car in verjamejo, da je potencial skupnih odprtih površin soseske treba sprostiti z novimi ureditvami in rabami. <http://prostorisodelovanja.si/ruski-car/> (Pridobljeno 13. 3. 2016)

⁵⁰ Kdor pomaga ta zmaga! je bil pilotni projekt štirih nevladnih organizacij, ki je v Savskem naselju trasiral urbano prenojo s prvimi pilotskimi akcijami. <http://prostorisodelovanja.si/savsko-naselje/> (Pridobljeno 13. 3. 2016)

- da se razkorak med neformalno in formalno rabo kaže tako v lokacijah, kot pri oblikovanju, organizaciji in izvajanju dejavnosti;
- da je formalno načrtovanje še vedno odtujeno, da ne upošteva možnosti začasne rabe in samo-organizacijske in izvedbene sposobnosti prebivalstva;
- da je neformalna praksa dobro razvita, prilagodljiva in vztrajno prisotna v prostoru;
- da približljivost vrtičkarstva narašča in da dejavnost zanima vse prebivalce ne glede na starost, spol in socialni status;
- da je vrtičkarstvo sodeč po novejših praksah vrtnarjenja kot so skupnostni vrtovi, povezano z zadovoljevanjem različnih potreb prebivalcev, ne zgolj s potrebo po pridelovanju.

Ugotovimo lahko, da praksa načrtovanja vrtičkarstva v ljubljanski občini odraža tradicionalen pokroviteljski odnos stroke in lokalne uprave do vključevanja javnosti (uporabnikov) v urejanje prostora, ki se kaže v podcenjevanju javnosti, nizki stopnji zaupanja ter tudi v razmerah v prostoru in planiranju. V primeru vrtičkarstva se odnos kaže v razvoju neformalne prakse in v samo deloma zadovoljivih novo načrtovanih rešitvah oziroma v počasnem razvoju rešitev, ki odgovarjajo na potrebe prebivalcev. Koristi, ki jih s lahko prispeva vključevanje prebivalcev v urejanje kot so bolj sprejemljive rešitve, prihranki sredstev in nenazadnje tudi priložnost za povečanje zaupanja med prebivalci in javno upravo ter dobra izhodišča za sodelovanje v drugih primerih urejanja, pa ostajajo neizkoriščene. Pri takem načinu urejanja so družbeni učinki urejanja podrejeni prostorskim in formalnim kar zbuja zanimanje za spremljanje razvoja, saj je preurejanje javnih površin v vrtičke, nenazadnje lahko tudi problematično, ker omejujejo prosto javno rabo zelenih površin.

Izkušnje z razvojem vrtičkarstva v Ljubljani po naši presoji razkrivajo samo-organizacijski potencial urbane skupnosti, medtem ko primer skupnostnega vrta Onkraj gradbišča kaže, kako se ta potencial lahko z minimalno zunanjo podporo v okviru organizirane skupnosti še razvije. Celovito gledano pa ljubljanska vrtičkarska praksa dokazuje, da ima lahko sistemska podpora skupnostnim praksam urejanja prostora in začasni rabi prostora več pozitivnih kot negativnih učinkov. Razkorak med družbenimi koristmi in cilji urejanja prostora, ki jih zasleduje formaliziran pristop k urejanju in ki jih prinaša neformalno urejanje, je velik. Ker je vzpostavljanje določene stopnje reda in kulture rabe prostora naloga lokalne skupnosti, je glede na izraženo kapaciteto prebivalstva res škoda, da v procesih urejanja ni dosežena višja stopnja medsebojnega razumevanja in sodelovanja. S precejšnjo verjetnostjo lahko trdimo, da bi pravila izdajanja dejavnosti lahko v večje medsebojno zadovoljstvo in tudi z povsem zadovoljivimi učinki v smislu urejanja prostora, lahko z vključevanjem prebivalcev v urejanje hitreje pa tudi ceneje uveljavili na več površinah. Največji strošek vključujočega pristopa sta delo, ki ga od predstavnikov lokalne skupnosti zahteva organizacija dejavnosti na terenu. Koristi takega načina so poleg urejenosti še vsaj ozaveščenost o pomenu urejenosti in sodelovanja pri urejanju ter zaupanje med upravo in prebivalci in sposobnost sodelovalnega urejanja, ki lahko pride prav v številnih drugih primerih. Teh koristi se zavedajo v mestih in državah, kjer se je uveljavilo delo koordinatorjev vrtičkarstva. Tako so razvoj vrtičkarstva v zadnjem času uspešno podprli tudi v Slovenj Gradcu in tako želijo razvoj nadaljevati tudi v Mariboru.

Ugotovitve iz Ljubljane niso preprosto prenosljive. Vrtičkarske prakse se med naselji lahko razlikujejo in so lokalno pogojene vendar pa obstajajo v razvoju tudi skupne značilnosti, ki jih potrjuje ukvarjanje občin z urejanjem pogojev za vrtičkarstvo v zadnjih letih. Ugotovitve o prostorskih praksah moramo vedno z vso potrebno pozornostjo obravnavati v kontekstu konkretne lokacije (angl. space based) in družbe (angl. community based). Kljub temu študije primerov, ki jih povezujemo v raziskavi kažejo,

da lahko na osnovi osnovi poznavanja razmer v drugih občinah sklepamo, da je splošen odnos načrtovalcev in politike do vrtičkarstva v preteklosti bil tudi drugod podoben kot v Ljubljani. Občine so šele nedavno začele neurejena vrtičkarska območja urejati in se ukvarjati z načrtovanjem novih ureditev. Pri tem so pristopile k urejanju z različno mero upoštevanja stanja v prostoru in vključevanja prebivalcev. Ocenimo lahko, da kljub posameznim dobrim praksam, vrtičkarstvo v Sloveniji še ni široko prepoznano kot dejavnost s potencialom, kot možnost začasne rabe prostora in dejavnost, ki poleg pridelovanja zadovoljuje različne potrebe prebivalcev. Zato v prostorskem načrtovanju in oblikovanju vrtičkarskih območij pri nas še vedno prevladuje tradicionalno urejanje od zgoraj navzdol, ki zanemarja socialni kapital vrtičkarjev in zmogljivost širše skupnosti in tudi mestne uprave za urejanje prostora.

Za prakso urejanja javnih zelenih površin so izkušnje z vrtičkarstvom pomembne iz dveh razlogov: vrtnarjenje je oblika rabe zelenih površin in kot tako tudi način vzdrževanja prostora, skupnostno vrtnarjenje pa je odraz zmogljivosti skupnosti, da prevzame odgovornost za zeleno površino in jo ureja skladno z dogovorom kar razbremenjuje javno upravo in bogati življenje prebivalcev in ponudbo programov v mestu. Primer take prakse je v Ljubljani skupnostni Vrt za progo, ki ga je organiziral lastnik zato, da bi si olajšal vzdrževanje slabše dostopne zelene površine. Tako delujejo tudi nekateri drugi vrtovi v mestu, na primer ob Rimski cesti, ki predvsem zagotavljajo lastnikom, da je njihovo zemljišče urejeno in ponujajo sočasno priložnost za vrtnarjenje. Upošteva tuje raziskave lahko predvidevamo, da je tudi pri nas možno organizirati tudi skupnostne prakse, ki bi skrbele za zelene površine, ki niso v vrtičkarski rabi (Rosol, 2010, Rosol, 2012). Nenazadnje so pri nas podobno že delovale in ponekod tudi še delujejo prakse urejanja skupnih zelenih površin v soseskah. Vprašanje volje in časa zato je, kdaj bodo tudi pri nas organizirane skupine prostovoljcev začele sodelovati pri urejanju zelenih in drugih površin v javni rabi.

4.5 SKUPNE UGOTOVITVE RAZISKAVE

Na osnovi teoretičnih izhodišč, predhodnih raziskav, pregleda zakonodaje, preveritve razmer v vzdrževanju s pomočjo razgovorov s predstavniki mestnih občin, s pristojnimi na ravni države in zbornice komunalnega gospodarstva ter proučitve primerov urejanja skupnih stanovanjskih zelenih površin in študije urejanja vrtičkarstva, kot specifične vrste in rabe javnih zelenih površin, lahko ugotovimo, da je sedanji sistem urejanja javnih zelenih površin v več ozirih pomanjkljiv. Pristojnost za urejanje je prenešana na raven občin na način, ki ni podprt z nobeno obliko enotnih meril za izvajanje dejavnosti kar vodi v to, da si vsaka od 212 občin v Sloveniji oblikuje lastna merila kakovosti urejanja pri planiranju in upravljanju. Prav tako tudi za izvajanje dejavnosti ni predvidena strokovna usposobljenost izvajalcev. Urejanje tudi ni celovito, prostorsko načrtovanje novih površin in prenov je v praksi slabo povezano z vzdrževanjem. Bistveno spoznanje ob tem je, da sta pomen javnih zelenih površin in s tem vloga družbenih funkcij v sistemu urejanja prostora podcenjena. Občine se načeloma ukvarjajo samo s površinami, ki so v njihovi lasti, ne pa z vsemi površinami, ki so v splošni javni rabi in je njihovo lastništvo različno ali tudi še neurejeno. Občine so različno zavzete za urejanje statusa javnih zelenih površin, kar povzroča različne probleme, tudi odtujitve in nepovratne izgube javnih površin. Razmere v prostoru in v urejanju javnih zelenih površin zato sodeč po naših ugotovitvah, ki se ujemajo tudi s spoznanjih drugih študij in raziskav, zahtevajo ukrepanje države. Občine, sodeč po naši raziskavi, od države ne pričakujejo nikakršne pomoči in se ne zanašajo na njeno pomoč. Ob tem

Vrbica (2016) opozarja, da v urejanju javnih zelenih površin ni treba spreminjati zakonodajnega okvira, pač pa je treba zagotoviti, da se interes za dolgoročno varstvo in razvoj javnih zelenih površin vgradi v strateške razvojne dokumente države, ki bodo vodili delo občin pri določanju in urejanju javnih zelenih površin. Sociolog Kos (2003) ob izražanju dvoma v učinkovitost države v sistemu urejanja prostora opozarja, da težave, ki jih zaznavamo niso dokaz tega, da države ne potrebujemo, ampak da očitno potrebujemo drugačno delovanje države.

Kot druge pomebnejše ugotovitve raziskave lahko povzamemo naslednje:

- povezava med državno in lokalno ravno urejanja je šibka in omejeno dobro deluje samo pri prostorskem planiranju;
- država ne spremlja izvajanja te gospodarske javne službe
- pomen javnih zelenih površin je v sistemu urejanja prostora podcenjen: problem je odostnost strateških ciljev razvoja in varstva, standardov planiranja in vzdrževanja, strokovne razvitosti dejavnosti in spremljanja stanja;
- faze urejanja (planiranje, vzdrževanje, prenova) so v praksi slabo povezane;
- občine ločeno, vsaka zase, razvijajo prakso urejanja in standarde: vprašljivi sta gospodarnost in strokovnost takega sistema urejanja;
- izvajalci javne službe niso povezani: razvoj dejavnosti je omejen;
- povezave med urejanjem javnih zelenih površin in urejanjem prostora in drugimi urbanimi politikami so šibke: vse breme urejanja je na lokalni upravi;
- sodelovanje lokalne uprave in drugih deležnikov v različnih fazah urejanja ni razvito;
- podatki o javnih površinah v vzdrževanju lokalnih skupnosti v glavnem niso javno dostopni;
- pomanjkljivosti sistema se očitno odražajo v urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin;
- zanimanje prebivalcev za aktivno rabo s soudeležbo v urejanju javnih in drugih zelenih površin narašča.

Raziskava je pokazala, da na ravni občin planiranje in vzdrževanje, kot ključni fazi in pogoja za zagotavljanje dolgoročno stabilne kakovosti javnih zelenih površin in njihovih funkcij, nista povezana. Hkrati je vzdrževanje, ki se po mednarodnih raziskovalnih in praktičnih spoznanjih kaže za kritično fazo urejanja, na ravni države sicer določeno kot obvezna lokalna gospodarska javne služba kar je dobro, ni pa izvajanje dejavnosti na ravni občin podprto z nobeno od obliko zagotavljanja uravnotežene kakovosti izvajanja dejavnosti kot so predvidene za druge vrste komunalnih dejavnosti. Država v nasprotju z drugimi komunalnimi službami za to lokalno službo ni predpisala nobene skupne metodologije dela, standardov ali priporočil. Država hkrati tudi ne spremlja stanja na tem področju in ne izvaja nobene oblike nadzora. Naše ugotovitve kažejo, da na ravni države nihče nima vpogleda v organiziranost izvajanja te gospodarske javne službe in v kakovost prakse urejanja javnih zelenih površin. Za urejanje javnih zelenih površin pristojne občinske strokovne službe so po zaradi organizacije izvajanja z zunanjimi izvajalci strokovno šibke. Hkrati javne strokovne službe niso deležne nobene organizirane oblike dodatnega izobraževanja, ne obstaja pa tudi noben sistem izmenjave izkušenj in rednega sodelovanja. Podobno tudi izvajalci gospodarske dejavnosti, javna in druga podjetja, niso strokovno organizirani, niso podvrženi nobenemu sistemu preverjanja in razvijanja strokovne usposobljenosti in nadzora. Ugotovimo lahko, da sistem ne zagotavlja celovitega urejanja in tudi, da je država v času nove organizacije komunalnih dejavnosti po letu 1992 v celoti prenesla odgovornost za izvajanje te komunalne dejavnosti na raven občin. Naša raziskava izvajanja dejavnosti v mestnih občinah kaže, da občine ničesar ne pričakujejo od države, da pa bi po drugi strani

občinam koristilo, če bi bila organizacija dejavnosti podprta s kakšno vrsto enotnih meril in standardov. Predvidevamo tudi lahko, da bi podrobna raziskava pokazala, da način organizacije dejavnosti v katerem vse slovenske občine iščejo najustreznejše rešitve brez strokovnih priporočil, morda ni najbolj gospodaren. Praksa kaže, da se občine večkrat znajdejo v zadregah kot na primer pri urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin ali ravnanju z mestnim drevjem, pri katerih bi jim koristile drugačne oblike organizacije oziroma ravni dela. Najmanj kar lahko ugotovimo je, da bi s povezovanjem lahko dosegli tudi razvoj strokovnega dela na področju urejanja zelenih površin, vplivali na razvoj povezanih dejavnosti kot so vrtnarije in drevesnice ter vplivali tudi na razvoj delovnih mest.

Mestne občine so sodeč po odgovorih sodelujočih različno uspešne pri izvajanju lokalne javne službe. Sklepamo lahko, da so družbeno ekonomske spremembe v devetdesetih vplivale na reorganizacijo javnih služb in zbudile različna poslovna pričakovanja v zvezi z izvajanjem lokalne gospodarske službe, ki so se odrazila v večletnem iskanju najustreznejše oblike izvajanja obvezne gospodarske javne službe, ki se v posameznih občinah še ni zaključilo. Vse mestne občine še niso vzpostavile dolgotrajnejših stabilnih razmerij z izvajalci. Na osnovi ugotovitev raziskave ocenjujemo, da je menjava izvajalcev lahko povezana s precejšnjimi tveganji, ker je kakovost urejanja povezana s poznavanjem razmer na terenu in prilagajanjem na različne nepričakovane dogodke ter res dobrem in na zaupanju temelječem sodelovanju med izvajalci in predstavniki občin ter tudi lokalne skupnosti. Ugotovitve kažejo, da se na terenu učinki lokalne javne službe povezujejo z delovanjem drugih lastnikov zelenih površin in prisotnost izvajalca javne službe zagotavlja neposredne učinke usklajevanja ter tudi nadzora nad urejanjem drugih zelenih površin, ki izvira iz javnih interesov urejanja. Na osnovi ugotovitev o razmerah v mestnih občinah lahko predvidevamo, da so imele podobne težave z organizacijo tudi druge občine. Raziskovalci opozarjajo, da je, zaradi kolektivne narave dejavnosti urejanja in slabo oprijemljivega družbenega pomena javnih zelenih površin ter predvsem tudi zaradi slabega poznavanja ekonomskih koristi javnih in drugih urejenih zelenih površin, urejanje javnih zelenih površin v veliki meri dojeno predvsem kot breme za občinski proračun. Ugotovimo lahko, da se država pri preobrazbi sistema in sedanji organizaciji delovanja ni dovolj zavedala teh okoliščin in zato sedanji sistem ne zagotavlja uravnotežene kakovosti razvoja urejanja javnih zelenih površin na lokalni ravni.

Analiza urejanja javnih zelenih površin v mestnih občinah odkriva, da sistem ne zagotavlja celovite obravnave vseh zelenih površin naselja, niti celovite obravnave vseh javnih zelenih površin naselja in tudi ne celovite obravnave vseh faz urejanja javnih zelenih površin. Nobena od enajstih mestnih občin javne gospodarske službe urejanje javnih zelenih površin ne izvaja na vseh svojih zelenih površinah. Vse občine so pri urejanju drugih zelenih površin v javni rabi kot so skupne stanovanjske zelene površine ali gozdovi zelo zadržane, če ne tudi distancirane. Največje so po izsledki naše raziskave zadrege občin pri urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin, kjer skrb za breme vzdrževanja preprečuje občinam ravnanje v skladu z zavedanjem o pomenu njihove javne narave. Raziskava kaže, da v času spreminjanja lastniških razmerij v prostoru, država ni ustrezno poskrbela za sistemsko podporo pri razmejevanju med javnim in zasebnimi skupnimi stanovanjskimi površinami. Posledici tega so v prostoru še vedno neurejena lastniška razmerja in tveganja kateremu so zato izpostavljene skupne stanovanjske zelene površine ob večstanovanjskih objektih, v soseskah. Izsledki raziskave tudi kažejo, da je nerazrešen odnos do skupnih stanovanjskih zelenih površin vplival tudi na planiranje novih skupnih stanovanjskih zelenih površin ob večstanovanjski gradnji. Te so v primerjavi s

starejšimi bistveno nižje kakovosti, posamezne raziskave o novi stanovanjski gradnji pa tudi kažejo na to, da se je javni interes za njihovo urejanje v fazi planiranja skrčil.

Po naših spoznanjih mestne občine organizacijsko in izvedbeno ločeno urejajo svoje javne zelene površine v javni rabi kot so parki, javni nasadi in drevoredi ter druge zelene površine v svoji lasti kot so igrišča in zelene površine ob vrtcih in šolah ali športno rekreacijske površine. Taka delitev po ugotovitvah mednarodnih raziskav zmanjšuje možnosti za učinkovito zagotavljanje kakovosti urejanja zato je eno ključnih priporočil dobre prakse povezovanje dela z javnimi in zelenimi površinami na lokalni ravni. Tudi v sistemu urejanja zelenih površin je, če izvzamemo prostorsko načrtovanje, spregledana potreba občine, da mora ukrepati v vseh fazah urejanja vseh zelenih površin naselja, da lahko zagotovi urejenost in druge funkcije zelenih površin. Danes zakonodajne rešitve ne omogočajo izvršnega ukrepanja občine na površinah, ki niso njena last, sistem pa tudi ne podpira razvoja dogovornih praks urejanja. Z raziskavo smo tudi odkrili, da občine v glavnem ne vodijo evidenc javnih zelenih površin, ki jih vzdržujejo in so v javni lasti ampak evidence površin v vzdrževanju najpogosteje zanje vodijo izvajalci javne službe. Na ravni občine tudi ne obstajajo evidence zelenih površin v javni rabi, ker se kot rečeno občine upravljavsko gledano distancirajo od površin, ki niso v njihovi lasti.

Ugotovili smo, da je sistem urejanja javnih zelenih površin na ravni mestnih občin razdeljen na ločene strokovne službe, pristojne za načrtovanje, urejanje in vzdrževanje javnih zelenih površin in drugih zelenih površin v javni lasti. Zaradi prizadevnosti odgovornih, tradicije kakovostnega urejanja zelenih površin v preteklosti ter tudi zaradi soudeležbe prebivalcev in same narave zelenih površin, ki je sorazmerno odporna na načine vzdrževanja, sistem urejanja deluje, čeprav kaže slabosti. Po naših izsledkih občine verjamejo, da ne morejo zagotoviti celovite urejenosti naselij, ker ne morejo posredovati pri urejanju zelenih površin, ki niso v njihovi lasti. Pomena povezave med načrtovanjem in vzdrževanjem se pristojni za vzdrževanje zavedajo vendar je vzdrževanje v procese načrtovanja novih ureditev zaenkrat še zelo različno in omejeno uspešno vključeno. Po ocenah mednarodnih raziskav je vključitev vzdrževanja v načrte za prenovo in nove ureditve ključna za dolgoročno zagotavljanje kakovosti. Na osnovi ugotovljenega lahko ugotovimo, da današnji sistem ne zagotavlja celovitega urejanja na lokalni ravni.

Razmere v urejanju skupnih stanovanjskih zelenih površin kažejo, da je sistem urejanja teh površin tako v fazi planiranja kot v fazi vzdrževanja, pomanjkljiv in ne zagotavlja dovolj uravnotežene kakovosti skupnih stanovanjskih zelenih površin ob novih gradnjah in dobre prakse urejanja, vzdrževanja in prenove, skupnih stanovanjskih zelenih površin ob starejših gradnji. Z raziskavo smo odkrili, da je v pogojih mešanega lastništva treba zagotoviti koordinacijo urejanja v skupno korist lokalnega prebivalstva in širšega naselja, soseske, lastnikov in prebivalcev. Na osnovi priporočil iz mednarodnih raziskav smo ugotovili, da so lahko dopolnitve sistema urejanja stanovanjskih zelenih površin različne vrste, od zakonskih do neformalnih, da morajo ukrepi probleme nasloviti iz različnih smeri ter omogočiti, da k izboljšanju prispevajo vsi udeleženci, poleg lastnikov in javne uprave predvsem tudi prebivalci.

Raziskava o stanovanjskih krajinah kaže, da je sistem zagotavljanja skupnih stanovanjskih zelenih površin nezadovoljiv in preveč prepuščen tekoči politiki na ravni, ker državni predpisi za načrtovanje nove stanovanjske gradnje zgolj zelo načelno zahtevajo ureditev zelenih površin. Sodeč po

ugotovitvah raziskave se dogovarjanje med občinami in investitorji lahko izide v zelo različno kakovost novih ureditev. Na osnovi ugotovitev in drugih raziskav smo ugotovili, da obstaja v sistemu potreba po pripravi celostnih in zavezujočih izhodišč za načrtovanje nove stanovanjske gradnje s poudarkom na odnosu do odprtega prostora in zagotavljanja skupnih zelenih površin v javni rabi. Naša spoznanja kažejo, bi bilo dobro, da se država odzove na razmere, izvede strateško oceno na nacionalni ravni ter poskrbi za ukrepe, ki bodo zagotovili:

- ohranjanje kakovosti zelenih površin in odprtega prostora ob starejših stanovanjski gradnji;
- zagotavljanje kakovostnih zelenih in odprtih površin ob novi stanovanjski gradnji;
- da se kakovost zelenih površin ob večstanovanjski gradnji meri z njihovo uporabno, družbeno in ekosistemsko vrednostjo;
- da skupne zelene površine ob večstanovanjski gradnji ostanejo v javni rabi.
- Hkrati ugotovitve raziskave, opozorila drugih raziskav in strokovnjakov, kažejo, da bo morala država ob zagonu prenove skupnih stanovanjskih zelenih površin v starejših soseskah, nujno poskrbeti zato:
 - da bodo v proces prenove od začetka vključeni prebivalci, lastniki in javna uprava;
 - da bo proces sodelovanja udeležencev strukturno, finančno in kadrovske podprt, pregleden in učinkovit;
 - da bo eden od rezultatov prenove koncept urejanja (model upravljanja) skupnih zelenih površin, ki bo zagotovil dolgoročno kakovost stanovanjskih zelenih površin ter bo odziven na nove potrebe prebivalcev;
 - da se zagotovi izmenjava izkušenj na ravni vseh slovenskih občin in se tako pospeši razvoj dobre prakse in širjenje znanja za sodelovanje v procesih prenove.

Raziskava praksi vrtičkarstva je razkrila dolgo tradicijo razhajanj med formalnim načrtovanjem in neformalno rabo ter tudi veliko samo-organizacijsko sposobnost prebivalstva, ki je zaenkrat s stani občine spregledana. Raziskava, ki podrobno obravnava prakso največje občine v državi, ni absolutno kredibilen okvir za oceno razmer v državi zato smo spoznanja povezali z ugotovitvami drugih raziskav domače prakse tujimi raziskavami kar nam omogoča, da razberemo nekatere ključne značilnosti te rabe in predvsem, da dopolnimo našo oceno sistema urejanja z vidika sposobnosti za sodelovanje med deležniki v urejanju javnih zelenih površin. Ključne ugotovitve naše raziskave so:

- da obstaja v urejanju prostora še vedno velik razkorak med planiranjem in neformalno rabo, ki preprečuje razmah sodelovanja v katerem bi prebivalci s soudeležbo urejali javni prostor;
- da sta samo-organizacijska in izvedbena sposobnost prebivalstva podcenjeni
- da v lokalni upravi obstajajo številni zadržki do začasne rabe ter;
- da je neformalna vrtičkarska praksa zelo dobro razvita, prilagodljiva in vztrajno prisotna v prostoru;
- da je na ravni lokalnih skupnosti še zelo slabo prepoznan potencial prebivalstva za sodelovanje v urejanju prostora, ki se odraža v skupnostnih praksah vrtnarjenja.

Tradicija urbanega vrtičkarstva v Ljubljani, podobno kot drugod v Sloveniji, po naših ugotovitvah razkriva velik samo-organizacijski potencial urbane skupnosti, medtem ko primer skupnostne prakse Onkraj gradbišča kaže, kako se potencial organizirane skupnosti lahko vsebinsko razmahne in z minimalno podporo občine razvije v nove programe različne narave. Celovito gledano ljubljanska vrtičkarska praksa dokazuje, da ima sistemska podpora skupnostnim praksam urejanja prostora in začasni rabi več pozitivnih kot negativnih. Čeprav se zavedamo, da moramo ugotovitve o prostorskih

praksah vedno z vso potrebno pozornostjo obravnavati v kontekstu vsake konkretne lokacije (angl. space based) in družbe (angl. community based), na osnovi raziskave in poznavanja razmer predvidevamo, da kljub posameznim dobrim praksam, vrtičkarstvo v Sloveniji še ni široko prepoznano kot dejavnost s potencialom, ki presega pridelovanje in zato v načrtovanju in izvajanju te rabe še vedno prevladuje tradicionalno planiranje od zgoraj navzdol. Tak način po ugotovitvah naše raziskave zanemarija socialni kapital vrtičkarjev in tudi zmogljivost širše skupnosti za sodelovanje, med drugim tudi javne uprave.

Za prakso urejanja javnih zelenih površin so izkušnje z vrtičkarstvom pomembne, ker je ta raba tudi oblika vzdrževanja prostora ter ker se skozi odraža zmogljivosti skupnosti, da prevzame odgovornost za skupno zeleno površino in jo ureja skladno z dogovori. Naše ugotovitve lahko vzporejamo s tujimi raziskavam in ugotovimo, da je možno na osnovi: zanimanja prebivalcev za mestno naravo, potrebe po pristnem stiku z naravo in interesa za soudeležbo v prizadevanjih skupnosti za urejenost okolja, omogočiti organizacijo različnih skupnostnih praks, ki bi skrbijo za javne zelene površine. Nenazadnje je pri nas še živ spomin na skupno urejanje zelenih površin v soseskah, ki po poročanju sogovornikov v raziskavi ponekod tudi še vedno deluje. Raziskave opozarjajo, da je ključna politika omogočanja, s katero občina prispeva k legitimnosti skupnostnih praks, podpre aktualne prakse in posreduje za ureditev razmerij z drugimi lastniki.

Iz prakse urejanja skupnih stanovanjskih zelenih površin in vrtičkarstva je možno sklepati, da je sistem urejanja javnih zelenih površin na lokalni ravni še vedno razmeroma zaprt za sodelovanje. Naša raziskava je pokazala, da se nespodbuden način vključevanja prebivalcev na ravni planiranja, ki je dobro znan tudi iz drugih raziskav in prakse, odraža tudi na ravni vzdrževanja in rabe. V razgovorih s predstavniki mestnih občin smo ugotovili, da pri vzdrževanju izpostavljajo kot problem, da jim sistem ne omogoča oziroma ne daje ustrezne pravne podlage, da bi v javnem interesu ukrepale na vseh zelenih površinah naselja ne glede na njihovo lastništvo. Hkrati smo z raziskavo ugotovili, da je praksa vzdrževanja javnih zelenih še vedno zelo zaprta za neformalne oblike sodelovanja s prebivalci in drugimi deležniki. Posamezne občine občasno povabijo prebivalce k sezonskim akcijam, spodbujajo urejanje zasebnih površin z ocenjevanjem v urejenost in tudi sodelovanjem v mednarodnih programih ter občasno pridobijo donacije za urejanje. Po naših ugotovitvah se nobena od mestnih občin sistematično ne posveča vključevanju prebivalcev in novih deležnikov v urejanje javnih zelenih površin kot možnih oblik razbremenjevanja proračuna za urejanje. Ugotovitve kažejo, da imajo odgovorni tudi različne pomisleke o možnostih učinkovitega sodelovanja kot na primer o zanesljivosti in strokovnosti takih oblik dela. Bolj naklonjeni so po naših ugotovitvah na občinah pridobivanju dodatnih sredstev s strani novih zainteresiranih deležnikov in tudi morebitni oddaji posameznih površin v vzdrževanje novih deležnikov. Ugotovitve kažejo, da se mestne občine vsaka po svoje spopadajo z vprašanji urejanja razmerij v prostoru, organizacijo urejanja, pomanjkanjem sredstev in z izzivi, ki jih predstavljajo nove prakse urejanja kot so sodelovalni in skupnostni koncepti urejanja prostora. Hkrati smo v raziskavi ugotovili, da se prebivalci zelo pogosto obračajo na občine s pritožbami glede urejenosti, posebej tudi glede ravnanja z drevjem in stanjem opreme ter da se občine organizirano in zelo hitro odzivajo na te pobude. Na osnovi tega lahko ugotovimo, da je interes prebivalcev za urejenost zelenih površin velik in da se občine nanj skušajo odzivati v okviru možnosti, ki jih sicer po poročanju zaposlenih omejujejo letni proračuni. Na osnovi tega lahko ocenimo, da je sistem odziven na pobude, ne moremo pa glede na vse ugotovitve iz prakse vzdrževanja, urejanje

skupnih stanovanjskih zelenih površin in urejanja vrtičkarstva skleniti, da sistem tako kot se odraža v s to raziskavo proučenih praksah zagotavlja vključujoče urejanje javnih zelenih površin.

Na osnovi raziskovalnih ugotovitev lahko potrdimo raziskovalno predpostavko, da sistem urejanja javnih zelenih površin ne zagotavlja celovitega in vključujočega urejanja in potrdimo tudi upravičenost raziskovalnega izhodišča, da je treba: slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin dopolniti tako, da bo zagotovljeno celovito in vključujoče urejanje. Na osnovi teoretičnih izhodišč lahko razvijemo tudi predloge ukrepov, ki bi tako urejanje podpirali in to bomo v nadaljevanju predstavili.

V sistemu urejanja javnih zelenih površin sodeč po naših ugotovitvah obstaja potreba po ukrepih, ki bi podprli delovanje občin v praksi urejanja javnih zelenih površin ter spodbudili bolj celovito in vključujoče urejanje. Raziskave za razvoj dobre prakse priporočajo institucionalno podpro in prilagoditev lokalnim razmeram (glej tudi Baycan-Levent, Nijkamp, 2009). Na osnovi razmer v mestnih občinah lahko sklepamo, da so razmere v vzdrževanju javnih zelenih površin tudi v drugih slovenskih občinah podobne in da bi podpora pri razvoju dobre prakse lahko koristila tudi njim. Razlike med praksami posameznih občin kažejo, da bi občine lahko že z izmenjavo svoji izkušnji ter s sodelovanjem med strokovnimi službami in izvajalci druga od drugi napredovale na operativni ravni. Hkrati pa pogoji dela: šibkost strokovnih služb, slaba povezanost delovanja na ravni javne uprave, ločeno delo izvajalcev gospodarske službe kažejo na to bodo občine skrajno težko samostojno razvile novo prakso celovitega urejanja in da bodo zato počasi napredovale v razvoju sodelovalnih praks urejanja. Če upoštevamo razmere, ki se odražajo v odprtih vprašanjih upravljanja s površinami v javni rabi in upoštevamo naraščanje pomena različnih funkcij javnih zelenih površin za kakovost bivanja in vloge urejanja zelenih površin v trajnostno naravnem urbanem razvoju, pa lahko utemeljeno pričakujemo tudi soudeležbo države pri razvoju novih rešitev in ukrepov. Najmanj kar lahko pričakujemo je, da bodo na tej ravni vzpostavljeni pogoji za opredelitev javne rabe in večfunkcionalno urejanje ter s tem za interdisciplinarno obravnavo in izvajanje dejavnosti od načrtovanja razvoja do nadzora. Pod takimi pogoji bo država lahko tudi bolj učinkovito oblikovala in izvajala svojo in skupno evropsko urbano politiko urejanja ter posredovala pri njenem prenosu na lokalno raven. Če upoštevamo pomisleke o vlogi in sposobnosti države za učinkovito ukrepanje, pa lahko na osnovi raziskave in izkušnji iz njenega izvajanja ugotovimo, da se slovenske občine razmer dobro zavedajo, da jim primanjkuje sredstev; da čutijo potrebo po povezavi med načrtovanjem in vzdrževanjem, da razumejo nujnost večfunkcionalnega upravljanja in da v zvezi s tem že razmišljajo o novih rešitvah tudi preko izmenjave medsebojnih izkušnji in iskanja rešitev v sodelovanju s prebivalci in drugimi deležniki. Opisano navaja na to, da lahko pričakujemo, da se bodo spremembe v sistemu, ki bodo zagotovile bolj povezano, večfunkcionalno in bolj vključujočo ter zato bolj učinkovito prakso urejanja javnih zelenih površin, zodile na lokalni ravni morda celo prej kot na državni. Spremembe v smeri bolj celovitega urejanja in vključevanja novih deležnikov so neizbežne, spodbujajo jih nenazadnje tudi različni evropski projekti, ki mimo države vključujejo slovenske občine in posamezne lokalne deležnike ter tako prispevajo k razvoju novih rešitev. Ugotovljeno ne spreminja dejstva, da je za zagotavljanje uravnotežene preskrbe slovenskih naselij z javnimi zelenimi površinami ključna enotna državna strategija varstva in razvoja javnih zelenih površin.

5 CELOVIT SISTEM UREJANJA JAVNIH ZELENIH POVRŠIN

Raziskava kaže, da slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin ne zagotavlja povezane, večfunkcionalne in uravnotežene kakovosti urejanja v slovenskih občinah in da vsaka slovenska občina sama oblikuje standarde kakovosti urejanja od planiranja do vzdrževanja, omogočanja rabe in prenove kar sproža dvome v učinkovitost organizacije dejavnosti in podpira ugotovitve o tem, da je sistem urejanja treba dopolniti. Glede na spoznanja iz raziskave lahko k temu prisolvajo ukrepi, ki na več ravneh zagotavljajo bolj celovito in vključujoče urejanje, ki v sistemu hkrati utrjujejo javni interes in ga odpirajo za sodelovanje. Na osnovi tega smo oblikovali predlog celovitega sistema urejanja, ki predstavlja umestitev ukrepov v sistem in je lahko izhodišče za nadaljne razprave o potrebnih spremembah.

Celovit sistem urejanja javnih zelenih površin bi v skladu z ugotovitvami raziskave moral biti organiziran tako, da bi zagotavljal povezano delovanje odgovornih in zainteresiranih za posamezne faze in vidike urejanja na ravni države in na ravni občin. Država mora v sistemu glede na razmere in na naravo dejavnosti prevzeti vlogo varuha javnega interesa za urejanje javnih zelenih površin in vzpostaviti raven urejanja, ki skrbi za uravnoteženo preskrbo naselij z javnimi zelenimi površinami. Praksa urejanja, ugotovitve drugih raziskav in rešitve v posameznih primerljivih državah dokazujejo, da popoln prenos pristojnosti za urejanje javnih zelenih površin na raven lokalne skupnosti lahko več ozirih problematičen. Kot faze urejanja v sistemu urejanja opredelimo prostorsko planiranje, podrobno načrtovanje, rabo in vzdrževanje ter prenovo, kot vidike urejanja pa javne interese, ki se uresničujejo skozi urejanje javnih zelenih površin kot so javno zdravje, ohranjanje narave, družbena povezanost in pravičnost, varstvo okolja, pa tudi upravljanje z vodo ali obvladovanje podnebnih sprememb in drugi. Kot tak je sistem urejanja javnih zelenih površin del sistema urejanja zelenih površin in del sistema urejanja prostora ter sestavina različnih razvojnih politik od urbane do javnozdravstvene, stanovanjske, tudi prometne in drugih.

Izsledki raziskave kažejo, da celovito urejanje javnih in drugih zelenih površin zagotavljajo strateško planiranje varstva in razvoja na več ravneh ter organizirane oblike sodelovanja v različnih fazah in procesih urejanja kot so: sodelovalno planiranje in načrtovanje, medsektorske delovne skupine na različnih ravneh, združevanje strokovnih služb na lokalni ravni, povezovanje med strokovnimi službami na ravni občin in različne druge oblike sodelovanja med udeleženci v procesih urejanja, kot so lokalne delovne skupine, skupnostne prakse urejanja in podobno. Taka organizacija urejanja zagotavlja bolj učinkovito sprejemanje odločitev o razvoju, ker interes za urejanje prenese tudi v druge razvojne politike in vse faze urejanja ter poveže z odgovornostjo za nadaljnje urejanje več deležnikov. V aktualnih raziskavah in progresivnih praksah velja prepričanje, da več neposrednega sodelovanja med nosilci interesov, sektorji in drugimi deležniki v planiranju, sodelujoče opremi z boljšim razumevanjem različnih vidikov urejanja in pri njih razvoje tudi odgovornost za urejanje v drugih fazah urejanja. Sodelovanje pri strateškem planiranju prispeva, da se udeleženi bolj zavedajo vidikov in faz urejanja in omogoči, da na primer javni interes za psihofizično zdravje prebivalstva, ki se uresničuje na javnih zelenih površinah povežemo s stroški drugih faz urejanja ter zagotovimo boljše pogoje za podrobno načrtovanje, vzdrževanje in prenovo. Za doseglo bolj celovitega urejanja javnih zelenih površin je treba okrepiti organizirano delovanje pristojnih za posamezne vidike urejanja na več ravneh ter zagotoviti, da se razvojna pričakovanja oblikuje in sprejme v preglednih postopkih demokratskega odločanja ter vgradi v strateško planiranje razvoja. Zato je treba z različnimi ukrepi

poskrbeti za boljše medsektorsko sodelovanje in krepitev strokovnih služb na lokalni ravni. Predvsem je treba v izvajanju dejavnosti in pri načrtovanju in spremljanju razvoja bolj upoštevati njihovo večfunkcionalnost ter poskrbeti za interdisciplinarno obravnavo problemov, nalog in rešitev ter s tem za boljše vključevanje različnih vidikov urejanja v vse faze urejanja. V urejanje javnih zelenih površin je treba vključiti različne vidike urejanja kot so družbeni, javnozdravstveni, okoljevarstveni in drugi ter z oblikami interdisciplinarnega dela poskrbeti za to, da se potrebe, ki jih zadovoljujejo javne zelene površine upošteva v vseh fazah urejanja in da se vrednost urejanja ustrezno ovrednoti. Razmere kažejo, da je glede na pomen javnih zelenih površin za kakovost bivanja in za urbani razvoj treba odgovornost za urejanje uveljaviti na državni ravni in stroške urejanja ustrezneje povezati s funkcijami, ki jih zelene površine zagotavljajo. Institucionalna podpora za razvoj dobre, celovite in vključujoče prakse urejanja javnih zelenih površin sodi med ukrepe urbane politike.

Ta raziskava kaže, da moramo pri snovanju ukrepov, ki lahko prispevajo k bolj celovitemu in vključujočemu delovanju sistema, biti realni in upoštevati kulturno pogojenost urejanja prostora. Večina priporočil za urejanje javnih zelenih površin opozarja, da se prenos tujih modelov urejanja prostora ne obnese dobro, nasprotno pa številni primeri dokazujejo, da spremembe lahko sproži zgledovanje po primerih dobre prakse (Carmona et al, 2004, 2008; Beycan-Levent in Nijkamp, 2009). Nove rešitve je treba prilagoditi značilnostim obstoječega sistema in upoštevati tudi značilnosti slovenskih naselij. Nerealno bi bilo v našem okolju načrtovati kompleksne nove rešitve in nove predpise ter pričakovati, da se bodo pogoji urejanja izboljšali. Stvarno pa se je treba odzvati na razmere v sistemu in glede na nova spoznanja, ki tudi pri nas dozorevajo na različnih področjih opredeliti rešitve, ki lahko prispevajo k izboljšanju razmer. Kot opozarjajo tudi pravni strokovnjaki, je treba najprej poskrbeti zato, da se na državni ravni opredeli strateški interes za varstvo in razvoj javnih zelenih površin, da se ga vgradi v strateško razvojno politiko, prostorske akte in povezano zakonodajo ter da se zagotovi pogoje za formalno urejanje statusa javnih zelenih površin in tako spodbudi občine k bolj angažiranemu upravljanju (glej tudi Vrbica, 2016). Upošteva to in velikost slovenskih naselij predlagamo, da se spremembe v sistem urejanja javnih zelenih površin uvede z več mehкими ukrepi, ki naj na različnih ravneh podprejo dosedanja prizadevanja občin in izvajalcev v praksi ter spodbudijo razvoj dobre prakse, brez prisile in pretiranega formalnega pogojevanja obveznih standardov kakovosti. Na strateški ravni države je treba izpostaviti večfunkcijski pomen javnih zelenih površin za kakovost bivanja v vseh naseljih ter in spodbuditi občine k zagotavljanju javnih zelenih površin v sodelovanju z zasebnimi partnerji in prebivalci in civilno družbo.

Za razvoj sistema in novih ukrepov so ključne naslednje ugotovitve naše raziskave:

- interes za urejanje javnih zelenih površin je v sistemu urejanja prostora razpršeno zastopan;
- pomen urejanja javnih zelenih površin in posebej faze vzdrževanja je v sistemu podcenjen;
- faza planiranja je sistemsko bistveno bolj podprta kot faza vzdrževanja (zakonodaja, strateško načrtovanje, strokovna služba, nadzor);
- v praksi je povezava med posameznimi fazami in ravni urejanja šibka ali pa je ni;
- občine nosijo vsa bremena dolgoročnosti zagotavljanja javnih zelenih površin (sredstva, organizacija, standardi);
- urejanje javnih zelenih površin je na ravni občin osredotočeno izključno na površine v lasti občine in javni rabi; upravlja s površinami v lasti drugih lastnikov in v javni rabi je problem;
- urejanje se na lokalni ravni zaenkrat omejeno učinkovito opira na zasebne partnerje, prebivalce in civilno družbo.

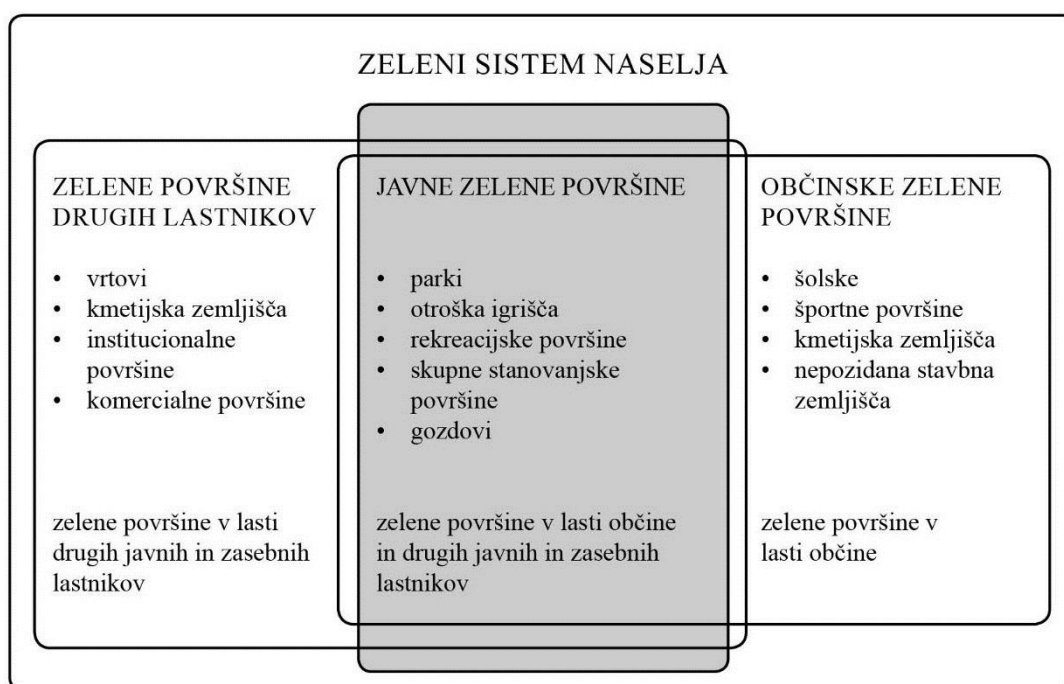
Za zasnovo sistema urejanja sta poleg ugotovitev iz raziskave ključni izhodišči, da se pomen javnih zelenih in drugih površin v slovenskih naseljih povečuje (Šuklje Erjavec, 2006; Vertelj Nared, 2014) ter da se ukrepi za zadovoljevanje potreb po teh površinah zato nujno razširjajo z javnih na vse površine naselja (Vertelj Nared in Simoneti, 2011; Jankovič Grobelšek, 2012). Tako izhodišče je osnova za prostorsko celovito zasnovo sistema in za smiselno razširitev neposredno udeleženih v sistemu urejanja tako, da bodo glede na rabo in funkcije prostora v sistem vključeni poleg države in občin še drugi nosilci javnih interesov za urejanje javnih zelenih površin ter tudi lastniki zasebnih in drugih zelenih površin ter prebivalci in civilna družba kot zainteresirani za urejanje. Potreba po tovrstnem odprtju sistema tudi operativno sovпада s potrebo občin, da uveljavijo standarde urejanja v razširjenem prostoru naselij in da zaradi potreb po dodatnih sredstvih in povečanju učinkovitosti svojega delovanja vključijo v urejanje nove udeležence, kot so prebivalci, civilna družba, zasebni partnerji lastniki nepremičnin in drugi ljubitelji zelenih površin.

Oblikovanje ukrepov za zagotavljanje celovitosti sistema razumemo kot proces, v katerem se morajo ustrezne oblike organizacije in podpornih ukrepov, ki bodo primerni za potrebe slovenske prakse, šele razviti. Ob tem predpostavljamo, da je tudi proces razvoja novih rešitev del sistema, ki postane s tem, ko je bolj celovit in vključujoč tudi bolj odziven na potrebe po strukturnih spremembah. V takem sistemu se vprašanja o odgovornosti za urejanje mestnih dreves, ali stanovanjskih krajin, ne zaustavijo na lokalni ravni, ampak kot izpostavljeni lokalni problemi dosežejo tudi druge ravni urejanja in sprožijo oblikovanje potrebnih novih rešitev. Koncept celovitega sistema, ki ga predstavljamo kot rezultat te naloge, zato lahko razumemo kot izhodišče za zagon procesa razvoja celovitega sistema. S konceptom zato predvsem predstavljamo ključne principe urejanja, ki jih lahko izpeljemo iz ugotovitev raziskave in so glede na oceno o pomanjkljivostih sedanjega sistema urejanja vodilnega pomena za iskanje novih rešitev. Hkrati skušamo pokazati, kako je možno z izbranimi ukrepi, katerih izvajanje je v vzajemnem interesu države, občin in izvajalcev javne gospodarske službe, začeti proces spreminjanja razmer brez velikih organizacijskih in formalnih sprememb.

Za razvoj sistema je kot rečeno pomembno, da se v proces celovitega urejanja vključi tudi država. Naloge urejanja javnih zelenih površin so strateškega pomena za kakovost bivanja, policentrični razvoj poselitve in trajnostni urbani razvoj in občine morajo pri izvajanju teh strateških razvojnih ciljev sodelovati z državo in obratno. Sistem mora zagotoviti dvosmeren tok delovanja, hkrati pa okrepiti sodelovanje na horizontalni ravni, med posameznimi vidiki in fazami urejanja. Način upoštevanja posameznih vidikov urejanja, ki ga predvidevajo procesi v prostorskem načrtovanju, je treba razviti in razširiti še na vzdrževanje ter na druge faze urejanja in poskrbeti, da bo bolj dinamičen in odprt za sodelovanje. Predvsem sta izziv tako organizacija bolj učinkovitega medsektorskega sodelovanja med organiziranimi nosilci interesov kot zagotavljanje interdisciplinarne obravnave problemov in procesov. Pri predlogu naših rešitev se opiramo na ugotovitve iz različnih področij in ravni, ki državno raven v 21. stoletju postavljajo v močnejšo in bolj odgovorno vlogo pri vodenju razvoja kot jo morda trenutno zaznavamo. Raziskovalci opozarjajo, da se zaradi nepredvidljivosti in nestabilnosti, ki ju povzroča kompleksnost razmer, v katerih je družba vedno bolj polarizirana, hkrati pa se vse pogosteje civilno družbeno povezuje in angažira, vloga države ne zmanjšuje (glej tudi Kos, 2003). Tradicionalno hierarhično organizirano delovanje države je v novih razmerah res neučinkovito, a kot pravi Kos (1993: 648) »ne potrebujemo manj države, ampak več drugačne države«. Zato v našem konceptu ne predlagamo klasičnih ukrepov, kot je uvedba novih predpisov, ampak predvsem postavljamo državo v vlogo odgovornega izvajalca urbane politike in odgovornega strateškega partnerja v procesu snovanja rešitev za razvoj dobre prakse urejanja javnih zelenih površin.

Pri razvijanju koncepta celovitega sistema izhajamo iz opredelitve treh ključnih pojmov, ki jih zagovarjamo v tej nalogi: opredelitve javnih zelenih površin, opredelitve sistema urejanja javnih zelenih površin ter opredelitve celovitega sistema urejanja.

Javne zelene površine so v tej nalogi zelene površine namenjene javni rabi (glej sliko 11). Možnost proste rabe brez omejitev in razlikovanja je, z vidika urejanja, ključna značilnost, ki te površine loči od ostalih površin naselja. Urejanje javnih zelenih površin povezujemo s pomenom javnih zelenih površin za kakovost bivanja in z družbenimi vidiki urejanja. Z opredelitvijo uveljavljamo javni interes za urejanje teh površin od planiranja do vzdrževanja in prenove ter postavljamo državo in lokalne skupnosti v položaj odgovornih nosilcev tega interesa. To je po ugotovitvah naloge, še posebej v primeru skupnih stanovanjskih zelenih površin, nujno za dolgoročno zagotavljanje kakovosti javnih zelenih površin in njihovih funkcij. Z opredelitvijo ne prejudiciramo finančne odgovornosti za urejanje in tudi ne pogojujemo nujno lastništva, ampak zgolj sledeč zakonodaji vzpostavimo pogoje za to, da se v strteških planskih aktih države in občin javni interes za urejanje določi in da lahko steče urejanje skladno s funkcijami, pomenom in načinom rabe javnih zelenih površin. Na ta se država, lokalne skupnosti, lastniki zemljišč in prebivalci srečajo v procesih odločanja o količini in kakovosti javnih zelenih površin v urbanem okolju in v skrbi za njihovo dolgoročno varstvo in razvoj vključno s potrebnim vzdrževanjem. Na ta način vzpostavimo okvir za sodelovanje države v procesih urejanja, ki je še posebej zaradi odsotnosti regionalne ravni urejanja prostora in majhnosti slovenskih naselij nujen ter podpremo učinkovito dogovarjanje o upravljanju na lokalni ravni.

Slika 11: Ponazoritev umestitve javnih zelenih površin v zeleni sistem

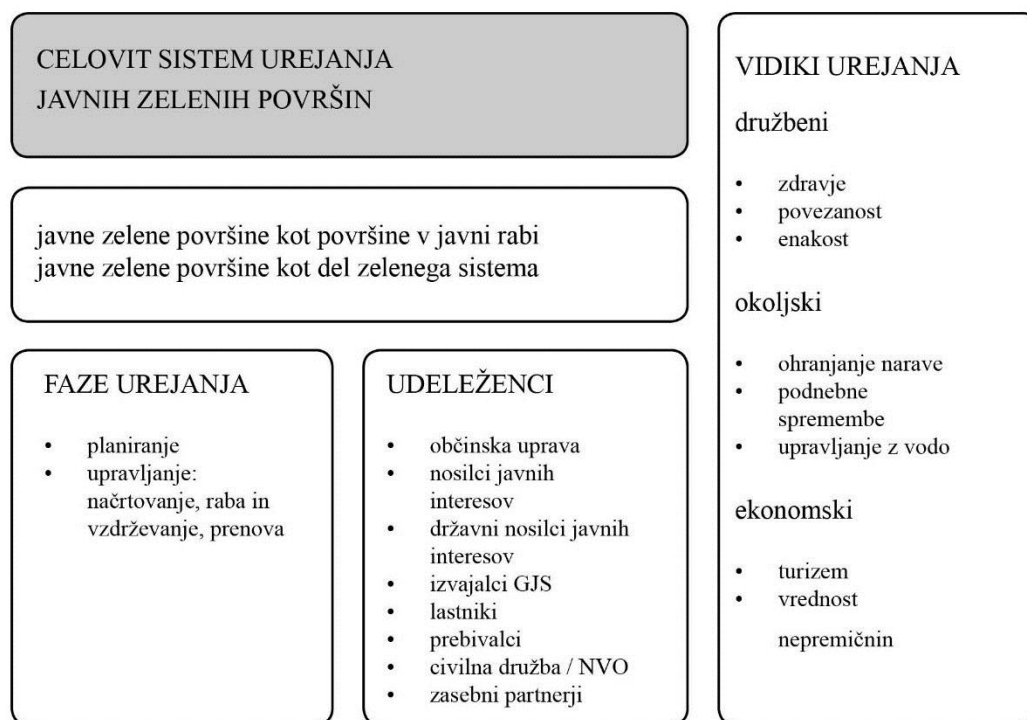
Figure 11: Depiction of the placement of public green spaces in urban green system

Sistem urejanja v tej nalogi opredelimo kot organizacijski okvir, ki v skladu s strateškimi nacionalnimi cilji zagotavljanja kakovosti bivanja in uravnoteženega urbanega razvoja, z državnimi

predpisi in drugimi ukrepi podpira dobro prakso celovitega urejanja javnih zelenih površin na lokalni ravni in ustvarja znanje, rešitve in veščine, potrebne za celovito urejanje in razvoj dejavnosti.

V nalogi predpostavljamo, da je **sistem celovit** (glej sliko 12), če ustreza štirim pogojem, to so:

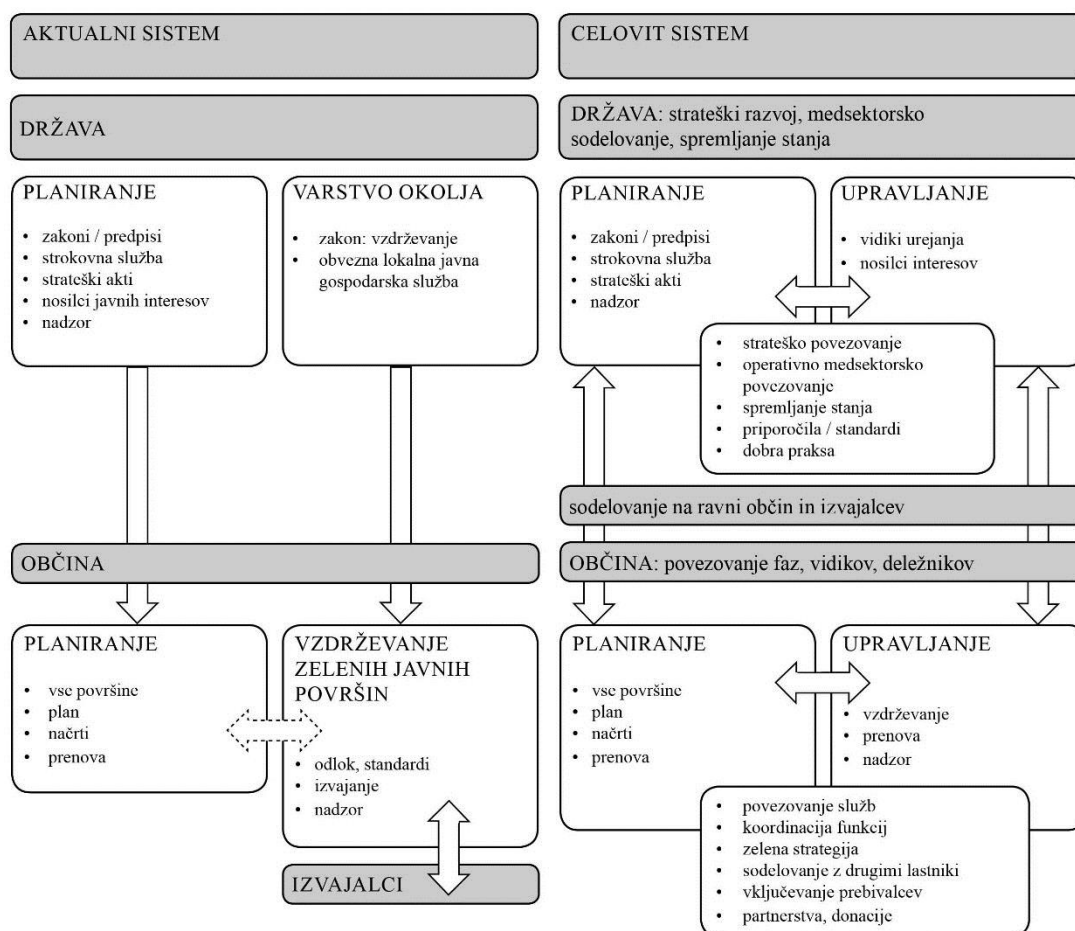
- da upošteva vse javne zelene površine v povezavi z zelenim sistemom naselja;
- da upošteva vse funkcije zelenih površin oziroma vidike urejanja;
- da zagotavlja zveznost urejanja med posameznimi fazami urejanja in
- da vključuje vse odgovorne in zainteresirane deležnike.

Slika 12: Ponazoritev strukture celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin

Figure 12: Depiction of the structure of public green areas management and planning integrated system

Po ugotovitvah naloge je ključno, da se sedanji sistem organizacijsko okrepi in hkrati odpre za sodelovanje. Predlagamo, da se utrjevanje sistema zagotovi s strateškimi razvojnimi programi na državni in lokalni ravni ter z novimi oblikami sodelovanja, ki hkrati podpirajo odpiranje sistema za sodelovanje. Z različnimi ukrepi, kot so medresorske in interdisciplinarne delovne skupine, povezovanje oddelkov in služb je treba poskrbeti za boljšo poveznost med vidiki in fazami urejanja oziroma med odgovornimi in zainteresiranimi udeleženci v sistemu urejanja. Z novimi oblikami sodelovanja, ki vključujejo z lastnike, prebivalce in civilno družbo, pa je še posebej treba podpreti izvajanje dejavnosti na lokalni ravni. S konceptom celovitega sistema dodamo že opredeljeni ideji še dve pomembni dimenziji: državno in medsektorsko. Razlike med sedanjim in celovitim sistemom shematično prikazujemo na sliki 13, ki ponazarja značilnosti strukture sedanjega sistema in nakazuje, kje v sistemu predvidevamo potrebne ukrepe za doseganje večje celovitosti.

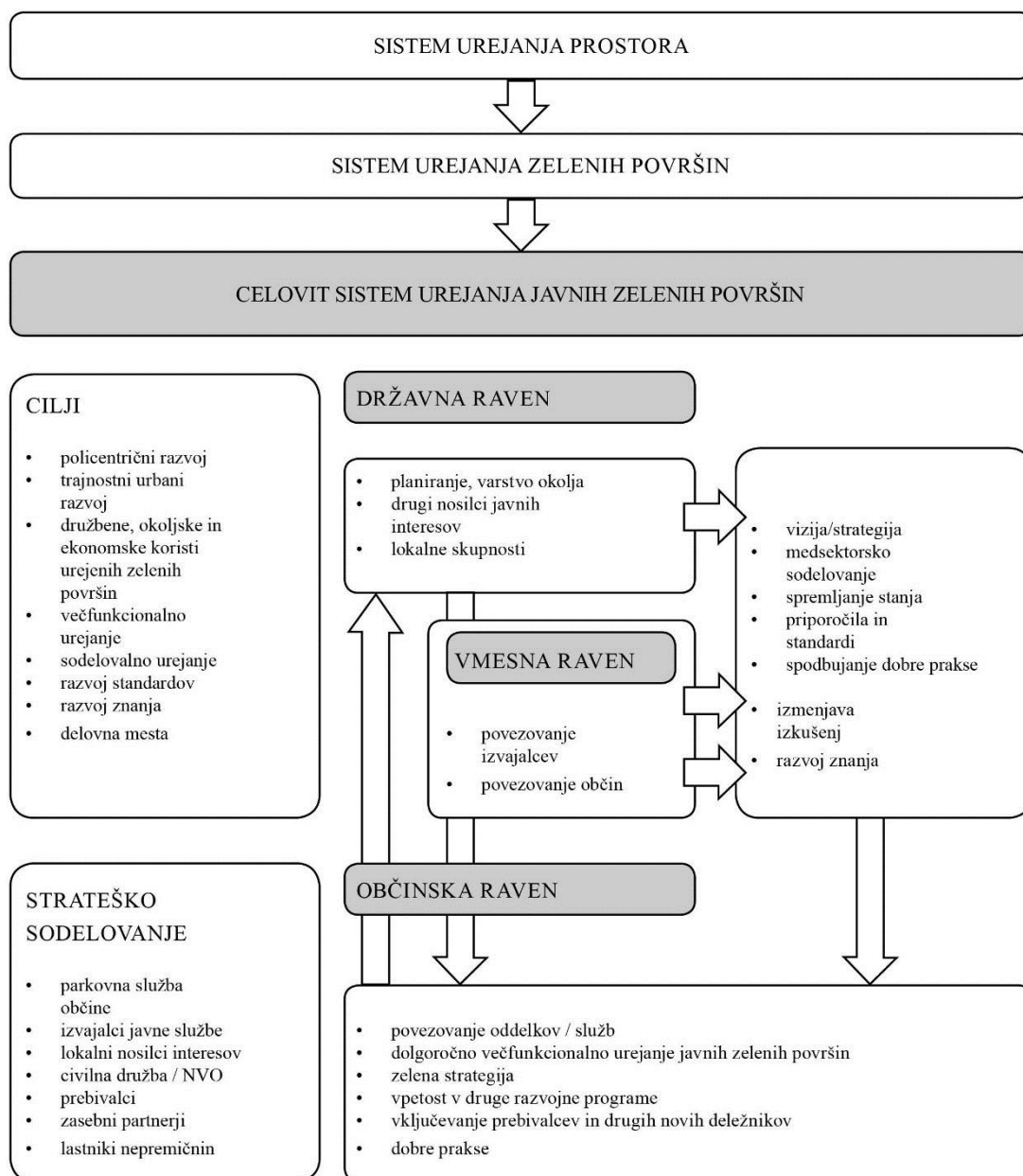
Slika 13: Ponazoritev primerjave med aktualnim sistemom urejanja javnih zelenih površin in celovitim sistemom
 Figure 13: Depiction of the comparison between the current public green areas management and planning system and the integrated system structure

V osnovi koncept opiramo na ključne principe urejanja to so celovitost, vključevalnost in strateškost, ki smo jih povzeli iz ugotovitev raziskave in so glede na oceno o pomanjkljivosti sedanjega sistema urejanja vodilnega pomena za iskanje novih rešitev. Hkrati skušamo pokazati, da je možno ključne pomanjkljivosti sistema začeti odpravljati hitro z uvedbo nekaj ukrepov, katerih izvajanje je v vzajemnem interesu države, občin in izvajalcev javne gospodarske službe.

Ključni principi urejanja, na katerih sloni koncept, so tako: celovitost; vključevalnost in strateškost. **Celovitost** v skladu z že razloženim pomenom omogoča, da se sprostijo družbene, okoljske in ekonomske koristi zelenih površin ter vodi delovanje vseh deležnikov in prežema sistem. **Vključevalnost** kot princip podpira realizacijo principa celovitosti in je povezana tudi z demokratičnostjo določanja ciljev in odločanja o prostora ter utrjevanjem možnosti za učinkovito uresničevanje ciljev urejanja v praksi. V sistemu se vključevalnost odraža skozi več oblik sodelovalnega delovanja. **Strateškost** kot princip dolgoročnega prostorskega planiranja podpira koncept celovitosti urejanja in predvsem skrbi, da posamezni ukrepi, politike in prakse ostajajo v okvirih dogovorjenih ciljev ter se odraža v rešitvah, kot so: zelena strategija, vizija razvoja zelene infrastrukture in predvsem v strateškem planiranju prostorskega razvoja.

Ključne rešitve, ki jih s konceptom celovitega sistema uveljavljamo so:

- koordinacijska vloga države;
- uvedba sodelovalne ravni urejanja;
- dobre prakse in
- prostorsko planiranje.

Slika 14: Ponazoritev koncepta celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin

Figure 14: Depiction of the concept of public green areas management and planning integrated system

S konceptom celovitega sistema, ki je prikazan na sliki 14, dodamo urejanju javnih zelenih površin dve manjkajoči dimenziji: državno in medsektorsko. Država v celovitem sistemu zagotovi

organizacijski okvir in omogoči razvoj in kroženje znanja ter skupaj s ključnimi partnerji (občine, izvajalci javne službe, stroka), poganja razvoj sistema in predvsem dobre prakse. Predvsem pa z novo vlogo države področje dobi nov pomen v javni politiki in družbi, kar je za dolgoročno zagotavljanje funkcij javnih in drugih zelenih površin ključno. Poseg države v sistem in uvedba strateškega koordinacijskega organa vzpostavi pogoje za zastopanje javnega interesa za urejanje javnih zelenih površin v sistemu urejanja prostora in drugih javnih politikah. Na ta način zagotovimo, da so javne zelene površine v medsektorskem usklajevanju zastopane celovito že na državni ravni. Prenos rešitve na občinsko raven je možen z združevanjem dela na ravni občine ali, kot bolj učinkovita rešitev, z delom strateškega koordinacijskega telesa, ki z dodatnimi zunanjimi člani zagotavlja dodatno kredibilnost rešitev in argumentov za urejanje.

Znanje o urejanju javnih zelenih površin je v sedanjem sistemu razpršeno in zaradi kadrovske šibkosti občin in izvajalcev javne gospodarske službe tudi omejeno razvito. Na osnovi poznavanja razmer v praksi in ugotovitev raziskave predlagamo, da se razvoj znanja in dobre prakse spodbudi preko vsaj treh vrst sodelovanja: med občinami, med izvajalci obvezne javne službe in na državni ravni med občinami, izvajalci, predstavniki nosilcev javni interesov v urejanju javnih zelenih površin, stroko, civilno družbo in drugimi zainteresiranimi deležniki.

V sistem zato uvedemo vmesno raven sodelovanja med državo in občino, na kateri se izmenjujejo izkušnje in razvijajo dobre prakse v dveh pasovno organiziranih delovnih skupinah: medobčinski in izvajalski. Na ravni države deluje strateška razvojna skupina, ki vključuje tudi predstavnike obeh skupin, strokovnjake in druge člane. Strokovno je delo strateške skupine treba podpreti interdisciplinarno in raziskovalno. Analogno si strateške delovne skupine lahko, kotčasne ali trajne oblike dela, organizirajo tudi občine ali več občin skupaj. V tako vzpostavljeni strukturi se oblikujejo možnosti za razvoj znanja, učinkovitega svetovanja ter novih rešitev.

Naloge tako široko oblikovane državne strateške skupine so: zagotoviti izdelavo ocene stanja, oblikovati vizijo in strategijo razvoja, pripraviti priporočila za dobro prakso in spremljati razmere. V našem konceptu celovitega sistema sta nalogi te delovne skupine tudi vključevanje vsebin urejanja javnih zelenih površin v strateško planiranje in druge povezane vsebine urejanja prostora ter v druge strateške dokumente razvojne narave. Izkušnje in znanje o usklajevanju interesov in sodelovalnem urejanju, ki se oblikuje v tako zasnovanem konceptu je lahko zanimivo tudi za posamezne nosilce javnih interesov, kot sta na primer ohranjanje narave ali upravljanje z vodo, ki se pri upravljanju prav tako spopadajo z izzivi učinkovitega povezovanja deležnikov in sodelovalnega urejanja.

Na ravni občine je po ugotovitvah raziskave in tujih priporočilih zelo pomembno, da se zagotoviti dobro koordinacijo dela posameznih strokovnih služb oziroma oddelkov. Viri govorijo v prid združevanja v eno službo s pristojnostmi za vse faze urejanja javnih in za vse zelene površine (zeleni sistem) na lokalni ravni (Baycan-Levent in Nijkmap 2009). Strateška delovna skupina, ki vključuje tudi zunanje deležnike in strokovnjake, je zamišljena kot dopolnilna struktura, ki občinam pomaga razvijati sodelovanje z novimi deležniki, spremlja pripravo zelene strategije in predvsem tudi spremlja stanje. Taka skupina lahko parkovnim službam pomaga z dodatnim znanjem in sodelovanjem na terenu. Podobne skupine nekatere občine pravzaprav v različnih komisijah že imajo in z njimi opravljajo obdobjne preglede stanja in ocene stanja ter se posvetujejo o razvojnih vprašanjih. Ideja, ki jo zagovarjamo v konceptu celovitega sistema, te vrste izkušenj predstavlja tudi drugim občinam in zainteresiranim omogoča, da preprosto razvijajo svojo prakso.

S konceptom predlagamo, da se standardi kakovosti razvijajo skozi izmenjavo izkušenj in spodbujanje dobre prakse. Na podlagi ugotovitev naloge namreč ocenjujemo, da imajo občine že razvite različne rešitve ter da skupaj z izvajalci posedujejo obsežno znanje z izmenjavo katerega bi lahko druga drugi pomagale pri izboljšavah in odpravljanju slabosti ter skupaj razvijale standarde urejanja. Po drugi strani pa sistem spodbujanja dobre prakse, ki ga mora podpirati država, lahko prispeva k razvoju meril za oceno dobre prakse in dodatno podpre oblikovanje morebitnih nacionalnih standardov. Oba ukrepa sta prispevek h krepitvi sposobnosti občin in izvajalcev javnih služb za delo v praksi in k razvoju znanja, potrebnega za urejanje. V konceptu predlagamo ločeno povezovanje med občinami in izvajalci, za katerega nastavki že obstajajo v združenjih občin in Zbornici komunalnega gospodarstva, dopuščamo pa tudi možnost, da se v praksi organizacija, ko bodo razmere dovolj dozorele, razvije tudi drugače.

Zadnji ukrep, ki ga s konceptom izpostavljam kot pomembnega za celovit sistem, je strateško planiranje. Pri tem zagovarjamo sodelovalno planiranje (angl. collaborative planning), ki je naravnano procesno in s široko soudeležbo deležnikov zagotavlja oblikovanje konsenza o razvoju ter ustvarja pozitivno klimo za delovanje v drugih fazah urejanja prostora (Healey, 1997). Ponovno zanimanje za planiranje, meni Kos (2003: 652) je v postmoderni krizi razumljivo, vendar pa to planiranje ni več »vseobsežno določanje rabe prostora«, ampak »družbena praksa, ki usklajuje zainteresirane akterje in omogoča njihovo sodelovanje pri izdelavi strategij politik in planov«. Izsledki različnih projektov in raziskav navajajo, da sta vgradnja vizije in strateških ciljev razvoja javnih in drugih zelenih površin v strateške prostorske plane in prenos v druge razvojne programe ključna za njihovo dolgoročno zagotavljanje (URGE, 2004; CABE Space, 2004; Green Keys, 2008). Predvsem pa zagotovita, da je urejanje manj odvisno od dnevne politike, ki je bolj naklonjena kratkoročnim učinkom urejanja ter zagotavljata bolj odzivno vgrajevanje ciljev urejanja javnih zelenih v povezana področja, na primer v strategijo javnega zdravja ali stanovanjsko politiko.

S konceptom celovitega sistema tako v nalogi na osnovi raziskovalnih spoznanj predvsem ilustriramo možnosti za premagovanje slabosti sedanjega sistema. Ukrepi, ki jih ponujamo so hipotetični in domišljeni zgolj do take mere, da z njimi razložimo, kako se lahko organizira zagotavljanje celovitega in vključujočega sistema urejanja javnih zelenih površin ter z njim zagotovi bolj uravnoteženo kakovost prakse na lokalni ravni.

Tudi v primeru obstajanja države so možnosti za izboljšave v sistemu dobre. Občine lahko brez ukrepanja države, novih zakonskih in podzakonskih rešitev same odpravijo dve pomembni slabosti sistema in tako (1.) zagotovijo bolj celovito upravljanje z javnimi zelenimi površinami ter (2.) poskrbijo za učinkovit prenos in razvoj znanja, potrebnega za urejanje javnih zelenih površin. Nobene ovire namreč ni za to, da občine na osnovi ugotovitev o problemih svojega delovanja ne organizirajo bolj povezano. Tuje izkušnje kažejo, da k temu prispevajo enotne (parkovne) službe, ki zgotovijo kompetentne delovne skupine v vseh fazah urejanja, od načrtovanja do vzdrževanja, rabe in prenove. Prav tako že utečeni sistem sodelovanja med občinami v Skupnosti občin, Zvezi občin in Združenju mestnih občin omogoča, da bi občine lahko hitro vzpostavile tudi neko obliko redne izmenjave izkušenj in sodelovanja v obliki nekakšne »zelene akademije«. Vprašanje časa je, kdaj in kako se bodo na nove oblike delovanja odzvali tudi izvajalci javne službe, a obstaja verjetnost, da bodo po zgledu drugih komunalnih organizacij, vsaj večja javna podjetja, ob povečevanju interesa javnosti za urejene javne zelene površine, začutila potrebo po tem, da bi v medsebojnem sodelovanju še dodatno utrdila svojo kompetentnost, če že ne bi sodelovala pri izmenjavi izkušenj z občinami.

Med drugim lahko na osnovi ugotovitev raziskave predvidimo, da občine in izvajalce javnih služb zanimajo predvsem: koordinacija občinskih služb, minimalni standardi in normativi za urejanje ter možnosti za ukrepanje na zasebnih zelenih površinah, verjetno tudi izmenjava izkušenj, manj pa: povezano urejanje javnih zelenih površin v vseh fazah urejanja, možnosti za celovito urejanje javnih in drugih zelenih površin v naselju. Na osnovi teh ugotovitev na sliki 15 predstavljamo, kakšna bi hipotetično lahko bila taka struktura medobčinskega sodelovanja.

Slika 15: Ponazoritev možnosti za krepitev celovitosti in vključevalnosti na ravni občine

Figure 15: Depiction of options for strengthening of integrity and inclusiveness when managing at the municipal level

Obstaja velika verjetnost, da bi bil sistem medobčinskega sodelovanja, vsaj v začetku, bistveno manj kompleksne narave kot ga prikazuje slika 15, je pa glede na razmere možno napovedati, da lahko že preproste oblike izmenjave izkušenj prispevajo k izboljšavam na lokalni ravni. Medobčinski model sodelovanja smo v skladu z našimi spoznanji predstavili tako, da vključuje idealno strukturo deležniških skupin in se na lokalne probleme odziva s skupnimi rešitvami, ki jih je možno oblikovati na osnovi dobrih izkušenj in poznavanja tuje prakse, s katero so tudi občine vedno bolj seznanjene. Hkrati pa obstaja še večja verjetnost, da občine, glede na pogoje delovanja, težko zaženejo celovito strateško sodelovanje za razvoj nacionalnega sistema, ki je potreben za uravnotežen urbani razvoj in je posebnega pomena za kakovost javnih zelenih površin v manjših naseljih. Po ugotovitvah pogovorov s predstavniki mestnih občin sodeč, občine od države ne pričakujejo veliko in se na tem področju v celoti zanašajo na svoje sposobnosti. Glede na razmere, predvsem na odprta vprašanja prenove skupnih stanovanjskih zelenih površin, se že organizirajo in med drugim opozarjajo tudi na vlogo države (Prostoroz, 2014; Vrbica, 2016; Hudoklin, 2016). Pričakovanje, da se bodo občine na razmere v prostoru in pričakovanja prebivalcev odzvale tudi tako, da bodo skupaj iskale rešitve v okviru že utečenih oblik sodelovanja, lahko zato ocenimo kot še kar upravičeno. Posebej velja izpostaviti pomen izvajalcev, ki so nosilci strokovnega znanja in lahko s povezovanjem med sabo in vključevanjem v delo občin prav tako prispevajo k izboljšavam. Hkrati lahko s strokovnim povezovanjem pomembno prispevajo k razvoju standardov in tudi k razvoju dejavnosti same.

Glede na izhodišča doktorske naloge in ugotovitve raziskave verjamemo, da razmere v sistemu urejanja javnih zelenih površin zahtevajo ukrepanje države. Umestitev urejanja javnih zelenih površin v osrčje trajnostne urbane politike in povezanih razvojnih strategij je glede na neurejene razmere in šibkosti sistema urejanja v širokem javnem interesu. Sodeč po razmerah je dolgoročni interes za urejanje treba bolj oprijemljivo vgraditi v strateške dokumente ter tako zagotoviti stabilne pogoje urejanja na lokalni ravni oziroma manjšo odvisnost od tekoče politike. S konceptom celovitega sistema urejanja nakazujemo, kako se lahko učinkovito povežeta državna in lokalna raven, z modelom medobčinske organizacije skušamo prav tako zgolj hipotetično predstaviti eno od alternativnih možnosti odziva občin na razmere v sistemu. S tako oblikovanim rezultatom naloge predvsem opozarjamo na nevarnost, da brez ukrepanja države težko pričakujemo razvoj celovitega sistema urejanja javnih zelenih površin ter posledično tudi ne moremo pričakovati uravnoveženega trajnostnega razvoja in optimalnega razvoja družbenih, okoljskih in ekonomskih koristi javnih in drugih zelenih površin.

6 SKLEPI IN RAZPRAVA

Povzamemo lahko, da smo z raziskovalnim delom razširili razumevanje urejanja javnih zelenih površin in ugotovili, da je sistem urejanja javnih zelenih površin pomanjkljiv: da ne zagotavlja povezane, večfunkcionalne in uravnotežene kakovosti urejanja v slovenskih naseljih in da vsaka slovenska občina sama oblikuje standarde kakovosti urejanja od planiranja do vzdrževanja, omogočanja rabe in prenove kar sproža dvome v učinkovitost organizacije dejavnosti in podpira ugotovitve o tem, da je sistem urejanja treba dopolniti.

Pri zasnovi raziskave smo se oprli na domače in tuje raziskave in glede na naravo problema ter raziskovalne cilje z različnimi metodami zbiranja podatkov kot so polstrukturiran intervju, študija primerov, analiza dokumentov in primerjalne analize podatkov oblikovali oceno o delovanju sistema urejanja javnih zelenih površin. Raziskovalna vprašanja smo umestili v teoretični okvir in na osnovi ugotovitev najprej določili katera od faz, vrst in rab javnih zelenih površin je lahko značilna za oceno celovitosti in vključevalnosti sistema urejanja javnih zelenih površin ter oblikovali izhodišča za raziskavo. Z opredelitvijo teoretičnega okvira in z raziskavo ene od faz urejanja, ene od vrst zelenih površin in ene od rab zelenih površin smo odgovorili na raziskovalna vprašanja in predstavili, kako je urejanje javnih zelenih površin umeščeno v prostorsko načrtovanje in urejanje prostora, kako se celovitost sistema odraža v praksi vzdrževanja in urejanja stanovanjskih zelenih površin ter kako lahko na primeru vrtičkarstva proučujemo sposobnost deležnikov za sodelovanje pri urejanju ter kakšni ukrepi lahko, sodeč po mednarodni praksi, prispevajo k bolj celovitemu in vključujočemu urejanju javnih zelenih površin. Ugotovitve iz teoretičnega dela o ukrepih, ki zagotavljajo celovito urejanje smo povezali z ugotovitvami o značilnostih sedanjega sistema urejanja ter oblikovali predlog celovitega sistema urejanja, ki ilustrira umestitev novih ukrepov v sistem urejanja.

Raziskovalne ugotovitve smo preverili z izbranimi udeleženci raziskave in v razširjenem strokovnem krogu ter z izsledki drugih raziskav in tako povečali zanesljivost naših ugotovitev. Preveritev raziskovalnih ugotovitev bi v raziskavi enakih faz, vrst in rab javnih zelenih površin zato po naši oceni privedla do podobnih in tudi drugih, ne pa povsem drugačnih ugotovitev o pomanjkljivostih sistema kot ta raziskava. Pri tem je treba upoštevati, da je, pri obravnavi ocene o delovanju sistema urejanja javnih zelenih površin, pomemben tudi čas v katerem je bila raziskava izvedena, ker se na področju razmere ves čas po malem spreminjajo. Občine zadnjih 25 let preizkušajo različne organizacijske oblike izvajanja dejavnosti, menjajo izvajalce dejavnosti in aktivno oblikujejo standarde kakovosti urejanja. Razmere v prostoru in ukrepi skupne evropske urbane politike pa so v zadnjem času na osnovi različnih študij, projektov in programov kot so trajnostne teritorialne naložbe začele zbuditi tudi zanimanje za razmere v urejanju pri odgovornih na ravni države. Izkušnje iz naše raziskave kažejo, da obstaja zanimanje za spremembe tudi na ravni izvajalcev v zbornici komunalnega gospodarstva, izkušnje iz prakse pa tudi, da se skokovito povečuje zanimanje prebivalcev za urejanje javnih zelenih površin. Vse opisano kaže na to, da je sistem predmet širokega zanimanja in da so spremembe neizogibne.

Prispevek doktorske naloge k razvoju znanosti predstavlja nov način uporabe različnih kvalitativnih metod raziskovanja za celovito in poglobljeno obravnavo raziskovalnih vprašanj s področja urejanja prostora in javnih zelenih površin. Raziskovalna metoda omogoča, da se s povezavo različnih vrst

obstojećih podatkov in novih raziskovalnih ugotovitev oblikujemo spoznanja, ki prispevajo k novemu razumevanju razmer v sistemu urejanja prostora in k razvoju sistemskih in praktičnih rešitev. Metodološki pristop je uporaben za obravnavo kompleksnih raziskovalnih vprašanj v urejanju prostora in za raziskovanje procesov v urejanju prostora. Kot kaže v nalogi izvedeno raziskovalno delo, kvalitativna narava raziskave omogoča, da lahko raziskovalne probleme povežemo s teoretičnimi izhodišči in pridobimo zelo širok uvid v naravo problema, v procese v urejanju prostora in v delovanje sistema ter pomembno izboljšamo razumevanje delovanja sistema in izboljšamo pogoje za razvoj novih rešitev.

Na osnovi ugotovljenjega lahko sklenemo:

1. Pomen urejenih javnih zelenih površin se z urbanim razvojem širi in pogloblja. Povečujeta se število funkcij zelenih površin in razvojna vloga njihovih učinkov. Urejene zelene površine so ključne za kakovost bivanja, za zdravje človeka in človekovega okolja ter odražajo tudi zdravje lokalne uprave in ekonomije. V 21. stoletju raziskave in praksa izpostavljajo poleg družbenih in okoljskih koristi tudi ekonomski pomen zelenih površin. Dobro urejene javne zelene površine odražajo družbeno odgovornost, ekonomsko vitalnost in upravljaljsko sposobnost lokalne in širše skupnosti.

Družbene funkcije javnih zelenih površin so nezamenljive. Javne zelene površine kot površine v prosti rabi brez razlikovanja (nediskriminatorno) vplivajo na dobro počutje, zdravje in zdrav življenjski slog prebivalcev, prispevajo k družbeni vključenosti in pravičnosti, omogočajo možnosti druženja in kulturnega življenja skupnosti, omogočajo varno odraščanje in kakovostno staranje ter ponujajo tudi okolje za izobraževanje.

Urejene zelene površine in tudi posamezne zelene prvine v urbanem okolju, kot so drevesa, blažijo negativne učinke vplivov razvoja na okolje, kot sta onesnaženje zraka in segrevanje, izboljšujejo kakovost mikroklimе, so temelj varstva narave v urbanem okolju in prispevajo k celovitemu upravljanju z vodo. Okoljske koristi povezanih in večfunkcionalno urejenih zelenih površin (zelena infrastruktura) so neprimerno večje kot koristi ločenih neurejenih površin.

Ekonomski pomen urejenih javnih in drugih zelenih površin se odraža v družbeni blaginji prebivalcev (dobro počutje, zdravje, varnost, družbena klima, prosti čas) in v vrednosti nepremičnin, v stroških blaženja posledic podnebnih sprememb, v zniževanju stroškov razpršene poselitve in stroškov za zagotavljanje infrastrukture zanjo, v privlačnosti okolja za investicije in spodbujanju turizma ter tudi v varstvu pridelovalnih površin in zaščiti splošne okoljske kakovosti. Zelene površine hkrati omogočajo pridelovanje hrane in energije, urejanje zelenih površin pa ustvarja tudi delovna mesta.

2. Javne zelene površine so zaradi njihovih družbenih funkcij, pomena za kakovost bivanja, družbeno, pravičnost, enakost in povezanost, potrebne v velikih in majhnih mestih, urbanih in ruralnih naseljih. Družbene potrebe prebivalcev se z velikostjo naselij ne spreminjajo, in sodoben življenjski slog prodira tudi na podeželje. Hkrati tudi v manjših naseljih urejanje javnih zelenih površin zagotavlja okoljske in ekonomske koristi.

Urejanje javnih zelenih površin raziskovalci umeščajo v samo jedro prizadevanj za trajnostni urbani razvoj. Trajnostna urbana politika poudarja pomen velikih in majhnih naselij za razvoj in narekuje državam prizadevanja za uravnotežen urbani razvoj. Majhnost slovenskih naselij, od več kot 6000 naselij ima samo 7 mest več kot 20 000 prebivalcev, manj kot četrtina prebivalcev živi v naseljih stih,

zahteva posebno skrbnost pri oblikovanju trajnostne urbane politike na strateški državni ravni. Sistem urejanja javnih zelenih površin mora biti sestavina trajnostne urbane politike. Odgovor na kompleksna pričakovanja, ki jih do urejenih zelenih površin goji sodobna družba, mesta iščejo v procesih vključujočega strateškega oblikovanja vizij razvoja (zelene strategije), strateškega prostorskega planiranja ter v oblikah celovitega in vključujočega (sodelovalnega) urejanja.

3. Značilnosti javnih zelenih površin vplivajo na njihovo dojetje in urejanje. Javne zelene površine so kolektivna komunalna infrastruktura naselja, ki se je zaradi narave potrošnje vsi, uporabnik in nosilci javnih interesov za urejanje, razen lokalne uprave, slabo zavedajo. Koristi javnih zelenih površin in njihovega urejanja se izkazujejo na dolgi rok in so slabo zaznavne kar vpliva na organizacijo dejavnosti. Posebno učinki slabega vzdrževanja se ne pokažejo takoj in zato se težave z vzdrževanjem lahko nalagajo.

Javni interes za urejanje javnih zelenih površin je razdeljen med različna področja kot so javno zdravje, varstvo okolja in socialna politika in druga, odgovornost za urejanje pa se iz faze planiranja praviloma v celoti prenese na lokalno raven upravljanja. Izkušnje s skupnimi zelenimi površinami v stanovanjskih sosekah pričajo, da obstaja nevarnost, da lokalna uprava ne zmore bremen in v najslabšem primeru skuša vplivati na zmanjševanje obsega javnih površin.

Urejanje novih zelenih površin v nasprotju z vzdrževanjem zagotavlja hitro vidne in v javnosti dobro sprejete učinke. Politični interes za javne zelene površine je bolj usmerjen k novim ureditvam in prenovam javnih zelenih površin kot k dolgoročnim učinkom in vzdrževanju. Posebej ambiciozne nove ureditve lahko resno vplivajo na stroške vzdrževanja zato morajo biti dolgoročni stroški vzdrževanja upoštevani v vsakem posameznem investicijskem predlogu in upoštevani tudi na strateški ravni planiranja.

4. Urejanje javnih zelenih površin je družbeno in lokalno pogojeno. Predpisi v posameznih državah zato ne določajo standardov za potrebne količine in kakovost, ampak uveljavljajo merila kakovosti urejanja temelječa na dveh principih načrtovanja to sta dostopnost določa, da morajo biti urejene zelene površine dovolj blizu kraja bivanja (300 m, 5 minut hoje), da uporabniki ne izgubijo motiva za rabo ter funkcionalna velikost, ki določa, da morajo biti površine dovolj velike, da zagotovijo občutek umika iz urbanega okolja in rabo. Konkretno odločitve o količini in kakovosti javnih zelenih površin se oblikujejo in legitimirajo v procesu prostorskega planiranja, zato je pomembno, da so v proces planiranja vključeni uporabniki. V manjših naseljih predstavljata kriterija manjši izziv kot v večjih, vendar oblikovanje dobrih rešitev vseeno zahteva dosego soglasja zainteresiranih in odgovornih. Pri tem imajo pomembno vlogo razumevanje različnih koristi (funkcij) javnih zelenih površin, poznavanje možnosti, ki lokalni upravi omogočajo učinkovito dolgoročno urejanje ter predvsem skupna vizija razvoja, ki oblikuje skupni jezik udeležencev in vrednote ter vzpostavi tudi pogoje za sposobnost sodelovanja v naslednjih fazah urejanja.

Raziskovalci in mesta, ki širijo dobre prakse urejanja, zato vsem naseljem predlagajo izdelavo strategije varstva in razvoja zelenih površin (zelena strategija), ki celovito in večfunkcionalno obravnava vse zelene površine naselja in predstavlja osnovo za druge strategije kot na primer za strategijo hodljivosti ali univerzalne rabe javnega prostora oziroma se vgrajuje v druge strateške razvojne dokumente, kot so strategija trajnostnega razvoja, prometna strategija ali strategija razvoja javnega zdravja.

Proces izdelave zelene strategije je hkrati tudi ključno orodje za razvoj kompetenc za sodelovanje v vseh nadaljnjih procesih urejanja javnih in drugih zelenih površin. Tradicija in sposobnost prebivalstva, da se samoorganizira in udejanja svoje potrebe prostoru, ki se odraža v praksah skupnostne rabe kakršna je tudi vrtičkarstvo, sta del teh kompetenc.

5 Sistem urejanja javnih zelenih površin kot kolektivne komunalne dejavnosti je, zaradi pomena javnih površin za kakovost bivanja in za uravnotežen urbani razvoj, državnega pomena. Sistemske rešitve je treba razvijati v tvornem sodelovanju med občinami, državo in stroko.

Sedanji slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin je skrajno racionaliziran in nepovezan. V odsotnosti enotnih predpisov si vsaka od 212 občin samostojno oblikuje svoje standarde kakovosti urejanja in izvajanje dejavnosti v praksi ni strokovno ni regulirano. Zakonodaja s področja urejanja prostora in varstva okolja določa splošna pravila za obveznost planiranja in vzdrževanja. Na področju prostorskega planiranja so ta dopolnjena z zakonskimi in podzakonskimi predpisi, strateškimi prostorskimi akti državnega pomena in s strokovno službo, ki opravlja skrbstveno in nadzorno funkcijo nad občinskim planiranjem. Na področju vzdrževanja so poleg obveznosti z zakonom določene samo še možne organizacijske oblike izvajanja gospodarske javne službe. Na ravni vzdrževanja ni zahtevana niti formalna nadzorna funkcija države. Edini poseg države v polje urejanja v 25 letih je revizija Računskega sodišča (2007) o izvajanju lokalne službe v izbranih občinah, ki ugotovi sistemske slabosti in pomanjkljivost rešitev na ravni državi, a odzivne ukrepe zahteva zgolj od od revidiranih občin.

6. V upravljanju z zelenimi površinami se v mednarodni praksi uveljavljajo različne oblike sodelovalnih (angl. collaborative) praks, ki izvirajo iz organizacijskih, ekonomskih, okoljskih in družbenih vidikov urejanja.

Javno upravo sodelovanje zanima iz ekonomskih vzgibov, ki v okviru procesov približevanja podjetniškemu principom delovanja v javnem upravljanju (angl. public management) vplivajo na ideje o javno zasebnih investicijah, niamjo pa nujno dobrega vpliva na vzdrževanje. V zadnjem času se, tudi zaradi izkazane omejene komercialne privlačnosti javno zasebnih partnerstev za dolgoročno upravljanje javnih zelenih površin, razvijajo v tujih javnih upravah nova bolj vsebinska pričakovanja za sodelovanje, ki vključujejo tudi druge skupine deležnikov in predvsem prebivalce. To raziskovalci povezujejo tudi s širše naravnano preobrazbo javne uprave in s prizadevanji za boljšo povezanost med javno upravo in prebivalstvom in civilno družbo ter konceptom nove javne uprave, ki si skuša med drugim povrniti zaupanje prebivalstva v demokratični sistem. Strukturirano upravljanje z naravnimi viri se v zadnjem času z različnih ravni in skozi različne dokumente in projekte ozira po možnostih za bolj učinkovito razdelitev upravljaljskih funkcij in prenos javnih sistemskih nalog na nove deležnike in nižje ravni upravljanja, kar med drugim vodi v vse bolj odkrito in aktivno vključevanje prebivalcev upravljanje z naravnimi viri (ohranjanje narave, upravljanje z vodo).

Proces odpiranja sistema urejanja javnih zelenih površin za sodelovanje je povezan tudi s širšim procesom družbene preobrazbe, ki jo poganjata kriza okolja in trajnostna razvojna paradigma. Posamezniki in civilna družba se na dogajanje odzivajo tako, da spreminjajo svoje potrošne navade in se vedno bolj zavedajo pomena skupnosti in skupnega ter samo organizirano prevzemajo pobudo v urejanju prostora. Raziskave dokazujejo in naša spoznanja jih potrjujejo, da je število takih intervencij na področju zelenih površin bistveno večje kot pri drugih rabah, da so te dejavnosti v posameznih

območjih celo gonilo preobrazbe. Interes prebivalcev za neformalne prostorske prakse je nedvoumno očiteno tudi v domači praksi, številni tuji primeri pa kažejo, da je lahko v vsestransko zadovoljstvo usmerjen tudi v prakso vzdrževanja javnih zelenih površin.

Sposobnost prebivalcev za urejanje zelenih površin, ki sloni na tradiciji urejanja skupnih stanovanjskih zelenih površin in neformalne rabe prostora, je treba razumeti tudi kot družbeni in ekonomski potencial ter temu primerno spoštljivo vključiti v prakso urejanja javnih zelenih površin. Primeri mest, kjer lokalna uprava tako ravna, kažejo, da so celovito gledano učinki takega dela bistveno boljši od tradicionalnega pristopa, ki deluje iz politično upravne ravni, od zgoraj navzdol.

7. Zaradi družbene vloge javnih zelenih površin in učinka, ki ga lahko na lokalni ravni prispeva skupnostno urejanje prostora, morajo biti v sistem urejanja javnih zelenih površin na državni in občinski ravni vključeni tudi prebivalci oziroma civilna družba.

Pri zavzemanju za vključevanje novih deležnikov v sistem urejanja javnih zelenih površin je vloga prebivalcev in civilne družbe ključnega pomena. Upoštevati je treba njihovo sposobnost, da samoorganizirano prevzamejo skrb za zapuščene površine in spoštovati njihovo zavezanost k skupnostnim oblikam delovanja. Interes in sposobnost prebivalcev za sodelovanje sta izjemnega pomena za kakovost urejanja lokalnih javnih zelenih površin zato je zavezništvo s prebivalci ključni strateški cilj upravljanja in naloga sistema je, da ustvari potrebne pogoje medsebojnega zaupanja ter prepreči izkoriščanje pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje.

V mestih je lahko javnih zelenih površin premalo ali pa tudi preveč. V obeh primerih razmere prizadevajo prebivalce. Prebivalci lahko v aktualnem sistemu na obseg planiranih površin vplivajo samo preko formalnih procesov planiranja, v katerih se njihov skupni interes porazgubi in je omejeno učinkovit. V primeru problemov z vzdrževanjem so možnosti prebivalcev bistveno večje in kot se izkaže celo neodvisne od volje uprave.

Tuje izkušnje pričajo, da obstajajo številne možnosti za sodelovalno urejanje, od posameznih akcij, kot sta spomladansko čiščenje ali jesensko grabljenje, do sistematičnega vključevanja prostovoljcev v delo parkovnih služb in pogodbenega prenosa nalog na lokalne skupine. Naloga sistema je, da zaradi vzajemnih koristi takega sodelovanja podpre razvoj dobre prakse sodelovalnega urejanja in nenazadnje tako izkoristi prednost majhnost slovenskih naselij.

Razprava

V raziskavi smo obravnavo sistema urejanja javnih zelenih površin navezali na zelo široko zgodovinsko in mednarodno ozadje ter na aktualne razvojne paradigme, kot so trajnostni urbani razvoj, zelena infrastruktura in skupnostne prakse ter s pomočjo raziskovalnih vprašanj opredelili fazo, vrsto in rabo javnih zelenih površin, ki so nam omogočile raziskovanje sistema kot celote. Izognili smo se sicer pomembnim podrobnim vidikom upravljanja, kot so stroški vzdrževanja, evidence, lastnina, standardi kakovosti ali zadovoljstvo prebivalcev z urejenostjo in pristojnosti za urejanje, ki v ocenah prakse urejanja morda drugače prevladujejo. Tako smo si zagotovili vpogled v sistem in preprečili, da bi aktualni problemi preusmerili našo pozornost na raven posameznih vidikov urejanja ter omogočili konceptualni razmislek o aktualnem sistemu urejanja zelenih površin skozi povezavo izkušenj iz prakse in ugotovitev kvalitativne raziskave. Naloga na nov način odpira pogled na vlogo

urejanja javnih zelenih površin v urbani politiki in predlaga celovit sistem ukrepov za urejanja javnih zelenih površin v slovenskih naseljih. oblikuje izhodišča.

To se zdi v aktualnih razmerah posebej pomembno tako iz vidika urbane politike, ki se trenutno pretežno usmerja v mestne občine, kot iz vidika prakse vzdrževanja javnih zelenih površin, ki se ozko zamejuje na površine v lasti občin in zanemarja odprta vprašanja površin v javni rabi. Ukrepe urbane politike je v okvirih posebnosti slovenske poselitve in interesa za uravnotežen urbani razvoj države nujno treba uravnotežiti tako, da bo razvojno podpirala tudi druga naselja. Vzdrževanje javnih zelenih površin pa je treba uokviriti v kontekst njihovega družbenega pomena in priznati družbeno prostorsko realnost, v kateri so kot javne površine v splošni rabi tako površine v javni kot površine v zasebni lasti. Načini urejanja javnih površin so, med drugim tudi zaradi tega, nenazadnje polje številnih novih praks sodelovalnega urejanja. Za preskok v miselnosti, ki je potreben, da bi se tudi aktualna slovenska praksa lahko okrepila z dobrimi izkušnjami in potencialom lastnega prebivalstva, se zato zdi dobra delna ločitev od konkretnih problemov na ravni vzdrževanja in preskok z lokalne na državno raven. Naj tukaj spomnimo, da tudi drugi strokovnjaki v aktualnih študijah o javnih površinah ugotavljajo, da je treba varstvo in razvoj javnih površin ustrezno umestiti na državno raven in ga opredeliti kot eno od razvojnih prioritete in tudi, da je treba na medresorski ravni vzpostaviti trajno sodelovanje predstavnikov ministrstev za ureditev lastniških razmer v javnem interesu. O pomenu medresorskega sodelovanja, ki je v sistemu urejanja prostora omejeno na izmenjavo pisnih smernic in mnenj, kar zožuje možnosti dogovarjanja o rešitvah in oblikovanja novih sprejemljivejših rešitev, se veliko ogovori tudi na ravni prostorskega planiranja in načrtovanja. Izkušnje kažejo, da je pomanjkanje aktivnega, odgovornega in tvornega sodelovanja med institucionalnimi nosilci javnih interesov lahko resna ovira za načrtovanj razvoja v prostoru in obratno, da lahko s soudeležbo deležnikov v procesu priprave rešitev dosežemo pomembne izboljšave. Nova dogajanja pa kažejo, da se omejitve an posamezna področja razdeljenega sistema urejanja prostora vedno bolj zavedajo na več področjih in prav zato koncepti kot so zelene strategije in zelena infrastruktura na mednarodni pozivajo države in sektorje k novim praksam aktivnega sodelovanja kot zagotovilu za boljšo koordinacijo razvojnih ciljev in povečanje učinkov urejanja.

Po izkušnjah, ki jih ugotovitve raziskave potrjujejo, obstaja velika verjetnost, da se udeleženci v urejanju prostora na pomanjkljivosti v sistemu odzovejo z iskanjem rešitev v novih predpisih in z različnimi oblikami drugim oblikami odlaganja iskanja rešitev. Tako na primer občine ugotavljajo, da niso pristojne za ravnanje z drevjem na zasebnih zemljiščih in pričakujejo, da bodo lahko zajezile neustrezno obrezovanje in sekanje šele, ko bo država vzpostavila pravne podlage za tako ravnanje. Ali pa se občine veliko ukvarjajo s sodobnimi evidencami površin v upravljanju, hkrati pa je lastništvo v prostoru še vedno pogosto, tudi zaradi neaktivnosti občin, neurejeno. Glede na razmere in občutljivost prebivalcev na ravnanje z odraslim drevjem, je očitno, da bi občine morale ukrepati in posrbeti za dvig standardov ravnanja z drevjem. Glede na pomen dreves za kakovost urbanega okolja, varstvo okolja, spopadanje s podnebnimi spremembami in oblikovanje prostora bi to lahko storile v obstoječem zakonodajnem okviru ter oblikovale svoje pravne podlage in javni interes za ravnanje z mestnim drevjem v procesu demokratičnega sprejemanja odločitev tudi uveljavile. Državna zakonodaja določa minimalne standarde urejanja, občina lahko pogoje zaostri, če za to obstajajo legitimni interesi in politična volja. Glede na občutljivost prebivalcev na ravnanje z drevjem lahko predvidevamo, da bi tak ukrep dobil široko podporo pri prebivalcih in ob ustreznem procesu priprave in obdobju uveljavljanja v praksi tudi ne bi povzročal večjih problemov. Nenazadnje je splošno varstvo odraslega drevja včasih

v posameznih občinah že bilo uveljavljeno in nenazadnje v posameznih občinah dovoljenja za posek dreves še vedno izdajajo. Urejanje evidenc je na drugi strani bilo ena prvih zahtev Računskega sodišča v reviziji petih občinskih praks vzdrževanja leta 2007 in neurejena lastniška razmerja naj bi bila tudi eden od razlogov za probleme z vzdrževanjem skupnih stanovanjskih zelenih površin. Seveda se strinjamo, da je ureditev evidenc pomembna za pregledno in učinkovito izvajanje dejavnosti vzdrževanja, vendar pa lahko ugotovimo, da v večini občin evidence o površinah v vzdrževanju niso javne in je tako namen evidenc le deloma dosežen. Hkrati iz prakse in različnih študij dobro vemo, da so se v primeru skupnih zelenih površin v stanovanjskih soseskah občine dolga leta izogibale ureditvi evidenc in razmejitvi med javnim in zasebnimi površinami tudi zaradi tega, ker k temu niso bile prisiljene in ker so jih od tega odvrčali tudi stroški upravljanja z javnimi površinami. Ugotovimo lahko, da je proces vzdrževanja bolj obvladljiv, če so evidence urejene, hkrati pa je vprašanje, kako dobro res delujejo še tako sofisticirane evidence, če upravljanje ni aktivno in če na lokalni ravni ni uveljavljena tudi praksa dogovarjanja in odzivnega usklajevanja. Nenazadnje se različni učinki urejanja prenašajo tudi preko lastniških meja in mora za doseg želene kakovosti urejanja obstajati vzajemni interes vseh lastnikov zelenih površin v naselju.

V raziskavi se zavzemamo zato, da se spremembe v sistemu zagotavlja z organizacijskimi in mehкими ukrepi kot so različne oblike sodelovanja, priročila in spodbujanje razvoja dobre prakse, ne z novim zakonodajnimi rešitvami. Namesto novih zakonodajnih rešitev predlagamo krepitev vloge države v sistemu urejanja z umestitvijo urejanja javnih zelenih površin v strateške razvojne dokumente ter v organizaciji sodelovanja med občinami, izvajalci in stroko. Mednarodne raziskave in praksa kažejo, da je strateško dolgoročno opredeljevanje razvojnih ciljev tudi sicer dobro orodje za razvoj stabilne prakse upravljanja in zavarovanje javnega interesa za urejanje, površin in pogojev upravljanja, pred posameznimi, kratkoročni cilji urejanja in tekoče politike.

V luči ugotovitev raziskave in možnosti za razvoj sistema, je očitno odprtih veliko potreb in možnosti za nadaljnje raziskovalno delo. Predvsem bi se bilo dobro bolj temeljito posvetiti: kompetencam za sodelovanje, praksi vzdrževanja in razvoju meril kakovosti.

Sodelovalne prakse so nedvomno v zagonu in prinašajo družbi in posameznikom koristi na zelo različnih področjih. Na področju urejanja prostora so tako aktualni tudi novi razmisleki o sodelovalnem planiranju, zelo očitno se na različnih ravneh naslavlja tudi potrebo po boljšem medresorskem usklajevanju. V vzdrževanju in upravljanju z javnimi zelenimi površinami je odprto tako vprašanje usklajevanja različnih interesov in z njim povezano večfunkcionalno urejanje, še posebej pa tudi polje potencialnih možnosti za sodelovalne prakse. Sprostitev potenciala za sodelovanje, tako za oblikovanje skupnih razvojnih vizij kot za skupno in na skupne cilje naravnano ukrepanje v različnih fazah urejanja, ki se skriva v prebivalcih, bi zato bilo več kot smiselno podpreti na več načinov, brez dvoma tudi s poglobljenim, po možnosti interdisciplinarnim, raziskovanjem aktualnih razmer. Glede na izkušnje in tudi ugotovitve te raziskave lahko rečemo, da v javni upravi in vzdrževanju javnih zelenih površin sodelovanje še ni zelo razširjeno. Čeprav v posameznih občinah že preizkušajo prakse kot sta participatorni proračun in sodelovanje prebivalcev pri vzdrževalnih akcijah, pa so predstavniki občin in vzdrževalci še zadržani do sodelovanja s prebivalci. Skrbita jih tako zanesljivost takih dogovorov kot strokovnost. Naj tukaj samo omenimo, da ob tem precej občin nima javno objavljenih podatkov o tem, katere površine vzdržujejo. Tudi izkušnje iz prostorskega planiranja in načrtovanja kažejo, da v slovenski praksi obstaja še veliko ovir za razvoj bolj pomenljive prakse sodelovanja, ki bi preseгла legitimiranje političnih ciljev in segla v polje rabe in upravljanja s

prostorom. Do aktivnega vključevanja prebivalcev so marsikje zadržani tako politika, kot javna uprava in strokovnjaki. Seveda ne vsi in strokovnjaki načeloma manj pogosto kot politika, a v splošnem je čutiti, da obstaja v teh skupinah precej dvomov in resnično premalo dobro poznavanje koristi sodelovanja. V upravi so lahko zadržki tudi zelo pragmatični, ker sodelovanje posega v ustaljene rutine dela in nesorazmerno poveča porabo časa, pri strokovnjakih so razlike še večje in zadržki lahko prihajajo iz različnih ozadij, kot so podcenjevanje ali strah pred izgubo položaja tudi dela. Posledica zadržkov in predsodkov teh skupin so nizka pričakovanja teh deležnikov v procesih sodelovanja, kar vpliva na to, kakšne pogoje za sodelovanje ustvarjajo, koliko sredstev, časa in znanja vložijo v procese ter seveda, kako v teh procesih delujejo in na to, kakšni so na koncu rezultati sodelovanja. Raziskovalci med drugim poročajo o nizki stopnji medsebojnega zaupanja, ki se s slabo vodenimi procesi sodelovanja še znižuje. Civilna družba med drugim kar precej eksperimentira in se podobno kot drugod vse bolj angažirano odziva na razmere v okolju in prevzema vlogo upravljavca skupnega. Tako samo-organizirane skupine kot posamezniki urejajo javne zelene površine in prevzemajo v rabo opuščena zemljišča in vrtnarijo. Sposobnost dogovarjanja z lastniki in organizacije dela je v večini primerov teh skupnostnih praks na zavirljivi ravni. Sodelovanje z lokalnimi upravami pa je različno uspešno. Opisano navaja, da bi za preboj v razvoju sodelovalnega urejanja bilo smiselno dodatno ciljno raziskati tako ovire, ki v institucionalnem okolju zapirajo pot bolj smelemu sodelovanju, kot primere dobrih praks, ki lahko odkrijejo, kdaj in pod kakšnimi pogoji pa sodelovanje steče. Morda bi lahko s pomočjo zrcaljenja študije primerov in posameznih lokalnih praks celo prišli do zanimivih prebojnih ugotovitev tako raziskovalci kot raziskovani. Možnost izmenjave izkušenj z dobrimi praksami in oblikovanja skupnega polja znanja v procesih sodelovanja je večkrat omenjana kot ključna dodana vrednost tovrstnega dela.

Za nadaljnji razvoj prakse urejanja bi bilo gotovo zelo dobrodošlo, če bi bolj sistematično zbrali in proučili podatke o izvajanju javne služne vzdrževanja: o organizacijskih oblikah, strokovnih kapacitetah, delitvi odgovornosti med občinami in izvajalci, površinah v vzdrževanju ter o oblikah nadzora nad izvajanjem javne službe. Primerljive raziskave obstajajo in lahko pomagajo uokviriti metodološki pristop in obseg dela. Posebej se je verjetno smiselno ukvarjati s finančnimi razsežnostmi vzdrževanja in predvsem tudi s pravnim okvirom različnih oblik odpiranja za vključevanje novih partnerjev v procese vzdrževanja, z razvojem kulture donatorstva in sponzorstva, tudi s prostovoljstvom ter s sodelovanjem z drugimi lastniki zelenih površin in za upravljanje odgovornimi deležniki. Pri tem gre za nujno grobo analizo stanja v vseh občinah ter bolj poglobljeno raziskavo posameznih vsebin v karakterističnih izbranih primerih. Z analitiko nikakor ni potrebno in smiselno pretiravati, bi pa bilo dobro zagotoviti vpogled v prakso in sprožiti proces razprave o pogojih dela in razvoju. Taka raziskava je lahko dober povod zato, da država zažene sodelovanje med občinami in med izvajalci strokovnih služb. Izkušnje in v nalogi izvedena raziskava kažejo, da bi bilo lahko tovrstno povezovanje in prenašanje izkušenj zelo dobra podpora lokalnim službam, ki so trenutno pri delu precej osamljene. Raziskava mora omogočiti grobo oceno stanja in vzpostaviti ogrodje za zasnovano rednega obdobjnega spremljanja. Tuji raziskovalci poročajo, da je groba analitična primerjava podatkov lahko zelo dragocena osnova za pogovore o sistemskih rešitvah, predvsem pa njihovo spremljanje prispeva k politični odmevnosti in boljši odzivnosti vseh udeležencev na spremembe. Raziskava lahko razkrije praviloma javnosti nedostopne ali celo neobstoječe informacije o potencialu lokalne zelene infrastrukture ter podatke o vzdrževanju, ki niso dobro znani. Ti podatki omogočijo oceno obsega in narave dejavnosti, predstavijo njen pomen in podprejo argumentiranje potreb po razvoju, spremembah in tudi sredstvih. Taka raziskava bi bila zanimiva tako za izvajalce javne službe

kot za občine in državo. Zbrani podatki bi znali vplivati tudi na razmislek o različnih smereh razvoja dejavnosti ter o novih poslovnih priložnostih, ki jih ponuja dejavnost, kot je vzgoja rastlin na primer. V mestnih občinah je pretežna oblika izvajanja javne službe javno podjetje, obstajata pa tudi mestna občina, ki zanimivo prakso razvija v svojem notranjem režijskem obratu in mestna občina, ki vsaki dve leti izvede razpis za izbiro izvajalca. Zaenkrat niti osnovni podatki o izvajanju te službe niso zbrani nikjer, občine pa podrobnosti prakse, s standardi vzdrževanja vred, razvijajo predvsem izkustveno. Spomnimo, da izvajanje javne gospodarske službe danes ni pogojeno z nobeno enotno obliko predvidene strokovne usposobljenosti, da država na noben način ne usmerja niti ne spremlja izvajanja te dejavnosti ter da tudi na ravni Zbornice komunalnega gospodarstva izvajalci niso interesno povezani.

Vprašanje razvoja standardov vzdrževanje je vredno posebne pozornosti in naslovila bi ga lahko ciljna raziskava, ki bi imela ambicijo oblikovati enotna priporočila in merila prilagojena potrebam slovenskih naselij. Merila so potrebna, ker so strokovne službe na ravni občin šibke in ker strokovnost izvajalcev ni določena. V praksi to pomeni, da vzdrževanje javnih zelenih površin načrtujejo, izvajajo in nadzorujejo kadrovske zelo različne strukture. Posledic tega sicer nihče ne spremlja, a izkušnje in posamezni širše medijsko znani primeri, kot sta na primer saditev palm v Kopru, ali posek stoletnih platan v Hvatinih zaradi problemov z odstranjevanjem jeseni odpadlega listja, razkrivajo, da je ravnanje občin lahko tudi skrajno negospodarno, če ne tudi škodljivo. Merila za kakovost je smiselno oblikovati v sodelovanju s strokovnimi službami občin in izvajalci ter pri tem stremeti k minimalno potrebnemu in dovolj prilagodljivemu okviru, da bodo v osnovi uporabna za vsa naselja, medtem ko si lahko večja mesta izdelajo tudi podrobnejše standarde. Proučiti bi bilo treba tako prakso rabe in poznavanja obstoječih mednarodnih standardov kot različne možnosti za lokalno specifično opredelitev dobre prakse. Raziskava te vrste je nacionalnega pomena in se povezuje tudi z analizo stanja ter z naborom podatkov potrebnih za obdobjno spremljanje stanja. V aktualnih pogojih dela so take vrste nalog prezahtevne celo za največje občine in njihove strokovne službe. Za razvoj standardov velja podobno kot za zbiranje podatkov o stanju, da mora biti usmerjeno in osmišljeno. S tem želimo opozoriti, da morajo oblikovane evidence in merila biti uporabni ter ustrezno vpeti v prakso. Zato morajo biti vse raziskave predhodno dobro domišljene in od začetka predstavljene kot izhodišča za razvoj dobre prakse ter vpete tudi v druge povezane dejavnosti. Razvoj standardov mora spremljati tudi preverjanje na terenu in izobraževanje za uporabo v praksi.

Predvsem bi bilo v prihodnosti koristno na državni ravni uskladiti in poenotiti terminologijo ter poskrbeti, da se bi ključnima principoma urejanja javnih zelenih površin, to sta celovitosti in sodelovanje, namenjalo dovolj časa in pozornosti. Rečemo lahko, da vodilno merilo kakovosti urejanja v pogojih nesigurnosti postaja sposobnost skupnosti za zagotavljanje dolgoročne uporabnosti in funkcij javnih zelenih površin. Zato sta razvoj sistema in spremljanje stanja enako kot razvijanje novih praks usmerjena k temu, da ustvarjata pogoje razumevanja in gradita skupni jezik. Udeleženci na vseh ravneh in v vseh fazah urejanja se morajo najprej med sabo razumeti, šele nato lahko začnejo učinkovito usklajevati cilje in se dogovarjati o delitvi nalog in praksi. Jasno je treba opredeliti, kaj so javne zelene površine in katere funkcije zagotavljajo ter nedvoumno določiti katere površine naselja so javne. Raziskava je pokazala, da je interpretacija, da so javne samo površine, ki so v lasti občin, nwe samo napačna in ampak lahko vodi v opustitev dolžnosti občine, da upravlja z javnimi površinami. Inovativnost pri interpretaciji ključnih pojmov, kot so zelena površina, javna zelena površina, zelena strategija in zeleni sistem, je treba odločno zamejiti ter stremeti k uveljaviti enotne opredelitve.

Raziskovalci poročajo, da je treba podatke obravnavati več-kriterijsko, ker samo količina zelenih površin ne pove dovolj. Pomanjkanje primerljivih podatkov je zato vredno dobro pregledati v kontekstu mednarodnih raziskav in smiselno slediti ugotovitvam. Razumevanje velikosti zelenih površin je treba zato obravnavati v okviru njihovih funkcij in skrbeti, da sistem spremljanja stanja ostane v razumnih okvirih. V praksi urejanja je odprtih več dilem tako glede izrazja kot glede obravnave posameznih vrst zelenih površin. Razlikujejo se na primer mnenja o tem, kako obravnavati kmetijske površine, ali kako urejati gozdove v mestih in bližini naselij, ki so v intenzivni javni rabi, čeprav so v lastništvu različnih javnih in zasebnih lastnikov. Predvsem v velikih mestih je v tujini zaradi ekosistemskih funkcij javnih zelenih površin že aktualno tako zbiranje podatkov o drevesnih krošnjah kot podatkov o vseh zelenih površinah. V slovenskem okolju tovrstnih raziskav ne potrebujemo tako zelo, čeprav bi minimum dobre prakse zahteval vsaj javne evidence o javnih površinah.

Sistem urejanja javnih zelenih površin je treba razumeti tudi širše v okviru zelene infrastrukture naselja in se zavedati pozitivnega vpliva sposobnosti strokovne, politične in laične skupnosti za sodelovanje na procese njenega upravljanja. Pristen interes skupnosti za urejanje javnih zelenih površin je zato več kot smiselno podpreti z državne ravni.

7 POVZETEK

Doktorska naloga se ukvarja z urejanjem javnih zelenih površin. Izhodišče za delo sta pomen javnih zelenih površin za kakovost bivanja in zanimanje za to, kako deluje slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin, glede na to, da se v 21. stoletju pomen javnih zelenih površin in njihovih funkcij v urbanem okolju povečujeta ter da se zaradi tega, na različnih ravneh in področjih, stopnjujejo prizadevanja za bolj celovito in vključujoče urejanje javnih zelenih površin.

Naloga ima šest delov. V uvodnem delu so predstavljena izhodišča, koncept javnih zelenih površin in urejanja javnih zelenih površin, namen, cilji in pričakovani rezultati naloge, raziskovalna vprašanja in predpostavke ter uporabljene metode dela in struktura naloge. V drugem delu so predstavljena teoretična izhodišča, v tretjem delu je opisan metodološki pristop k raziskovalnemu delu, v četrtem delu so predstavljene ugotovitve raziskave. V petem delu so na osnovi ugotovitev predstavljeni ukrepi za celovito in vključujoče urejanje javnih zelenih površin. V šestem delu so zbrani sklepi in razprava.

Slovenski sistem urejanja javnih zelenih površin zaenkrat ni predmet nobene oblike spremljanja stanja in je slabo raziskan. Pomen javnega prostora in javnih zelenih površin je bil do nedavnega, zaradi majhnosti slovenskih naselij in zaradi prekinjene tradicije planiranja in upravljanja v devetdesetih, zapostavljen in se šele v zadnjem času spet povečuje. Pristojnost za urejanje javnih zelenih površin je razdeljena med prostorsko planiranje in izvajanje obvezne lokalne javne gospodarske službe s področja varstva okolja. Drugi vidiki urejanja prostora, ki jih v sistemu zastopajo različni državni in lokalni nosilci javnih interesov, so ohranjanje narave, stanovanjska gradnja, varstvo kulturne dediščine, upravljanje z vodo, javno zdravje, promet, varstvo okolja in drugi.

Naloga opredeli urejanje javnih zelenih površin kot organizirano delovanje v vseh fazah urejanja, od planiranja do rabe in vzdrževanja ter prenove. Javne zelene površine so v nalogi opredeljene kot zelen javni prostor in površine v javni rabi. Cilj naloge je opozoriti na pomen strateškega pristopa k urejanju javnih zelenih površin in oblikovati ukrepe, ki bodo podpirali celovito in vključujoče urejanje na lokalni ravni ter hkrati zagotavljali primerljivo kakovost javnih zelenih površin na ravni države. Raziskava je razvita okrog predpostavke, da je sistem pomanjkljiv in ga je zato treba dopolniti tako, da bo zagotovljeno celovito in vključujoče urejanje. Raziskovalno delo je kvalitativne narave in s pomočjo različnih metod dela povezuje izkušnje iz prakse z ugotovitvami prehodnih raziskav in novimi raziskovalnimi izsledki ter pogloblja razumevanje delovanje sistema.

Naloga umešča sistem urejanja javnih zelenih površin v teoretični okvir ter s tem razkriva: (1.) kako v načrtovalskih konceptih sovpadata razvoj naselij in razvoj pomena javnih zelenih površin, (2.) kako se urejanje javnih zelenih površin navezuje na aktualna prizadevanja za skladen družbeni, okoljski in ekonomski razvoj ter (3.) kako se v urejanju javnih zelenih površin srečujejo interesi javne uprave za oblikovanje novih partnerstev in interesi civilne družbe za sodelovanje v urejanju javnega prostora. Na osnovi teoretičnih izhodišč je zasnovana raziskava kvalitativne narave, v kateri je ocena slovenskega sistema urejanja javnih zelenih površin izdelana s proučitvijo vzdrževanja kot ene od faz urejanja, skupnih stanovanjskih zelenih površin kot ene od vrst javnih zelenih površin in vrtičkarstva kot ene od rab javnih zelenih površin. Odgovori na raziskovalna vprašanja pritrjujejo raziskovalni predpostavki in v povezavi z ugotovitvami prehodnih raziskav in teoretičnega dela omogočajo oblikovanje izhodišč in ukrepov za razvoj bolj celovitega in vključujočega sistema urejanja javnih zelenih površin.

Analiza vzdrževanja je izvedena s pregledom predhodnih raziskav, pravnega okvira in s pomočjo polstrukturiranih intervjujev s pristojnimi za vzdrževanje v vseh enajstih slovenskih mestnih občinah. Vzdrževanje predstavlja v raziskavi fazo urejanja, ki zagotavlja dolgoročne koristi urejanja javnih zelenih površin in mora zato biti dobro vpeto v prostorsko planiranje in prenavo. Mestne občine so za izvedbo raziskave izbrane zaradi njihove vloge v urbani politiki. Ugotovitve iz intervjujev z odgovornimi predstavniki občin so pokazale: da je vzdrževanje kot obvezna lokalna gospodarska javna služba organizirano na različne z zakonom predvidene načine; da si standarde kakovosti in strokovnosti vzdrževanja občine določajo same; da izvajalci v okviru javne službe vzdržujejo samo tiste javne zelene površine, ki so v lasti občin; da podatki o vzdrževanih javnih površinah v večini občin niso javni; da je sodelovanje med pristojnimi za vzdrževanje in pristojnimi za prostorsko planiranje in prenavo različno dobro organizirano; da se občine organizirano odzivajo na pobude prebivalcev, medtem, ko je vključevanje prebivalcev in zasebnih partnerjev v urejanje še slabo razvito; da občine pogrešajo pravico ukrepanja na zasebnih površinah. Raziskava je med drugim razkrila, da država izvajanja te javne službe ne usmerja in ne spremlja ter da tudi izvajalci javne službe, v nasprotju z izvajalci drugih gospodarskih javnih služb, niso strokovno povezani. Ugotovitve v povezavi z ugotovitvami tujih in predhodnih raziskav pokažejo, da bi si občine lahko pomagale pri razvoju dobre prakse že z medsebojnimi povezovanjem in izmenjavo izkušenj. Strokovno prakso, ki se razvija razpršeno po posameznih občinah, pa bi po analogiji lahko učinkovito pomagali razvijati tudi boljše povezani izvajalci gospodarske javne službe.

Skupne zelene površine ob večstanovanjski gradnji (stanovanjske krajine) so vključene v raziskavo zaradi pomena stanovanjskih krajin za kakovost bivanja in zaradi vloge v tipologiji urbanih zelenih površin. Raziskava o urejanju stanovanjskih krajin je izvedena s pomočjo pregleda predhodnih raziskav, študije primerov ter intervjujev s predstavniki mestnih občin, zadolženimi za vzdrževanje javnih zelenih površin. Raziskava je pokazala na velike razlike med urejanjem skupnih stanovanjskih zelenih površin ob večstanovanjski gradnji iz časa pred letom 1990 in ob novejši večstanovanjski gradnji. Razmere v planiranju in v upravljanju stanovanjskega okolja so se po letu 1990 bistveno spremenile tako, da so novejša skupna stanovanjska zelena površina slabše kakovosti kot starejše. Nove stanovanjske krajine so manjšega obsega, razkosane na več manj uporabnih delov in tudi njihova ekosistemska vrednost je manjša kot pri starejših. Sočasno so starejše stanovanjske krajine zaradi nedokončane privatizacije, starosti in problemov v širšem stanovanjskem okolju slabše vzdrževane in potrebne celovite prenov. Raziskava je pokazala, da mestne občine ocenjujejo svojo vlogo v urejanju teh površin različno in da je lastništvo površin lahko ovira za ukrepanje občin. Ugotovljene razlike izpostavljajo pomen prostorskega planiranja in vloge države za razvoj kakovostnih in večfunkcionalnih skupnih zelenih površin. V povezavi na predhodne ugotovitve in izkušnje iz prakse je možno predpostaviti, da bi bilo za razvoj dobre prakse urejanja in posebej prenov dobrodošlo tako ukrepanje z ravni države kot spodbujanje razvoja novih praks vzdrževanja, v katerih bi ob koordinaciji občin lahko pomembnejšo vlogo prevzeli prebivalci.

Vrtičkarstvo je v raziskavo vključeno, ker je prepoznano kot raba, ki odraža sposobnost prebivalcev za samoorganizacijo in soudeležbo v urejanju prostora. V nalogi predstavljene ugotovitve predhodnih raziskav in primerjave med obsegom planiranega in neformalnega razvoja vrtičkarstva v prostoru v treh različnih časovnih prerezih odkrivajo velik razkorak med delovanjem urbanistične stroke in javne uprave na eni strani in delovanjem prebivalcev na drugi strani. Primer skupnostnega vrta Onkraj gradbišča skupaj z značilnostmi neformalne prakse v prostoru kaže na veliko zanimanje prebivalcev za neposredno udeležbo v urejanju prostora, ne zgolj za pridelavo vrtnin. Raziskava o vrtičkarstvu praksi kaže, da se pokroviteljski način urejanja, kljub omejeni učinkovitosti takega dela in vedno bolj dobro znanim koristim skupnostnih praks, ohranja. Ugotovitve v povezavi z ugotovitvami drugih domačih in

tujih raziskav kažejo, da je kultura urbanega vrtničarstva lahko izhodišče za razvoj novih praks sodelovanja med javno upravo in zainteresiranimi prebivalci v urejanju javnih zelenih in drugih površin.

Ugotovitve raziskave so v povezavi s teoretičnimi izhodišči in predhodnimi spoznanji uporabljene za opredelitev celovitega sistema urejanja, v katerem so izpostavljeni pomen povezave med planiranjem in upravljanjem, vloga strateškega planiranja, varstva in razvoja javnih zelenih površin ter pomen sodelovanja deležnikov v različnih fazah urejanja. Pri oblikovanju ukrepov za celovito in vključujoče urejanje se izogibamo novim predpisom in kot ključne rešitve predstavljamo različne oblike sodelovanja med deležniki in mehke ukrepe, kot so priporočila in dobre prakse, strateško načrtovanje razvoja v navezavi na prostorsko planiranje in različni dogovori o koordiniranem delovanju in sodelovanju. Raziskava je potrdila lokalno naravo dejavnosti in hkrati razkrila, da odsotnost nadrejene ravni urejanja (države) v sistemu urejanja lahko predstavlja oteževalno okoliščino. Kljub temu razvoja novih rešitev ne povezujemo osamo z ukrepanjem države, ampak glede na ugotovitve raziskave nakazujemo tudi možnosti za to, da spremembe v sistemu sprožijo z medsebojnim sodelovanjem tudi občine in izvajalci gospodarske javne službe.

V sklepu naloga povzema ključne ugotovitve in predlaga, da se v prihodnje dodatno raziskovalno pozornost nameni razvoju kompetenc posameznih skupin za sodelovanje, praksi vzdrževanja, standardom kakovosti in razvoju dobre prakse. Pri tem naloga priporoča spodbujanje in preizkušanje novih praks sodelovanja, aktivnega odstranjevanja zadržkov do sodelovanja s priložnostmi za sodelovanje pri reševanju resničnih problemov ter svari pred zatekanju k posameznim problemom, ki lahko vodi v zamegljevanje in prelaganje resničnih problemov z urejanjem. Prav tako naloga nakazuje, da je strokovne standarde in merila smiselno oblikovati v razumno omejenem obsegu, na osnovi analize stanja in v sodelovanju z izvajalci in občinami ter vzpostaviti tudi sistem spremljanja stanja in izobraževanja. Naloga zaključuje z mislijo, da je treba na ravni države tudi uskladiti terminologijo ter na različne načine poskrbeti, da se bo okrepila sposobnost skupnosti za celovito in vključujoče urejanje javnih zelenih površin, ki je pogoj za učinkovito dolgoročno zagotavljanje večfunkcionalnih javnih zelenih površin.

7 SUMMARY

Doctoral dissertation looks closer at planning and management of public green areas. The thesis examines the meaning of public green areas for the quality of life and how Slovenian system of public green areas management relates to the fact that in the 21st century the importance of public green spaces and their functions in urban areas is increasing. Because of that, the efforts for a more comprehensive and inclusive public green areas planning and management at different levels and fields have increased as well.

The thesis consists of six parts. The introduction presents the basic assumptions, the concept of public green areas and their management, the purpose, objectives and expected results of the dissertation, the research assumptions and questions, the methods and structure of this thesis. The second part is the theoretical background, the third part describes the methodological approach of the research and the fourth part presents the research findings. Based on the findings, measures for a comprehensive and inclusive public green spaces management and planning system are proposed in the fifth part. Lastly, the sixth part consists of conclusions and a discussion.

Slovenian system of the public and other green areas planning and management has been poorly researched and is yet to experience change. The importance of public space and public green areas has been, until recently, due to the smallness of Slovenian settlements and discontinuous tradition of planning and management in the nineties, neglected and has only lately been gaining on its value. The jurisdiction to plan and manage public green areas is divided into the field of spatial planning and the implementation of mandatory local public economic service in the field of environmental protection. Other aspects of planning and management that are in the system represented by different national and local institutions of public interests are nature conservation, residential construction, cultural heritage protection, water management, public health, transportation, environmental protection and others.

The thesis defines public green areas planning and management as an organized functioning on all management stages - planning, use, maintenance and renovation. Public green areas are in the thesis defined as green public spaces and areas in public use. The objective is to stress the importance of a strategic approach in public green areas management and to formulate measures that will support a comprehensive and inclusive management at the local level and at the same time provide a comparable quality of public green areas at the state level. The thesis is based on the assumption that Slovenian public green spaces planning and management system is inadequate and must therefore be complemented by measures ensuring a comprehensive and inclusive management. The thesis research is of a qualitative nature, using a variety of methods to link practical experience with the findings of past and new researches, this way disclosing how the system really functions.

The thesis places a system for public green areas management into a theoretical framework, thereby demonstrating: (1) how urban development coincides with the development of the public green spaces importance in the planning concepts, (2) how public green spaces management is linked to current efforts for a coherent social, environmental and economic development, and (3) how the interests of the public administration to develop new partnerships and those of civil society to participate are confronted in the process of green public spaces management. Based on theoretical principles, the research of a qualitative nature was conducted, in which the Slovenian system was evaluated by researching maintenance as one of the stages of management, community residential green areas as

one of the public green spaces types and allotment gardening as one of the uses of public green areas. Research findings support the assumptions, and in connection to the findings of previous researches and theoretical work enable us to form principles and measures to develop a more comprehensive and inclusive system of public green spaces planning and management.

Analysis of maintenance was carried out by reviewing previous researches and the legal framework and by conducting semi-structured interviews with people responsible for maintenance in the eleven Slovenian city municipalities. In the research, maintenance is considered a crucial stage of management, provides long-term benefits of public green areas management, and must therefore be fully integrated into spatial planning and renovation. City municipalities were chosen for the research due to their role in urban policies. Findings from the interviews with responsible representatives of the municipalities have shown that (1) maintenance, as a mandatory local public service, is by law organized in different ways; (2) standards of quality and the level of professionalism in maintenance are left to the municipalities; (3) contractors under the public service maintain only public green areas owned by municipalities; (4) in most municipalities the data on maintained public areas is not public; (5) the cooperation between those responsible for the maintenance and those responsible for spatial planning and renovation is organized on different levels of quality in different municipalities; (6) municipalities respond to the local initiatives in an organized way, while the integration of residents and private partners into a management process is still underdeveloped; (7) municipalities would like to gain the right to act on private land. The research also revealed that the state does not direct and monitor the implementation of public services and that the contractors of these services, as opposed to contractors of other services, are not professionally connected. The findings of the research in connection with the findings of foreign and previous researches indicate that municipalities would improve greatly in developing good practice by just interconnecting and by mutual exchange of experience. Also better connected contractors of services can effectively improve professional practice, which is now developing in an dispersed way throughout different municipalities.

Community green spaces in residential areas (residential landscapes) were included in the research due the importance they have for the quality of life and its role in urban green areas typology. Research on residential landscape management was carried out by reviewing previous researches, case studies and by interviewing municipalities' representatives in charge of public green areas maintenance. The research revealed significant differences between the management of community green areas in residential areas built before the year 1990 and the new ones. The situation in planning and management of residential areas has substantially changed after the year 1990; newer community green areas are of poorer quality than the older ones. Community green areas in newer residential areas are also smaller, more fragmented and less usable, and they have a lesser ecosystem value than the older ones. At the same time, due to ongoing privatization, age and the problems in the wider residential area, older residential landscape are poorly maintained and in need of comprehensive renovation. Research has shown that different city municipalities see their role in management and renovation of these areas very differently and that ownership of the land can be an obstacle for municipalities to take action. Identified differences highlight the importance of spatial planning and the role of the state for quality and multifunctional community green areas development. In connection to previous researches and local practices it was identified that the state should encourage implementing new maintenance practices, especially involving local residents under coordination of

municipalities, as this would improve the development of good management and particularly good renovation practices.

Allotment gardening is included in the research as it is a type of land use reflecting the ability of the residents to self-organize and participate in spatial planning. The thesis presents the findings of the previous researches and compares planned and informal allotment land use in Ljubljana in three sections of time, discovering a big gap between functioning of urban planners and public administration on one side and the functioning of the residents on the other. An example of allotment gardening area called 'Onkraj gradbišča' (Beyond the construction site) with the characteristics of informal practices in the area shows a great interest of residents to be directly involved in spatial planning and not only in vegetable production. Research of allotment gardening practice demonstrates that patronizing way of management continues despite its limited efficacy and ever so known benefits of a good community practices. The findings, in conjunction with the findings of knowledge of the other domestic and foreign researches, show that urban allotment gardening culture can be a starting point for the development of new practices of cooperation between public administration and interested residents when planning and managing public green and other areas.

The findings of the research in conjunction with theoretical assumptions and prior knowledge were used to form a comprehensive system of management that identifies the importance of the connection between planning and management, the role of strategic planning, public green areas protection and development and the importance of stakeholder participation in various stages of planning and management. When developing measures for a comprehensive and inclusive management it is best to avoid creating new regulations. As key solutions, we suggest various forms of cooperation between stakeholders, soft measures such as recommendations and good practices, strategic development planning in reference to spatial planning and various arrangements on coordinated action and cooperation. The research has confirmed the local nature of the activities and at the same time revealed that the absence of state level of governance in the management could be an aggravating factor. Nevertheless, the development of new solutions cannot be associated with state measures alone. According to the findings of the research, we also suggest that the changes in the system can also be triggered by cooperation between the municipalities and even between contractors of public services.

In conclusion, the dissertation summarizes key findings and suggests that in the future further attention should be given to the development of competences of individual participation groups, to maintenance practice, to standards of quality and to the development of good practices. The theses recommends: encouraging and testing new practices of participation, actively eliminating reservations of officials to cooperate with interested stakeholders and creating opportunities to participate with them when dealing with real planning and management problems. It warns against focusing on individual problems, which can lead to shifting attention from the real problems of management. Professional standards and measures should be designed in a reasonably limited extent, based on site analysis and in co-operation with the contractors and municipalities. In addition, the research suggest that a system for monitoring and education should be established. Dissertation concludes that it is necessary to unify terminology at the national level and to take different measures to enhance the community's capability for a comprehensive and inclusive public green space planning and management, which is a condition for an effective long-term provision of multifunctional public green areas.

VIRI

Agenda 21. 1992. United Nations. Sustainable Development. Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 -14 June.

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

Agenda 21 za Slovenijo. Prispevek nevladnih organizacij. 1995. Ljubljana, Umanotera. Slovenska fundacija za trajnostni razvoj: 41 str.

<http://www.umanotera.org/wp-content/uploads/1995/11/Agenda-21-za-Slovenijo.pdf> (Pridobljeno 10. 4. 2015)

A Guide to The Housing Partnership. 2006. The Housing Partnership. Delivering affordable homes: 6 str.

<http://collections.europarchive.org/tna/20100911035042/http://englishpartnerships.co.uk/communitiespublications.htm> (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Albrechts., L. 2004. Strategic (spatial) planning reexamined. Environmental and Planning B: Planning and Design 31: 743-458.

<http://www.arch.mcgill.ca/prof/luka/urbandesignhousing/klwb/holding/fordham/Albrechts2004.pdf> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Alexander, C. Ishikawa, S. Silverstein, M. et al. 1977. A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction. New York, Oxford University: 1171 str.

A Lot to Lose: London's disappearing allotments. 2006. London Assembly. Environment Committee: 44 str.

https://www.london.gov.uk/sites/default/files/gla_migrate_files_destination/archives/assembly-reports-environment-allotments.pdf (Pridobljeno 10. 11. 2015)

Anger, J., Fiebrig, I., Schnyder, M. 2013. Edible Cities. Hampshire, Permanent Publications: 156 str.

Antrop, M. 2004. Landscape change and the urbanization process in Europe. Landscape and Urban Planning 67/1-4: 9-26.

<http://www.udg.edu/portals/3/ajl/facesland/antrop2004.pdf> (Pridobljeno 10. 11. 2015)

Appleton, J., 1996. The Experience of Landscape. Revised Edition. London, John Wiley: 296 str.

Azadi, H., Ho, P., Hafni, E., Zarafshani, K. & Witlox, F. 2011. Multi-Stakeholder Involvement and Urban Green Space Performance. Journal of Environmental Planning and Management 54 (6): 785-811.

<https://biblio.ugent.be/publication/1888320/file/6760602.pdf> (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Bačlija, I. (ur.) 2013. Koncept prakse lokalnega vladovanja. Zagreb, Friedrich Ebert Stiftung; Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 156 str.

Bačlija, I. 2010. Urbani menedžment: koncept, dimenzije in orodja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 194 str.

Bagheri, A., Hjorth, P. 2007. Planning for sustainable development: a paradigm shift towards a process-based approach. Sustainable Development 15/2: 83-96.

DOI: 10.1002/sd.310

Balantič, I. 2007. Regionalni zeleni sistem Ljubljanske urbane regije. Ljubljana. Diplomaska naloga. Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 145 str.

http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/dn_balantic_irena.pdf (Pridobljeno 3. 3. 2016)

Baloh, T., Simoneti, M., Cerar, A. 2014. Sodelovanje javnosti v prostorskem načrtovanju: primerjava med Slovenijo in izbranimi evropskimi državami. Ljubljana, Inštitut za politike prostora: 52 str.

Barber, A. 2005. Green Future: A Study of the Management of Multifunctional Urban Green Spaces in England. Reading, Green Space Forum: 88 str.

Barbosa, O., Tratalos, J.A., Armsworth, P.R., Davies, R.G., Fuller, R.A., Johnson, P., Gaston, K.J. 2007. Who benefits from access to green space? A case study from Sheffield, UK. *Landscape and Urban Planning* 83/2–3: 187-195.

[doi:10.1016/j.landurbplan.2007.04.004](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.04.004)

Barthel, S., Folke, C., Colding, J. 2010. Social–ecological memory in urban gardens retaining the capacity for management of ecosystem services. *Global Environmental Change* 20/2: 255-265.

[doi:10.1016/j.gloenvcha.2010.01.001](https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2010.01.001)

Baycan-Levent, T., Nijkamp, P. 2004. Urban Green Space Policies: A Comparative Study on performance and Success Conditions in European Cities. Porto, Portugal, 44th European Congress of the European Regional Science Association: 18. str.

<http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/8932/20040022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

(Pridobljeno 19. 5. 2016.)

Baycan-Levent, T., Nijkamp, P. 2009. Planning and Management of Urban Green Spaces in Europe: Comparative Analysis. *Journal of Urban Planning and Development* 135: 1-12.

[doi:10.1061/\(ASCE\)0733-9488\(2009\)135:1\(1\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0733-9488(2009)135:1(1))

Bell, S., Hamilton, V., Montarzino, A., Rothnie, H., Travlou, P., Alves, S. 2008. Greenspace and quality of life: a critical literature review. OPENspace. The research centre for inclusive access to outdoor environments. Edinburgh College of Art and Heriot-Watt University, Scottish Natural Heritage and SNIFFER: 75 str.

<http://www.openspace.eca.ed.ac.uk/wp-content/uploads/2015/10/Greenspace-and-quality-of-life-a-critical-literature-review.pdf> (Pridobljeno 16. 4. 2016.)

Bendt, P. 2010. Social Learning and Diversity of Practice in Community Gardens in Berlin. Master Thesis. Stockholm Resilience Centre. Stockholm University: 76 str.

<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A360816&dswid=1498> (Pridobljeno 10. 11. 2015)

Benedict, A.M., McMahon, T.E. 2001. Green Infrastructure: Smart Conservation for the 21st Century. Washington, Sprawl Watch Clearinghouse Monograph Series: 36. str.

<http://www.sprawlwatch.org/greeninfrastructure.pdf> (Pridobljeno 10. 11. 2016)

Benton-Short, L. Short, J.R. 2007. Cities and Nature. New York and London, Routledge: 304 str.

Bogataj, T., 2004. Upravljanje vzdržnega prostorskega razvoja v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana, UL, Fakulteta za družbene vede: 164 str.

http://dk.fdv.uni-lj.si/delamag/mag_Bogataj-Tanja.PDF (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Bole, D., Breg Valjavec, M., Erhartič, B., Kladnik, D. Polajnar, K. Smrekar, A., 2009. Presoja primernosti načrtovanih vrtičkarskih območij v Ljubljani. Urbani izziv 20/ 1: 53-67, 175-189.

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-1CGU8KZK/> (Pridobljeno 15. 11. 2015)

Bollier, D. Helfrich, S. 2015. Patterns of Commoning. Heinrich Böll Foundation. Amherst, Massachussets, Jena Germany, Chiang, Thailand, The commons Strategies Group: 406 str.

Bollier, D. Helfrich, S. 2012. the Wealth of Commons: A World Beyond Market and State. Heinrich Böll Foundation. Amherst, Massachussets, Levelsers Press: 442 str.

Bologna Regulation on Public Collaboration for Urban Commons. 2014.

<http://www.comune.bo.it/media/files/bolognaregulation.pdf> (Pridobljeno 5. 10. 2015)

Bolund, P., Hunhammar, S. 1999. Ecosystem services in urban areas. Ecological Economics 29/2: 293–301.

http://www.fao.org/uploads/media/Ecosystem_services_in_urban_areas.pdf (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Booher, D.E, Innes, J.E. 2010. Governance for resilience: CALFED as a complex adaptive network for resource management. Ecology & Sociology 15(3): 35.

<http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss3/art35/> (Pridobljeno 10. 9. 2015.)

Brezovšek, M., Bačlija, I. 2010. Sodobna upravna misel. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede: 246 str.

Bristol Accord. 2005. Conclusions of Ministerial Informal on Sustainable Communities in Europe.

http://www.eib.org/attachments/jessica_bristol_accord_sustainable_communities.pdf (2. 1. 2016)

Brooks, P.M., 1988. Four Critical Junctures in the History of the Urban Planning Profession: An Exercise in Hindsight. Journal of the American Planning Association 54/2: 241-248.

[doi: 10.1080/01944368808976481](https://doi.org/10.1080/01944368808976481)

Building a Green Instructure for Europe. 2013. European Commission. Luxembourg, Publications Office of the European Union: 24 str.

doi:10.2779/54125

Building Community Capacity. Resources for Community Learning and Development Practice. 2007. A Guide. Edinburgh, The Scottish Government: 81 str.

http://www.scdc.org.uk/media/resources/what-we-do/building-comm-cap/building_community_capacity_resource_for_cld.pdf (Pridobljeno 3. 1. 2016)

Bukvič, K. 2009. Problematika vrtičkarske dejavnosti v Ljubljani. Diplomsko delo. Ljubljana, UL, Fakulteta za družbene vede: 96 str.

<http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/bukvic-karmen.pdf> (Pridobljeno 5. 10. 2015)

Bukvič, K. 2010. Pomen vrtičkarske dejavnosti v Ljubljani za posameznika, okolje in mesto. Urbani izziv 21/1: 21-31.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2010-21-01-002.pdf> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

Burgess, J., Harrison, M.C., Limb, M. 1988. People, Parks and the Urban Green : A Study of Popular Meanings and Values for Open Spaces in the City. *Urban Studies* 25: 455-473.

[doi: 10.1080/00420988820080631](https://doi.org/10.1080/00420988820080631)

Buizier, M., Elands, B., Mattijssen, T. et al., 2015. The governance of urban green spaces in selected EU-cities policies, practices, actors, topics. GREEN SURGE Project: 97 str.

[http://greensurge.eu/working-packages/wp6/files/Buizer et al 2015 D6.1 GREEN SURGE The governance of urban green spaces in selected EU cities.pdf](http://greensurge.eu/working-packages/wp6/files/Buizer%20et%20al%202015%20D6.1%20GREEN%20SURGE%20The%20governance%20of%20urban%20green%20spaces%20in%20selected%20EU%20cities.pdf) (Pridobljeno 10.5.2016)

CABE Space, 2004. Green space strategies: a good practice guide. London, Commission for Architecture and the Built Environment: 43 str.

CABE Space. 2004 a. Start with a park. London, Commission for Architecture and the Built Environment: 108 str.

CABE Space, 2005. Decent parks. Decent behaviour. London, Commission for Architecture and Built Environment: 28. str.

CABE Space, 2009. Open Space Strategies. Best practice Guidance. Commission for Architecture and the Built Environment and the Greater London Authority. London, Blackmore LTD: 71 str.

CABE Space, 2009a. Helping community groups to improve public spaces. London, Commission for Architecture and the Built Environment: 71 str.

CABE Space, 2010. Community Led Spaces. A guide for local authorities and community groups. London, Commission for Architecture and the Built Environment and Asset Transfer Unit: 39 str.

Carmona, M., de Magalhães, C., Blunm, R. (ed.) 2004. Is the grass greener? Learning from international innovations in urban green space management. London, Commission for Architecture and the Built Environment: 97 str.

Carmona, M., de Magalhães, C., Hammond, L. 2008. Public Space. The management dimension. London and New York, Routledge: 240 str.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., Stone, A. M., 1993. Public Space (Environment and Behavior). Cambridge, Cambridge University Press: 416 str.

Center for park Management. 2007. Best Management Practices used at Urban Parks in National and International Locations. A Background Report for the National Mall Plan. Washington D.C. National Park Service U.S. Department of the Interior: 53 str.

<https://www.nps.gov/nationalmallplan/Documents/National%20Mall%20Plan%20-%20Best%20Management%20Practices%20Used%20at%20Urban%20Parks%20in%20National%20and%20International%20Locations.pdf> (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Cerar, A. 2014. Od odziva do pobude: potencial kontributivne participacije. *Urbani izziv* 25: 24-36.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2014-25-01-002.pdf> (Pridobljeno 10. 1. 2016)

Chaskin, R.J., Brown, R., Venkatesh, S. Vidal, A. 2001. Building Community Capacity. . New York, Aldine de Gruyter: 268 str.

Chiesura, A., 2004. The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning* 68/1: 129–138.

doi:10.1016/j.landurbplan.2003.08.003

Chow, K. 2016. Park Politics: Political Influences on Frederick Law Olmsted & the Creation of Central Park. Honors Theses. Paper 819.

<http://digitalcommons.colby.edu/honorstheses/819/> (Pridobljeno 10. 6. 2016.)

Cities of tomorrow - Challenges, visions, ways forward. 2011. European union. Directorate for Regional Policy. Luxembourg. Publications Office of the European Union: 100 str.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/citiesoftomorrow/citiesoftomorrow_final.pdf (Pridobljeno 3. 3. 2016)

Clark, P. (ed.) 2006. The European City and Green Space: London, Stockholm, Helsinki and St. Petersburg, 1850–2000. Routledge: 347 str.

Colding, J., Barthel, S. 2013. The potential of 'Urban Green Commons' in the resilience building of cities. Ecological Economics 86: 156–166.

doi: [10.1016/j.ecolecon.2012.10.016](https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2012.10.016)

Cranz, G. 1982. The Politics of Park Design: History of Urban Parks in America. Cambridge, MIT Press: 384 str.

Cranz, G. 1997. Urban Parks of the Past and Future. Parks as Community Places: Boston.

<http://www.pps.org/reference/futureparks/> (Pridobljeno 1. 5. 2016.)

Čelik, M., Simoneti, M. 2004. Stanovanja in stanovalci. V: Nove perspektive stanovanjske gradnje. Zbornik simpozija in razstave. Ljubljana, Stanovanjski sklad Republike Slovenije: 164-171.

Čelik, M. 2015. Modernistične soseske v Ljubljani. Zloženska izšla ob 150 letnici rojstva Maksa Fabianija. Ljubljana, Muzej za arhitekturo in oblikovanje.

Černe, T. 2009. Informacijski sistem za podporo gospodarjenju z javnimi zelenimi površinami v urbanem okolju. Magistrska naloga. Ljubljana. UL, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 206 str.

http://eprints.fgg.uni-lj.si/732/1/GRM_0208_Cerne.pdf (Pridobljeno 4. 4. 2015)

Černič Mali, B. (ed.) 2005. Large Housing Estates in Ljubljana and Koper, Slovenia. opinions of residents on recent developemtns. RESTATE report 4g. UtrechtUrbanistični inštitut Republike Slovenije: 90 str.

<http://restate.geo.uu.nl/results/Report4/4gslovenia.pdf> (Pridobljeno 20. 2. 2016)

Čerpes, I. 2007. O urbanizmu: Kaj se dogaja s sodobnim mestom? Uvod. Knjižna zbirka Krt. Ljubljana, Založba Krtina: 9–25.

Daglio, M., Gerson,, D., Kitchen, H. 2014. Building organisational Capacity for public Sector innovation. Background Paper prepared for the OECD Conference »Innovating the Public Sector: from ideas to Impact«. Paris.

<http://www.oecd.org/innovating-the-public-sector/Background-report.pdf> (Pridobljeno 9. 1. 2016.)

Dempsey, N., Burton, M., 2012. Defining place-keeping: The long-term management of public spaces. Urban Forestry and Urban Greening 11/1: 11-20.

doi:[10.1016/j.ufug.2011.09.005](https://doi.org/10.1016/j.ufug.2011.09.005)

Dempsey, N., Burton, M., Mathers, A. 2012. Place-keeping – responsive, long-term open space management. Town & Country Planning 431-436.

http://archive.northsearegion.eu/files/repository/20121217184939_10.Townandcountryplanningarticle.october.%5B1%5D.pdf (Pridobljeno 10. 9. 2015.)

Dempsey, N., Smith, H., Burton, M. 2014. Place – Keeping. Open space Management in Practice. London, Routledge: 232 str.

Derlink, J. 2013. Skupnostni urbani vrtovi kot del urbanega prostora. Seminarsko delo. Ljubljana, UL, Filozofska fakulteta, Oddelek za antropologijo: 20 str.
http://www.etnoinfolab.org/Magic93Scripts/mgrqispi93.dll?appname=EtnoInfoLab&prgname=prikazi_dokument&IDDokumenta=13240 (Pridobljeno 13. 3. 2016.)

Developing Open Space Standards. 2013. Guidance and framework. Developing Open Space Standards Supplementary report. A combined report for SNH/greenspace. scotland projects ref: 32040 and 47243. Greenspace Scotland and Scottish Natural Heritage: 25 str.
<http://www.snh.gov.uk/docs/A1018183.pdf> (Pridobljeno 10. 5. 2016.)

Deželan, T, Maksuti, A., Uršič, M. 2014. Capacity of local development Planning in Slovenia: Strengths and Weaknesses of local Development Strategies. Lex Localis – Journal of local Self-government 12/3: 547-573.
DOI: 10.4335/12.3.547-573(2014)

Doležal, M., Strojín, Z., Turk, M., 2004. Reševanje problematike vrtičkov na območju MOL. 2. poročilo delovne skupine MOL. Ljubljana, Mestna občina Ljubljana: 13 str.

Dolgoročni plan občin in mesta Ljubljane za obdobje 1986-2000. Uradni list SRS 11/1986

Drayson, K., Newey, G. (ed.) 2014. Green Society. Policies to improve the UK's urban green spaces. London, Policy Exchange: 85 str.

Drozg, V., 1999. Nekatere značilnosti fizične strukture slovenskih mest. Ljubljana, UL, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Dela: 14: 195-207.
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-S7KJTCQO?&language=eng> (Pridobljeno 10. 3.2016)

Drozg, V., 2007. Tri paradigme novodobnega razvoja slovenskih mest. Ljubljana, UL Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Dela 27: 137-147.
[doi: 10.4312/dela.27.7.135-147](http://doi.org/10.4312/dela.27.7.135-147)

DTLR. 2002. Green Spaces, Better Places. Final report of The Urban Green Spaces Taskforce. London, Department for Transport, Local Government and the Regions (DTLR): 94 str.
http://www.ocs.polito.it/biblioteca/verde/taskforce/gspaces_.pdf (Pridobljeno 10. 5. 2015)

Duhl, L.J., Sanchez, A.K. 1999. Healthy cities and the city planning process. A background document on links between health and urban planning. European Health21. Target 13, 14. . Copenhagen, WHO Regional office for Europe: 39 str.

Dunnett, N., Swanwick, C., Woolley, H. 2002. Improving Urban Parks, Play Areas and Green Spaces. Department of Landscape, University of Sheffield. London, Department for Transport, Local Government and the Regions (DTLR): 214 str.

Economic Value of Green Infrastructure. no date. Natural Economy Northwest.
[http://www.forestry.gov.uk/pdf/nweeconomicvalueofgi.pdf/\\$FILE/nweeconomicvalueofgi.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/nweeconomicvalueofgi.pdf/$FILE/nweeconomicvalueofgi.pdf)
(Pridobljeno 15. 3. 2016)

Europe 2020. 2010. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission. Brussels: 36 str.

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_sl.htm

Ensuring quality of life in Europe's cities and towns. 2009. Tackling the environmental challenges driven by European and global change. European Environment Agency, Report 5/2009. Copenhagen, European Environment Agency: 108 str.

<http://www.upv.es/contenidos/CAMUNISO/info/U0564933.pdf> (Pridobljeno 5. 11. 2015)

European cities – spatial dimension. Eurostat, statistic explained.

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/European_cities_-_spatial_dimension

(Pridobljeno 1. 5. 2016.)

EVROPA 2020. 2010. Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast. Sporočilo komisije COM(2010) 2020 konč. Bruselj, Evropska komisija: 34 str.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SL:PDF> (Pridobljeno 5. 6. 2016)

Evropske prostorsko razvojne perspektive. 1999. V smeri uravnoveženega in trajnostnega razvoja ozemlja Evropske unije. Dogovorjeno na neformalnem svetu ministrov Evropske unije, odgovornih za prostorsko planiranje. Potsdam. Slovenska izdaja (2000).

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/mednarodni_dokumenti/a_epp1.pdf (Pridobljeno 2. 3. 2016.)

Ferris, J., Norman, C., Sempik, J. 2001. People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development. *Social Policy & Administration* 35/5: 559–568. doi: 10.1111/1467-9515.t01-1-00253

Filipič, P. (ur.) 2013. Urejanje vrtičkov v Novi Gorici. Urbanistična delavnica. Občina Nova Gorica.

<http://www.nova-gorica.si/mma/katalog%20urejanje%20vrti%C4%8Dkov/2013032209275838/>

(Pridobljeno 20. 10. 2015)

Firth, C., Maye, D., Pearson, D. 2011. Developing “community” in community gardens. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability* 16/6: 555-568.

doi: 10.1080/13549839.2011.586025

Flecker, J., Herman, C., Brandt, T., Böhlke, N., Thörnqvist, C. 2008. Liberalisation and privatisation of public services – company reactions. Synthesis report on case study findings. Deliverable 15 for the project Privatisation of Public Services and the Impact on Quality, Employment and Productivity (PIQUE). Vienna, Forschungs- und Beratungsstelle Arbeitswelt: 117 str.

http://www.pique.at/reports/pubs/PIQUE_028478_Del15.pdf (Pridobljeno 12. 2. 2016)

Francis, M. 2003. Urban Open Space. Designing for user needs. Landscape Architecture Foundation. Washington, Covelo, London, Island Press: 85 str.

Freeman, J. 1997. Collaborative Governance in the Administrative State. Harvard Law School. *Law Review*. *UCLA Law Review*. 45/1: 1-98.

Frick, D. (ed.) 1986. The Quality of Urban Life: Social, Psychological and Physical Conditions. De Berlin, Gruyter: 262 str.

Gantar, P. 1984. Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje. Ljubljana, Krt: 124 str.

Gazvoda, D. 1998. Krajina v mestu. Arhitektov bilten, Mednarodna revija za teorijo arhitekture 139-140: 6-9.

Gazvoda, D. 2000. Pojem naravnega v oblikovani mestni krajini. v: Matjašec, D., Marinček, P., Simoneti, M. (ed.) Narava v mestu - med načrtovanim in spontanim. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 45-55 str.

Gazvoda, D. 2001. Vloga in pomen zelenega prostora v novejših slovenskih stanovanjskih soseskah. Urbani izziv 12/2: 35-42.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2001-12-02-004.pdf> (Pridobljeno 1. 2. 2016)

Gälzer, R. 1987. Vergleich der Grünsysteme Europäischer großstädte mit jenem von Wien. Wiessenschaftliche Studie, Band 17. Wien, Magistrat der Stadt Wien: 92 str.

Giddings, B., Hopwood, B., O'Brien, G. 2002. Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development. Sustainable Development 10/4: 187-196.
doi: 10.1002/sd.199

Global Health Observatory (GHO) data. 2016. Urban health. World Health Organisation. http://www.who.int/gho/urban_health/en/ (Pridobljeno 1. 5. 2015.)

Golobič, M. 2014. Pomen zelenih površin v mestih za kakovost bivanja. Zaključno poročilo raziskovalnega projekta. Temeljni projekt. Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 18 str.

Goossens, J., Guinée, A., Oosterhoff, W. 1995. Public Space: Design, layout, and management of public open space in Rotterdam. Rotterdam, 010 Publishers: 184 str.

Goriup, Z. et al. 1984. Planiranje in urejanje območij malih vrtov (vrtičkov) v Ljubljani. Ljubljana, Urbanistični inštitut SR Slovenije: 133 str.

Grahn, P., Stigsdotter, A., U., K. 2010. The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. Landscape and Urban Planning 94/3-4: 264-275.
[doi:10.1016/j.landurbplan.2009.10.012](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012)

Greenhalgh, L., Worpole, K. 1995. Park Life: Urban parks and social renewal. London, Comedia and Demos: 99 str.

GreenKeys. 2008. Smaniotto Costa, C., Allan, G., Kasperidus, H., Šuklje Erjavec, I., Mathey, J. (ed.) Your City - A Guide for Urban Green Quality. Dresden, IOER Leibniz Institute of Ecological and Regional Development: 105 str.

Green infrastructure and territorial cohesion. 2011. The concept of green infrastructure and its integration into policies using monitoring systems. EEA Technical report. Copenhagen, European Environmental Agency: 138 str.
<http://www.eea.europa.eu/publications/green-infrastructure-and-territorial-cohesion> (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Green infrastructure (GI) — Enhancing Europe's Natural Capital. 2013. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. COM 249 (2013) final. 11.str.

http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d41348f2-01d5-4abe-b817-4c73e6f1b2df.0014.03/DOC_1&format=PDF (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Green Spaces, Better Places. 2002. Final Report of The Urban Green Spaces Taskforce. London, Department for Transport, Local Government and Regions (DTLR): 94 str.

http://www.ocs.polito.it/biblioteca/verde/taskforce/gspaces_.pdf (Pridobljeno 10. 5. 2015)

Green SURGE. 2016. Innovative governance of urban green spaces. Learning from 18 innovative examples across Europe. EU FP7 project: GREEN SURGE (ENV.2013.6.2-5-603567; 2013-2017): 177 str.

[http://greensurge.eu/working-packages/wp6/files/Innovative Governance of Urban Green Spaces - Deliverable 6.2.pdf](http://greensurge.eu/working-packages/wp6/files/Innovative_Governance_of_Urban_Green_Spaces_-_Deliverable_6.2.pdf) (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Gregorič, L., Hafner Petrovski, S., Maslo, G., Dežman Markič, T., Strojín, Z., in Doležal, M. (2004): Reševanje problematike vrtičkov na območju MOL. Poročilo št. 1. Ljubljana, Mestna občina Ljubljana: 12 str.

Hall, P., 1988. Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century. Oxford, Basil Blackwell: 576 str.

Hall, P., Ward, C. 2014. Sociable cities: The 21st-Century Reinvention of the Garden City. Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto, John Wiley and Sons: 280 str.

Hamza, C., Frangenheim, A., Charles, D., Miller, S. 2014. The Role of Cities in Cohesion Policy 2014-2020. European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department B, Structural and Cohesion Policies. Brussels, Regional Development. Publications office: 118 str.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/529075/IPOL_STU\(2014\)529075_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/529075/IPOL_STU(2014)529075_EN.pdf) (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Haq, S. M. A. 2011. Urban Green Spaces and an Integrative Approach to Sustainable Environment. Journal of Environmental Protection 2/5: 601-608.

[doi: 10.4236/jep.2011.25069](https://doi.org/10.4236/jep.2011.25069)

Harvey, D. 1989. From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. Geografiska Annaler. Series B, Human Geography 71/1: 3-17.

[http://socasis.ubbcluj.ro/urbana/upload/syllabus2010/04b.Harvey\(1973\).pdf](http://socasis.ubbcluj.ro/urbana/upload/syllabus2010/04b.Harvey(1973).pdf) (Pridobljeno 7.3.2016)

Hayden, D., 1997. The Power of Place. Urban Landscapes as Public History. Cambridge Massachusetts, MIT Press: 320 str.

Hawkins, K., 2016. Co-governance: building stronger spirit of collaboration. The Academy of Urbanism.

<http://www.academyofurbanism.org.uk/journal-co-governance-building-a-stronger-spirit-of-collaboration/> (Pridobljeno, 5. 5. 2016)

Healey, P. 1997. Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies. London, Macmillan: 338 str.

Healey, P. 2003. Collaborative Planning in Perspective. Planning Theory 2/2:101-123.
doi: 10.1177/14730952030022002

Healey, P. 2004. The treatment of Space and Place in the New Strategic Spatial Planning in Europe. International Journal of Urban and Regional Research 28/1: 45-67.

doi: 10.1111/j.0309-1317.2004.00502.x

Healey, P. 2007. *Urban Complexity and Spatial Strategies. Towards a relational planning for our times.* New York, Routledge: 319 str.

Hestmark, G. 2000. Temptations of the tree. *Millenium Essay. Nature* 408: 911.

doi: 10.1038/35050204

Hinds, D. B. 1979. The evolution of urban public park design in Europe and America: Vancouver adaption to 1913. Doctoral thesis. University of British Columbia: 230 str. <https://open.library.ubc.ca/cIRcle/collections/ubctheses/831/items/1.0094726> (Pridobljeno 5. 3. 2016.)

Hočevar, M., Kos, D., Makarovič, J., Trček, F., Štebe, J., Uršič, M. 2004. Vrednote prostora in okolja. CRP Konkurenčnost Slovenije 2001 – 2006. Ljubljana, UL, Fakulteta za družbene vede, Center za prostorsko sociologijo: 46 str.

http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/crp/vpo_koncno_porocilo.pdf (Pridobljeno 3. 4. 2016)

Jamnik, B., Smrekar, A., Vrščaj, B. 2009. Vrtičkarstvo v Ljubljani. *Geografija Slovenije* 21. Geografski inštitut Antona Melika. ZRC SAZU. Ljubljana, Založba ZRC: 224 str.

Jankovič Grobelšek, L. 2012. Za javnost odprt zasebni prostor kot dopolnitev omrežja mestnega javnega prostora. *Urbani izziv* 23/1: 25-35.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2012-23-01-003.pdf> (Pridobljeno 2. 3. 2016)

Javno dobro in javne dobrine, meje komercializacije. 2002. Gardivo s posveta v Državnem svetu 19.11.2002. Ljubljana, Državni svet in Društvo občanski forum v sodelovanju z Društvom ekonomistov Slovenije (brez številčenja strani).

Jellicoe, G., Jellicoe, S. 1975. *The Landscape of Man. Shaping the Environment from Prehistory to the Present Day.* Thames and Hudson.

How to Turn a Place Around. 2000. *A handbook for Creating Successful Public Spaces.* New York, Project for Public Spaces Inc.: 125 str.

Hudoklin, J. 2016. Odločajo naj vsi uporabniki prostora. *Društvo Novo mesto. Izziv* 15/1: 2-3.

Innes, J. E. 1996. Planning Through Consensus Building: A New View of the Comprehensive Planning Ideal. *Jurnal of the American Planning Association* 62/4: 460-472.

doi: 10.1080/01944369608975712

Innes, E. J., Booher, E.D. 2000. *Public Participation in Planning: New Strategies for the 21st Century.* IURD Working Paper Series. Berkley, IURD: 39 str.

<http://escholarship.org/uc/item/3r34r38h> (Pridobljeno 10.4.2016)

Healey, P. 1997. *Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies.* London, Macmillan: 338 str.

Healey, P. 2003. Collaborative Planning in Perspective. *Planning Theory* 2/2:101-123.

doi:10.1177/14730952030022002

Healey, P. 2004. The treatment of Space and Place in the New Strategic Spatial Planning in Europe. *International Journal of Urban and Regional Research* 28/1: 45-67.

doi: 10.1111/j.0309-1317.2004.00502.x

Healey, P. 2007. *Urban Complexity and Spatial Strategies. Towards a relational planning for our times.* New York, Routledge: 319 str.

Herzog, T. R., 1987. A Cognitive Analysis of Preference for Natural Environments: Mountains, Canyons, and Deserts. *Landscape Journal* 6/2: 140–152.

doi: 10.3368/lj.6.2.140

Hestmark, G. 2000. *Temptations E. 2010. Planning with complexity. An introduction to collaborative rationality for public policy.* London, Routledge: 256 str.

Inštitut za politke prostora. 2013. V ospredju varne poti v šolo, urbano vrtnarjenje in degradirana območja. Skupno poročilo o izvedenih urbanih sprehodih.

<http://ipop.si/2013/05/13/v-ospredju-varne-poti-v-solo-urbano-vrtnarjenje-in-degradirana-obmocja/>

(Pridobljeno, 20. 10. 2015)

James, P., Tzoulas, K., Adams, M. D., Barber, A., Box, J. et al. 2009. Towards an integrated understanding of green space in the European built environment. *Urban Forestry & Urban Greening* 8/2: 65–75.

doi: [10.1016/j.ufug.2009.02.001](https://doi.org/10.1016/j.ufug.2009.02.001)

Jamison, S. M. 1985. The Joys of Gardening: Collectivist and Bureaucratic Cultures in Conflict. *The Sociological Quarterly* 26/4: 473–490.

<http://www.jstor.org/stable/4106099> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

Jernejec, M., Ferluga, V. 1976. Stanovanjsko okolje in njegovi sestavni deli, standardi in norme. Združenje institucij UGLI in Ljubljanski urbanistični zavod. Ljubljana: 176 str.

Jim, C. Y. 2004, Green-space preservation and allocation for sustainable greening of compact cities. *Cities* 21/4: 311–320.

doi: 10.1016/j.cities.2004.04.004

Jones, R. 2002. Partnerships in action: strategies for the development of voluntary community groups in urban parks. *Leisure Studies* 21/3-4: 305-325.

doi: [10.1080/0261436022000030623](https://doi.org/10.1080/0261436022000030623)

Jurman, U. 2014. Onkraj gradbišča. Projekt skupnostnega urbanega vrta na degradiranem zemljišču v Ljubljani. *Odprta cona. Revija slovenske mreže prostovoljskih organizacij* 14: 3-7.

Kaplan, R. The role of nature in the urban context. 1983. In: Altman, I., Wohlwill, J. F. (ed.) *Behavior and the Natural Environment*, Volume 6 of the series *Human Behavior and Environment*: 127-161.

doi: 10.1007/978-1-4613-3539-9_5

Kaplan, R., Kaplan, S. 1989. *The Experience of Nature. A psychological perspective.* . Cambridge, Cambridge University Press: 370 str.

Kaplan, R., Kaplan, S., Ryan, R. L. 1998. *With People in Mind: Design and management of everyday nature.* Washington, DC., Island Press: 239 str.

Keyden, J. S. 2000. *Privately owned public space. The New York City Experience.* New York, John Wiley and Sons: 360 str.

- Klenier, J. P. 2013. Eastern Eden: Allotment Gardens in the GDR. The GDR Objectified. <https://gdobjectified.wordpress.com/2013/08/27/kleingaerten/> (Pridobljeno 8.10.2015)
- Kolšek, A. 2007. Die Stadtparks in Slowenien 1864-1918. in Hajós, G. (ed.) Stadtparks in der österreichischen Monarchie von 1765 bis 1867. Im esamteuropäischen Kontext. Wien, Böhlau Verlag: 195-215 str.
- Konijnendijk, C. C., Annerstedt, M., Busse Nielsen, A., Maruthaveeran, S. 2013. Benefits of Urban Parks. A systematic review. A Report for IFPRA. Copenhagen and Alnarp, International Federation of Parks and Recreation Administration: 68 str.
- Kos, D. 1994. Neformalne prostorske niše. Teorija in praksa 31/1-2: 48-54. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-EUFHISV1/> (Pridobljeno 2. 2. 2016)
- Kos, D. 2003. Postmoderno prostorsko planiranje? Teorija in praksa 40/4: 647-657. <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20034kos.pdf> (Pridobljeno 7. 2. 2016)
- Kos, D. 2005. Participativna prenova mesta. Urbani izziv 16/2:16-23. <http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2005-16-02-002.pdf> (Pridobljeno 7. 2. 2016)
- Kos, D. 2006. Urbanistični diskurz med strokovostjo in strokovnjaštvom. Urbani izziv 17, 2006: 85-92. <http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2006-17-01-02-011.pdf> (Pridobljeno 10. 2. 2016)
- Kos, D. 2008. Narava v mestu ali mesto v naravi? Urbani izziv 19/2: 5-9. <http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2008-19-02-001.pdf> (Pridobljeno 10. 2. 2016)
- Kos, D. 2008a. Polivalentnost mestnih prostorov. Vizije3. Ljubljana-odprt javni prostor. AB Arhitektov bilten 177-178: 60-61.
- Krasny, E. 2012. Hands on Urbanism 1850-2012. The Right to Green. V: Hands on Urbanism 1850 - 2012. The Right to Green. Krasny, E. (ed.) Wien, Architekturzentrum Wien: 8-36 str.
- Križnik, B., 2011. Brez zaupanja, nelegitimni in izključeni. Neoliberalna urbana politika in lokalne pobude. V: Pariticipacija. Pariticipation. AB Arhtiektov bilten 188-189: 46-47.
- Križnik, B. 2015. Social cohesion and community gardens: comparing Slovenia and South Korea. In: Model Transfer of Social Ecology into Asian Territory. Mannisi A. (ed.) Seoul, ZzacBook: 39-47.str. https://www.academia.edu/13877502/Social_cohesion_and_community_gardens_comparing_Slovenia_and_South_Korea (Pridobljeno 5. 8. 2015.)
- Križnik, B., Peterlin, M., Žaucer, T. (ed.) 2015. Skupnostne prakse v urejanju prostora: Lokalne pobude in urbani razvoj. Inštitut za politike prostora. <http://prostorisodelovanja.si/wp-content/uploads/2014/06/20150824-zbornik-Prostori-sodelovanja.pdf> (Pridobljeno 1. 4. 2016.)
- Krüskenper, E. 2012. Integration over the garden fence: German allotment gardens go international. <https://www.alumniportal-deutschland.org/en/germany/country-people/article/small-garden-plots.html> (Pridobljeno 1. 4. 2016.)

Kučan, A., Ogrin, D., Marušič, J., Simoneti, M., Kopač, M. 1994. Zeleni sistem Ljubljane. Urbani izziv 26-27: 65-71.

Lavtar, R. 2007. Sodelovanje prebivalcev v slovenskih občinah. Participacija prebivalcev pri odločanju o javnih zadevah na lokalnih ravni v Sloveniji. Maribor, Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila: 139 str.

Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih. 2007. Sprejeta na neformalnem srečanju ministrov, pristojnih za urbani razvoj in teritorialno kohezijo. Slovenski prevod.
http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/mednarodni_dokumenti/leipziska_listina.pdf (Pridobljeno 5. 6. 2016.)

Lindholst, A. 2009. Contracting-out in urban green-space management: Instruments, approaches and arrangements. Urban Forestry and Urban Greening 8/4: 257-268.
doi: 10.1016/j.ufug.2009.07.002

Linn, K. 1999. Reclaiming the Sacred Commons. New Village. Building Sustainable Cultures. Community Revitalisation. New Village Press : 42-49.
<http://staging.community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/article-linn.pdf> (Pridobljeno 4. 5. 2016.)

Littke, H., 2016. Planning Practices of Greening: Challenges for Public Urban Green Space. Doctoral thesis. Stockholm, KTH Royal Institute of Technology. School of Architecture and the Built Environment, Department of Urban Planning and Environment, Division of Urban and Regional Studies: 94. str.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:928827/FULLTEXT01.pdf> (Pridobljeno 10.4.2016)

Ljubljanska deklaracija. 2003. CEMAT. Ljubljana, Evropska konferenca ministrov odgovornih za regionalno planiranje.
http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/cemat/ConfMinist1-15/13eDeclarationLjubljana_en.asp (Pridobljeno 5. 5. 2016.)

Lokalne pisarne celovite urbane preнове. 2015. Ljubljana, Mreža za prostor: 22 str.

Lovšin, P. 2014. Between the Urban and the Rural: Back to the City. Final thesis paper to obtain the academic degree Doctor of Philosophy. Faculty of Art and Design. Weimar, Bauhaus University: 237 str.
<https://e-pub.uni-weimar.de/opus4/frontdoor/index/index/docId/2402> (Pridobljeno 20.10.2015)

Low, S. (ed.), Smith., N. (ed.) 2006. The Politics of Public Space. New York, London, Routledge, Taylor & Francis Group: 200 str.

Lynch, K. 1960. The image of the city. Cambridge Massachusetts and London, England, Routledge, Taylor & Francis Group: 208 str.

Maas, J., Verheij, A. R., Groenewegen, P. P., de Vries, S., Spreeuwenberg P. 2006. Green space, urbanity, and health: how strong is the relation? Journal of Epidemiology and Community Health 60 587-592.
doi: 10.1136/jech.2005.043125

Maller, C., Townsend, M., Pryor, A., Brown, P., St Leger, L. 2006. Healthy nature healthy people: 'contact with nature' as an upstream health promotion intervention for populations. Health Promotion International 21/1: 45-54.

[doi:10.1093/heapro/dai032](https://doi.org/10.1093/heapro/dai032)

Madanipur, A. 2012. Reclaiming public space from rigid orders and narrow interests. Conference proceedings (inc. abstracts). Brussels, Human cities: 137-142. <http://www.uirs.si/pub/humancities2010.pdf> (Pridobljeno 20. 3. 2016)

Mandič, S. 1999. Stanovanjska politika po vključitvi Slovenije v EU. IB revija 34^{3/4}: 73-81.

Manifesto for new urbanity – European Urban Charter II. 2008. Strasbourg, Council of Europe, Congress of Local and Regional Authorities: 56 str.

http://www.coe.int/t/congress/files/topics/urban-charter/Urban-Charter_en.pdf (Pridobljeno 5. 6. 2016)

Martinšek, D. 2006. Načrtovanje prostorskega razvoja Velenja od nastanka modernega mesta do danes. Diplomsko delo. Ljubljana, UL, Fakulteta za družbene vede: 62 str.

<http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Martinsek-Drago.PDF> (Pridobljeno 15. 3. 2016)

Mastop, J.M. (Hans). 1998. National planning: New institutions for integration. Prispevek na dvanajstem kongresu AESOP, Aveiro, Portugalska, 22-25 julij.

Mathers, A., Dempsey, N., Frøik Molin, J. 2015. Place-keeping in action: Evaluating the capacity of green space partnerships in England. *Landscape and Urban Planning* 139: 126-136.

doi: [10.1016/j.landurbplan.2015.03.004](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.03.004)

Mayer, S., 1994. Building Community Capacity: The Potential of Community Foundations. Minneapolis, Rainbow Research: 222 str.

Mestno stanovanjsko okolje - Urban Housing Environment. 1977. Mednarodni seminar o raziskovalnih in načrtovalskih strategijah. Zbornik. Ljubljana, Urbanistični inštitut SR Slovenije (oštevilčeno).

Million Trees NYC. 2007. About MillionTrees NYC.

<http://www.milliontreesnyc.org/html/about/about.shtml> (Pridobljeno 1. 4. 2016.)

Molin, J.F. 2014. Parks, People and Places: Place-based governance in urban green space maintenance. PhD thesis. Copenhagen, University of Copenhagen, Department of Geosciences and Natural Resource Management: 85 str.

http://ign.ku.dk/formidling/publikationer/ign-phd-thesis/PhD_Julie_Froik_Molin_webvers.pdf

(Pridobljeno 20. 10. 2015)

More trees for a greener London. 2014. RE:LEAF Trees for a greener London. Mayor of London. https://www.london.gov.uk/sites/default/files/releaf_prospectus.pdf (Pridobljeno 1. 4. 2016.)

Moss, R. 2013. Community gardens in Berlin and Dublin. Urban development. Goethe Institute Ireland.

<https://www.goethe.de/ins/ie/en/kul/mag/20727921.html> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

MP4 Final Report. Making Places Profitable, Private and Public Spaces. 2012. Parratt-Halbert, S. (ed.), Wild, T. (ed.). Sheffield, South Yorkshire Forest Partnership: 20 str.

<http://www.mp4-interreg.eu/wp-content/uploads/2012/10/MP4-Final-Report.pdf> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

Müller, C. 2012. Practising Commons in Community Gardens: Urban Gardening as a Corrective for Homo Economicus. V: *The Wealth of the Commons. A World Beyond Market and State*. Bollier, D., Helfrich, S. (ed.) The Commons Strategic Group. Amherst, Heinrich Böll Foundation: 219-224 str.

Narava v mestu - med načrtovanim in spontanim. 2000. Matjašec, D., Marinček, P., Simoneti, M. (ed.) Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: 120 str.

National Audit Office. 2006. Enhancing urban green space. Report by the controller and auditor general. London, Deputy Prime Minister Office: 86 str.

<https://www.nao.org.uk/report/enhancing-urban-green-space/> (Pridobljeno 5. 4. 2016.)

Nielsen, T. 2013. Democratic Urban Spaces in the Nordic Countries? AU IDEAS Pilot Centre: The Democratic Public Sphere – Challenges and Developmental Perspectives No. 4. Aarhus Universität: 13 str.

http://offentlighed.au.dk/fileadmin/Offentlighed.au.dk/Arb.papir_4.pdf (Pridobljeno 10. 1. 2016)

Niemelä J., 1999. Ecology and Urban planning. Biodiversity and Conservation 8:112-131.

<http://www.carmelacanzonieri.com/library/6123/Niemala-EcologyUrbanPlanning.pdf> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana – izvedbeni del. Uradni list RS, 95/2015.

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=20153752> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

Odlok o urejanju vrtičkarstva na območju ljubljanskih občin. Uradni list SRS 15/85.

ODPM, 2002. Living places: Cleaner, Safer, Greener. London, Office of the Deputy Prime Minister: 64 str.

http://www.ocs.polito.it/biblioteca/verde/lp_doc.pdf (Pridobljeno 10. 2. 2016)

ODPM, 2004. Competitive European Cities: Where Do the Core Cities Stand? London, Office of the Deputy Prime Minister: 118 str.

<http://www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/publicpolicypractice/images/Competitive,Euro,Cities.pdf> (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Ogrin, D. 1999. Načrtovanje mestne krajine. II. del: Stanovanjska krajina. Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 38 str.

Ogrin, D., Marušič, I., Kučan, A., Simoneti, M., Kopač, M., Doležal, M. 1994. Zeleni sistem Ljubljane. Zasnova zelenega sistema kot del prostorskega načrta mesta. Ljubljana, UL, Biotehni ska fakulteta, Inštitut za krajinsko arhitekturo: 84 str

Ogrin, D. (ed.), 1970. Zelenje v urbanem okolju- Zbornik mednaordnega simpozija. Univerza v Ljubljani. Biotehniška fakulteta. Inštitut za vrtnarstvo in oblikovanje krajine. Ljubljana: 201 str.

Onkraj gradbi  a. O pobudi. Skupnostni urbani vrt na degradiranem zemlji  u v Ljubljani.

<https://onkrajgradbisca.wordpress.com/about/> (Pridobljeno 5. 10. 2015)

Orr, S., Paskins, J. Chaytor, S., 2014. Valuing Urban Green Space: Challenges and Opportunities. London, University College London: 3 str.

https://www.ucl.ac.uk/tobedeleted-sites/public-policy-old/public-policy-briefings/urban_green_spaces_briefing_FINAL.pdf (Pridobljeno 20. 2. 2016)

Othengrafen, F., Reimer, M. 2013. The Embeddedness of Planning in Cultural Contexts: Theoretical Foundations for the Analysis of Dynamic Planning Cultures. Environment and Planning 45/6: 1269-1284.

doi: 10.1068/a45131

Pact of Amsterdam. Urban Agenda for the EU. 2016. Agreed at the Informal Meeting of EU Ministers Responsible for Urban Matters (30th May 2016). Amsterdam, Council of the European Union: 36 str. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/themes/urban-development/agenda/pact-of-amsterdam.pdf (Pridobljeno 20. 2. 2016)

Pametna participacija za pametna mesta. 2015. Izkušnje mest pri pripravi TUS - Trajnostne urbane strategije. Poročilo. Urbani forum. Kranj. <http://www.goforesight.eu/smart/tus/docs/porocilo.pdf> (Pridobljeno 4. 3. 2016.)

Panjan, J. Rakar, A., Vahtar, M., Polanc, I., et al. 2001. Komunalni sistemi in prostorski razvoj Slovenije. Podlage za publikacijo PROSTOR SI 2020. Ljubljana, UL, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 120 str.

Parks and People Foundation. 2000. Neighborhood Open Space Management: A Report on Greening Strategies in Baltimore and Six Other Cities. Baltimore, Green Communities: 84 str. http://www.parksandpeople.org/files/resources/2577_Greening%20Strategies.pdf (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Planina: Pametna participacija za pametna mesta. Projekt celostne prenove stanovanjske soseske Planina v Kranju. Mestna občina Kranj http://www.goforesight.eu/smart/tus/ppt/Prezentacija_MO_Kranj.pdf (Pridobljeno 4. 3. 2016.)

Plej, A. 2015. Skupnostni urbani vrtovi: nova družbeno-prostorska paradigma. Diplomsko delo. Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 111 str. http://www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/krajinska-arhitektura/dn_plej_ana.pdf (Pridobljeno)

Plut, D. 1999. Varstvo geografskega okolja v dobi globalizacije – Slovenija in Agenda 21. Ljubljana, UL, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Dela 14: 53-62. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-S55MEZOW/> (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Ploštajner, Z., Černič Mali, B., Sendi, R. 2004. Large Housing Estates in Slovenia. Policies and practices. RESTATE report 3g. Utrecht, Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 68 str. <http://restate.geo.uu.nl/results/Report3/3gslovenia.pdf> (Pridobljeno 20. 2. 2016)

Potrebuješ, U. 2013. Analiza in usmeritev za prostorsko organizacijo vrtičkov na območju Mestne občine Ljubljana. Visokošolska diplomska naloga. Ljubljana, UL, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 40 str. http://drugg.fgg.uni-lj.si/4511/1/BTU023_Potrebujes.pdf (Pridobljeno 5. 10. 2015)

Pravilnik o vsebini, obliki in načinu priprave občinskega prostorskega načrta ter pogojih za določitev območij sanacij razpršene gradnje in območij za razvoj in širitev naselij, Uradni list RS, št. 99/2007. <https://www.uradni-list.si/1/content?id=82906> (Pridobljeno 5. 5. 2016)

Pravilnik o vsebini in načinu vodenja zbirke podatkov o dejanski rabi prostora. Uradni list 9/04. <https://www.uradni-list.si/1/content?id=47030> (Pridobljeno 5. 5. 2016)

Prem, M. 1995. Urbanistični kriteriji, normativi in standardi za prostorsko planiranje in urbanistično načrtovanje v Republiki Sloveniji: poročilo o delu v letih 1993 in 1994. Zelene površine v mestu. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 40 str.

Priporočila za urejanje naselij. 2001. Zaključno poročilo o raziskovalni nalogi. Čerpes, I. (ed.) Ljubljana, UL, Fakulteta za arhitekturo, Inštitut za arhitekturo in prostor: 363 str.

Prostorož, 2014. Javne površine. Identificiramo probleme, iščemo rešitve, predlagamo ukrepe. O projektu. Prostorož.

<https://javnepovrsine.wordpress.com/o-projektu/> (Pridobljeno 1. 3. 2016.)

Prostorož, 2015. Javne površine. Identificiramo probleme, iščemo rešitve, predlagamo ukrepe. Stališča Mestne občine Ljubljana.

<https://javnepovrsine.wordpress.com/2015/10/30/stalisca-mestne-obcine-ljubljana/#more-282>

(Pridobljeno 10. 1. 2016.)

Public parks and gardens - management, restoration and development. Public parks.

<http://www.gardenvisit.com/garden-landscape-finder/garden-visiting-advice/public-parks-management> (Pridobljeno 3. 3. 2016.)

Public Parks, Private Partners. 2001. Project for Public Spaces Inc. New York, Project for Public Spaces: 135 str.

Quality of life in European cities 2015. 2016. Flash Eurobarometer 419. Brussels, European Commission: 170 str.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/urban/survey2015_en.pdf

(Pridobljeno 3. 5. 2016.)

Rakar, A. 2009. Komunalno gospodarstvo. Programska zasnova in priprava gradiv za izvedbo strokovnega dela izpita iz geodetske stroke. Ljubljana, Inženirska zbornica Slovenije: 17 str.

http://www.izs.si/fileadmin/dokumenti/strokovni_izpiti/msgeo/komunalno_gospodarstvo.pdf

(Pridobljeno 5. 3. 2016)

Rakar, A. 2011. Komunalne naprave: Študijsko gradivo. Ljubljana, UL, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 155 str.

Namera za sklenitev neposredne pogodbe za sofinanciranje trajnostnih urbanih strategij mestnih občin za izvajanje celostnih teritorialnih naložb. 2015. RS Ministrstvo za okolje in prostor. Uradni list RS, 59/2015. 30 str.

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/javni_razpisi/sofinanciranje_TUS/razpisna_dokumentacija.doc (Pridobljeno 1. 4. 2016.)

Regent, S. 2003. The Open Method of Coordination: A New Supranational Form of Governance? European Law Journal 9/2: 190-214.

doi: 10.1111/1468-0386.00175

Rethinking Open Space. 2001. Open space provision and management: A way forward. Kit Campbell Associates. Edinburgh, The Scottish Executive Central Research Unit: 149 str.

<http://www.gov.scot/Resource/Doc/156814/0042172.pdf> (Pridobljeno 20.11.2015)

Rosol, M. 2010. Public Participation in Post-Fordist Urban Green Space Governance: The Case of Community Gardens in Berlin. International Journal of Urban and Regional Research 34/3: 548–563. doi: 10.1111/j.1468-2427.2010.00968.x

Rosol, M. 2012. Community Volunteering as Neoliberal Strategy? Green Space Production in Berlin. Antipode 44/1: 239–257.

doi: 10.1111/j.1467-8330.2011.00861.x

Rouse, D. C., Bunster-Ossa, I. F. (ed.) 2013. Green Infrastructure. A Landscape Approach. Washington, D.c., American Planning Association: 157 str.

Rozin-Šarec, L., Kansky-Bulatović, N., Furlan, V., Mušič, V. B. et al. 1979. Mestno stanovanjsko okolje. Urban housing environment. Ljubljana, Urbanistični inštitut SR Slovenije (neoštevilčeno).

Ruski car: Skupaj na ploščad! Prostori sodelovanja.

<http://prostorisodelovanja.si/ruski-car/> (Pridobljeno 4. 3. 2016.)

Rybczynski, W. A Clearing in the Distance. Frederick Law Olmsted and America in the 19th Century. Touchstone. New York, Rockefeller Center: 479 str.

Rydin, Y., Bleahu, A., Davies, M., Dávila, J. D., Friel, S., De Grandis, G., et al. 2012. Shaping cities for health: complexity and the planning of urban environments in the 21st century. *Lancet* 379/9831: 2079–2108.

doi: 10.1016/S0140-6736(12)60435-8

Sandström, U. G. 2002. Green Infrastructure Planning in Urban Sweden. *Planning Practice & Research* 17/4: 373-358.

[doi:10.1080/02697450216356](https://doi.org/10.1080/02697450216356)

Savsko naselje: Kogar ni ta zgubi! Vključevanje lokalne javnosti v načrtovanje in urejanje javnega prostora soseske. Prostorož.

<http://prostoroz.org/slo/index.php?/savsko-naselje/opis/> (Pridobljeno 4. 3. 2016.)

Sendi, R., Dimitrovska Andrews, K., Šuklje Erjavec, I., Cotič, B., Tominc, B. et al. 2004. Prenova stanovanjskih sosesk v Ljubljani. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije. 3 zv. (ločena pagiancija).

Sendi, R. 2005. Sodelovanjestanovalcev kot pogoj za uspešno izvedbo prenove stanovanjskih sosesk. Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana. *Urbani izziv* 16/2: 5–15.

doi: 10.5379/urbani-izziv-2005-16-02-001

Sendi, R., Filipović, M. 2007 Dejavniki uspešnega upravljanja, vzdrževanja in prenove stanovanj. *Urbani izziv* 18/1:86-100.

doi: 10.5379/urbani-izziv-2007-18-01-02-010

Shaping the Urban Environment in the 21st Century. 2002. The resource book. Paris, OECD Publications: 98 str.

<http://www.oecd.org/dac/environment-development/31621883.pdf> (Pridobljeno 10. 3. 2016.)

Simoneti, M. 1992. Urejanje mestnega prostora: Javne zelene površine. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ, d.d: 50 str.

Simoneti, M. 1993. Sodelovanje javnosti pri načrtovanju zelenih površin. V Ogorelec, B. et al. Tehnike in načini odnosov z javnostjo v procesu urbanističnega načrtovanja. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 120-131.

Simoneti, M. 1995. Vključevanje javnosti v urejanje in vzdrževanje zelenih površin mesta. Magistrska naloga. Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo: 306 str.

Simoneti, M. 1997. Mestne zelene površine. Med ljubiteljstvom in stroko. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Spekter 1/97: 205 str.

Simoneti, M., Bevk, J., Pintar, M., Zupan, M., Gajšek, P., Golobič M. et al. 1997. Usmeritve in pogoji za nadaljnji razvoj vrtičkarstva v Ljubljani. Raziskovalno poročilo. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ, d.d.: 76.str.

Simoneti, M. 2001. Javne površine in razvoj naselij. V: Komunalni sistemi in prostorski razvoj Slovenije. Panjan, J., Rakar, A., Vahtar, M., Polanc, I., Babič, R., Novak, P., Simoneti, M. Ljubljana, UL, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Inštitut za zdravstveno hidrotehniko: 71-83.

Simoneti, M., Jankovič, K., Kranjc, U., Matjašec, D., Vertelj Nared, P. 2005. Stanovanjska krajina med normativi in normami. V: Družba, prostor, graditev. Kako do kakovostnih stanovanj? Vukelič, Ž. (ed.) Kranjska gora, Inženirska zbornica Slovenije: 133 – 139.

Simoneti, M., Vertelj Nared, P. 2006. Odprte površine ob stanovanjskih objektih – zapostavljen vidik kakovosti bivanja. V: Stanovanjske krajine. Trendi/perspektive. Simoneti, M. (ed.), Gazvoda, D. (ed.) Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo in Trajekt - Zavod za prostorsko kulturo: 17-24.

Simoneti, M., Vertelj Nared, P. 2006a. Analiza večstanovanjske gradnje v Ljubljani. V: Stanovanjske krajine. Trendi/perspektive. Simoneti, M. (ed.), Gazvoda, D. (ed.) Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo in Trajekt - Zavod za prostorsko kulturo: 25-33 str.

Simoneti, M., Kranjc, U., Musek, A., Šorn, M., Dobnikar, T., Vidic, L. 2007. Urejanje vrtičkarskih območij. Strokovne podlage. Novi prostorski akti Mestne občine Ljubljana. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ, d.d.: 27 str.

Simoneti, M., Vertelj Nared, P. 2010. Ocena razmer na področju vzdrževanja zelenih površin s predlogi ukrepov za izboljšanje. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ, d.d.: 82 str.

Simoneti, M., Vertelj Nared, P. 2011. : Strokovne podlage za preveritev ustreznosti normativov za načrtovanje otroških in športnih igrišč v odloku o Občinskem prostorskem načrtu Mestne občine Ljubljana. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ, d.d.: 54 str.

Simoneti, M. 2013. Kaj pa vrtički? Poročilo s posveta o vrtičkarstvu v Ljubljani. Ljubljana, KUD Obrat, Etnografski muzej.
<http://ipop.si/2013/10/17/kaj-pa-vrticki/> (Pridobljeno 10. 3. 2016.)

Simoneti, M., Fišer, D. 2014. Urbano vrtičkarstvo v Ljubljani. V: Praktični urbanizem. Pravica do zelenega./Hands-on Urbanism. The Right to Green. Razstava. Kustosinja Elke Krasny. Ljubljana, Galerija DESSA.
<http://prostorisodelovanja.si/urbano-vrtickarstvo-v-ljubljani/> (Pridobljeno 5. 10. 2015)

Simoneti, M. 2015. Urbano vrtnarjenje – vrtičkarstvo. Prostori sodelovanja. Urbano vrtičkarstvo.
<http://prostorisodelovanja.si/urbano-vrtnarjenje-vrtickarstvo/> (Pridobljeno 20. 9. 2015)

Simoneti, M. 2015a. Slovenjgraški skupnostni vrtovi. Urbano vrtičkarstvo. Prostori sodelovanja.
<http://prostorisodelovanja.si/slovenjgraski-skupnostni-vrtovi/> (Pridobljeno 20. 9. 2015)

Simoneti, M. 2015b. Vrtičkarstvo - mesta pišejo različne zgodbe. Poročilo s posveta Urbano vrtnarjenje v Zeleni prestolnici Evrope. Ljubljana. Festival Chelsea Fringe Ljubljana 2015. Zelemenjava, Inštitut za politike prostora in skupina Urbano vrtičkarstvo pri Mreži za prostor.
<http://prostorisodelovanja.si/vrtickarstvo-mesta-pisejo-razlicne-zgodbe/> (Pridobljeno 20. 9. 2015)

Singh, V. S., Pandey, D. N., Chaudhry, P. 2010. Urban forests and open green spaces: Lessons for Jaipur, Rajasthan, India. Urban Forests and Open Green Spaces. Occasional Paper. Jaipur, Rajasthan State Pollution Control Board: 22 str.

<https://dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/5458/Working%20Paper.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Pridobljeno 10. 3. 2016.)

Smaniotto Costa, C., Šuklje Erjavec, I., Mathey, J. 2008. Zelene površine – najpomembnejši vir za sonaravnost mest. Metoda GreenKeys za razvoj zelenih površin. Urbani izziv 19/2: 95-109.

<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2008-19-02-012.pdf> (Pridobljeno 5. 3. 2016)

21- Smart cities. 2015. Habitat III Issue Papers. United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development III. New York, UN Task Team on Habitat III: 10 str.

http://www.europeanhabitat.com/wp-content/uploads/2016/03/21_Smart-Cities.pdf (Pridobljeno 2. 2. 2016)

Smernice za države članice o celostnem trajnostnem urbanem razvoju (člen 7 uredbe o ESRR). 2015. Evropski strukturni in investicijski sklad. EGESIF_15-0010-01. Bruselj, Evropska komisija, Evropski strukturni in investicijski skladi: 14 str.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_sustainable_urban_development_sl.pdf (Pridobljeno 2. 3. 2016)

Smernice za pripravo trajnostnih urbanih strategij - TUS. 2015. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 5 str.

http://www.goforesight.eu/smart/tus/docs/smerice_za_tus.pdf (Pridobljeno 4. 3. 2016.)

Smit, J., Ratta, A., Nasr, J. 1996. Urban Agriculture. Food, Jobs and Sustainable Cities. Publication Series for Habitat II. New York, United Nations Development programme: 300 str.

Spatial analysis of green infrastructure in Europe. 2014. EEA Technical report. Copenhagen, European Environment Agency: 56 str.

<http://www.upv.es/contenidos/CAMUNISO/info/U0651121.pdf> (Pridobljeno 20. 2. 2016)

Splošne smernice s področja razvoja poselitve. 2013. Ivanič, L. (ur.). Ljubljana, Ministrstvo za infrastrukturo in prostor. Sektor za urejanje prostora na lokalni ravni: 20 str.

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/dpn/smernice/usmerjanje_poselitve.pdf (Pridobljeno 10. 1. 2016)

Sprehod za vrtnimi ograjami. 2013. Jane's Walk 2013. Inštitut za politike prostora.

<http://ipop.si/janes-walk-2013-ljubljana-mestni-vrtovi/> (Pridobljeno 5. 3. 2016).

Spremenimo svet: Agenda 2030 za trajnostni razvoj do leta 2030. 2015.

http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/ZDH/Politike_MRS/SDG/Spremenimo_svet_-_Agenda_za_trajnostni_razvoj_2030.doc (Pridobljeno 5. 6. 2016)

SPRS, 2004. Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Bartol, B. (ed.) et al. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo, Direktorat za prostor, Urad za prostorski razvoj: 75 str.

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/sprs_slo.pdf (Pridobljeno 20. 11. 2015)

Stähle, A. 2010. More green space in a denser city: Critical relations between user experience and urban form. URBAN DESIGN International 15/1: 47-67.

doi: 10.1057/udi.2009.27

Stringer, L. C., Dougill, A. J., Fraser, E., Hubacek, K., Prell, C., Reed, M. S. 2006. Unpacking “participation” in the adaptive management of social–ecological systems: a critical review. *Ecology and Society* 11/2: 39.

<http://www.ecologyandsociety.org/vol11/iss2/art39/> (Pridobljeno 1. 3. 2016.)

Stvarno pravni zakonik. 2002. Uradni list RS, 87/2002.

Sustainable development in the European Union. 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy. Luxembourg, Eurostat, Statistical Books: 356 str.

<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6975281/KS-GT-15-001-EN-N.pdf> (Pridobljeno 5. 6. 2016.)

Swanwick, C., Dunnett, N., Woolley, H. 2003. Nature, Role and Value of Green Space in Towns and Cities: An Overview. *Built Environment* 29/2: 94-106.

[doi: 10.2148/benv.29.2.94.54467](https://doi.org/10.2148/benv.29.2.94.54467)

Šarec, L. et al. 1977. Urbanistični kriteriji za urejanje prostora v SR Sloveniji: 1. faza, zvezek 0,1. Ljubljana, Urbanistični inštitut SRS: 420 str.

Štut, T., 2009. Lokalne gospodarske javne službe v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana, UL, Fakulteta za družbene vede: 70 str.

<http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Staut-Tadeja.PDF> (Pridobljeno 20. 11. 2015)

Šuklje Erjavec, I., Simoneti, M., Goličnik, B., Kolenbrand, N., 2001. Zeleni sistem mesta. Strokovna podlaga za izdelavo mestnega načrta. Ljubljana, Urbanistični inštitut RS in Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ, d.d.: 58 str.

Šuklje Erjavec, I. 2006. Problematika zunanjega prostora pri prenovi sosesk. V: Stanovanjske krajine. Trendi/perspektive. Simoneti, M. (ed.), Gazvoda, D. (ed.) Ljubljana, UL, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo in Trajekt, Zavod za prostorsko kulturo: str. 64-71.

Šuklje Erjavec, I., Tominc, B., Kozamernik, J. 2006. Podrobnejša pravila načrtovanja in urejanja javnih zelenih površin v mestih in naseljih. Raziskovalno poročilo. Konkurenčnost Slovenije 2001-2006. 1-3 del. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije: 3 zv.: 49, 53, 57 str.

Šuklje Erjavec, I. 2008. Mestne zelene površine. *Urbani izziv* 19/2: 3.

<http://urbani-izziv.uirsi.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2008-19-02-000.pdf> (Pridobljeno 15. 12. 2015)

Takano, T. (ed.) 2003. *Healthy Cities & Urban Policy Research*. London, Spon press: 308 str.

Technical information on Green Infrastructure (GI). 2013. Accompanying the document COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS Green Infrastructure (GI) — Enhancing Europe’s Natural Capital. SWD (2013) 155 final. Brussels, European Commission: 24 str.

http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/docs/green_infrastructures/1_EN_autre_document_travail_service_part1_v2.pdf (Pridobljeno 5. 5. 2016.)

The Economic Value of Green Infrastructure. No date. *Natural Economy Northwest*: 11 str.

[http://www.forestry.gov.uk/pdf/nweeconomicvalueofgi.pdf/\\$FILE/nweeconomicvalueofgi.pdf](http://www.forestry.gov.uk/pdf/nweeconomicvalueofgi.pdf/$FILE/nweeconomicvalueofgi.pdf) (Pridobljeno 15. 3. 2016.)

The European urban fabric in the 21st century. 2012. Brussels, EU Committee of the Regions, Directorate for Communication, Press and Events of the Committee of the Regions: 36 str.
<http://cor.europa.eu/en/events/summits/Documents/European-Urban-fabric-21stcentury.pdf>
(Pridobljeno 10. 4. 2015)

The Multifunctionality of Green Infrastructure. 2012. Science for Environment Policy. In-depth Reports. Brussels, European Commission, DG Environment News Alert Service: 37 str.
http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/docs/Green_Infrastructure.pdf (Pridobljeno 10. 4. 2016.)

The New Urban Agenda, Zero Draft. 2016. New York, UN, Habitat III.
<https://www.habitat3.org/zerodraft> (Pridobljeno 5. 6. 2016.)

The State of UK Public Parks. 2014. Research Report to the Heritage Lottery Fund. London, Peter Neal Consulting, Community First Partnership, Ben Hurley Communications, Peter Harnik, Center for City Park Excellence, Ed Hobson, Ipsos MORI: 84 str.
<https://www.hlf.org.uk/state-uk-public-parks> (Pridobljeno 10. 3. 2016)

The treaty of Amsterdam. 1997. Amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities: 148 str.
<http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (Pridobljeno 10. 5. 2016.)

Thompson Ward, C. (ed.), Travlou, P. (ed.) 2007. Open Space: People space. Great Britain, Taylor&Francis: 220 str.

Tidball, K. G., Krasny, M. E., 2007. From risk to resilience: what role for community greening and civic ecology in cities? In : Social learning towards a sustainable world. Principle, perspective and praxis. Wals, A. E. J. (ed.) The Netherlands, Wageningen Academic Publishers: 149-164 str.
doi: 10.3920/978-90-8686-594-9

Towards a green infrastructure for Europe. 2007. Developing new concepts for integration of Natura 2000 network into a broader countryside. EC study ENV.B.2/SER/2007/0076. ATECMA, ECOSYSTEMS, RIKS, TERSYN, EEZA-CSIC: 211 str.
http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/docs/green_infrastructure_integration.pdf
(Pridobljeno 20. 3. 2016)

Towards an Urban Renaissance. 1999. Rogers, R. (ed.) Executive Summary. London, Urban Task Force: 19 str.

Trajnostni razvoj v Evropski uniji. 2011. Poročilo o spremljanju strategije za trajnostni razvoj EU iz leta 2011. Povzetek. Luxembourg, Eurostat, Urad za uradne publikacije EU: 23 str.
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5732133/224-SL-SL.PDF> (Pridobljeno 5. 6. 2016.)

Trampuž, J. 2002. Brez prehodnega obdobja. Intervju z docentko dr. Srno Mandič. Mladina 16/17: 22. 04. 2002.
<http://www.mladina.si/93879/brez-prehodnega-obdobja/> (Pridobljeno 10. 12. 2015.)

Trček, F. 2006. Diskurzivna analiza aktualnih strokovnih problemov na urbnaistčne probleme Ljubljane. Urbani izziv 17, 2006: 93-105.
<http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2006-17-01-02-012.pdf>

Trček, F. 2005. Sociološka anketna raziskava: Prenova stanovanjskih sosesk v Ljubljani – Savsko naselje. *Urbani izziv* 16/2: 24-35.

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-WJGICMCI> (Pridobljeno 19.3.2016)

Tyrväinen, L., Pauleit, S., Seeland, K., de Vries, S. 2010 Benefits and Uses of Urban Forests and Trees. In: *Urban forests and Trees*. Konijnendijk, C. (ed.) et al. Springer: 81-114 str.

doi: 10.1007/3-540-27684-X_5

Turnšek-Hančič, M., Červ, G., Bačlija, I. 2010. Governance kot vladovanje: pojmovna in poimenovalna razčlemba. V: *Koncept in prakse lokalnega vladovanja*. Bačlija, I. (ed.) Zagreb, Ljubljana, Fridrich Ebert Stiftung in UL, Fakulteta za družbene vede: 11-26 str.

http://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/pages-from-koncepti-in-prakse-lokalnega-vladovanja_out.pdf?sfvrsn=2 (Pridobljeno 20. 4. 2016)

Twiss, J., Dickinson, J. Duma, S., Kleinman, T., Paulsen, H., Rilveria, L. 2003. Community Gardens: Lessons Learned From California Healthy Cities and Communities. *American Journal of Public Health* 93/9: 1435-1438.

doi: 10.2105/AJPH.93.9.1435

Tzoulas, K., Korpela, K., Venn, S., Yli-Pelkonen, V., Kaźmierczak A., Niemela, J., James, P., 2007. Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review. *Landscape and Urban Planning* 81/3: 167–178.

doi:10.1016/j.landurbplan.2007.02.001

UN System Task Team on the Post 2015 UN Development Agenda. 2011. Global governance and governance of the global commons in the global partnership for development beyond 2015. OHCHR, OHRLLS, UNDESA, UNEP, UNFPA: 11. str.

http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf (Pridobljeno 20. 4. 2016)

Urad za lokalno samoupravo in regionalno politiko. 2010. Analiza posledic ustanavljanja velikega števila novih občin od uvedbe lokalne samouprave. Ljubljana, Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko, Sektor za lokalno samoupravo: str. 44.

http://predlagam.vladi.si/webroot/files/2340_PVS%202340_Potratna%20javna%20uprava%20-%20ANALIZA%20VELIKOST%20OB%20C4%8CIN.pdf (Pridobljeno 20. 10. 2015)

Urban Design, Compendium. 2000. English partnership the housing corporation. London, Llewelyn Davies Yeang: 240 str.

Urban Green Spaces - A Key for Sustainable Cities. 2008. Conference Reader. Sofia, Greenkeys Project Team: 105 str.

Urbana razsežnost v okviru širitve. 2004. Resolucija Evropskega parlamenta o urbani razsežnosti v okviru širitve (2004/2258(INI)). Bruselj, Evropski parlament: 4 str.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2005-0387+0+DOC+PDF+V0//SL> (Pridobljeno 5. 6. 2016.)

Urbane brazde. Skupnostni urbani vrt. CAAP – Center alternativne in avtonomne produkcije. <http://brazde.org/2011/urbano-vrtnarstvo/urbano-vrtnarstvo/> (Pridobljeno 10. 3. 2016.)

Uredba o prostorskem redu Slovenije. 2004. Uradni list Republike Slovenije, št. 122/2004.

<http://www.uradni-list.si/1/content?id=51961> (Pridobljeno 10. 10. 2015)

Ureditev razmerij pri infrastrukturi za izvajanje gospodarskih javnih služb. 2011. Revizijsko poročilo. Ljubljana, Računsko sodišče Republike Slovenije: 55 str.

[http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K075570C3CD070236C12578EF0021FE46/\\$file/Infrastruktura_SP09.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K075570C3CD070236C12578EF0021FE46/$file/Infrastruktura_SP09.pdf)
(Pridobljeno 15. 10. 2015)

Urejanje javnih zelenih površin. 2007. Revizijsko poročilo. Ljubljana, Računsko sodišče Republike Slovenije: 58 str.

[http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K07F7FA19CE5AFED7C1257609004FDCA5/\\$file/JavPovr_PSP07.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K07F7FA19CE5AFED7C1257609004FDCA5/$file/JavPovr_PSP07.pdf)
(Pridobljeno 5. 10. 2015)

URGE, 2004. Making greener cities. A practical guide. URGE - Team corporate authors. Leipzig-Halle, UFZ Centre for environmental research: 119 str.

Uršič, M. 2011. The Diminished Importance of Cultural Sustainability in Spatial Planning: The Case of Slovenia. Culture and Local Governance / Culture et gouvernance locale 3/1-2: 101-116.
[doi:10.18192/clg-cgl.v3i1.189](https://doi.org/10.18192/clg-cgl.v3i1.189)

Valuing Greenness. Green spaces, house prices and Londoners' priorities. 2003. London, GLA Economics. Greater London Authority: 34 str.

https://www.london.gov.uk/sites/default/files/valuing_greenness_report.pdf (Pridobljeno 10-11-2016)

Van den Berg, A. E., Maas, J., Verheij, R. A., Groenewegen, P. P. 2010. Green space as a buffer between stressful life events and health. Social Science and Medicine 70/8: 1203-1210.

[doi:10.1016/j.socscimed.2010.01.002](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.01.002)

Vertelj Nared, P., Simoneti, M. 2011 Analiza podatkovnih baz o mestnih zelenih površinah kot izhodišče za razpravo o povezavi med kakovostjo in uporabnostjo podatkov. Geodetski vestnik 55/ 2: 366-380.

http://www.geodetski-vestnik.com/55/2/gv55-2_366-380.pdf (Pridobljeno 10. 4. 2015)

Vertelj Nared, P., Simoneti, M., Longar, U. 2013. Dopolnitve prikaza javnih površin v OPN MOL ID. V: Preveritve lokacij gospodarskih in proizvodnih dejavnosti v območjih drugih namenskih rab in dopolnitve prikaza javnih površin v OPN MOL ID. Ljubljana, Ljubljanski urbanistični zavod - LUZ, d.d.: 87 str.

Vertelj Nared, P. 2014. Vloga javnega prostora kot podpora urbanemu razvoju na primeru majhnih mest v Sloveniji. Doktorska disertacija. Ljubljana, UL, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 218 str.

http://drugg.fgg.uni-lj.si/4561/1/BGO008_VerteljNared.pdf (Pridobljeno 10. 4. 2015)

Vovk Korže, A., Smaka-Kincl, V. 2006. Zelene površine kot dejavnik kvalitete okolja v Mariboru. Revija za geografijo 1/1: 99-114.

http://www.ff.um.si/zalozba-in-knjigarna/ponudba/zbirke-in-revije/revija-za-geografijo/clanki/stevilka-1-1-2006/011-06_vovk_smaka_kincl.pdf (Pridobljeno 10. 2. 2016)

Vrbica, S., 2016. Javne površine v mestih. Analiza pravnega položaja javnih in skupnih površin. Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PiC. Ljubljana, 18.str.

Vugrin, M. 2005. Definiranje pojma javno dobro. Geodetski vestnik 49/2005-3: 416-423.

http://www.geodetski-vestnik.com/49/3/gv49-3_416-423.pdf (Pridobljeno 10. 3. 2016)

Wakefield, S., Yeudall, F., Taron, C., Reynolds, J., Skinner, A. 2007. Growing urban health: Community gardening in South-East Toronto. *Health Promotion International* 22/2: 92-101. doi:10.1093/heapro/dam001

Ward Thompson, C. 2010. The experience of landscape – understanding responses to landscape design and exploring demands for the future. Presented for the Degree of PhD by Research Publications. Edinburgh, The University of Edinburgh: 103 str. <https://www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/5617> (Pridobljeno 10. 4. 2016)

Ward Thompson, C. 2002. Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning* 60: 59–72. doi:10.1016/S0169-2046(02)00059-2

Wekwete, H. K. 2010. 15 Urban management: The recent experience. In: Rakodi, C. The urban challenge in Africa: Growth and management of its large cities. Tokyo, United Nations University Press: 16 str. <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu26ue/uu26ue10.htm> (Pridobljeno 1. 6. 2010.)

Werquin, A.C. Duhem, B., Lindholm, G., Oppermann, B., Pauleit, S., Tjallingii, S. (eds.) 2005. Green Structure and Urban Planning. Final report COST C11 action. Brussels, European commission: 39 str.

Greener Neighbourhoods. 2011. A good practice guide to managing green space. National Housing Federation. The University of Sheffield: 31 str. <http://www.neighbourhoodsgreen.org.uk/upload/public/documents/webpage/Greener-neighbourhoods-weblinks-2110.pdf> (Pridobljeno 20. 3. 2015)

Wolch, J. R., Byrne, J., Newell, J. P. 2014. Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. *Landscape and Urban Planning* 125: 234–244. <http://ced.berkeley.edu/downloads/research/LUP.parks.pdf> (Pridobljeno 20. 10. 2015)

World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, Highlights (ST/ESA/SER.A/352). 2014. New York, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division: 27 str. <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Highlights.pdf> (Pridobljeno 10. 3. 2016)

Worpole, K. 2000. Here comes the sun. Architecture and public space in twentieth century European Culture. London, Reaktion Books: 224 str.

Zavodnik Lamovšek, A., 2003. Prostorsko planiranje na poti k sistemski ureditvi. *Urbani izziv* 14/1-03: 15-20. <http://urbani-izziv.uirs.si/Portals/uizziv/papers/urbani-izziv-2003-14-01-003.pdf> (Pridobljeno 10. 4. 2016)

Zelemenjava. <http://www.zelemenjava.si/> (Pridobljeno 10. 3. 2016.)

Zelena infrastruktura – izboljšanje evropskega naravnega kapitala. 2013. SWD(2013) 155 final. Sporočilo komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij. Bruselj, Evropska komisija: 11 str. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2013/SL/1-2013-249-SL-F1-1.Pdf> (Pridobljeno 10. 3. 2016)

Zelena infrastruktura: boljše življenje z naravnimi rešitvami. 2015. Evropska agencija za okolje. <http://www.eea.europa.eu/sl/articles/zelena-infrastruktura-boljse-zivljenje-z> (Pridobljeno 10. 3. 2016)

- Zakon o lokalni samoupravi - ZLS. 1993 Uradni list RS 72/ 1993
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO307> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zakon o gospodarskih javnih službah -ZGJS. 1993. Neuradno prečiščeno besedilo. Uradni list RS, št. 32/93, 30/98 – ZZLPPO, 127/06 – ZJZP, 38/10 – ZUKN in 57/11 – ORZGJS40
<https://www.uradni-list.si/1/content?id=93580> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zakon o graditvi objektov – ZGO. 2004. (Uradni list RS, št. 102/04 – uradno prečiščeno besedilo, 14/05 – popr., 92/05 – ZJC-B, 93/05 – ZVMS, 111/05 – odl. US, 126/07, 108/09, 61/10 – ZRud-1, 20/11 – odl. US, 57/12, 101/13 – ZDavNepr, 110/13 in 19/15)
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3490> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zakon o prostorskem načrtovanju – ZPNačrt. 2007. Neuradno prečiščeno besedilo. Uradni list RS, št. 33/07, 70/08 – ZVO-1B, 108/09, 80/10 – ZUPUDPP, 43/11 – ZKZ-C, 57/12, 57/12 – ZUPUDPP-A, 109/12, 76/14 – odl. US in 14/15 – ZUUJFO
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4675> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zakon o varstvu okolja – ZVO. 1993. Uradni list RS, št. 32/1993
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=1993-01-1351> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zakon o varstvu okolja - ZVO-1. 2004. Uradni list RS, št. 42/2004
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO273> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zakon o urajanju prostora - ZURp-1. 2003. Uradni list RS, št. 110/02, 8/03 – popr., 58/03 – ZZK-1, 33/07 – ZPNačrt, 108/09 – ZGO-1C in 80/10 – ZUPUDPP
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1581> (Pridobljeno 13. 4. 2016)
- Zavrl Žlebir, D. 2016. Proti obglavljanju mestnih dreves. Gorenjski glas, 9. maj 2016.
<http://www.gorenjskiglas.si/article/20160509/C/160509784/1024/proti-obglavljanju-mestnih-dreves->
(Pridobljeno 15.5.2016)
- Zimbler, R. L. 2001. Community gardens on the urban land use planning agenda. Experiences from the United States, Germany, and the Netherlands. A Masters Project. Chapel Hill, University of North Carolina at Chapel Hill.: 31 str.
<https://core.ac.uk/download/files/153/7035708.pdf> (Pridobljeno 20.10.2015)
- Željan, K. 2013. Vrtničarji vseh dežel. Delo. Ljubljana. Četrtek 21.3.2013.
<http://www0.delo.si/mnenja/kolumne/vrtickarji-vseh-dezel.html?iskalnik=Katja%20%C5%BDeljan&PHPSESSID=1f8a2012c4080f5009fb1e8529bb0ff1>
(Pridobljeno 20.10. 2015)

Predpisi Mestnih občin o obvezni lokalni gospodarski javni službi »urejanje in čiščenje javnih (zelenih) površin«

Odlok o urejanju, vzdrževanju in varstvu javnih in drugih zelenih površin v Mestni občini Celje, Uradni list RS, 38/2001

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=31257> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o urejanju, varstvu in vzdrževanju javnih zelenih površin ter otroških igrišč na območju Mestne občine Kranj. Uradni list RS, 96/2005, 60/2010 – neuradno prečiščeno besedilo.

<http://www.lex-localis.info/KatalogInformacij/VsebinaDokumenta.aspx?SectionID=a2712a0e-a77f-4387-9adc-b96188ff11e8> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o občinskih cestah in javnih površinah. Uradni list RS, 8/2014

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=116194> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o urejanju in čiščenju občinskih cest in javnih zelenih površin. Uradni list RS 11/2009

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=90754> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o zelenih površinah v naseljih na območju ljubljanskih občin. Uradni list SRS št. 6/1983

<http://rpls.pisrs.si/Predpis.aspx?id=47836&obcina=LJUBLJANA> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o načinu opravljanja lokalne gospodarske javne službe urejanja in čiščenja utrjenih javnih in zelenih javnih površin v Mestni občini Maribor. Maribor, Medobčinski uradni vestnik: 27/2002

http://www.medobcinski.si/files/2011/predpisi/1309720769_282.pdf (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Pravilnik o načrtovanju, sajenju in negi lesnatih rastlin na javnih površinah v Mestni občini Maribor. Maribor, Mestna občina Maribor.

<http://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=713> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Pravilnik o načrtovanju, sajenju in vzdrževanju trajnic na javnih površinah v Mestni občini Maribor. Maribor, Mestna občina Maribor.

<http://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=713> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Pravilnik o urejanju in vzdrževanju otroških igrišč na javnih površinah v Mestni občini Maribor. Maribor, Mestna občina Maribor.

<http://www.maribor.si/podrocje.aspx?id=713> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o načinu opravljanja gospodarske javne službe vzdrževanja parkov, nasadov, zelenic ter vseh drugih zelenih površin na območju Mestne občine Murska Sobota. Uradni list RS, št. 108/2007

<http://www.uradni-list.si/1/content?id=83372> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o koncesiji za opravljanje lokalne gospodarske javne službe urejanja in čiščenja javnih površin na območju Mestne občine Nova Gorica za mesto Nova Gorica in naselja Solkan, Kromberk, Rožna Dolina in Pristava. Uradni list RS, št. 8/2010

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=96096> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o urejanju zelenih površin. Uradni list RS 85/2002

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=38753> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o lokalnih gospodarskih javnih službah v Mestni občini Ptuj - neuradno prečiščeno besedilo. Ptuj. Uradni vestnik Mestne občine Ptuj: 7/2005, 5/2006, 6/2008 (Pridobljeno 5. 1. 2016)

<http://www.ptuj.si/API/download.php?fid=660&show=1>

Odlok o koncesiji za opravljanje določenih lokalnih gospodarskih javnih služb v Mestni občini Ptuj - neuradno prečiščeno besedilo (1). Ptuj, Uradni vestnik Mestne občine Ptuj: 7/2008, 10/2012

<http://www.ptuj.si/API/download.php?fid=703&show=1> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o spremembah in dopolnitvah Odloka o gospodarskih javnih službah v mestni občini Slovenj Gradec. Uradni list RS, št. 83/1994; 32/2006; 28/2015

<http://www.rpls.si/Predpis.aspx?id=37216&obcina=SLOVENJ+GRADEC> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o urejanju in čiščenju javnih površin na območju Mestne občine Slovenj Gradec. Uradni list RS, 32/2006)

<https://www.uradni-list.si/1/content?id=72535> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o načinu opravljanja lokalne gospodarske javne službe urejanja in čiščenja javnih površin v Mestni občini Velenje. Velenje, Uradni vestnik MO Velenje: 02/2010.

<http://arhiva.velenje.si/Vestniki/2010/Vestnik%2002-2010g.pdf> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Pravilnik o standardih storitev opravljanja lokalne gospodarske javne službe urejanja in čiščenja javnih površin v Mestni občini Velenje. Velenje, Uradni vestnik MO Velenje: 02/2010.

<http://arhiva.velenje.si/Vestniki/2010/Vestnik%2002-2010g.pdf> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

Odlok o predmetu in pogojih za dodelitev koncesije za opravljanje urejanja in čiščenja javnih površin v Mestni občini Velenje. Velenje, Uradni vestnik MO Velenje: 02/2010.

<http://arhiva.velenje.si/Vestniki/2010/Vestnik%2002-2010g.pdf> (Pridobljeno 5. 1. 2016)

PRILOGE

PRILOGA A: Prošnja mestnim občinam (direktor/ica uprave) za sodelovanje v raziskavi

Spoštovani!

Sem Maja Simoneti in po poklicu sem krajinska arhitektka. Zaposlena sem na Ljubljanskem urbanističnem zavodu in delam kot raziskovalka na Inštitutu za politike prostora in Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, kjer sem tudi doktorska kandidatka.

V doktorski nalogi se ukvarjam z urejanjem mestnih zelenih površin, ki je pri nas kljub vedno novim pričakovanjem javnosti in velikim spremembam v zadnjih dvajsetih letih, slabo raziskano. Znano je, da so zelene površine pomembne za kakovost bivanja in da se njihov pomen v urbanem okolju še povečuje. Slovenski sistem urejanja zelenih površin je v celoti prepuščen občinam in kot tak zelo občutljiv za spremembe.

Iz tega razloga se posvečam organizaciji urejanja na občinski ravni in Vas prosim za sodelovanje in pomoč. Za potrebe pridobivanja podatkov o zelenih površinah in o organizaciji dela bi rada govorila z osebo, ki je na občini pristojna za urejanje zelenih površin in lahko poda odgovore na vprašanja kot so: kako je organizirano urejanje zelenih površin v občini in katera dela obsega, katere površine ureja občina, kakšni so stroški urejanja in kako se načrtuje urejanje, kako je urejanje upoštevano pri načrtovanju novih površin in kako se spremlja stanje, kako poteka urejanje zasebnih zelenih površin v javni rabi, kakšne težave pristojni zaznavajo pri urejanju zelenih površin in za kakšne spremembe si prizadevajo.

Sodelovanje vaše občine in konkretno sodelovanje pristojnega za urejanje zelenih površin, vidim kot zelo pomembno za relevanten oris stanja. Ker bodo v raziskavo vključene vse mestne občine, bodo ugotovitve lahko tudi primerjalno zanimive in bodo v kontekstu mednarodne prakse in teorije omogočile oblikovanje različnih novih predlogov za razvoj sistema. Verjamem, da bodo izsledki raziskave lahko zanimivi tudi za posamezne občine in vam jih bom z veseljem predstavila.

Razgovor o urejanju zelenih površin bo predvidoma trajal dobre pol ure (največ eno uro).

V pričakovanju vašega odziva vas lepo pozdravljam

Maja Simoneti

V prihodnjih dneh vas bom poklicala in preverila vašo pripravljenost za sodelovanje. Za sodelovanje imenovani osebi bom predčasno posredovala tudi vprašanja za pripravo na razgovor.

Ljubljana, 10 decembra 2015

T: 01/3602-2427, M: 031-306-772, e-mail: maja.simoneti@fgg.uni-lj.si

PRILOGA B: Vprašanja za pripravo na razgovor

Koliko je vseh zelenih površin v občini in koliko zelenih površin ureja občina?

1. Kako je organizirano urejanje zelenih površin?

- kdo je pristojen za vprašanja urejanja zelenih površin na občini (služba in oseba, poklic/znanja)
- kako se izvaja delo lokalne gospodarske javne službe (obvezna / izbirna lokalna GJS,
- kakšna je oblika izvajanja, kdo je/so izbrani izvajal/ec/ci,
- koliko časa že izvajajo dela izbran izvajalci
- kaj so naloge in dela občine in kaj izvajalca GJS ter kako in kje je to določeno

2. Kaj sodi v vsebino urejanja zelenih površin v občini?

- katere površine in ureditve ureja občina (javne, v javni rabi, ... parki, igrišča; nasadi, drevoredi...)
- katera dela in naloge obsega urejanje (redno vzdrževanje, investicijsko vzdrževanje, obnova)
- ali se vsa dela in naloge v zvezi z zp izvaja v okviru GJS
- ali obstaja prostorska evidenca zelenih površin (je podatek javno dostopen)
- ali obstaja možnost, da izvajalec GJS ureja tudi zasebne površine (se to izvaja, pod kakšnimi pogoji, kakšne so koristi)
- ali občina skrbi za urejenost drugih in zasebnih zelenih površin – ali to sploh pričakuje (s predpisi, nadzorom na terenu, izvajanjem del ...)

3. Kakšen je občinski program urejanja zelenih površin?

- za kakšno obdobje se izdelava program (obstajajo različni programi, strateški, dolgoročni, letni ...)
- ali program loči načine urejanja (redno vzdrževanje in investicijsko vzdrževanje ter prenovo in nove ureditve, izredna dela ..)
- kakšna sta vsebina in obseg načrtovanih del (kako podrobno so dela vsebinsko in prostorsko določena v programu dela)
- ali obstajajo letna odstopanja v programih in v čem so razlike med posameznimi leti
- kako poteka priprava programa (kdo in kako ga izdelava, s kom in kako se usklajuje, kdo ga sprejme)

3.a Kako se urejajo zelene površine v območjih večstanovanjskih objektov (soseskah)?

- kot javne ali kot zasebne
- jih ureja občina / sodeluje pri urejanju, določi način urejanja

4. Kako občina spremlja stanje in izvaja nadzor nad urejenostjo zelenih površin

- na kakšen način se spremlja stanje in nadzira izvajanje programa (kdo- kaj zna in kako poroča osebno, s poročili izvajalca, na terenu, z vključevanjem prebivalcev, zunanjih strokovnjakov ...)
- kako pogosto se nadzira izvajanje programa (tekoče, naključno, obdobjno, letno)
- kako se spremlja odzive in mnenja uporabnikov (obstaja javen in nedvoumen način podajanja mnenj, kdo spremlja odzive, kako se obravnava odzive,
- ali obstaja javnomnenjska raziskava o potrebah uporabnikov, načinih rabe in/ali o zadovoljstvu uporabnikov z urejenostjo
- kako je občina v splošnem zadovoljna z urejenostjo svojih zelenih površin in kako z izvajanjem službe (ni pripomb, usklajeno delo, potrebne so bile menjave izvajalcev)

5. Kako občina financira urejanje zelenih površin?

- kako je urejeno financiranje urejanja (proračunski in drugi viri)
- kakšen je letni proračun za urejanje
- se strošek za urejanje med leti spreminja, na osnovi česa in kako (se je strošek za urejanje spreminjal v zadnjih desetih letih: več/manj, zakaj)
- ali realizacija kdaj odstopa od načrtovanega (višina odstopanja in razlogi:)
- kako občina obvladuje nenačrtovane stroške intervencijskih ukrepov in novih ureditev
- je sredstev za urejanje dovolj ali / in kje se išče dodatne vire
- ali obstaja način sofinanciranja s pomočjo zasebnih virov (zbiranje sredstev in prostovoljnega dela)
- kako gledate na možnost, da bi odgovornost za vzdrževanje razširili na prebivalce in zainteresirane skupine, podjetja

6. Kako potekajo raba, izvajanje programov in preurejanje?

- ali občina oddaja zelene površine za potrebe izvajanja programov - začasna raba / najem zelenih površin
- ali pristojni za urejanje zelenih površin sodelujejo pri odločanju o rabi in nadomestilih za začasno rabo in potencialno škodo
- kako je urejanje povezano z rabo (stroški, prispevki, sanacija)
- kako se na ravni občine načrtuje programe, prenovo in nove ureditve javnih zelenih površin (potrebe, ocena stanja, program dela, pobude, razpoložljiva sredstva, ...kdo odloča in na osnovi česa, kdo vse sodeluje)
- kako občina spremlja in usklajuje posege v zelene površine, ki so povezani z drugimi dejavnostmi kot na primer prenova komunalne infrastrukture ali celovita prenova posameznih območij
- kako je vzdrževanje upoštevano pri načrtovanju (ali lahko pristojni za urejanje vplivajo na načrtovanje novih površin in prenovo, ali sodelujejo načrtovalci in pristojni za urejanje, kako so stroški urejanja/vzdrževanja upoštevani)
- kako novi programi, ureditve in prenove vplivajo na stroške vzdrževanja (so programirani – vključeni v investiciji, se proračun od leta do leta spreminja ...)

7 Kako ocenjujete slovenski sistem urejanja zelenih površin?

- kakšne težave/probleme zaznava občina pri urejanju javnih zelenih površin
- ali je probleme možno odpraviti v okviru obstoječega sistema urejanja, ali so potrebne spremembe na državni ravni oziroma ali imate kakšne predloge za spremembe
- ali bi bili potrebni kakšni ukrepi s strani države / na ravni države
- kakšne spremembe načrtuje vaša občina (na strateški ali operativni ravni, v bližnji ali daljni prihodnosti)
- ali imajo zaposleni možnost spoznavati, spremljati tujo prakso na področju urejanja javnih zelenih površin
- ali in kako poteka usposabljanje za urejanje zelenih površin na občini
- ali obstajajo kakšne oblike sodelovanja med občinami pri izvajanju javne gospodarske službe (ali se vam zdi sodelovanje sploh potrebno, poznate način dela in pristojne osebe na drugih občinah, ali morda veste, če in kako sodelujejo med sabo izvajalci javnih gospodarskih služb ...).

PRILOGA C: Seznam izvedenih pogovorov

Mestna občina Nova gorica, 6. januar 2016; Marjan Jug, Nataša Likar.

Mesna občina Koper, 6. januar, 2016; Nataša Likar, Blaženka Solomun, Suzana Milič in sodelavci.

Mestna občina Ljubljana, 8. januar 2016, Špela Klarič, Petja Pirnat.

Mestna občina Maribor, 11. januar 2016, Boštjan Dolenc, Anja Pavličič.

Mestna občina Slovenj Gradec, 13. januar 2016, Boštjan Temnik, Damjan Merzdovnik, Vesna Kotler.

Mestna občina Celje, 13. januar 2016, Valentina Glinšek, Tanja Srdić.

Mestna občina Kranj, 17. januar 2016, Janez Ziherl, Miha Juvan.

Mestna občina Novo mesto, 15. januar 2016, Izidor Jerala, Simona Pavlič.

Mestna občina Murska Sobota, 14. januar 2016, Bogomir Rola (elektronsko).

Mestna občina Velenje, 15. januar 2016, Vuzem Rudi (elektronsko).

Mestna občina Ptuj, 24. januar 2016, Ivan Stopajnik (elektronsko).

Zbornica komunalnega gospodarstva, Iztok Rozman, Sebastijan Zupanc, 27. 6. 2016.

Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za okolje, Dušan Pichler, 29. 7. 2016.